

2004-52

146681

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

AB İLE ENTEGRASYONUN TÜRK
EKONOMİSİNE VE TÜRKİYE'NİN
ULUSLARARASI REKABET GÜCÜNE
ETKİLERİNİN ÖLÇÜLMESİ ÜZERİNE BİR
YAKLAŞIM DENEMESİ:

146681

Ermukan ŞENGEZER

1348

TEZ DANIŞMANI:
Doç. Dr. Kaya ARDIÇ

İSTANBUL, Mart 2004

T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAYI

İKTİSAT Anabilim Dalında 2502551348 numaralı ERMUKAN ŞENGEZER'İN hazırladığı "AB İLE ENTEGRASYONUN TÜRK EKONOMİSİNE VE TÜRKİYE'NİN ULUSLARARASI REKABET GÜCÜNE ETKİLERİNİN ÖLÇÜLMESİ ÜZERİNE BİR YAKLAŞIM DENEMESİ" konulu ~~YÜKSEK LİSANS / DOKTORA TEZİ~~ ile ilgili Tez Savunma Sınavı, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 28.Maddesi uyarınca 27.05.2004 PERŞEMBE günü saat: 15.00'de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin .....*Kabul*.....'ne* ~~OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ(*)	İMZA
PROF.DR.ABDÜLKADİR MERCÜL	<i>Kabul</i>	<i>[Signature]</i>
PROF.DR.MERİH PAYA	<i>Kabul</i>	<i>[Signature]</i>
PROF.DR.MEHMET SÜMER	<i>Kabul</i>	<i>[Signature]</i>
DOÇ.DR.KAYA ARDIÇ	<i>Kabul</i>	<i>[Signature]</i>
YRD.DOÇ.DR.HALUK ZÜLFİKAR	<i>Kabul</i>	<i>[Signature]</i>

ÖZ

Araştırmamız Türkiyenin AB ile entegrasyon sürecinin Türk Ekonomisi üzerindeki etkisini ölçmeyi hedeflemektedir.Çalışmada bu amaca, entegrasyonun yol açması beklenen ekonomimizdeki rekabet gücü değişmelerinin göstergesi olan “İhracatın faktör yapısı” analiz edilerek ulaşılmaya çalışılmıştır.

1996-2002 dönemi, Gümrük Birliği ve yapısal değişme çabalarının artması nedenleriyle, AB ile entegrasyonun etkilerinin gözlenebileceği dönemdir.Bu nedenle dönem içinde ihracatın faktör yapısındaki değişmeler bulunarak . Gümrük Birliği öncesi 1990-95 dönemi sonuçları ile karşılaştırılmıştır. Elde edilen bulgular şöyle sıralanabilir; 1)Araştırma sırasında ülkelerin rekabet güçlerindeki artışın bazı önlemlerle hızlandırılabilceği ,ancak rekabet edebilen bir yapının, zaman içinde ,yavaş yavaş ve pek çok faktörün katkısı ile gerçekleşebildiği anlaşılmıştır. 2) Çeşitli uluslar arası kuruluşlarca yürütölen araştırmalar Türkiye'nin Dünyadaki rekabet gücü sıralamasındaki yerinin 1996-2002 döneminde dikkate değer bir ölçüde artmış bulunduğunu başka bir anlatımla ekonomimizin güçlendiğini göstermektedir. 3)Hesaplamalarımız Türkiye'de ihracatın yapısında Gümrük Birliğinden sonra emek yoğun ürönlere yönelik güçlü bir artış eğilimi oluştuğunu ortaya koymuştur. 4)İhracattaki gelişmenin, ücretlerdeki düşme ve sermaye getirilerinde azalma kısaca gelirlerden fedakarlıkla gerçekleştirilebildiği anlaşılmaktadır. 5)Çalışmada kullanılan verilerle ,ihracatın yapısında ekonomik gelişmede başarının temel bileşeni olan “Ürün yapısının daha teknoloji yoğun ürönlere kayması” yönünde bir eğilim tesbit edilememiştir. 6)Emek yoğunluğunun hızla artmış bulunması ilk bakışta Türkiye'nin “Ucuz Emek Geri Teknoloji” bileşiminden oluşun bir hatalı gelişim yolu içinde olduğu izlenimini vermekte ise de uluslar arası kuruluşların bulguları bu yaklaşımı desteklememektedir.Bir sonuca varmak için kullanılan emeğin niteliğini hesaba katarak yapılacak kapsamlı araştırmalara ihtiyaç vardır.

ABSTRACT

The aim of this research was measuring the quantitative effects of Custom Union And EU integration process on Turkish economy.

It is believed that the effects of Custom Union and integration would be observed by looking at competitiveness rank and sector composition of Export of the Turkish Economy. For this reason the export factor structure comparisons are made for 1996-2002 and 1990-95 periods and the results are used in evaluation as indicators of the Integration's expected effects.

The important research findings are summarized below; 1) During our research it was understood that the competitiveness level of a country is determined by many factors and could be increased by using effective policies but takes rather long time. 2) According to international researches, the competitiveness rank of the Turkish Economy has shown a considerable progress in 1996-2002 period. 3) The calculations on Turkish Export Factor Structure in 1995-2002 period indicates that the share of labor intensive products are increasing at a high rate. 4) The factors lying behind this increase seems as low wages and decline in profit levels stemming from the increased competition in domestic market because of Custom Union and the integration processes. 5) Calculations which are made relying on the statistical sources on Export structure of the Turkish Economy do not indicate a tendency towards more technology intensive products which constitutes a sound base for self sustained economic growth. 6) At first sight it seems that, the increase in labor intensity looks like "Low wages and backward technology trap". But this view is not compatible with the international researches' findings showing a sharp rise in Turkey's business competitiveness indeks. (BCI) 7) In order to have a clear vision on this topic there is a need for comprehensive researches and calculations by taking labor quality and capital intensity of the sectors into account.

ÖNSÖZ

Türkiye'nin sağlıklı bir ekonomik yapıya ve gelişmeye kavuşması için gelişmenin önündeki engellerin aydınlatılması görevi , sadece ülkeyi yönetenlere değil aynı zamanda aydınlara ve girişimcilere ve o yapıdan olumsuz etkilenen tüm kuruluşlara düşmektedir.

Ekonomik kalkınmada en etkili araç olan “Sınai Ürünler İhracatı”nın gelişmesinin ön koşulu uluslararası rekabet gücüne sahip bir ekonomik kapasite ve yapı oluşturmaktır.

Türkiye'nin rekabet gücü nün ne olduğu, nasıl geliştirilebileceği ve özellikle AB ile entegrasyon sürecinin bu gücü ne yönde etkilemekte olduğu sorusunun cevabı ülkemiz açısından hayati önem taşımaktadır.

Her araştırma çabasının toplum sorunlarına az da olsa bir katkı yapması gerektiği görüşü ile konuya sınırlı da olsa katkı sağlayacak bulguların üretilip konu ile ilgilenenlere ve karar alıcılara aktarılmasının yararlı olacağı düşüncesi konu seçimimizin ana nedeni olmuştur.

Konu ile ilgili olarak yürütülmesi gereken detaylı çalışmalar kişisel çabalarla ulaşılabilecek boyutun ötesindedir.Ancak bu çalışmanın sektörel politikaların oluşması yönünde devam ettirilmesi gereği açıktır.

Çalışmalarım sırasında yardımlarını ve yönlendirmelerini esirgemeyen eleştiri ve uyarıları ile tezin hazırlanmasına katkıda bulunan başta tez danışmanım sayın Doç.Dr.Kaya Ardıç olmak üzere Prof.Dr.Mehmet Sümer.Prof.Dr.Cemal Şanlı,Prof.Dr Yusuf Tuna ,Prof.Dr.Zafer Tunca,Prof .Dr.Merih Paya,Prof.Dr.A.Kadir Mercül,Prof .Dr Targan Ünal , Prof.Dr.Nazım Ekren ve Prof.Dr Mehmet Genceli ye teşekkürler borçluyum.

Hesaplamaların yapılması konusunda teknik destek ve katkıda bulunan başta Yüksek Makine Mühendisi Alp Eren Sinan Özhan olmak üzere Doç.Dr. Hakan Büyüklü, Araştırma Görevlileri Ömer Bilen ve Hasan Karaduman'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Araştırmanın tamamlanabilmesindeki en büyük etkenlerden birisi de geçen kırk yılda göstermiş olduğu sınırsız sabır ve fedakarlığı araştırmanın devam ettiği son dört yıl süre ile eksiltmeden devam ettiren Eşim İnci Şengezer olmuştur.Kendisine minnettarım.

1962 yılında İktisat fakültesinden Mezun olduğumdan bu yana sürekli olarak araştırma mesleğinde çalışma mutluluğuna eriştim.Birikimimin topluma az da olsa yansiyıp katkı yapabilmesi olasılığı bile beni mutlu etmeye yetiyor.

Çalışmadaki tüm hatalar bana doğru ve yararlı kısımlar ise değerli hocalarıma ve eserlerinden ve emeklerinden yararlandığım bilim adamları ile uzmanlara aittir.

Ermukan ŞENGEZER

9.Mart.2004

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
TABLO LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMA KONUSU	1
2. ARAŞTIRMA YAKLAŞIMI	4

BİRİNCİ BÖLÜM

KALKINMA VE ULUSLARARASI REKABET

1. KALKINMA POLİTİKALARI	10
1.1. Geçmiş Dönem Makro Öncelikler	10
1.2. Sektörel Öncelikler	14
1.3. Teşvik Sistemleri	19
1.4. İşletmelerde Verimlilik	21
2. ULUSLARARASI REKABET GÜCÜ	23
2.1. Entegrasyon, Dış Ticaret ve Ekonomik Kalkınma	23
2.2. Dış Ticaret ve Korumacılık	28
2.3. Rekabet Gücünün Ölçülmesi.....	36
2.3.1. Büyüme Rekabet Gücü (GCI).....	36
2.3.2. İş Rekabet Gücü (BCI)	39
3. DÜNYA EKONOMİSİNİN YAPISI	41
3.1. Tarihi Gelişim ve Kalkınmanın Dinamikleri.....	41
3.2. Dünya Ekonomisinin Son Durumu	52
3.2.1. Globalleşmenin Gözlenen Etkileri	52
3.2.2. Dünya Ekonomisinin Yönetimi	59
3.2.3. Bölgesel Ticari Birlikler.....	62

3.3. Durumu Etkileyen Faktörler	73
3.3.1. Ticari Liberalizasyon ve WTO	73
3.3.2. Dünya Finans Yapısı.....	90
3.3.3. Kuruluşlar	95
3.4. Dünya Ekonomisinin Çalışma Biçimi ve Ekonomik Yapıya Etkileri.....	105
3.4.1. Gelişmiş Ülkelerin Sorunları	105
3.4.2. Gelişmekte Olan Ülkelerin Sorunları.....	116
3.4.3. Yapının Nümerik Sonuçları	125
4. ULUSLARARASI YAPININ DOĞAL SONUCU; ULUSLARARASI KRİZLER.....	131
5. ULUSAL EKONOMİLERİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ	144
6. KALKINMA YOLLARI.....	157
6.1. Genel Durum.....	157
6.2. Gelişmekte Olan Ülkelerle İlgili Bulgular.....	171

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK EKONOMİSİNİN GELİŞME YOLU

1. GENEL DURUM	175
1.1. Türk Ekonomisinin Tarihi Gelişim Çizgisi	175
1.2. AB İle Entegrasyona Giren Diğer Ülke Deneyimleri ve Beklenen Sorunlar	195
1.3. Türkiye'nin Rekabet Gücü Kriterleri Açısından Durumu	207
2. EKONOMİDEKİ YAPISAL DEĞİŞİMİN ÖLÇÜLMESİ	209
2.1. Yaklaşım.....	209
2.2. Kullanılan Yöntem	211
2.3. Veriler.....	212
2.4. Hesaplamalar	212
2.5. Elde Edilen Sonuçlar	214
2.5.1. Girdi Çıktı Analiz Sonuçları.....	214
2.5.2. AB ile Entegrasyonun Etkisinin Testi	218

BULGU YORUM VE SONUÇLAR

1.0. BULGULARIN ÖZETİ.....	220
2.0.YORUM VE SONUÇLAR	229
2.1. Dünya Ekonomik Sisteminin Geleceği.....	229
2.2. Türkiye Ekonomisinin Rekabet Gücü ve Entegrasyon.....	234
BİBLİYOGRAFYA	237
EKLER	249
EK-I: DOHA'DAN BEKLENENLER	
EK-II: İŞLETME YÖNETİMİ VE ICT	
EK-III: ÜLKELERDEKİ GELİŞMELER	
EK-IV: DÜNYA TARIM DÜZENİ	
EK-V: WILCOXON SIRALAMA TESTİ	
EK-VI: SEKTÖREL FAKTÖR BİLEŞİMİ HESAPLAMA SONUÇLARI	
EK-VII: ULUSLAR ARASI KURULUŞLARIN BULGULARI	

ÖZGEÇMİŞ

TABLO LİSTESİ

TABLO 1	: Dünyada Gelir Artış Gerçekleşmeleri ve Tahminleri(%)	11
TABLO 2	: Kalkınmakta Olan Ülkelerin Net Dış Finansman Ve Kaynak Durumu Tablosu (Milyar\$).....	128
TABLO 3	: Türkiye'nin İhracat ve İthalatındaki değişmeler. (Milyon \$)	186
TABLO 4	: Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler (1999-2003)	203
TABLO 5	: Kamu Borcunun GNP'ye Oranının Sabit Kalması İçin Gerekli Faiz Dışı Fayda %.....	204
TABLO 6	: Türk Ekonomisinde Verimlilik	205
TABLO 7	: Türkiye'nin Rekabet Gücü Sıralamasındaki Yeri.....	208
TABLO 8	: Hayvan Yemi Sektörü Maliyet Yapısı (%).....	211
TABLO 9	: Türkiye'de Yıllara Göre İhracatın Faktör Bileşimindeki Gelişmeler (1000US\$).....	214
TABLO 10	: Türkiye'de Yıllara Göre İhracatın Faktör Bileşimindeki Gelişmeler (%)	215

KISALTMALAR LİSTESİ

WB	: Dünya Bankası
GDP	: Gross Domestic Product
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
IMF	: International Monetary Fund.
OECD	: Organisation For Economic Cooperation and Development
AB	: Avrupa Birliği
GATT	: General Agreement on Tarifs and Trade
WTO	: World Trade Organization
AR-GE	: Araştırma ve Geliştirme
ICT	: Information Communication Technology
GCI	: Büyüme Rekabet Gücü İndeksi
BCI	: İş Rekabet Gücü İndeksi
WEF	: World Economic Forum
CREDIT	: Centre for Research in Economic Development and International Trade
UN/WIDER	: United Nation World Institute for Development Economics
TOT	: Terms of Trade
HAFTA	: North American Free Trade Area
ASEAN	: Association of Southeast Asian Nation
AFTA	: Asean Free Trade Area
RTA	: Regional Trade Agreements
BTB	: Bölgesel Ticari Birlikler
DDA	: Doha Development Agenda
IISD	: International Institute go Sustainable Development
ECSC	: Avrupa Kömür-Çelik Birliği
EEC	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
MERCORSUR	: Güney Amerika Ortak Pazarı
FDI	: Foreign Direct Investment

GATS : General Agreement of Trade in Services
WAT : Value Added Tax.
PPP : Purchasing Power Parity
SDR : Special Drawing Rights

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMA KONUSU:

Araştırmamızın konusu Türkiye'nin uluslararası rekabet gücünün düzeyi ve AB ile olan entegrasyon sürecinin ekonomimizi ve rekabet gücümüzü ne yönde etkilediğinin belirlenmesidir.

İkinci Dünya Savaşının bitişinden sonra Dünya; 40 yıl süre ile, ekonomik, siyasi ve toplumsal açıdan farklı, birisi sosyalist diğeri kapitalist olmak üzere iki farklı blokun yarışmasına sahne olmuştur.

Askeri açıdan rakip oluşturan iki gurubun üstünlük sağlamak amacı ile giriştikleri kapsamlı teknolojik AR-GE faaliyetleri sonucu sağlanan teknolojik gelişmeler ve bunlara dayalı buluşlar, zaman içinde ekonomik ve ticari uygulamalara dönüşmüş ve özellikle enformasyon teknolojisi, alışımlar, biyo-teknoloji konularında, önemli gelişmeler sağlanmıştır.

ICT (Information Communication Technology) alanındaki ilerlemeler ülke ve kuruluşların yönetim kontrol alanlarını geliştirmiş ve yönetim güçlerini arttırmıştır. Ulaşılan teknolojik gelişme düzeyinin olanak sağladığı teknik altyapı, uluslararası şirket ve organizasyonlar, uluslararası entegrasyon ve bölgesel birleşmelerin gerçekleşmesi ve yayılmasına uygun bir ortam yaratmıştır.

Gelişmelerin diğerk etkisi ekonomilerin yapıları üzerinde gözlenmiştir. Bu etkiler ; müşteri hakimiyeti altındaki piyasalar nedeniyle büyük ünitelerin parçalanması, şebekeleşme ve fason üretim (networking, outsourcing) .satış zincirleri gibi uygulamaların gelişmesi , küçük ve orta ölçekli işletmelerin önem kazanması şeklinde olmuştur.

Küreselleşme adı altında tanımlanan ve Dünya ekonomisinin bir bütüne dönüşmesi yolundaki gelişmeler, 1995'i takiben GATT'ın sonucu olarak WTO'nun kurulması ile özellikle ticari ve bunun gerektirdiği finansal liberalizasyon alanlarında hız kazanmış , bunların sonucu olarak Dünya piyasalarında rekabet artmıştır.

Mal ve hizmet piyasalarındaki bu gelişime paralel olarak emek sermaye ve teknoloji ve doğal kaynakları ifade eden gibi faktör piyasalarında da hızlı değişimler gerçekleşmiştir.

Bu hızlı gelişme sürecinde uluslararası ekonomiyi yönetip yönlendirmesi gereken uluslararası kuruluşların kapasite ve uygulamalarındaki değişme aynı hızda olmamış, bu kuruluşlar mevcut yapıları ile uluslararası ekonomide doğan krizleri çözmek ve böylece dünya ekonomisini düzene koymak amacı ile duruma müdahale etmekte yetersiz kalmışlardır.

Bütün bu gelişmeler uluslararası ve ulusal piyasalarda belirsizliklerin hüküm sürmesine ve dünya ekonomisinin yapısının sorunlu, gelişmesinin ise yavaş olmasına yol açmıştır.

Son yıllarda gelişmekte olan ülkelerin yaşadıkları krizlerin büyük ölçüde Dünya ekonomisindeki bu yapısal değişikliklerden etkilendiği belirlenmiştir.¹

Bu durum ülkemiz için de geçerlidir. Oluşan kaotik ortamda Türkiye'de uzun yıllardır istikrara kavuşamamış, ekonomimiz son 10 yıldır yeterince hızlı

---

¹ Nayyar, Deepark, Court, Julius, *Governing Globalization:Issues and Institutions*, Helsinki :The United Nations University, World Institute for Development Economies Research (WIDER/UNU), 2002,s.3.

büyüyememiştir. ² Türkiye halen geçirdiği ağır ekonomik krizlerin yapısına verdiği hasarı gidermeye çalışmaktadır.

Kriz ortamlarında Hiper Enflasyon tehlikesi, TL'ye güvenin azalması sonucu Dolarizasyon, GSMH de önemli düşüşler, büyük mali dengesizlikler, kurumlar ve mali müesseselerin yapısal bozukluğunun yol açtığı güçlükler yaşanmıştır. Kriz tehlikesinin halen de tam olarak geçmediği uluslararası uzman kuruluşlarca da kabul edilmektedir. ³

Her krizin bir maliyeti vardır. Bu maliyet sadece mali alanda değil, manevi alanda toplum yapısında ve psikolojisinde geçici, bazen da kalıcı bozulmalar şeklinde ödenmektedir.

Oluşan bir krizden çıkmak ve krizlerin yol açtığı hasarı gidermek çok yönlü çabaları gerektiren güç bir iştir. Bu yoldaki çalışmalarını da başarının ön koşulu ekonomik reformları uygulayacak siyasal kararlılığa sahip güvenilir bir siyasi gücün varlığı yanında, başlangıçtaki durumun ne olduğunun doğru analizi ve alınan önlemlerin doğru ve etkili önlemler olması 'dır.

Ekonomilerin zaman zaman ekonomik sorunlar, bunalımlar, krizler yaşaması doğal bir olaydır. Ancak bir ekonomi çok sık krize giriyor ise bu bir yapısal yetersizlik göstergesidir. . Bu zayıflıklar ekonomik yapılanmada, uygulamalarda, politika ve stratejilerde, özellikle karar alma sistemlerinde bir şeylerin aksadığı, eksik veya yanlış olduğu anlamına gelmektedir.

Dünyada ve ülkedeki yapı ve durumun sağlıklı olarak analizine yönelik bilgilerdeki eksiklik çözüm oluşturamama ve sağlıklı karar alamamaya yol açan ana

---

² World Bank(WB),*Towards Macroeconomic Stability and Sustained Growth*, Washington DC: Turkey Country Economic Memorandum, November 2003.s.3.

³ World Bank(WB),*Towards Macroeconomic Stability and Sustained Growth*, s.7.

nedenlerden biridir. Bu çalışma ülkemizde konu ile ilgili bilgi açığını kapamaya katkı sağlamaya yönelik kişisel çalışmalarım için bir başlangıçtır.

2. ARAŞTIRMA YAKLAŞIMI

Türkiye, Dünya ekonomisi ile entegre olmaya zorunlu, AB ile entegrasyona girme konusunda ise karardır. Bu karar, geçen yüzyıldan beri hedeflemiş olduğumuz ,”Çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma” çabalarının gereği olarak alınan siyasi bir karardır ve küreselleşmenin ve bir gelişmiş ülkeler topluluğu olan AB ile entegrasyonun yol açacağı ekonomik ve sosyal etkilerle yüzleşmek kararlılığını da kapsamaktadır.

AB ile ilişkilerin geliştirilmesi yolunda atılan adımlar aynı zamanda Türkiye’yi küreselleşmeye hazırlamak için atılması gereken adımlardır.

Küreselleşme ve AB ile entegrasyon süreci, ekonomimizin yapısında ve hayatımızda ,ekonomik olduğu kadar sosyal ve siyasi yönleri de içeren, yapısal değişmelere yol açmaktadır.

Ortaya çıkan sonuçlar sadece politika oluşturanları değil ,herkesi çok yakından ilgilendirmektedir. Her kişi kuruluş ve işletme kendi yaşamında bu oluşumun yaratacağı değişmelerin derecesini değilse de en azından yönünü öğrenmek istemektedir.

Bu bilgi, sahip olanlara özellikle işletmelere kendilerini doğacak değişime göre adapte etmek için önceden önlem almak olanağı vereceği için önemlidir. Bu nedenle birçok kuruluş AB ile entegrasyon konusunda toplumu aydınlatıcı çalışmalar yaptırmıştır ve yaptırmaktadır.⁴

---

⁴ Şengezer, Ermukan, *Gümrük Birliğinin Türk Ekonomisi Üzerindeki Muhtemel Etkileri*. Ankara: Vakıflar Bankası Yayını. 1995.

Rekabet gücümüzü etkileyen faktörlerin belirlenmesi için yapılan araştırmalar, güçlü bir ekonomi oluşturmak için gereken makro politikaları belirleyecek olanlar kadar işletme düzeyindeki mikro politikaları belirleyenlere de yararlıdır.

Ekonomik büyüme için piyasa ihtiyaçlarının belirlenip uygun maliyetle üretim yapılması ve üretimin iç ve dış piyasalara satışı gerektiği bilinmektedir. Bu kısaca dünyada mal ve hizmetler alanında rekabet edebilir bir yapıya sahip olmak demektir.

Mallar temelde sınai ve zirai malları kapsamakta ; turizm gibi özel sektörler hariç hizmetler sektörü ,kalkınmada ,çoğunlukla dış piyasalar için değil malların uygun maliyetlerle üretilmesi açısından önemlidir.

Rekabet ulusal ve uluslararası siyasi ve politik ortamda gerçekleşmekte olduğuna göre dünya ekonomik yapısını, gelişme yönünü ve buna yol açan nedenleri incelemeden kısaca entegrasyonun nasıl bir ortamda gerçekleştirileceğini göz ardı ederek konumuzla ilgili bir sonuca varmaya çalışmak doğru olmayacaktır.

Dünya yapısındaki gelişmeleri incelerken rekabet alanında güçlenmeyi hedefleyen ülkelerin uygulamalarını, yapılarını, yaşadıklarını, güçlü ve özellikle zayıf noktalarını, kalkınmalarında yarattıkları etkiler açısından incelemek ve sonuçları değerlendirmek gerekir. Diğer taraftan bu analiz yapılırken ülke ekonomileri içinde sektörlerin girdi-çıktı ilişkilerinin yarattığı karşılıklı etkileşim in yol açtığı kümülatif etkiler de göz önüne alınmalıdır.

Piyasada rekabet eden ve katma değer yaratanlar işletmelerdir. Bu nedenle işletmelerin yeni oluşan ortama nasıl bir yönetimle adapte olabilecekleri konusu sorunun ele alınması gerekli diğer bir yönüdür.⁵

---

⁵ Şengezer, Ermukan, İşletmelerde Bilgi Destek sistemi,Gereksinme Nedenleri ve Olanaklar, İstanbul: Ebert Vakfı Seminer Tebliği, Mayıs. 2003.

AB ile entegrasyon açısından yaklaşıldığında genel olarak dünya ekonomisi koşullarına ek olarak, entegrasyon deneyimi geçirmiş ülkelerin bu süreçte ne gibi güçlüklerle karşılaştıkları ve ne gibi yapısal değişim geçirdikleri, konusuna da özel olarak eğilmek yararlı olacaktır. Bu yolla ekonomimizin değişime uyum sürecinde yaşadığı ve yaşayacağı sorunların yönünü değerlendirmeye yönelik bakış açıları edinilebilir.

Rekabet gücümüzdeki yapısal gelişme konu olduğunda ,sadece AB ye değil tüm dünyaya ihracatımızın yapısının incelenmesi ve bu inceleme yapılırken faktör düzeyindeki maliyetlerin ve yapının göz önüne alınması gerekmektedir.

Araştırma sonucunda elde edilecek bulguların sentezi bize, sadece rekabet gücümüzün geliştirilmesi konusunda değil, Dünya’da ve Türkiye’de sürdürülebilir kalkınma ve rekabet gücü artışının temelleri konusunda bir bakış açısı kazandırma ve buna dayalı olarak daha sağlıklı karar alma olanağı vereceği için önemlidir.

Rekabet edebilir bir ekonomik yapı oluşturmanın karmaşık bir süreç olduğu ve gerçekleşmesinin ülkeler için uzun ve zaman alıcı bir yapı değişimi gerektirdiği bilinmektedir. Bu denli yavaş işleyen bir sürecin kısa bir zaman aralığında ve sınırlı olanaklarla yürütülen bir araştırma ile ele alınmasından pratikte kullanılacak sınırlı sonuçlar elde edilebileceği açıktır.

Bu gerçeği gözden uzak tutmamakla birlikte elde edilecek ve politikaların oluşmasına katkı yolu ile kısa vadede yarar sağlayabilecek bazı bulgulara erişilebilirse bu noktalara dikkati çekmekte yarar olacağı düşünülmektedir.

Açıklanan yaklaşım ışığında araştırmamız aşağıda sıralanan aşamalar gerçekleştirilmek suretiyle yürütülmüştür.

Birinci Bölüm Dünya ekonomisinin yapısının analizine ayrılmıştır. Bu şekilde ekonomimizin ve AB'nin nasıl bir ekonomik ortamda entegre olacağını belirlenmesine çalışılmıştır. Bu ortam ekonomimiz ve AB için egzogen verileri içermektedir. Bu bölümde araştırma aşamaları şöyle gelişmiştir;

A) İlk olarak kalkınma olgusu ele alınarak Dünyada geçmiş dönem kalkınma uygulamaları, makro politikalar, sektörel öncelikler, teşvik sistemleri, mikro politikalar ve işletme düzeyindeki yapı ve yaklaşımlar tanımlanmaya çalışılmıştır.

B) Bunu izleyen bölümde ,kalkınmanın sürükleyici unsuru olan uluslararası rekabet gücü ve bunun bileşenleri ele alınmıştır. Bu aşamada dış ticaret ve kalkınma ilişkileri konusundaki uygulamalar, korumacılık, rekabet gücünün ölçülmesine yönelik ölçüm çabaları, irdelenmiştir.

C) Üçüncü aşamada dünya ekonomisinin yapısı ve uluslararası rekabet gücümüzü etkileyecek unsurlar ele alınarak analiz edilmiştir. Bu yapılırken dünya ekonomisinin tarihi gelişimi, halen içinde bulunduğu durum, globalleşmenin gözlenen etkileri, dünya ekonomisinin yönetimi, bölgeselleşme ve ticari bloklar, analiz edilerek bu oluşumlara yol açan ticari liberalizasyon, dünya finansal dengesinin çatısı, uluslararası kuruluşların mevcut oluşuma etkileri, etraflı olarak incelenmiş, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ve bir bütün olarak dünya finansal sisteminin bugün yaşamakta olduğu sorunlar ve gözlenen dar boğazlar ortaya konmuştur.

D) Dördüncü aşama dünya ekonomisinin bugünkü yapısının doğal sonucu ve yan ürünü olan ekonomik krizlerle, ülkelerin bu krizlerden kaçabilmek için sahip oldukları alternatif politikaların yukarıda incelenen koşullar altında değerlendirilmesine ayrılmıştır.

E) Son olarak bu koşullarda ¼lkelerin sağlıklı ve s¼rd¼r¼lebilir kalkınma için atmaları gereken adımlar ve kalkınmanın yolları konusu aydınlatılmaya çalışılmıştır.

İkinci b¼l¼m T¼rkiye Ekonomisi'nin yapısının analizine ayrılmıştır. Bu analiz aşağıdaki araştırma aşamaları yolu ile gerçekleştirilmiştir;

A) İlk olarak T¼rkiye ekonomisinin tarihi gelişimi Osmanlı'dan k¼reselleřmenin hızlandığı 1990'lı yıllara kadar olan d¼nemi kapsayacak şekilde ana hatları ile ¼zetlenmiştir. Bu aşamaya, ekonomimizin yapısını bilmeden değerlendirmenin hatalı olacağı inancı kadar Avrupa ile olan ilişkilerimizin tarihi gelişimini hatırlatmak açısından da gerek duyulmuştur.

B) İkinci olarak AB ile entegrasyona giren ¼lkelerin deneyimleri daha sonra T¼rkiye ekonomisinde yaşananlar ve yaşanacaklarla olan paralelliği vurgulanmak ¼zere g¼zden geçirilmiştir.

C) ¼¼nc¼ aşamada, T¼rkiye'nin bug¼nk¼ ekonomik yapısı ve sorunları ve uygulanan kriz y¼netimi s¼recinin değerlendirilmesi ele alınmıştır.

D)Bunu izleyen aşamada T¼rkiye'nin uluslararası rekabet g¼c¼ açısından durumu ve gelişme eğilimlerini g¼steren ,uluslararası kuruluşlarca yapılmış çalışma sonuçları verilmiştir.

E)Son olarak T¼rkiye'de rekabet g¼c¼ indikat¼r¼ olarak alınan ihracatın fakt¼r yapısı temeline dayalı hesaplamalar yapılmış , yapılan hesaplamaların ortaya koyduğu sonuçların 1995-2003 d¼nemini kapsayan G¼mr¼k Birliği ve AB ile entegrasyona y¼nelik yapısal değişim d¼nemi ile ilişkisi istatistiksel bir y¼ntemle kontrol edilmiştir.

Son b¼l¼m değerlendirmeye ayrılmıştır.

A)Bu bölümde ilk olarak tüm araştırmaların ortaya koyduğu ve değerlendirmede kullanılabilir bulgular özetlenmiş ve sıralanmıştır.

B)Daha sonra elde edilen bulgulara dayanılarak Türkiye'nin rekabet gücü açısından durumu ve buna entegrasyonun etkisi yorumlanarak bir sonuca varılmaya çalışılmıştır.

Çalışma sırasında değinilen ve önemli olduğu için bilinmesi gereken ancak sınırlı tutulması zorunluluğu nedeniyle ana metne dahil edilmeyen bazı konularla ilgili bilgiler EK'lerde ilgilenenlerin kullanım ve değerlendirmesine sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

KALKINMA VE ULUSLARARASI REKABET

1. KALKINMA POLİTİKALARI

1.1. Geçmiş Dönem Makro Öncelikler

Ülke kalkınması çoğu kere ülkedeki toplam gelir artışı ile aynı şey olarak düşünülmektedir. Gerçekte ise kalkınma bu görünüşten farklı olarak insanların ulaştıkları yaşam kalitesi ve refah düzeyini tanımlamaktadır.

Bu açıdan alındığında ülkelerin kalkınma düzeyi insan hayatı ile ilgili üç faktörle ifade edilmektedir. Bunlar “Doğuşta yaşam ümidi”, “Yetişkinlerde okur yazarlık oranı” ve kişi başına geliri ifade eden “Satın alma gücü paritesi” dir. Bu üç unsuru oluşturan veriler bir indeks haline getirilerek Uluslararası Kuruluşlar tarafından kalkınmışlığının göstergesi olarak kullanılmaktadır.

Ortalamayı ifade eden bu hesaplama sonucuna değişik guruplar arasındaki gelir dağılımı ve bölgesel kalkınmışlık farklarını da eklediğimizde insanlar arasında yaşam standartları bakımından çok büyük farklılıklar bulunduğu ve bu farkları gidermenin en az toplam geliri arttırmak kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Özetle, kalkınma herkesi yeterli verimde çalıştırarak insanca yaşamaya yeterli bir yaşam standardına ulaştırma hedefi olarak yorumlanması gereken ve gelir dağılımını da kapsayan bir tanımdır. Bu da ancak güçlü ve dengeli bir ekonomi oluşturularak sağlanabilir.

Ülkelerin kalkınma stratejileri ve stratejiyi uygulamaya yönelik politikaları hükümetlerin ekonomiyi yönetme konusundaki yaklaşımlarına göre çok farklı olduğu gibi, uygulanan farklı politikaların kısa ve uzun dönemde ekonomiye etkileri de ekonomilerdeki yapı farklılıkları nedeniyle aynı değildir.

Kalkınma açısından uzun dönemli trendi etkileyen faktörler çok daha önemli olduğundan strateji tayininde söz konusu etkenlere öncelik verilmesi gerekirken halkın ekonomi hakkındaki görüşlerini oluşturan medya, ekonomistler ve politikacıların, genellikle yıllık GSMH düzeyi, dalgalanmaları ve ekonomik göstergeler üzerinde yoğunlaşmayı tercih edip uzun dönemde kalkınma hızını belirleyen faktörleri göz ardı etme eğiliminde oldukları görülmektedir.

1950-96 döneminde %3.5 olan Dünya Kalkınma Hızı'nın daha sonra yavaşlaması araştırmacıları, genel kalkınma trendini etkileyen faktörler üzerinde yeniden düşünmeye yöneltmiştir. Yapılan araştırmalar makine teçhizat, altyapı, öğretim eğitim ve teknoloji yatırımlarındaki sürekliliğin ana etkenler olduğunu göstermiştir.

TABLO I : Dünyada Gelir Artış Gerçekleşmeleri ve Tahminleri (%)

	1950-96	1996-01	2001	2002	2003*	2004*
Euro Sahası	3.5	2.7	1.5	0.8	1.8	2.6
ABD	3.2	3.9	0.3	2.3	2.6	3.1
Gelişmekte olan ülkeler	6.3	5.6	2.9	2.8	3.9	4.7
Dünya	4.1	3.6	1.1	1.7	2.5	3.1

Kaynak:World Bank

*Tahmin

Bu konuda fikir birliği bulunmakla birlikte yatırımların hangi nedenlerle süreklilik kazandığı ve yüksek bir düzeyde olduğu konusundaki görüşler yıllar boyunca tartışma konusu olmaya devam etmiştir.

ABD’de hakim olan görüş ; yatırımlara vergi indirimleri sağlanması, eğitim, altyapı ve teknolojik gelişmelere ağırlık verilmesinin en etkin yol olduğu yönündedir.

Ayrıca insan sermayesi olarak isimlendirilebilecek eğitilmiş emek ve yükseltilmiş insan kalitesinin -değişen teknolojinin daha hızlı özümsemesine olanak sağlayarak -kalkınmayı hızlandırmada önemli bir rol oynadığı fikri de kabul görmektedir.

Bu iki yaklaşımın sentezinden yatırım, altyapı ve eğitime vergi indirimi getirilmesinin etkin bir kalkınma politikası aracı olduğu ve böylece yatırıma dönüşmek koşulu ile vergiden vazgeçmenin devlet için bir kayıp teşkil etmediği yorumu ortaya çıkmaktadır. Yüksek vergi oranlarına sahip ülkelerin daha yavaş kalkınma hızına sahip olduklarının ortaya çıkması bu görüşü destekleyen bir gözlemdir.

Diğer OECD ülkelerinde ve bu arada AB deki görüşler ise ABD yaklaşımından oldukça farklıdır. Bu ülkelerde hakim görüşlere göre ; yüksek enflasyon yatırımı yavaşlatan en önemli faktördür. Enflasyon nasıl piyasanın etkin çalışmasını engelliyorsa ulusal ve uluslararası ticaretin işlemlerini de olumsuz yönde engellemektedir.

Bu yaklaşım gereği olarak çoğunluğu Avrupalı olan OECD ekonomistleri yatırım, verimlilik ve uzun dönemli gelişme hızına olumlu etki yapan en önemli faktörün fiyat istikrarı olduğunu savunmakta %3 ü aşmayacak bir enflasyonu uzun vadede hızlı bir gelişmenin güvencesi olarak görmektedirler. Başka bir anlatımla firmaların ileriye rahat görebilip yatırım yapabilmeleri için öncelik piyasaların iyi çalışmasına verilmekte, bunun yanında bürokrasinin de kalkınmanın önündeki önemli engellerden birisi olduğuna inanılmaktadır.

Uzmanların görüşleri bu yönde olmakla birlikte kalkınma stratejisini ve kalkınmaya yönelik politikaları belirleyen hükümetlerdir. Hükümetlerin bakış açıları ise genellikle -ne yazık ki- sadece etkinlikle sınırlı değildir. Hükümetler çoğunlukla kısa vadede ve kendi iktidar dönemlerinde gelir artışı sağlayacak politikaları uygulama ve bu amaca yönelik harcamalara girişme eğilimindedirler.⁶

Bu tür harcamalar genellikle enflasyonu arttırıcı içerikte olduğu için söz konusu uygulamaları, politikaları ve enflasyonu kontrol altına alabilecek tek kuruluş olan Merkez Bankaları'nın bağımsızlığı ve hükümetlerin etki alanı dışına çıkarılmasının başarılı bir kalkınma politikası için hayati önem taşımakta olduğu genelde kabul görmektedir.

Çoğu Asya kaplanlarıncı geçmişte uygulanmış bulunan Japon stili kalkınma stratejilerinin ise Avrupa ve Kuzey Amerika politikalarından tamamen farklı olduğunu görmekteyiz. Bu ülkeler piyasa güçlerinin kamu müdahalesi olmadan tek başlarına hızlı ve sağlıklı bir kalkınma sağlamaya yetmeyeceğini zamanında görmüşler ve uluslar arası kuruluşların yönlendirmelerinin aksine kamu müdahalesi ve yönlendirmesinin gerekliliğine inanarak bu yönde uygulamalar yaparak kalkınma alanında önemli aşamalar kaydetmişlerdir.

Diğer ülkelerin ve özellikle IMF'nin geçmişte bu yaklaşımı görmezlikten gelmesi bu görüşlerin IMF'nin o dönemde savunduğu ve halen de savunmaya çalıştığı "Tek yol piyasa ekonomisi sinyalleridir piyasa her şeyi çözümler" şeklindeki görüşünün yukarıdaki görüşler ile çelişmesinden kaynaklanmıştır.

Japonlar ise; kendileri müdahaleci bir sisteme sahip olmalarına rağmen dışarıya karşı serbest rekabette yana görünmeye özen göstermişlerdir. Bu ülke stratejistleri görünüşte ekonomik politika olarak sübvansiyonların kesilmesine, para

---

⁶ Glower,David,*Policy Researches and Policy Makers*,www.irdc.org..2003.

arzının ciddi bir şekilde kontrolüne, paranın konvertibilitesinin sağlanmasına, piyasanın çalışmasını güçleştiren faktörlerin elimine edilmesine ve fiyatlara müdahale etmemeğe olumlu bakmakla birlikte kalkınmakta olan ülkelerin uluslararası kuruluşların ileri sürdüğü gibi sadece fiyat sinyallerini takip ederek kalkınabileceklerine inanmalarını büyük bir hata olarak görmektedirler.

Ancak yeni ekonomide eski stratejinin çok dikkatli kullanılması gereği bu ülkede son yıllarda yaşanan durgunlukla ortaya çıkmıştır.

Japonya yanında diğer Asya kaplanlarının geçmişte gösterdikleri ve son olarak da Çin in göstermekte olduğu mucizevi hızlı kalkınmanın temelinde kamu müdahalelerinin ve ulusal stratejilerin yatması gelişmeyi piyasalara bırakmanın hata olduğu görüşünü doğrular nitelikte gözlemlerdir.

Özetle; geçmiş gelişmeler sanayinin ve kalkınmanın yönlendirilmesinin zararlı olduğu konusundaki fikirleri zamanla değiştirmiştir bu nedenle gelişme teorisinin yeniden gözden geçirilmesi zorunluluğu doğmuş, tasarrufların artıp uluslararası rekabet gücü olan yatırımlara yönelmesi gereği ve mevcut işletmelerin verimliliğini arttıracak strateji ve uygulamalara geçmelerinin ekonomik kalkınmayı sağlamada ana etkenler olduğu anlaşılmıştır. Bunu sağlamak üzere her ülkenin kamu ve özel kesim katkısıyla oluşturulmuş uzun vadeli ve tutarlı bir stratejiye sahip olmalarının ve buna uygun planlama yapmalarının zorunda bulunduğu ortaya çıkmıştır.⁷

1.2. Sektörel Öncelikler

Hızla kalkınmak isteyen orta gelişmişlikteki ülkelerde ekonomik gelişmede sürükleyici sektör olma görevi madencilik, enerji ve imalatı da kapsamak üzere sanayi sektörüne düşmektedir.

---

⁷ Ahern Bertie, Globalization, Partnership and investment in People; Ireland's Experience. Washington DC: Speech to the World Bank, 13th. March, 2003.

Kalkınmaya sürecinde tarım kesiminin artacak kent nüfusunu yeterince beslemeye ve sanayileşmenin girdi ihtiyacı ile ve döviz gereksinmesinin karşılanmasına katkıda bulunacak bir düzeye getirilmesine çalışılmaktadır.

Turizm ancak üstün bir doğal ve kültürel kaynak potansiyeline sahip ülkeler için sürükleyici sektör olabilmektedir. Diğer hizmet kesimleri ise bu sektörlerin ihtiyacına paralel olarak geliştiğinden genelde sürükleyici değil tabii sektörlerdir. Ancak elverişli maliyette ve nitelikte olmak koşulu ile sürükleyici sektörlerin gelişimini hızlandırabilmektedirler.

Bu durumu ülkemiz açısından yorumladığımızda sektörel önceliklerimiz sürükleyici sektör olarak enformasyon teknolojilerini ve yazılımı da kapsamak üzere uluslararası rekabet gücüne sahip sanayi ve destekleyici sektörler olarak da Tarım ve Turizm şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Sanayi tanımı içine alınan madencilik ve özellikle petrol ve kömür de dahil olmak üzere enerji alt sektörleri ihracat fazlası yaratılmak koşulu ile ülke kalkınmasında etkin bir rol oynayabilmektedirler.

Geniş boyutlu ve masraflı doğal kaynak araştırmalarına dayanan bu sektörler bir yandan araştırma ve yatırım için duyulan kaynak ihtiyacının yüksekliği, öte yandan risk unsuru taşımaları nedenleri ile kaynak sıkıntısı çeken ülkelere kolaylıkla geliştirilememektedir. Ülkemizden bir örnek vermek istersek maden ve enerji rezervlerimizin yüksek yatırım gereksinimleri ve risk taşımaları nedeniyle henüz % 2-3'den daha yüksek bir oranda değerlendirilememiş olmalarını gösterebiliriz.

Bu alanda uluslararası işbirliği ile sorunların çözümlenmesi olanağı varsa da siyasal sorunlar yanında ,ülkemizde özel kesim kaynaklarının sınırlı olması da modelin ülkemizdeki kalkınmaya katkısının sınırlı kalmasında etken olmaktadır.

Uygulamada bu tür yatırımlar devletler ve veya uluslararası büyük kuruluşların katkısı ile gerçekleştirilmekte ve bu temele dayalı bir kalkınma stratejisi ulusal ve uluslararası politik ortam ve kararlara bağılı olarak kolayca riske girebilmektedir. Bu nedenle nedenlerle doğal kaynak temeline dayalı stratejilerin uygulanması büyük bir beceri gerektirmektedir.

İmalat sanayinde ise durum farklıdır. Yatırım üretim ve ihracat aşamalarında desteklenmek koşulu ile büyümeye yönelik ve en hızlı sonuçların alınabileceği kesim bu sektördür. Bu sektör aynı zamanda kalkınmanın motoru olan özel girişimin özellikle küçük ve orta ölçekli işletmeler kanalı ile en yaygın olduğu alandır.

Böylece sanayileşmenin ana sürükleyici sektör olması gereğini ortaya koyduktan sonra sanayileşme stratejisinin ne olması gerektiği konusunu ele almak zorundayız.

Sanayileşme ve bunun temelindeki sektörel stratejiler ülkelerin bulunduğu gelişme düzeyine göre farklılaşmaktadır. Doğal kaynak ağırlıklı olan ülkeler hariç diğer gelişmekte olan ülkelerde ,sanayi başlangıçta ithal ikamesi politikaları uygulanarak kurulmuştur. İthal ikamesine dayanan gelişme stratejileri uygulamasında zamanla ithal hammadde ve yatırım malları ihtiyacının yükselmesi nedeniyle ödemeler dengesi sorunları çıktığından bir noktadan sonra ekonominin dışa yönelmesi ve ihracata yönelik sanayileşme stratejisi uygulamasına geçilmesi zorunluluğu doğmaktadır.⁸

Bu noktada şu sorunlarla karşılaşılmaktadır;

A)Gelişmekte olan ülkeler ithal ikamesi politikasından ihracata yönelme politikasına geçerken pek çok sektörde teşvik politikalarının yetersizliği, ölçek

---

⁸ Lipsey,Richard,Langley,Paul C,M.Mahoney, Paul, Positive Economics For Australian Students,London:George Weinfeld and Nicholson Ltd.,1982.s.766.

ekonomileri ve makro ekonomik yönetim yetersizlikleri nedenleri ile maliyetler açısından elverişsiz bir konumda bulunmaktadır.

B) Bunun yanında diğer ülkeler ekonomilerini gizli açık önlemlerle korudukları için ihracatı artışı “Maliyetlerin elverişli olması” koşulunda bile kolay değildir.

Bu durumda yapısal değişme aşamasında ihracat yeterince hızlı gelişmemekte ve ödemeler dengesinden kaynaklanan dış açıkların yol açtığı borçlanma ihtiyacı ile sermayenin Dünyada kontrolsüz olarak dolaşmasının yol açtığı ekonomik krizlerin yaşanması kaçınılmaz olmakta bu krizler ise kalkınmayı duraklatmaktadır.⁹

Özetle; Sağlıklı bir sanayileşme için sadece kapasite yetmemekte, uluslararası rekabet gücüne sahip bir ekonomik yapıya sahip olmak gerekmektedir. Birçok ülkenin ileri sürdüğü gibi rekabet edebilir bir yapı kendiliğinden ve sadece piyasa güçlerinin sinyalleri ile oluşmamaktadır. Bu yapının ekonominin bilinçli politika uygulamaları ile yönlendirilerek yaratılmasına ihtiyaç vardır.

Bu nedenle geçmiş uygulamalardan hızlı kalkınmayı amaçlayan ülkelerin öncelikle uzun vadeli bir kalkınma stratejisi belirlemesi ve bununla tutarlı olarak hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik etkili bir destek ve teşvik sistemi oluşturmasının bir zorunluluk oluşturduğu ortaya çıkmıştır.

Doğru bir strateji saptanmadığı ve /veya teşvik sistemleri yeterli etkinlikte olmadığı hallerde kalkınmada ve sanayileşmede stratejik hatalar yapılmakta ve ekonomiler yeterli hızda, doğru yönde, istikrarlı ve sürekli olarak gelişmemektedirler.

---

⁹ Parikh, Asok *Impact of Liberalization, Economic Growth and Trade Policies on Current Accounts of Developing Countries*, Helsinki:World Institute for Development Economics(UN/WIDER), 2002.s.21.

İhracata yönelik sınai üretim yapısı oluşturma yolunda etkili olan uluslararası, bölgesel ve ulusal ortam şu özellikleri taşımaktadır.

- A) Artan belirsizlik,
- B) Artan rekabet;
- C) Teknolojik gelişmeler

Belirsizlik: Ürün fiyatları, üretim teknolojisi, ülkelerin ticaret politikalarındaki değişimler, finans kesimindeki hızlı yapısal dönüşüm olmak üzere dört unsurun etkisi altında oluşmaktadır.

Rekabet ise; Uluslararası hudutların kalkması, ulaştırma ve haberleşme olanaklarının artması, sermayenin liberalizasyonunun da katkısı ile yeni rakiplerin ortaya çıkması ve teknolojik gelişmeler sonucu ürün hayat sürelerinin kısalmasından kaynaklanmaktadır.

Teknoloji faktörü :Mikro elektronik, biyoteknoloji, yeni metaller gibi pek çok alanda yeni teknolojilerin geliştirilmesine bağlı olarak ülkeler arası teknolojik farklılık düzeyinin açılması sonucu teknolojiden kaynaklanan mukayeseli üstünlüklerin değişmesi yolu ile etkili olmaktadır.

Yeni koşullar nedeniyle şirketlerin kendi içlerinde ve şirketler arası bağımlılıklarda, üretim, yeniden yapılanma ve daha etkin yönetim konularında değişimler meydana gelmekte ve bu piyasa ortamı ile rekabet koşullarını değiştirmektedir.

Yapısal transformasyon yeterli kalkınma hızı ve istihdam sağlanmasına yönelik olarak çeşitli sosyo-ekonomik ve siyasi gurupların baskılarından kaynaklanan sosyal sorunlar da yaratmaktadır.

Tüm bu anlatılanların yarattığı ortamda uzun dönemli gelişme projeksiyonları yapılması ,bunu gerçekleştirmeye yönelik detaylı projeler hazırlanması özetle detaylı ulusal kalkınma planları hazırlanması imkansız hale gelmiştir. Sosyalist ekonomilerin başarısızlıklarında bu faktörlerin etkisi büyüktür.

Yaşanan değişiklikler, hızla değişen şartlara uyumu sağlayacak makro ekonomik ve sektörel politikalarla, işletmelerde yönetim sorunlarının çözümüne yönelik yaklaşımların, başarısını ve etkinliklerini kalkınmanın olmazsa olmaz bir koşulu haline getirmiştir.

Kısaca ; Çağımızda, eskiden yıllar sonrasını görmeye olanak veren ekonomi yapıları değişmiş, bu durum makro ekonomik açıdan sağlıklı politikalar uygulanmasını ve öncelikli sektörlerin belirlenerek bunlara uygun gelişme ortamı yaratılmasını kapsayan ve değişen koşullara göre güncellenen teşvik, destek ve yönlendirmelerin, kalkınmada temel politik araç olarak kullanılmasını zorunlu hale getirmiştir.

Uygun yatırım ve üretim ortamının sağlanması tek başına işletmelerin başarısını garantilememektedir. Ayrıca bir yandan yeni yatırımların rekabet gücü olan alanlarda ve uygun teknoloji ile yapılması sağlanırken diğer taraftan mevcut işletmelerin sürekli olarak değişen koşullara uyumunu sağlayacak ICT altyapısı ile “Gerçek zamanlı karar destek sistemleri”nin oluşturulup yönetime destek aracı olarak kullanılmaları ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

1.3. Teşvik Sistemleri

Her teşvik sistemi ; Teşvik araçları ve Sektörler Arası Öncelikler olarak iki unsur içerir.

Sektörler arası öncelikler belirlenirken sektörün uluslararası rekabet gücünün ve ekonomiye olan ileri ve geri genişletici etkilerinin kriter alınması gerektiği açıktır. Bu kriterin nasıl uygulanacağı konusunda yöntem sorunu gündeme gelmektedir.

Uluslararası rekabet gücü; eşit kalite koşulları altında dış piyasalara kıyasla daha düşük maliyetlere sahip olmayı kısaca dış piyasalara karlı bir şekilde mal satabilmeyi ifade ettiğinden sektör teşhisi sorununu ele alırken “Maliyet nedir ve nasıl oluşur” konusunu hatırlamakta yarar vardır.

Her mal maliyetinde ara mallar ve faktör gelirleri içerir. Ara mallar hammadde ve diğer girdi maliyetlerini, faktör gelirleri ise ücret, faiz, rant ve karı kapsar. Bir üretimdeki faktör gelirlerinin toplamının ise katma değer veya o ürünü üretirken yaratılan gelir olduğunu biliyoruz.

Diğer taraftan üretimde kullanılan ara malların üretimi aşamasında da katma değer yaratılmaktadır. Üretilip satılan ve tüketilen her mal katma değerlerin toplamı olduğundan neticede tüm malların değerlerinin teknik açıdan katma değer cinsinden ve hangi faktör gelirlerinden oluştuğu mevcut verilerin niteliğine bağlı olarak hesaplanabilir.¹⁰

Herhangi bir sektörün üretim yaparken kullandığı üretim faktörlerini gösteren maliyet yapıları ekonominin tümü ele alındığında elde edilecek maliyet yapısından çok farklıdır. Bu farklılıklar sektör öncelikleri ve uluslararası rekabet gücü açısından sektörel stratejileri oluşturacak olanlar tarafından kullanılacak çok önemli ipuçlarını içermektedir.

Bu nedenle sınai üretim ve ihracatın maliyet yapısı ile ilgili bir değerlendirme yapabilmek ve böylece teşvikte öncelikler konusunda doğru karar verebilmek için her sektörde mevcut üretim değerlerinin tüm ekonomi düzeyindeki etkileşimle oluşan faktör yapısının bilinmesi gereklidir.

---

¹⁰ Şengezer, Ermukan, Özhan, Gazi, *Türkiye Ekonomisinde Maliyet Yapısı ve Bu yapının Ekonomik Gelişmeye Etkileri*, Ankara:Konrad Adeneauer Vakfı Yayını, 1993.s.s.7-16.

1.4. İşletmelerde Verimlilik

Verimliliği işletmeler bakımından “Üretim faktörlerinin bu arada doğal olarak sermaye ve emeğin en yüksek katma değer sağlayacak şekilde kullanılması” şeklinde tanımlayabiliriz.

Bu düzeyin artışı, kısa vadede eldeki kaynakların daha etkin kullanılmasına yönelik politikalarla, uzun dönemde ise yeni yatırımların daha yüksek verim sağlayacak bir yapıda gerçekleştirilmesi ile sağlanabilir.

İşletmelerde verimliliği etkileyebilecek faktörleri şöyle sıralayabiliriz;

- A) Sermaye stokunun türü. (Sabit sermaye-İşletme sermayesi)
- B) Üretim teknolojisi(Makine teçhizatın niteliği)
- C) Emek niteliği ve kullanım biçimi(Eğitim-Organizasyon)
- D) Üretilen malın miktarı, kalitesi ile iç ve dış fiyatı.
- E) Üretimde kullanılan hammaddelerin yurtiçi fiyatları
- F) Üretim faktörü fiyatları

Ülkelerin daha yüksek bir refah düzeyine ulaşmak için kullanabilecekleri kaynaklar; Doğal kaynaklar, Eğitim düzeyi, Emek gücü, Sermaye stoku ve sahip olunan Teknoloji düzeyi olarak sıralanabilir. Tüm bu faktörler verimi değişik ölçüde etkilemekle birlikte teknoloji, verimliliği etkileyen temel faktördür ve kalkınmayı hızlandırmada ana etken olan teknolojinin düzeyi bakımından ülkeler ve işletmeler arasında büyük farklılıklar vardır

Uluslararası refah paylaşımında temel olan bu faktörlerin teknoloji dışında kalanların kısa sürede ve önemli ölçüde arttırılmaları mümkün değildir. Bu nedenle dünyada hiçbir gelişmiş ülkede teknoloji üretimi ve transferi gibi konular sadece piyasanın denetimine ve yönlendirilmesine bırakılmamış ,teknolojik gelişme

kalkınmada başarılı ülkelerde daima uzun erimli bir strateji ve devlet politikası konusu olmuştur. ¹¹

Ülkemizde ise geçmiş dönemlerde kalkınma, yatırım ve üretim analizlerinde çoğu kez global miktarlar ele alınmış, nitelik kalite ve uluslararası rekabet gücü açısından durumun analizine yeterince önem verilmemiştir.

Oysa bilinçli teknoloji seçimi, ülkelerde ,teknolojik gelişmeler ve yeniden yapılanmalar yolu ile düşük tasarruf oranlarına ve yatırım düzeylerine karşın daha etkin kaynak kullanımı ve dolaysı ile daha yüksek bir kalkınma hızına ulaşılabilmeye olanak sağlayabilir.

Teknoloji, içerilmiş teknoloji olarak makine ithalatı ;üretilen teknoloji olarak makine parçaları üretimi ile yazılım ve tasarım konularında bulunmakta, firmalar ve ülkeler için verimi arttırıp, maliyetleri düşürerek uluslararası ülkelerde rekabet gücünü arttırıp kalkınmanın sürdürülebilir olmasına olanak vermektedir.

Dünyada teknoloji seçimi ve üretimi ARGE harcamaları yolu ile gerçekleşebilmekte, ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, üretimin nasıl yapılacağı konusundaki kararlara bağlı bulunmaktadır. Bu nedenle teknolojik gelişmenin patlama yaptığı ve ülkelerin teknoloji kaynaklarına bağımlı olduğu çağımızda teknoloji üretiminde ve teknoloji seçiminde ve transferlerinde ulusal verimlilik düzeyinin yükselmesini sağlayacak bilinçli yönlendirmelere gerek vardır.

Bu analizler sonucu verimliliği arttırarak sanayi kesimine sürekli gelişme sağlayacak araçlar şu şekilde ortaya çıkmaktadır; Faiz haddi, İşletmenin öz kaynak yabancı kaynak durumu, Kapasite kullanma oranı, Emeğin eğitim düzeyi, Emeğin

---

¹¹ Navaretti, Giorgio Barba , *Soloaga, Isidro, Weightless Machines and Costless Knowledge an Emprical Analysis of Trade and Technology Diffusion*, Washington DC : World Bank DECRG-Trade GroupResearch Paper,2001.s..21.

kullanılma biçimi (Yönetim, Organizasyon), Üretimde kullanılan teknoloji, Yönetimde kullanılan teknoloji, hammadde ve ürün fiyatlarını ve maliyetlerini etkileyen; ithalat ve ihracat konusundaki dış ticaret politikaları, Teknoloji üretimi ve transferine yönelik politikalar, Ücret sistemi, Vergi ve Para politikaları.

Yukarıda sayılan başlıklar büyük ölçüde sanayinin içinde yaşadığı ortamı oluşturduğundan bu konularda meydana gelen her değişme ülkedeki genel verimliliği ve işletmeleri farklı ölçüde etkileyebilmektedir.

Bu durumda sanayi sektöründe verim artışı için ele alınması gereken unsurların çok yönlü ve karşılıklı etkileşim içinde olduğu ortaya çıkmaktadır. Konu ileri bölümlerde rekabet gücü ile olan ilişkileri açısından detaylı olarak irdelenecektir.

2. ULUSLARARASI REKABET GÜCÜ

2.1. Entegrasyon, Dış Ticaret ve Ekonomik Kalkınma

Parçaları bir bütün içinde birleştirmek olarak tanımlanacak entegrasyon ,işletme ve kuruluşlar düzeyinde olanlardan başlamak üzere-Merger ,Kartel-Tröst gibi- Ekonomiler arası ilişkileri de tanımlamada kullanılmaya başlanmıştır.

Tinbergen entegrasyonu uluslararası ekonomik işbirliğinin en yüksek düzeye çıkarılması olarak tam entegrasyon anlamında tanımlarken Balassa entegrasyonu aşamalar halinde tanımlamayı tercih etmiştir. Bu tanım entegrasyonu en zayıfından en ileri safhasına kadar ,ticaretin entegrasyonu, faktör entegrasyonu, politika entegrasyonu, tam entegrasyon, siyasal birlik olarak sınıflamaktadır. Bu aşamaların ilki mal ve hizmet piyasalarını, ikinci faktör piyasalarını, üçüncü yapısal politikaları. bir arada ele almaktadır.¹²

---

¹² Ertürk, Emin İktisadi Birleşmeler Teorisi, 2. Baskı. Bursa:Alfa Aktüel Kitapevi, 1998..s.s.7-21.

Ekonomik işbirliğinin ilk aşamaları olan ticari entegrasyon ve benzeri uygulamalar, birbirinden farklı yapıdaki ve ekonomik gelişmişlik düzeyindeki ülkeler arasında gerçekleşebilirse de ,tam entegrasyonu birden gerçekleştirmek her aşamanın bazı yapısal değişimleri gerektirmesi ve bunun da belli bir zaman alması nedeniyle mümkün değildir.Uygulamalar sağlıklı bir entegrasyonun ancak her kademenin sırası ile başarı ile geçilmesinden sonra gerçekleşebildiğini göstermektedir.¹³

Ekonomik işbirliği türlerinden olan ,Serbest Ticaret Sahaları mal piyasaları önündeki engellerin kaldırılmasını ifade eder.Bu sahaya giren ülkeler üçüncü ülkelerle olan ilişkilerini düzenlemekte özgürdürler. Gümrük birliklerinde ise ülkeler kendi aralarındaki engelleri kaldırırken üçüncü ülkelere karşı da ortak hareket ederler.

İlk iki aşama mal piyasaları ile ilgili uygulamalardan oluşur.Ortak Pazar şeklinde tanımlanan ,ekonomik işbirliği şeklinde mal piyasalarında gümrük birliği benzeri uygulamalar yapılmasına ek olarak faktör piyasalarında da aralarındaki engelleri kaldırırklar.Mallar gibi faktörler de serbestçe hareket eder.Son aşama olan ekonomik birliklerde ortak pazar uygulamasının daha iyi çalışması için ulusal politikaların makro düzeyde harmonizasyonu için gereken uygulamalara geçilir.Doğan sorunları ortadan kaldıracak mekanizmalar oluşturulur.Genellikle ekonomik birliği gerçekleştiren ülkelerin ortak siyasi çıkar temeline bağlı olarak siyasi yakınlaşmayı da kapsayacak siyasi bütünlüğe geçmeleri son hedefdir.

Entegrasyon konusunun son 50 yıldır teorik olarak giderek daha fazla dikkat çekmesinin temelinde bir yandan gelişmiş ülkelerin gelişmelerini iktisadi işbirlikleri aracılığı ile devam ettirme çabaları diğer taraftan gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarını bu yolla hızlandırmayı hedeflemeleri yatmaktadır.

---

¹³ Ertürk Emin, Uluslararası İktisat, İstanbul:Ekin Kitapevi, 1996.s.s.1-14.

Konunun güncelliğinin artmasına paralel olarak ve uluslararası ticaret teorisinin entegrasyon ve gümrük birliği oluşumlarını açıklamada yetersiz kalması nedeniyle bu alandaki teorik çalışmalar da ivme kazanmıştır.

Teorik çalışmaların cevaplamaya çalıştığı soru gümrük birlikleri ve ekonomik entegrasyonun çeşitli türlerinde ,ticaret yaratma,ticaret saptırma gibi etkiler yanında gelir artışı ve paylaşımının hangi yönde gelişeceği ve muhtemel etkilerin neler olacağının belirlenmesi ve böylece en uygun ekonomik politikaların neler olduğudur.

Yapılan çalışmaların ortaya koyduğu sonuç farklı varsayımlar altında beklenebilecek sonuçların farklı olacağı dolayısı ile olayın her durumda ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiği şeklinde özetlenebilir.

Entegrasyon ile ilgili çalışmalar karar alma aşamasında, bu karardan tarafların nasıl faydalanabileceği konusu yanında, entegrasyonun iyi bir şekilde uygulanabilmesi için ekonomik yapıda gereken düzenlemeleri de kapsamaktadır.Son 20 yılda gelişen hesaplama ve araştırma teknikleri entegrasyon yönetimi alanında önemli olanaklar yaratmıştır.

Teorik araştırmalar olayı bir yandan üretim diğer yandan tüketim davranışlarını ele alacak simulasyonlarla birçok farklı olasılık bulunduğunu ortaya koyduğundan ,uygulamaya yönelik araştırmaların sektörel analizler ve teknolojideki değişimleri de kapsayacak şekilde oluşturulması gerekmektedir.

Ekonomik entegrasyonun üye ülkeler üzerindeki etkisi serbest rekabetin etkisi gibidir.Etki bir yandan içsel tasarruflar,öte yandan dışsal tasarruflar yaratma olarak iki noktadan kaynaklanmaktadır.

İçsel tasarruflar ,ölçekte büyüme ve bunun maliyetlerin düşmesi ile gibi üretimden,teknoloji ve sermaye alanında büyüme ve modernleşmenin yol açtığı

verimlilik artışından,satış ve pazarlama aşamasındaki etkinlik artırıcı ve maliyet düşürücü uygulamaların devreye girmesi ile pazarlamadan ,yönetim kadrolarının kalitesinin artması ve yönetim teknolojisinde meydana gelen yeniliklerin uygulanması ile yönetimden, taşıma ve stoklama konusunda daha az maliyete katlanma gerekmesi nedenleriyle finansmandan kaynaklanmaktadır.

Dışsal tasarruflar ise firmaların kendi çabaları dışında oluşan faaliyetlerden yararlanmaları yolu ile oluşmaktadır.Bunlar maliyet eğrisini bir bütün olarak aşağı çekmektedir.Bu tür tasarruflara örnek olarak bir karayolu yapımının malın naklini kolaylaştırması, yeni endüstrilerin talep yaratarak piyasayı ve firmaları büyütmesi, eğitim programlarının eleman kalitesini yükseltmesi,daha ucuz girdi,daha ucuz üretim faktörü,daha istikrarlı piyasa koşulları sağlanması gösterilebilir.

Entegrasyonun , gelişmekte olan ülkelerde sürükleyici sektör olan sanayii iç itme kadar dış çekme ile geliştirirken ,öte yandan bazı bazı bölgeleri geri bırakma gibi yan etkileri de gözlenmiştir.Bu yan etkilerin politika harmonizasyonu aşamasında oluşturulacak makro politikalar,bölgesel kalkınma çabaları ve teşvik önlemleri ile giderilmesi ve olumsuzlukların dengelenmesi gerekmektedir.

Entegrasyon aşamaları sırasında uygulanacak makro ve sektörel politikaların firma düzeyindeki etkileri dikkatle hesaplanmalıdır.Bu yapılmadığında gereksiz maliyet yükleri ve kayıplar ortaya çıkmaktadır. Entegrasyonun başarısı piyasaların iyi işlemesi kadar gelişmelerin çok yakından izlenerek gereken politik kararlarının zamanında alınması ile de yakından ilgilidir.Kısaca entegrasyon yönetiminin etkinliği başarıyı büyük ölçüde etkilemektedir.

Kalkınma konusundaki görüşler zaman içinde çok büyük değişiklikler geçirmiştir. Adam Smith'e göre kalkınmanın motoru ihtisaslaşma ve emeğin kullanımı biçimi idi. Malthus ve Ricardo ise azalan verim kanunu dolayısı ile doğal kaynakların kalkınmaya sınır oluşturduğunu ileri sürmüşlerdir.

XX. yüzyıl boyunca uzun bir süre gelişmenin motorunun fiziksel sermaye ve altyapı yatırımları olduğu görüşü hakim olmuş, bu görüş, sosyalist blokta olduğu gibi WB tarafından da yıllarca savunulmuştur. Görüşlerin uygulamaya yansımaları, Yatırım/GDP oranı en önemli faktör sayılarak, bu oranın yetersiz olduğu ülkelerde yeterli olmayan tasarrufların açığının Banka tarafından karşılanması yolu ile olmuştur.¹⁴

Sosyalist modelin çökmesi ve WB ile ve IMF'nin uyguladıkları politikaların açık başarısızlığı ekonomistleri ülke kalkınmasının etkilendiği diğer öğeleri araştırmaya yöneltmiş; Gerçek etkinliğin eğitim ve insan sermayesinde olduğu fikri ortaya atılarak araştırmalar bu noktaya yoğunlaştırılmış, ancak bu yönde uygulanan politikalardan da yeterli sonuç alınamamıştır.

Teknolojik gelişme ise üretilmiş olsun transfer edilmiş olsun daha sonra ağırlıklı olarak gündeme girmiş ve bu faktörün önemi ve etkileri konusunda bir fikir birliğine varılmıştır.

Ne var ki bu kabul kalkınma sorununu çözmemiş, sorunu "Kalkınma nasıl sağlanır" şeklinden "Teknolojik gelişme nasıl sağlanır" şekline dönüştürmüştür. Bu konu üzerindeki çalışmalar, zamanla kalkınmanın basit ve doğrusal bir realite olmadığı ve pek çok şeyin birlikte belirlediği karmaşık bir süreç olduğunu ortaya koymuştur.

Kalkınmayı teknoloji yanında ; liberalizasyon, makro ekonomik istikrar, yönetim, kanunların üstünlüğü ve uygulanması, kuruluşlar, rüşvetin olmaması, piyasaların düzenlenmesi, kamu israflarının olmaması gibi pek çok faktörün etkilediği fikrinin ağırlık kazanmasından sonra bu faktörleri de içermek üzere ülkelerin gelişme rekabet gücü indeksi hesaplamaları ile ilgili araştırma ve

---

¹⁴ World Economic Forum ,*Global Competitives Report(GCR)*,. 2003, s. 3-27.

hesaplamalar yapılmaya başlanmıştır. Çalışmalar sonucunda iktisat biliminin bugün ulaştığı gelişme düzeyi sayesinde kompleks bir gerçek olduğu ortaya çıkmış olan ekonomik kalkınma sürecinin etkilediği ve etkilendiği kuruluşlar politikalar ve ekonomik yapılar belirlenebilmiştir.

2.2. Dış Ticaret ve Korumacılık

Ülkelerin kendi ekonomilerini geliştirme amacıyla aldıkları önlemler çeşitlidir. Bunlardan en çok kullanılan yol korumacılıktır. Korumacılığın amacı yerli üretici ve tüketiciyi korumak şeklinde farklılaşmaktadır.

Özü mal ve hizmetlerin uluslararası akışında devletlerin özendirici ya da caydırıcı yönde müdahalelerinin olmaması şeklinde tanımlanabilecek olan serbest ticaret, bilinen ve kabul edilen tüm teorik avantajlarına rağmen uluslararası ticarete hala geçerli değildir.

Tarihte dış ticaret ilişkilerinin başlamasıyla birlikte ,bir taraftan korumacılığın azalması için çaba harcanırken, diğer taraftan koruma önlemleri ,genellikle artarak ve yeni biçimler kazanarak günümüze kadar gelmiştir.

Korumacılığın uygulayan ülkenin kendisine olduğu kadar dünya ekonomisine de zarar verdiği ve korumanın maliyetini tüm ülkelerin ödediği, tüm ülkelerin birlikte ticari liberalizasyona gitmesi durumunda, hem tek tek ülkelerin hem de bir bütün olarak tüm dünya ekonomisinin bundan yarar sağlayacağını ve dünya refahının bundan olumlu yönde etkileneceği ileri sürülmektedir. ¹⁵

---

¹⁵ Cernat, Lucian, Laird ,Sam Turrini, Alessandro, *How Important are Market Access Issues for Developing Countries in the Doha Agenda*, Nottingham:Centre for Research in Economic Development and International Trade (CREDIT), 2002.s.22.

Ülkelerin ulusal sanayilerini ve piyasalarını dış rekabete karşı korumalarının kökeninde yatan ana neden ülkeler ve sanayiler arasında dikkate değer rekabet gücü farklılıklarının bulunmasıdır.

Bu farklılıkları gidermek için yapısal dengesizliklerin kaldırılması yönündeki çabalara karşın ülkeler arası farklılıklar genelde azalmamakta artmaya devam etmektedir.¹⁶

Ticaret partnerleri arasında ,çeşitli sektörlerdeki verimlilik artış hızlarının farklılık göstermesi nedeni ile alınan yapısal uyum önlemlerinin sonuç vermesi, uzun döneme yayılmaktadır. Bu nedenle, korumacı önlemler, hükümetlerce, bilinen mahzurlarına rağmen ,en azından kısa dönemde, karşılaşılan sorunların üstesinden gelmenin tek çıkar yolu olarak görülmekte ve kullanılmaktadır. Bunun en yakın örneklerinden birisi ABD'nin Çelik endüstrisine son üç yıldır uygulamış bulunduğu tarife artışlarıdır.

Ülkelerin koruma uygulamaları ile hedefledikleri amaçlar çok yönlüdür. Bu nedenleri şöyle sıralayabiliriz.

- A) Dış ticaret hadlerini iyileştirerek ülke refahını arttırmak.
- B) Yurt içindeki emeğin daha ucuz olan yabancı emeğin rekabetine karşı korunması
- C) İstihdamın artırılması ve ödemeler bilançosu açıklarının kapatılması
- D) Genç endüstrilerin korunması;
- E) Ulusal güvenlik açısından önemli olan stratejik ulusal sanayilerin korunması
- F) Başka ülkelerin koruma oranlarını düşürmeye zorlanması;
- G) Ulusal üreticilerin dampinge karşı korunması.

---

¹⁶ Parikh s. 21.

Uluslararası ticarete konu olan engeller genel olarak tarife engelleri (gümrükler) ve tarife dışı engeller olarak sınıflandırılabilir.

Tarifeler, dış ticarete konu olan mallar üzerine konan vergilerdir. Dış ticarete konu olan mallar “İhraç edilen mallar” ve “İthal edilen mallar” olmak üzere ikiye ayrılabilir. Bu açıdan bakıldığında tarifeler de “İthalat tarifeleri” ve “İhracat tarifeleri” olarak ikiye ayrılabilir.

Yaygın olarak kullanılan tarife türü, ithalat üzerine konan tarifelerdir. İhracat tarifeleri ise daha ender olarak kullanılmakta ve ithalat üzerine konan tarifelerin aksine, ulusal sanayii korumaktan çok ,bir vergi getirisi elde etmek amacıyla uygulanmaktadır.

Tarife dışı engelleri ;Gümrük tarifelerinin dışında uluslararası mal ve hizmet akımlarını serbest ticaret koşulları altındaki normal gelişme seyriden saptıran her türlü amaç ve politikalar şeklinde tanımlayabiliriz. Söz konusu kısıtlamaları ihracat yönlü ve ithalat yönlü olarak iki gruba ayırmak mümkündür.

İthalat yönlü tarife dışı kısıtlamalar, ithal mallarının yurtiçi arzını kısıp fiyatlarını yükselterek yerli üreticileri korur. İhraç yönlü tarife dışı önlemler ise, dış satışları arttırmak için ihracata yapılan yardımlar ile ihracatın kısıtlanması amacıyla alınan önlemleri kapsar.

Tarife dışı engeller tarifelerden farklı olarak kesinlik taşımadığı ve geniş ölçüde idari kararlara bağlı olduğu için zaman içinde büyük değişiklikler gösterir ve bu nedenle de ihracat ve ithalat üzerinde yüksek bir risk ve belirsizlik yaratırlar.

Tarife dışı engelleri incelediğimizde karşımıza çok çeşitli uygulamalar çıkmaktadır. En bilinen ve en yaygın olarak kullanılan türler şunlardır;

A)İthalat kotaları: Hükümetler tarife sisteminde olduğu gibi ithal edilen bir mala gümrük vergisi koymak yerine doğrudan ithalat hacmini fiziki miktar veya değer olarak sınırlandırabilirler. Kotalar ithalatı kısıtladıkları ölçüde, yerli sanayii dış rekabetten korur ve ödemeler bilançosunda düzeltici etki doğururlar. Kotalar tarifelere göre çok daha kesin bir koruma sağlamaktadır. Çünkü tarife uygulamasında yüksek tarifelerden de olsa ticaret mümkündür. Ayrıca ihracatçı, bir ülkenin koyduğu gümrük duvarını ,sattığı malın fiyatını düşürerek aşabilir. Ancak kota uygulamasında böyle bir olanak yoktur.

B)Tarife-kotalar: Tarife-kotalar da son yıllarda uygulaması yaygınlık kazanan dış ticaret politikası araçlarındandır. Adından da anlaşılacağı üzere bu politika aracı, tarifelerle kotaların bir melezidir. Bu uygulamada. ithalat miktarı üzerinde bir üst sınır söz konusu değildir. Söz konusu olan, belli bir miktarda veya değerde malın, gümrüksüz olarak ithal edilebilmesi, bunu aşan kısmın daha yüksek tarife oranına veya oranlarına konu olmasıdır. Tarife-kotalar, tarifelerin ve kotaların hem teknik niteliklerini hem de idari güçlüklerini bünyelerinde taşıyan bir dış ticaret politikası aracıdır. Bu politika aracı, çoğu uygulayıcı tarafından ,hem tarifeden hem de kotadan daha liberal bir araç olması nedeniyle, yararlı bulunmakta ve uygulanmaktadır.

C)İhracatın kontrolü: İhracat çeşitli şekillerde kontrol edilmektedir. Bunları şöyle sınırlayabiliriz;

Gönüllü ihracat kısıtlamaları: Bu uygulama iki ülke arasında yapılan anlaşmaya dayanır. Bu anlaşma ile ihracatçı ülke belli bir ithalatçı ülkeye yönelik mal ihracatını sınırlar. İhracatçılar daha şiddetli koruyucu önlemlerle karşılaşma korkusuyla bu tür miktar sınırlamalarını kabul ederler. Gönüllü ihracat kısıtlamaları günümüzde ticareti kısıtlama yönünde kullanılan çok önemli bir araç haline gelmiştir.

Uluslararası mal anlaşmaları: Belli bir malın Dünya piyasalarındaki fiyatına istikrar kazandırmaya yönelik olan bu anlaşmalar genellikle üç değişik biçimde yapılmaktadır. Birinci şekilde ihracatı kısıtlama anlaşması ile pazarlanan mal miktarı üretici ülkenin üretim ya da ihracatına kota konularak kontrol altına alınır. Uluslararası mal anlaşmalarının ikinci şekli olan “tampon stok uygulaması” ise fiyatı daha önce belirlenmiş bir aralık içinde tutmayı amaçlar. Bir diğer uygulama da “çok taraflı anlaşmalar”dır. Bu anlaşmalar üretici ülkelerin anlaşma ile belirlenmiş miktardaki malının azami satış fiyatı ile tüketici konumundaki ülkelerin üretici ülkelere alacakları anlaşma ile belirlenmiş mal miktarının azami alış fiyatını belirlemektedir.

Damping-Antidamping: İhracat endüstrisindeki bir büyük firmanın malını dış piyasada iç piyasadaki daha düşük bir fiyattan satması dumping olarak adlandırılmaktadır. Genel olarak, ulusal sanayii dumpingin yıkıcı etkilerinden koruma amacına yönelik ticaret sınırlamaları haklı bulunmaktadır. Bu ticaret sınırlamaları genellikle, antidamping vergileri veya telafi edici vergiler şeklinde olmaktadır. Bu vergilerden amaç, dumping uygulamasının yarattığı fiyat avantajını ortadan kaldırmak ve dumping yoluyla düşük tutulan fiyatı, konulan denkleştirici vergi ile olması gereken düzeye çekmektir. Hükümetler tüm dumping uygulamalarına karşı çok büyük duyarlılık göstermekte ve yüksek antidamping vergileri veya telafi edici vergilerle bu uygulamaları önlemeye çalışmaktadırlar.¹⁷

Üretim sübvansiyonları: Üretim sübvansiyonları belli bir ulusal üretim miktarını gerçekleştirmek amacıyla kullanılırlar. Tarife uygulamasından daha dolaysız bir politika aracıdır ve bu bakımdan ve iktisadi açıdan tarifelere üstündür.

---

¹⁷ Hoekman, Bernard, *Developing Countries and the Political Economy of the Trading System*. Helsinki: World Institute for Development Economics (UN/WIDER) Discussion Paper/126, 2002.s.9.

İhracat sübvansiyonları: Hükümetler ithalatı ve ticareti kısıtlayıcı tedbirler yanında ihracatı artırmak için de sübvansiyon vermektedirler. İhracat sübvansiyonu, hükümet tarafından, bir firmaya dışarıya gönderilen her birim mal için yapılan ödemedir. Burada subvansiye edilen, ihracata konu olan malın yurt içi üretimi değil, ihraç edilen kısmı olup bu ayırım çok önemlidir. İhracat sübvansiyonları, ihraç edilen ürünlere verilen dolaysız üretim sübvansiyonları şeklinde olabileceği gibi, ihracatçılara veya yabancı ithalatçılara piyasa faiz oranlarından daha düşük faiz oranlarında kredi sağlanması veya ihracatçıların vergi muafiyetlerinden yararlandırılması şeklinde de olabilir. Bütün güçlü sanayileşmiş ülkeler, ihracat mallarının alıcısı olan ülkelere, ithalatın finansmanını sağlamak amacıyla düşük faizli krediler sağlamakta ve bu amaç doğrultusunda İhracat-İthalat bankaları kurmaktadır.

Sübvansiyonların önemli bir silah haline gelmesi ile beraber, sübvansiyon savaşlarını önlemek de ciddi bir sorun haline gelmiştir. Sübvansiyonlu ticaret adil olmayan ticaret olarak kabul edildiğinden ithalatçı ülkenin, soruşturma sonucu sübvansiyon verildiğinin belirlenmesini takiben telafi edici vergi koyması doğal karşılanmaktadır. Sübvansiyonların yerli ekonomi üzerindeki etkileri damping ile aynı yöndedir.

Ayrımcı devlet satın almaları: Çoğu ülkelerde devlet, mal ve hizmetlerin en önemli alıcılarından biridir. Devletin, mal ve hizmetleri satın alırken ulusal ve yabancı firmalar arasında ayırım gözetmesi oldukça yaygın olarak rastlanan bir uygulamadır. Bu konuyla ilgili bir başka uygulama da, belli bir resmi kuruluşun, ithalat yerine başka bir resmi kuruluşun ürününü satın almaya zorlanmasıdır. Ayrımcı uygulama her ne şekilde alırsa alsın, sonuç, ulusal firmaların subvansiye edilmesi anlamına gelmektedir.

İdari, teknik ve diğer engeller: Ürünlerin tüketici ve çevre için güvenli olmasını sağlamak amacıyla ülkeler bazı standartlar kullanmaktadırlar. Doğrudan

korumacılıkla ilgili olmasa bile, hükümetler tarafından alınan karar ve konan çok sayıdaki kurallar ticaretin serbestçe akmasını engellemektedir. İdari ve teknik dış ticaret engelleri konusundaki en büyük güçlük, bu uygulamaların ekonomik etkilerinin ölçülmesinin çok güç olmasında yatmaktadır. İdari ve teknik dış ticaret engelleri aslında, doğrudan doğruya dış ticareti engelleme amacıyla oluşturulmazlar. Bunların dış ticaret üzerindeki etkileri de özü itibariyle dolaylıdır. Ancak, en etkili tarife dışı ticaret engelleri kadar etkili olabilmektedirler.

İthalat hacmini doğrudan etkileyen bütün idari ve teknik düzenlemeler “Görünmeyen Engeller” olarak da tanımlanmaktadır.

Görünmeyen dış ticaret engellerinin uygulamada pek çok çeşitleri olup; Bunlar arasında ; paketleme ve etiketlemeye ilişkin düzenlemeler, sağlıkla ilgili kurallar, kalite standartları, gümrük işlemleri ve bu işlemlerle ilgili formaliteler, milli standart düzenlemeleri, lisanslar, menşe şahadetnameleri, sınırlardaki bürokratik işlemler, çeşitli sebeplerle konan ambargolar sayılabilir.

Kambiyo denetimi: Bu sistem genellikle kotalarla birlikte uygulanır. Kotalar mal akımlarının, kambiyo denetimi ise dış ödeme akımlarının kısıtlanmasına dayanır. Hükümet yetkilileri ülkenin döviz rezervlerine göre ithalat kotalarını belirler ve her mala ne kadar döviz tahsis edileceğine karar verirler.

Dış ticaretin devlet tarafından yapılması: Devletin bazı belirli mallarda dış ticarete tekel kurması ve bu malların ticaretini bizzat kendisinin yürütmesidir.

Yerli girdi kullanma şartı: Ticaretin kontrolü ile ilgili bir yaygın uygulama da bir nihai mamulün belli bir parçasının dahilinde üretilmesi konusunda getirilen kurallardır. Bu tür kurallar, yerli üretim faktörlerine ve kullanılan parçaların yerli üreticilerine koruma sağlamakta ve nihai ürünün üreticisinin kullandığı girdi fiyatlarını yükseltmektedir.

Yukarıda görüldüğü gibi koruma önlemleri en çok bilinen koruma türü gümrük vergileri, fark giderici vergiler, birer miktar kısıtlaması olan kotalar, lisans olarak bilinen ithalat izinleri, teknik, ambalaj ve sağlık standartları ile özel gümrüklerde gümrükleme zorunluluğu ve benzeri gümrük dışı engelleri kapsayan başlıklar altında sıralanabilmektedir.

Dünyada korumaların derecesi ile ilgili olarak sadece gümrük vergi oranlarına bakılması bile yeterli olacaktır.

Dünyada Gelişmiş Ülkeler arasında MFN gümrük oranları ortalama %5 den daha azdır. Gerçekte ticaretin çoğunluğu için tercihler ve serbest ticaret anlaşmaları nedeniyle sıfırdır. Ne var ki bazı ürünlerde bu oranlar %100 ün üzerindedir ve %15 in üzerindeki gümrükler genellikle Gelişmekte olan ülkelerin ihraç ürünleri üzerindedir.¹⁸ Bu nedenle sadece gelişmiş ülkelerin kendi aralarında OECD gümrükleri kaldırmaları ticari liberalizasyonu sağlamak için yeterli olmamıştır.

Dünyada az gelişmiş ülke ürünlerinin %30 u ve Gelişmekte olan ülke ürünlerinin % 15'i % 15'den fazla gümrüğe tabi bulunmaktadır. Oranlar daha ileri derecede işlenmiş ürünlere gidildikçe yükselmektedir. Örnek olarak tarım ürünlerinde MFN ülkelere, AB % 24, Japonya % 65, Kanada % 42 vergi uygulamaktadır.

Az gelişmiş ülkelerin OECD ülkelerinin ürünleri için sağladıkları gümrük indiriminden olan kayıpları 60 Milyar Dolar iken bu ülkelere OECD tarafından yapılan destek miktarı ise sadece 45 Milyar Dolardır.

Dünya ticaretinde başka alanlarda da belirsizlikler ve kısıtlayıcı uygulamalar devam etmektedir. Bunlar arasında üreticiler için rant yaratmakta olan ,beklenmedik

---

¹⁸Hoekman,Bernard, *Developing Countries and the Political Economy of the Trading system*, s. s. 10-21.

durum ile ilgili kuralların, antidamping ve safeguard uygulamalarının kötüye kullanımı da sayılmalıdır.

Mallar üzerinde koruma olmasının Dünya ekonomisine yükü 250 Milyar Dolar olarak hesaplanmaktadır.¹⁹ Hizmetler sektörüne yönelik kısıtlamaların etkisi ise bu miktarın iki üç katı tahmin edilmektedir. Ticareti engelleyen damping ve antidamping ve safeguardlar da göz önüne alınıp bunlara diğer hudut engelleri eklendiğinde pazarlara serbestçe ulaşmayı engelleyen faktörlerin boyutunun ne kadar yüksek olduğu konusunda bir fikir edinilebilecektir.

Kısıtlamaların bu boyutta olmasında ürünlerde tüketici ve kullanıcı sayısının çok ve örgütlenmemiş buna karşı üretici sayısının az ve örgütlenmiş olmasının payı büyüktür. Özetle sorun ekonomik olmakla birlikte çözüm politik bir temelde yatmaktadır.

2.3. Rekabet Gücünün Ölçülmesi

2.3.1. Büyüme Rekabet Gücü (GCI)

Bir ülkede insanları en çok ilgilendiren şey gelir artışıdır. Gelir artışı, gelişmiş ülkelerde insanların yaşam kalitesinin daha da artması, azgelişmiş ülkelerde ise sefaletten kurtulma, çocuk ölümlerinin azalması, su ve kanalizasyona kavuşma. azalan kadın erkek ayrımı, çocuk işçilerin azalması, özgürlüklerde artış, demokrasinin ve sivil toplumun gelişmesini getirmektedir.

Bu bakımdan insanlığın mutluluğu ve etik anlamda alındığında az gelişmiş ülkelerdeki gelir artışının dünya refahına katkısının, gelişmiş ülkelerdeki gelir artışından daha fazla ve daha önemli olduğu ileri sürülebilir.

---

¹⁹ Hoekman, s.18.

Gelir artışı bu kadar önemli olmasına rağmen ülkelerin kalkınma hızını belirleyen faktörlerin neler olduğu iktisat biliminin henüz tam olarak cevaplayamadığı en büyük bilinmeyenlerden birisini oluşturmaktadır.

Bu bilinmeyi açıklamaya yönelik çabalardan birisi olarak oluşturulan Büyüme Rekabet Gücü İndeksi (GCI) ülkelerin kalıcı ve sürekli bir ekonomik kalkınma sağlama potansiyellerini göstermeyi hedeflemektedir.²⁰İndeks ;

- A) Makro ekonomik ortam
- B) Kamu kuruluşlarının kalitesi
- C) Teknoloji olarak üç temele dayanmaktadır. .

Makro ekonomik ortam kendiliğinden kalkınmayı sağlayamamakta, ancak bu ortamın elverişli olmamasının gelişmeyi engellediği de bilinmektedir. Şöyle ki; Yüksek enflasyon ,bilinçli karar almayı güçleştirmekte, kamu açığı çok fazla olduğunda bankacılık sistemi sağlıklı çalışmamakta, çok yüksek faiz ödemesi yapan bir ülkede devlet yeterince hizmet verememekte, kamu alınan vergileri israf ediyor ve iyi kullanmıyor ise iş çevreleri yarattıkları kaynakları vergi olarak devlete vermekle boşuna fedakarlık yapmış olmaktadırlar. Bu nedenlerle uygun olmayan bir makro çevrede sürekli ve sağlıklı bir gelişme gerçekleştirmek çok güçtür.

Kalkınmanın ikinci ayağı kamu kuruluşlarıdır. Piyasa ekonomisinde katma değer özel kesim tarafından yaratılmakta ve işletmeler içinde yaşadığı ülke kuruluşları ile yakın temas içinde bulunmaktadırlar. Bunların mülkiyet haklarının ve yaptıkları anlaşmaların kanunlarca korunması gerekmektedir. Kamu kuruluşlarının uygunsuz davranışlar içinde bulunmaları, işletmelerde verim düşmesi ve maliyet artışlarına yol açmaktadır.

---

²⁰ Global Competitives Report,s. s. 3-27.

Üçüncü temel teknolojik gelişmedir. Teknoloji dışındaki tüm üretim faktörlerinin azalan randımanlar kanununa tabi olduklarını vurgulamak Neoklasik Gelişme Teorisi'nin bize sağladığı en önemli öğreti olmuştur. Açıklamak gerekirse; Kötü kuruluşlar ve yanlış politikalar olumsuz sonuçlara yol açarlarsa da olumsuzluklar bir kere giderilince bunların kalitesini daha fazla artırarak ekonomik kalkınmayı hızlandırmak mümkün değildir. Teknolojiye gelince durum farklıdır. Bugüne kadar yapılan araştırmalarda teknolojik gelişmenin azalan randımanlara yol açtığını gösteren bir bulguya rastlanmamıştır. Sürekli teknolojik gelişmeye dayalı kendi kendini destekleyen (Self sustained) büyümenin önünde şimdilik engel görülmemektedir.

Teknolojik gelişme kalkınmanın temel unsuru olmakla birlikte bunun kaynakları ülkeden ülkeye değişmektedir. Teknolojik düzeyi dünyadaki en üst seviyeye yakın olan ülkelerde buluşçuluk (İnnovasyon) teknolojik gelişmenin sürükleyici unsurudur. Teknoloji düzeyi düşük ülkelerde ise teknolojik gelişme kısmen buluşlar kısmen başka ülkelerde mevcut teknolojiden yararlanma yolları ile sağlanmaktadır.

Bu farklılığı yansıtmak üzere GCI, ülkeleri iki ayrı guruba bölerek hesaplanmaktadır. Bunlar kaynak ülkeler (Core) ve kullanıcı ülkeler (Non-Core) olarak adlandırılmaktadır.

Kaynak ülkelerde teknolojik gelişme, kendi buluşları ile sağlanmaktadır. Kullanıcı ülkeler ise ağırlıklı olarak dışarıdan alınan teknolojiyi uygulayan ve koşullarına adapte eden ülkelerdir.

GCI hesaplamaları her 1 milyon nüfusa yıllık 15 patent alınması, iki gurubu ayıracak bir kriter olarak kabul edilerek yapılmıştır. Bu ayırım, buluşların kaynak ülkeler için daha ağırlıklı olduğu varsayımı yatmaktadır. Kullanıcı ülkelerde ise

“Teknoloji Adaptasyonu” ağırlık kazandığından adaptasyon düzeyi “Teknoloji transferi alt indeksi” tarafından ölçülmektedir.

Hesaplamalarda göz önüne alınan diğer bir konu GCI'yi etkileyen üç alt indeksin kaynak ve kullanıcı ülkeler için farklı ağırlıklara sahip olmalarıdır.

Makro ekonomik çevre ve kuruluşlara sahip olma kullanıcı ülkeler için ağırlıklı olmakla birlikte kaynak ülkeler buna zaten sahip oldukları için bu kuruluşlardaki gelişmenin ekonomiye katkısı azdır.

Kamu harcamalarının etkinliğini göstermek üzere saptırıcı kamu subvansiyonları, kamu fonlarının kullanım biçimi, kamunun politikacıların dürüstlüğüne güven derecesi oluşturulan kompozit bir indeksin -Kamu israfı alt indeksi- unsurları olarak kabul edilmektedir. . Bu indeks hükümetlerin taraflı tutumunu ve kamudaki yozlaşma derecesini göstermektedir.

2.3.2. İş Rekabet Gücü ; (BCI)

BCI hesaplamalarından beklenen bunu kullanarak ülkeleri karşılaştırabilmek, onları rekabet güçlerine göre sıralayabilmek, sıralamada yerlerini belirleyen olumlu ve olumsuz etkenleri ortaya koymak böylece dünya ekonomisinin rekabet gücü trendini açıklamak ve rekabet gücünün kaynakları ve ekonomik gelişme süreci ile ilişkilerini analiz edilebilmektir.²¹

Bu İndeks kullanılarak şu iki sorunun cevaplandırılması amaçlanmaktadır;

1-Cari refah kalıcı ve süreklimi (Aşağı inme olasılığı var mı?)

2-Bu refah ileride artma potansiyeli taşıyor mu?

---

²¹ World Economic Forum Global Competitives Report(GCR), 2003.s.s.3-27.

Dengeli politik hukuksal ve makro ekonomik politikalar ulusal refah açısından önemli ise de katma değer mikro ekonomik düzeyde işletmelerde yaratıldığından işletmeler etkin bir yönetime sahip olmadıkları ve yüksek katma değer içeren mallar üretmedikleri takdirde ekonomik gelişme mümkün olmamaktadır.²²

Ülke verimliliği firma verimliliklerinin toplamından oluşmakta, işletme verimliliğinin mikro ekonomik temelleri ise birbiri ile bağlantılı ve birbirini etkileyen iki alanda yatmaktadır. Bunlar sırası ile

A) Ülkede rekabet eden firmaların ne seviyede teknoloji ve yönetim gücüne sahip oldukları ve çalışma yöntemleri,

B) İşletmelerin içinde yaşadıkları ortamdır.

Burada ortam ile yüksek becerili insan gücü, yeterli enformasyon, gelişmiş altyapı, kaliteli tedarikçiler, gelişmiş araştırma enstitüleri vb.. ifade edilmektedir.

İş rekabet gücü indeksini hesaplamak için işletmelerin iş görme biçimleri, üretim ve yönetim stratejilerinin düzeyi ve ülke iş ortamının etkinliği şeklinde iki alt indeks oluşturulmakta ve bu iki alt indeks GDP ile olan ilişkilerindeki katsayılar tartı olarak kullanılmak suretiyle tek indekse dönüştürülmektedir.

GCI, GDP'nin kaynaklarını göstermekte ve genelde yatırım düzeyi ve uygulanan politikalardan, BCI ise firmaların verimliliğinden etkilenmektedir.

---

²² Dollar, David, *Globalization Investment Climate and Growth*, Washington DC:World Bank Research Paper, 2003

Bir ülkede çalışan firmaların verimlilik düzeyi ana- gösterge alındığından işletmelerin yerli veya yabancı orijinli olması indeks hesaplamalarında fark yaratmamaktadır.

Bir ülkenin yaşam standardı ,onun ekonomisinin verimliliği tarafından belirlenmekte ve bu da birim emeğe, sermaye ve doğal kaynağa düşen katma değer ile ifade edilmektedir. Durum böyle tanımlandığında ,üretile malın miktarı, girdileri ve dünya piyasalarındaki fiyatı verimliliği etkileyen faktörler olmaktadır.

Bir üründeki verimlilik düzeyi, girdisi olduğu diğer ürünlerin karlılığını da etkilediği için sadece ihraç edilen ürünler için değil içeride üretilen ve dış ticarete konu olmayan mal ve hizmetlerin maliyetini ve verimliliğini etkilemektedir. .

İndeks oluşurken kaynak ülkelerle kullanıcı ülkelerin farklı yapıları gözönüne alınarak her bir indeksin ağırlıklarının hesaplama sonuçlarına bağlı olarak tahmin edilip kullanıldığı görülmektedir.

Bu tartılar ; Kaynak ülkelerde 1/2 teknoloji, 1/4 Kamu kuruluşları. 1/4 Makro ekonomik ortam ;Kullanıcı ülkelerde 1/3 teknoloji, 1/3 Kamu kuruluşları ve 1/3 Makro ekonomik ortam şeklindedir.

3. DÜNYA EKONOMİSİNİN YAPISI

3.1. Tarihi Gelişim ve Kalkınmanın Dinamikleri

Dünya son ikiyüzelli sene içinde iki küreselleşme hareketi yaşamıştır. Birinci global yüzyıl Birinci Dünya Savaşı ile sona ermiş, İkincisi ise İkinci Dünya Savaşından sonra başlamıştır. İki dönem arasında ki yıllarda ise küreselleşme karşıtı hareketler yaşanmıştır.

Geçmişte küreselleşmeden kimin kazanıp kimin kaybettiğini ortaya koymaya çalışan çalışmalar vardır. Bu amaçla yapılan incelemelerde, tüketici fiyatlarındaki gelişme ve bundan az gelirlilerin nasıl yararlandıkları, kazananların kaybedenlere karşı ne gibi yöntemler kullandıkları ele alınmış ve emek dolaşımının kısıtlanmasının küreselleşme karşıtı hareketleri hızlandırması ile ticaret kısıtlamaları değerlendirilmiştir.²³

Ayrıca gelişmiş ülkelerce, geliştirmekte olanların yukarı çıkışını engellemek için konulan kısıtlamaları önlemek amacı ile az gelişmiş ülkelerin sahip olmaları gereken güvenlik sistemleri ve Dünya ekonomisinin oluşmasına yönelik politika belirlenmesine katılımları da ele alınmıştır.

Kristof Kolomb ve Vasco de Gama'dan bu yana geçen 500 yıl içinde dünya ekonomisinde ürün ve faktör fiyatlarında değişimler ve yapısal değişimler yaşanmıştır.

Dünyada ekonomik entegrasyonun yaşama şansı küreselleşmenin dünyada gelir dağılımını nasıl etkilediğine bağlı olduğundan dünya ekonomisinin bugünkü yapısını değerlendirmeden önce küreselleşmenin ülkeler arası ve ülke içi gelir dağılımlarına etkileri konusunda bir fikir sahibi olmalıyız.

Geçmişte küreselleşmenin kaybeden kesimlerin memnuniyetsizlikleri nedeniyle gerilediği zamanlar olduğu, bu durumun kaynağının ise gelişmiş ülkelerin bu konudaki davranışları olduğu gözlenmektedir. Buna karşılık göçlerin fakirliğin ortadan kalkmasına yol açarak memnuniyetsizliği azaltıcı yönde etki yarattığı görülmektedir.

---

²³ Williamson, Jeffrey G, *Winners and Losers over Two Centuries of Globalization*. Helsinki: UNU/WIDER Annual Lecture, 2002.s.s.1-8.

Son çalışmalar geçen iki yüzyılda ülkeler arasında çok büyük gelir farklılıkları doğmuş olduğunu göstermekte ise de sonuçlara bakıldığında eşitsizliklerin ülke içi gelir dağılımlarından çok ülkeler arası gelir dağılımlarının bozukluğunda yoğunlaştığını görülmektedir. Bu çok önemli bir gözlemdir ve nedeni ,ülke içi eşitsizliklerde ,sosyal baskının, politikacıları şu veya bu şekilde önlem olarak durumu dengelemek zorunda bırakmasına karşın, ülkeler arası eşitsizliği kendiliğinden dengeleyecek bir yapının var olmamasıdır.

Geçmiş gelişmelerde belirleyici faktör kaybedenlerin reaksiyonları olmuştur. Bu nedenle geçmişin küreselleşme taraftarı ve karşıtı eğilimlerin hakim olduğu dönemlere ayrılarak gözden geçirilmesi ve küreselleşmenin Dünya gelir dağılımını ne yönde etkilediğine bakmakta yarar vardır.

1492-1820 Keşif seyahatleri büyük ölçüde teknoloji transferleri, yeni bitkiler hayvanlar ve hastalıkların yayılmasına yol açmışsa da en önemli etkileri ticaret, faktör fiyatları, akımları ve küreselleşme üzerinde olmuştur.

Değişimin yönünü ve düzeyini anlamak için keşif seyahatlerinin nisbi faktör fiyatları, yaşam standartları, kişi başına gelir, iç piyasalardaki nisbi ürün fiyatları ile nisbi kaynak kıtlıkları üzerindeki etkilerine bakmak yeterli olacaktır.

1492'den sonra dünyada bir ticaret artışı olmuş ve dünya geliri içinde ticaretin payı artmıştır. Bunun kaynağının ticaret engellerinin kalkması ve dünya ekonomisinin entegre olduğunu söylemek zordur. Çünkü teoriye göre küreselleşme amacı ile ticari engellerin kalkmasının ihracat ve ithalatçı ülkelerde ürün fiyatları arasındaki eşitsizliği giderici bir etki yapması beklenir.²⁴ Ancak bu dönemde böyle bir etki gözlenmiyor ve fiyat farklılıklarının devam ettiği anlaşılıyor.

---

²⁴ Ertürk Emin, *Uluslararası İktisat*, İstanbul:Ekin Kitapevi, 1996.s.34.

Durumun nedeni ,muhtemelen keşifler ve ulaşım sektöründeki gelişmenin fiyat düşürücü etkisinin ticari tekeller, gümrükler, gümrük dışı engeller, savaşlar ve korsanların etkisi nedeniyle ortadan kaldırılmış ve baskı altına alınmış olmasıdır.

Ticaret artışının göstergesi olarak ticaretin milli gelire oranını aldığımızda gördüğümüz, artışın nedeninin liberalleşme ve taşıma maliyetlerinin azalması yanında ülkelerdeki gelir artışının yol açtığı ithalat talebi olduğu anlaşılmaktadır.

1820 ,dünya ekonomisinin hızla gelişmeye başlamasının başlangıç yılıdır. Uluslararası fiyat farklılıklarının ortadan kalkması, liberal politikalara dönüş bu tarihten sonra başlamıştır. Bu dönem aynı zamanda savaşların sona erdiği ve İngiltere'nin hakim olduğu dönemdir. Bu tarihten Birinci Dünya Savaşı'na kadar taşıma maliyetleri çok hızlı düşmüştür. Bu dönemde Dünya pazarlarındaki gelişmenin %70 inin taşıma maliyetlerinin azalmasından kaynaklandığı tahmin edilmektedir.²⁵

Atlantiğin iki yakası arasında ise korumacılık ticaret hacminin gelişmesini engelleyen bir faktör olmuştur. 1870'den sonra ortaya konan kısıtlamalar çok etkili olmamış, Avrupa'nın Asya ve Afrika ile fiyat eşitlenmesi Atlantik ötesi fiyatlarından daha hızlı olmuştur.

Özetle 19. Yüzyılda merkantilizmin gevşemesi ve taşıma bedellerindeki azalmanın küreselleşmeyi hızlandırması Latin Amerika ve ABD'de aynı hızda gerçekleşmemiştir.

Aynı yüzyılda faktör piyasaları da dünya çapında daha entegre hale gelmiştir. Özellikle Sermaye çevreleri deniz ötesi olanakları görmüş ve kullanmışlardır. Buna

---

²⁵ Williamson, s.9.

ek olarak emek göçünü engelleyen politikalar bulunmadığından uluslararası göçler hızla artmış ulaşım maliyetleri düşmüştür.

Yüzyılın sonlarına doğru göç alan ülkedeki düşük gelirlilerin şikayetleri nedeniyle önce göçlerin kısıtlanması konusunda politik tartışmalar hızlanmış daha sonra göçmenlere yardım fonları ortadan kalkmaya başlamış ve sonuçta göçler için kotalar konulmuştur.

Dünya Küreselleşmede 1913 deki düzeye halen bile ulaşılmış değildir. Bu yıldan sonra oluşturulan yeni politik engeller sonucu küreselleşme gerilemeye başlamış, yüksek gümrük tarifeleri ve tarife dışı engeller ticaretin getirilerini azaltmış, atlantiğin iki yanı arasındaki fiyat farklılıkları bir kat yükselmiştir. Bu engellerin büyük bir kısmı halen bile geçerliğini korumaktadır.

Engellerin diğer bir sonucu teknoloji yayılımı ve yabancı sermaye akımının durmasıdır. Dönem içinde yabancı sermaye akımlarının milli gelire oranının % 3.6'dan % 1.2'ye indiği görülmektedir. Özetle iki savaş arasında küreselleşme aleyhine politikaların hakim olduğu söylenebilir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası küreselleşme gelişmeleri 1914 öncesinden farklı yönde gerçekleşmiş ve ana fark faktör akımlarının kısıtlı olmasında toplanmıştır. Bu dönemde insan ve yabancı sermaye dolaşamamaktaydı ve tüm bunların temelinde ABD'nin kısıtlayıcı politikaları yatmaktaydı.

Durum böyle olunca Eli Heckster ve Bertil Ohlin in vurguladıkları gibi "Ticaret akımlarının faktör akımlarını ikame etmeye başlaması" zorunlu olmuş ve ticari liberalizasyonun arttırılması yolundaki çabalar hızlandırılmıştır.

1914'den önce faktör akımları ticaretten daha önemli idi. Faktör fiyatları eşitsizliği ve gelir dağılımını etkileyen en önemli faktörlerdi.

İkinci Dünya Savaşı sonrası ülkeler arası eşitsizlikler kısmen azalmaya başlamıştır. En son çalışmalar 1940'larda ülkeler arası eşitsizliğin arttığını, 1940-70 arası durumun sabit kaldığını 1970'den sonra ise azalmaya başladığını göstermektedir

Klasik teori liberalizasyonun az gelişmiş ülkelere gelişmiş ülkelere daha fazla yararlı olması gerektiğini söyler. Bu nedenle liberalizasyonun yeni katılanların ticaret hadlerini(TOT) arttırması gerekmektedir.

Ne var ki ekonomik realiteler bunu doğrulamamaktadır. Ticari liberalizasyonun artışı az gelişmiş ülkelerle gelişmiş ülkeler arasında değil daha çok OECD ülkeleri arası ticaretin artması ile sonuçlanmıştır.

GATT müzakerelerinde ,bu eğilimin nedeninin az Gelişmiş Ülkelerin gümrükler ve döviz üzerindeki kontrolleri olduğu ve bunların kalkmasının durumu iyileştireceği ileri sürülmüş ve bu yolda önlemler alınmıştır. . Bu uygulamalar sonucu GATT'a katılan az gelişmiş ülkeler sınırlı kazanımlar elde edebilmiş ve katılmayanlar ise çeşitli yollarla cezalandırılmışlardır. Bu yolda alınan önlemlerin de sadece gelişmiş ülkelere yaradığı anlaşılmıştır

20. yüzyıl sonuna doğru ekonomistler liberalizasyonun ekonomik gelişmeyi hızlandıracağını göstermek üzere birçok çalışma yapmışlardır. Bhagwati-Krueger çalışması 1973-76 yılları için genellikle olumlu sonuç elde edilebileceğini gösteriyordu. Bu çalışmada 1973-93 döneminin 1953-73 döneminden farklılığı konusunun gözden kaçıp araştırılmamış olması gerçeğine de dikkat etmek gerekmektedir. Bhagwati daha sonrada bu görüşünü korumuştur.²⁶

---

²⁶ Bhagwati, Jagdish, *Globalization and Appropriate Governance*. Helsinki: UNU/WIDER Annual Lecture, 2001.

Güney Kore, Brezilya, Kolombiya, Tunus gibi ülkelerde yapılan çalışmalar gelişmenin liberalizasyondan sonra hızlandığını göstermişse de tüm bu çalışmalarda ticaretin etkisi ayrı olarak hesaplanabilmiş değildir. Bu etkiyi izole etmeğe çalışan araştırma sonuçları tatmin edici değildir. Dolayısıyla elde edilen sonuçları sadece liberalizasyona bağlamak doğru değildir.

Açık ekonomiyi uygulamaya başlayan ülkelerin, bununla paralel olarak faktör ve mal piyasalarını ve ekonomi yönetimlerini düzenleyici önlemler almak zorunda kalmalarının temel etken olduğu düşünülmektedir.

Bu arada küreselleşme sonucu ülke içi dengelerin de bozulduğunu gösteren ABD de ülke içi ücret ve gelir farklılıklarının açılması şeklinde ilginç bir gelişme ortaya çıkmıştır.

Durumun kaynaklarının ne olabileceği konusunda çalışmalar yoğunlaştırılarak bu duruma küreselleşmenin etkisi araştırılmıştır. Bu çalışmalarda emek piyasasının açılmasının, ithal ürünlerle rekabetin artmasının, uluslararası taşıma alanındaki gelişmelerin, ticareti serbestleştirici önlemlerin işçi becerilerinin yeterli olmamasının, teknolojinin kaliteli emek gerektirmesinin etkileri ele alınmış, tartışma ticaret mi teknoloji mi savaşına dönüşmüştür.

Bazıları ticaretin diğerleri teknolojinin ana etken olduğunu ileri sürmüşlerdir. Sonuçta etkinin %15-33 kadarının ticaretten kaynaklandığı ve 21. Yüzyıla girerken açık ekonominin ABD'nin pek de yararına olmadığı görüşü ön plana çıkmıştır.

Bu arada William Clane beceri isteyen teknolojik gelişmenin tüm etkenlerden daha etkili olduğunu ileri sürmüştür.

ABD ücretler arası eşitsizliğin gözlemlendiği tek ülke değildir. Aynı durum İngiltere'de de gözlenmiştir. Fransa, Japonya ve Almanya ve İtalya'da ise ücretlerde

bir farklılık görülmemekle birlikte çalışma saatlerinin azaltılması ile ücretlerdeki azalmanın kompanse edildiği gözlenmektedir.

Az gelişmiş ülkelerdeki ücret eşitsizlikleri konusunda ise çok az araştırma bulunmaktadır ve kapsamı sınırlıdır. Ayrıca yapılan çalışmalar bölgeden bölgeye ve zamandan zamana farklı sonuçlar vermektedir. Bunun nedeni incelenen zaman diliminde dünya ekonomisinin önemli yapısal değişimler göstermesidir.

Örneğin Meksika'da 1985-90 Salinas dönemini inceleyen çalışma aynı zamanda Çin ve diğer Asya ülkelerinin Dünya pazarlarına girme dönemini de kapsamakta olduğundan sonuçları bu gelişmeden etkilenmiştir. Çin, Hindistan, Endonezya ve Rusya gibi ülkelerde de açık ekonomiye geçişle birlikte ücretler arası eşitsizliğin arttığı da bir gerçektir.

Yeterince hazırlanmadan dış ticarete açılma koşulunda rekabet edebilen ve edemeyen sektörler arasında ücret farkı açılmakta olduğundan ekonomilerin bölgesel ve sektörel yapılarının bu gelişmede etkin olduğu ve kesin bir bulgu olmamakla birlikte farkların yeni ekonomiden kimin ne ölçüde yararlanabildiğine bağlı olduğu ve çok hızlı küreselleşmedense, optimal küreselleşme hızı uygulanması gereği ileri sürülmektedir.²⁷

1986 dan bu yana GATT kaynaklı küreselleşme den NAFTA kaynaklı küreselleşmeye geçince Meksika'da eşitsizliğin azalması gerekirken arttığı gözlenmektedir. Durumun bölgesel ve sektörel eşitsizliklerden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Birinci küreselleşme döneminin dünyayı daha da eşitsiz bir hale getirip getirmediği sorusunun cevabına gelince dünyada eşitsizliklerin 1820'den çok önce

---

²⁷ Bhagwati, 2001, s. 27.

Hatta 1600'lerden önce başladığı bilinmektedir. İlk olarak İngiltere ve Hollanda diğer ülkelerle aralarını açmışlar, bunları Fransa takip etmiştir. Özetle gelir farklılıkları "Birinci Sanayi Devrimi"nden önce artmıştır. Kısaca eşitsizlik 400 yıldır gelişen bir olaydır küreselleşme ise 200 yıl önce başlamış bulunmaktadır.

19.Yüzyılda ülkeler arası gelir farklılıkları üç bölge arasında doğmuştur. Bunlar Avrupa ülkeleri arasında Avrupa ülkelerinin kendi içinde ve Avrupa- Asya arasında şeklinde sayılabilir. Uluslararası ticaretin tekellerin elinde olmasının kar marjlarını arttırarak eşitsizliklere yol açtığı anlaşılmaktadır.

19. yüzyılda İngiltere'nin açık politikaları: ve serbest ticaret liderliği liderin politika değişikliğinin dünya ekonomisine etkilerini gözlemek için iyi bir örnektir. O dönemde bu açıklığın yol açtığı ticaret vasıfsız işçilere yaramış, rant gelirlerini olumsuz, diğer dünya ülkelerini de olumlu yönde etkilemiştir. Ne var ki şu anda ABD'nin liderliğinde uygulanmakta olan politikalar bu nitelikte değildir.

Küreselleşmenin etkilerini ölçmek için vasıfsız işçi ücreti/Arazi kirası ve vasıfsız işçi ücreti/GDP oranları alındığında çalışmalar arazisi bol kaynağı çok ve emeğin az olduğu ülkelerde küreselleşmenin zararlı olduğunu göstermektedir.

Ticaret haddi hareketleri ticaretten kimin daha kazançlı çıktığını gösteren diğer bir indikatördür. Ticaret hadleri ulaşım masrafları ve uygulanan koruma politikaları yanında verimlilik artışı, sektörler arası farklılıklar, talep esneklikleri, faktör arzındaki değişmelerce belirlenmektedir.

1870'den bu yana ticaret hadleri az gelişmiş ülkeler aleyhine bozulmuştur. Bunun nedeni ticari liberalizasyonda ihraç edilen malların yurt içi fiyatlarının artması ve ithal edilen malların fiyatlarının ise azalmasıdır.

19. yüzyılda ticarete açılmakla Asya ülkeleri kazançlı çıkmışlardır Japonya dışı açıldıktan sonra ticaret hadleri 15 yılda 4-9 kat artmıştır. Kazançlı çıkmayanların nedeni ya kendi yapıları veya ürünlerinin özelliğidir. Özellikle tek ürüne bağlı ülkelerde ticaret hadleri artışının endüstrileşmeyi engelleyici etki yapması uzun vadede gelişmiş ülkelere yaramaktadır. Bu olayın anlaşılması sonucu artık sadece ham madde ihraç eden ülke kalmamıştır ve her ülke mümkün olduğu ölçüde ürünlerini işleyip ihraç etmektedir.²⁸ Ticaret hadleri artışı geliri arttırmaktadır. Ülke içi yaşam standardı farkları açılmakta nisbi faktör fiyatları yurt dışına yaklaşmaktadır.

Faktör piyasaları açısından gözlenen durum ise şöyledir; 19. yüzyılda Avrupa ile Amerika arasında 60 milyon insan göç etmiştir. Güneyde az gelişmiş ülkeler arasında da bir o kadar insan yer değiştirmiştir. Ancak fakirlerden zenginlere olan göç son derecede sınırlı kalmıştır ve bu konudaki engeller hala da yürürlüktedir. Gerçekleşen göçler sonucu göç alan ülkeler arasında ücret farklılıkları azalmış, göç gönderen ülkelerde ise ücretler yükselmiştir.

Göçler pazar yapısını da değiştirdiklerinden sermaye hareketlerini de birlikte sürüklemişlerdir. Birinci Dünya Savaşından önce ülkeler arası ücret farklılıklarının azalmasının tamamı ile kişi başına gelir artışının 2/3 ünün göçlerden kaynaklandığı hesaplanmaktadır.

Göç veren ülkeler sermaye yoğun alanlara, sermaye de göç yapılan ülkelere yönelmektedir. Bu eğilimler de kişisel gelir farklılıklarını etkilemiştir. Ancak farkların azalmasının % 70 nedeni göçlerdir.

Sermaye hareketlerinin yeterli olmadığı çağımızda sermaye hareketleri ülkeler arası farklılıkları giderici değil arttırıcı yönde etkili olmaktadır. Çünkü

---

²⁸ Dollar, David, s.1-5.

sermaye zengin ülkelerden fakir ülkelere değil zenginden zengine ve daha kötüsü fakirden zengine doğru hareket etmektedir. Örnek olarak Afrika'nın gelişmemesinin ardında büyük ölçüde sermaye kaçıışı yatmaktadır.²⁹

Sermaye emeğin ucuz olduğu yerleri değil doğal kaynağın bol olduğu, tüketim gücü yüksek genç nüfusun olduğu yerleri, insan sermayesinin yüksek olduğu kaliteli emek bulunan yerleri tercih etmektedir. Kısaca fakir ülkeler sermaye için gidilecek en iyi yer değildir bu durumun yabancı sermayeyi çekmek isteyen ülkelere iyi anlaşılması gerekmektedir.

1972 de Paul Bairock ve 2000 de Kevin O'Rourke un yaptığı çalışmalar liberalizasyonun ekonomik gelişmeyi hızlandırdığını ortaya koymuşsa da bu birinci dünya savaşı öncesi için geçerli bir durumdur. İki savaş arası uygulamalar her ülkenin kendini korumaya başlamasının dünya ekonomisini zayıflatacağını ve açık ekonomiden elde edilecek kazançların dünyanın hangi durumda olduğuna bağlı bulunduğunu göstermiştir. Bu nedenle tüm ülkelerin uyumlu hareket etmelerinin ancak uluslararası kuruluşlar oluşturularak sağlanabileceği anlaşılmış ve daha sonraki gelişmeler bu yönde olmuştur.

İkinci dünya savaşı öncesi, korumacılığın Avrupa'da ve Gelişmiş Ülkelerde ekonomik kalkınmayı hızlandırmasına karşılık, az gelişmiş ülkelerde hızlandırmadığı anlaşılmıştır. Bundan korumanın "Büyük iç piyasası olan ve sanayileşme için ortam hazırlayan insan sermayesi yüksek topluluklarda" işe yaradığı ortaya çıkmıştır.

Bu konuda şimdiye kadar elde edilen ve geleceğin dünyası için tahmin yapmaya yarayacak sonuçlar şöyle sıralanabilir.

---

²⁹ French-Davis, Ricardo, *Financial Crises and National Policy Issues*. Helsinki: World Institute for Development Economics (UN/WIDER), August 2002.s.7.

Gelecekte fakirlerle zenginler arasında Avrupa ve Japonya'da muhtemelen göç yaşanacaktır. Üçüncü. Dünyada kaliteli eğitim olması bunun için uygun ortam hazırlamaktadır. Bugün kaliteli emek için ücret farklılıkları cazip durumdadır. Göçlerin sağlanması ülkelerarası gelir farklılıklarının azaltılmasının önemli araçlarından birisidir.

Küreselleşmenin ülkelere olan etkisi değerlendirilirken mutlak gelirdeki ve refahtaki gelişmeler göz ardı edilmemelidir. Eşitsizliğin artması mutlaka az gelişmiş ülkelerin kaybetmesi anlamına gelmemektedir. Daha yavaş gelişmelerini ifade edebilir.

Ayrıca nominal gelir değerlendirilirken tüketim kalıbı ve fiyat artışları bir arada ele alınmalıdır. Fiyat düşmesi gelir aynı kalsa da refah artışı anlamına gelmektedir. Değerlendirmelerde iç piyasadaki fiyatlar hatta dış ticarete konu olmayanlardaki değişim de göz önüne alınmalıdır.

Koruma genellikle gelişmiş ülkelere kaynaklanmaktadır nedeni güçlü lobilerin gelişmiş ülkelerde gelişmekte olanlara kıyasla daha etkili olmasıdır. Korumacılığın yol açtığı gelir dağılımı sorunu ile ilgili olarak politikacılar siyasi nedenlerle ülke içi önlemler almaktadırlar. Uluslararası durumun yol açtığı kırılganlıklarla baş etmek için ise uluslararası düzenin etkin bir şekilde yeniden yapılandırılması gerekmektedir.

3.2. Dünya Ekonomisinin Son Durumu

3.2.1. Globalleşmenin Gözlenen Etkileri

Dünya Ekonomisinde son 20 yıl içerisinde petrol krizi ile başlayan olağanüstü bir değişim sırası ile ekonomik ve sosyal hayati neticede Dünya Siyasetini etkilemiş. Doğu Batı bloklaşmasının ve soğuk savaşın sona ermesi, ülke gruplarının belli

siyasal ilkeler etrafında ve somut bir anlaşmalar düzeni ile bir araya gelmeleri gibi pek çok olaya kaynaklık etmiştir.

1990lı yıllar “Değişen şartlara uyumlu yeni bir Dünya düzeni oluşturma” çabalarının yoğunlaştığı bir dönem olmuştur. Bu çabalar ve bu konudaki tartışmalar halen devam etmektedir.

Teknoloji ve buna bağlı ekonomik yapı değişikliklerinin devam etmesi nedeniyle halen kimse gelecekte nasıl bir dünya düzeni oluşacağını bilmemekle birlikte; ülkeler çabalarını gelişmeleri izlemek, yapılarını gelişmelere adapte etmeye çalışmak böylece çağın dışında kalmamak üzerinde yoğunlaştırmaktadırlar.

Yeni üretim teknolojileri, yeni ürünler ve dolayıcı ile yeni pazarlar yaratmış; böylece ülkelerin mukayeseli üstünlüklerinde yapısal değişimler meydana gelmiştir.

Teknolojideki gelişme aynı zamanda kalkınma yolundaki ülkeler için bazı sektörlerde teknolojiye ulaşabilmek koşulu ile Gelişmiş Ülkelerle aralarındaki farkı kısa sürede kapatılma fırsatını da yaratmıştır.

Bilindiği gibi üretim; ana üretim girdileri olan tabiat ve doğal kaynaklar, emek sermaye ve teknolojinin üründen ürüne değişen ve üretim fonksiyonu olarak adlandırılan bir kompozisyon içinde bir araya gelmesi ile yapılmaktadır.

Teknolojide ve bilimsel alanda meydana gelen gelişmelerin üretim fonksiyonlarını büyük ölçüde değiştirmiş olması ve değiştirmekte olmasına paralel olarak hem endüstrilerin ülke ekonomilerine katkı yapabilmeye öncelikleri değişmiş hem de en önemli üretim faktörü olan işçi tanımı değişerek kol gücünün büyük ölçüde kafa gücü eğitim ve bilgi ile ikame edilmesi ekonomik hale gelmiştir.

Diğer taraftan otomasyon ve robot kullanımının artışı ile istihdamın üretime paralel olarak artması eğiliminin büyük ölçüde zayıflaması ve bu nedenle yeni

yatırımların yeterli istihdam sağlamaması gerçeği, rekabet gücünü kaybeden ve piyasadan silinen işletmelerin işsizlik yaratması ile yan yana gelince önemli sosyal sorunlar oluşmuş ayrıca işçinin ve yöneticinin yeni üretim ve yönetim biçimlerine adaptasyonu ihtiyacının doğurduğu ve ancak çok yönlü bir eğitim programı ile giderilebilecek geçici işsizlik ve istihdam kaybı bir problem olarak ortaya çıkmıştır.

Ekonomik gelişmelerin bölgeler arası dengesizlikleri arttırdığı gözlenmiş, bazı bölgelerde gelişme hızla devam ederken diğer bazı bölgelerin buna ayak uyduramaması bölgeler arası gerginliklerden kaynaklanan yeni problemler yaratmıştır.

Özetle dünyadaki hızlı teknolojik gelişmelerin toplumsal siyasal ve ekonomik yaşamda belirleyici hale gelmesi karşısında bu gelişmelere ayak uydurmak ve olumsuz etkilerini gidermek her ülke için yaşamsal bir sorun haline gelmiştir.

Bilgi teknoloji ve iletişim alanındaki gelişmeler ülkeler arası etkileşimi arttırarak bu yolla üretimi, maliyetleri ve dünya ticaretini değiştirirken aynı zamanda sermayenin uluslararası dolaşımının hızlanmasına sebep olmuş böylece küreselleşme denilen ve üretim faktörleri ile ürün piyasalarında dünyanın tek pazar olmasına yönelik bir eğilim yeni bir kavram olarak ortaya çıkmıştır.

Dünyanın yeni ekonomik yapılanmasının yarattığı yeniden yapılanma ihtiyacı karşılanırken yeni kavramların içeriğinin iyi tanımlanması ve gelişmeye katkı yapacak olanlarla ülkeye zarar verebilecek olanlar arasında ayırım yapılması ihtiyacı doğmuştur.

Küreselleşme eğilimine karşı ülke kişi ve siyasal akımların reaksiyonu farklı olmuştur. Bunlardan tutucu kesim küreselleşmeyi yeni bir sömürü biçimi ve dolayısı ile bu eğilime adaptasyonu amaçlayan ülke politikalarını ülke ekonomilerine karşı bir ihanet şeklinde tanımlarken, diğer bir kesim bu akıma uymayı mal ve faktör

piyasalarını uluslararası piyasa ile eklemlenmeyi koşulsuz olarak kabul etme eğilimine girmişlerdir.

Bütünleşen bir Dünyada piyasa dışında kalma ile sonuçlanması kaçınılmaz olan ilk eğilimin geçerli bir seçenek olmadığı ne kadar açıksa yapısal değişimi sağlamadan entegrasyona kalkışmanın da aynı ölçüde mahzurlu olduğu da o kadar açıktır.

Son yıllarda meydana gelen değişimlere paralel olarak bu gerçeğin bilincinde olan ülkeler ekonomilerinde yapısal değişmeyi ana amaç edinmişler ve bu hareket uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından da büyük ölçüde teşvik edilerek desteklenmiştir.

Değişim ve dönüşüme yönelik yapısal programlar yapılırken hedef kitle üretici kesim kadar tüketicileri ve yatırılabılır kaynakları yöneten gurupları da kapsayacak şekilde düzenlenmiştir.

Küreselleşmenin ülke ekonomilerinde yaratabileceği olumsuz etkileri giderebilmek ve doğan değişim ihtiyacına cevap verebilmek için çok yönlü politikalar uygulanmıştır.

Bunların birincisi mal ve faktör piyasalarının daha iyi çalışmasına yönelik olan ve deregülasyon olarak isimlendirilen ithalat, ihracat, yabancı sermaye, kur ve sermaye piyasası politikalarıdır.

Pazarlara ulaşmanın rekabetin en önemli unsurlarından birisini oluşturması bu politikaların uygulanabilmesinin ön şartı olan ulaşım, haberleşme gibi yatırımların öncelik almasına yol açmış, ayrıca özelleştirme, koruma ve tekellere yönelik politikalar ile tüketiciyi koruma politikaları da ilk gurup içinde uygulama alanı bulmuştur.

İkinci gurup teknolojik üstünlük sağlamak ve en azından geçerli çağdaş teknolojileri yakalamaya ve böylece teknolojilere sahip olmamanın yol açtığı ve rekabet gücü kaybı şeklinde gözlemlenen zayıflıkları gidermeye yönelik araştırma ve geliştirme ile teknoloji üretimini hızlandıracak yatırımların hükümetlerce daha çok teşvik edilmesi ve teknoloji geliştirmenin zaman alıcı olması ve her teknolojinin pazarda bulunmaması gibi engelleri aşmak için uygulanan şirketler arası evlilikler ve doğrudan yabancı sermaye ile güçlenme sağlama çabalarını içermektedir.

Üçüncü yöntem ülkelerin Dünyada ekonomik guruplaşmalara yönelerek pazarlarını birleştirmeleri ve politikalarını diğer guruplara karşı standart hale getirerek pazarlarını bu yolla korumaları şeklinde olmuştur. NAFTA, AB, ASEAN olarak adlandırılan guruplaşmalar bunlar arasında sayılabilir.

Her ülkenin değişen Dünya ekonomisine adaptasyona yönelik politika uygulaması ve uygulamalar sonucu ulaştığı başarı derecesi farklı olmuştur.

Yapısal değişimin yetersiz kaldığı ve toplumsal dönüşümün değişime ayak uyduramadığı ülkelerde kalkınma hızının düşmesi ve dalgalanması, ödemeler dengesinde bozulma, dış borçlarda artma, yüksek enflasyon, yeterli istihdam sağlanamaması gibi ekonomik bunalımı arttırıcı sonuçlar doğmuştur.

Ekonomik sorunların doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan sosyal sorunlar toplumlarda içten içe kırılğan bir yapı oluşturmuş ve hızlı ve çarpık kentleşme, gelir dağılımının bozulması, sosyal güvenlik ve konut alanındaki yetersizlikler, sağlık ve eğitim alanında kitlelerin beklentilerinin karşılanamaması, özelleştirme nedeniyle ortaya çıkan işsizlik ve benzeri nedenlerin yarattığı gerilimler kronikleşip, hukuki yapının ekonomik yapının gereksinmelerine cevap verecek bir düzeye getirilememesi ile birleşerek siyasal bunalımlara yol açmıştır.

Hızla değişen koşullar altında devletlerin dış politika ve ekonomik politikalarının yönetimi giderek güçleşip; ancak yüksek teknoloji içeren bir yönetim sistemi ve Araçları ile başarılabilecek bir nitelik kazanmıştır

Bunun doğal bir sonucu olarak kamu kadrolarının değişen koşullara adaptasyonu ve bu amaçla eğitimi, devlet yönetiminin sağlıklı yürüyebilmesi için gerekli bir işlev olarak ortaya çıkmıştır.

Değişen iletişim ve teknoloji olanaklarının üretim alanında olduğu kadar yönetim alanında da yeni olanaklar yaratması yöneticilere ortaya çıkan sorunları kısmen giderecek bir araç sağlamaktadır.

İşletmeler kadar devletin de yönetim sistemini çağdaşlaştırması, ve özellikle hızlı kentleşmenin yarattığı ihtiyacı da karşılayacak düzeyde hızlı ve doğru karar alabilecek bu kararlara demokratik toplum örgütlerinin de katkısını sağlayacak bir yapı oluşturması gereği doğmuştur.

Özetle çağdaş kamu yönetimi teknolojisini özümsemeden çağı yakalamanın mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Bu; kamu kesimini çalışma ve örgütlenmesinde temel değişmeler ve reformlar gerçekleştirmek gibi çok güç bir görevle karşı karşıya bırakmıştır.

Globalleşme ile birlikte hızlanan ve bir bakıma onu tehdit eden bir olgu olarak bölgesel ticaret anlaşmaları ortaya çıkmıştır.

Bölgesel Ticaret Anlaşmaları (RTA) son yıllarda hızlı bir değişim ve gelişme göstermiştir. Öyle ki; 25. Mart 2003 ayı sonuna kadar sadece dört WTO üyesi (Hong Kong, Çin, Macao, Çin Moğolistan'ı ve Milliyetçi Çin) bir bölgesel ticaret anlaşmasına üye bulunmuyordu.. Moğolistan hariç diğerleri tercihli ticaret rejimi uygulamakta idiler.

Bölgesel ticari birliklerin (BTB) gelişmesine yardımcı olan birçok neden bulunmaktadır.

BTB'lerin sağladığı gümrük öncelikleri, anlaşma yapanlar arasında ticareti hızlandırmaktadır. Bölgesel anlaşmaların ticareti bölgesel olmayanlardan daha hızlı artırdığını gösteren bir bulgu olmamasına rağmen bölgeciliğin gelişmesinin yararları konusu uluslararası tartışma konusu olmamaktadır.

BTB uluslararası anlaşmalardan daha çabuk sonuç verdiği için tercih edilmekte katılanlara uluslararası pazarlıklarda güç birliği sağlamaktadır. Tercihli ticaret anlaşmaları politik açıdan bölgesel güvenliği arttırmakta, sadece ulusal düzeyde ele alınması sorun teşkil edecek konuları çözmekte ve ayrıca korumacılığa yönelik unsurları da içinde taşımaktadır.

Bölgesel anlaşmaların hızlı gelişme nedenlerinden bir diğeri gelişmiş ülkelerce ileri sürülen orijin ülke kısıtının olmayışıdır. Bu anlaşmalar ayrıca bazı ürünleri anlaşma dışı bırakabilmektedir.

BTB'lerin uluslararası liberalizasyonu hızlandırıcı bir katalizör rolü oynama ve ticaret sapmalarına yol açmakla çok taraflı liberalizasyonu tehdit etme gibi iki yönlü etkisi bulunmaktadır. Bölgesel ticaret anlaşmalarının dünya ticaretinde yol açtığı standart farklılıkları ve orijin kurallarının farklılığı uluslararası ticareti daha maliyetli ve karmaşık hale getirmektedir.³⁰

Çok sayıda iki taraflı ve çok taraflı anlaşma ticaret kurallarının açık ve sade olması kuralını bozarak WTO'nun temel prensiplerine ters düşmekte, onun kuralları dışına çıkmak için açık kapı oluşturmakta sonuçta bu tür anlaşmalar arttıkça çok taraflı müzakerelere karşı olan ilgi giderek azalmaktadır. Bu mahzuru gidermek için

---

³⁰ WTO ,*World Trade Report 2003*, Lausanne: 2003.s.65.

bölgesel taahhütlere girişin yasaklanması ,ve bir danışma sistemi kurularak bu anlaşmaların diğer ülkeleri dışlamasını önleyecek kontrolün kurulması gibi iki alternatif öneri tartışılmaktadır.

Bölgesel ticaret anlaşmaları konusu ileriki bölümlerde diğer yönleri ile detaylı olarak ele alınacaktır.

3.2.2. Dünya Ekonomisinin Yönetimi

Ülkelerin kalkınmaları için dünya düzeyinde mevcut olması gerekli unsurlar vardır. Bunları dünya kamu malları olarak adlandırıyoruz.Dünya kamu malları dünya güvenliği, dünya ekonomik istikrarı, bilginin yayılımı, çevre, insani yardımlar, sağlık gibi alanları olduğu kadar, dünyada pazar aksamalarının giderilmesini de kapsamaktadır.

Dünya ekonomisinin iyiye gitmesi büyük ölçüde dünyada, dünya kamu mallarını sağlayacak sistemlerin ve uluslararası kuruluşların bulunmasına ve bu yönde etkin çalışmalarına bağlıdır.

Piyasaların ekonomik sorunları çözememesi pazar başarısızlığı olarak adlandırılabilir. En önemli pazar başarısızlığı olan “Tam istihdamın sağlanamaması”; aksayan pazarların birbirleri üzerinde etkileri nedeniyle birçok pazar başarısızlığının birikimli bir sonucudur. Pazar başarısızlığının en önemli örneği büyük depresyondur. Sonucu da İkinci Dünya Savaşı olmuştur.³¹

---

³¹ Stiglitz, Joseph E,*Globalization and the Logic of International Collective Action:Re-Examining the Bretton Woods Institutions*, Helsinki:World Institute for Development Economics (UN/WIDER) Conference notes, 2000.s.s.23-25.

Pazarların aksaması hem ülke içinde ,hem de ülkeler arasında gelir dağılımını bozmakta ,siyasi ve sosyal sonuçlar doğurmaktadır.Bu aksamaların giderilmesi ekonomiye müdahaleyi zorunlu kılmaktadır.

Son 25 yıllık piyasa aksamalarının incelenmesinden,pazardaki aksaklıkların şu faktörlerden kaynaklandığı anlaşılmıştır;

A) Kamu mallarının eksikliği, bunların tanımı ile kişisel olarak sağladığı faydaların ölçülememesi

B) Altyapı dahil dar boğazların etkisindeki ortamın olumsuz etkileri

C) Piyasaların yapısının sağlıklı kurulmamış olması ve eksiklikleri

D) Piyasada rekabetin eksikliği. Özellikle -Artık bilgi üretimi ve kullanımının ana ekonomik faaliyeti teşkil etmesi nedeniyle- bilgi yetersizliğinden, rekabetin aksayıp tekellerin oluşması.

Bu bulgular bize bölgesel ülkesel ve dünya ekonomisi düzeyinde hangi noktalarda kamu müdahalesi gereği olduğunu öğretmiştir. Kısaca bugün oldukça gelişmiş bir pazarın iyi işlemesi teorisine sahibiz.

Durum böyle iken Bretton Woods kuruluşları bu gerçeklere ters şekilde çalışmaktadırlar. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere politika uygulamaları dikte etmeye kadar uzanan bu yaklaşım - eski siyasi sömürgecilik sona ermiş olmakla birlikte- dünya ekonomisini bunalıma sürükleyecek şekilde yeni bir sömürgecilik biçimi oluşturma yönündedir.

Kısaca bu kuruluşlar bugünkü yapıları ile kuruluş amaçlarının tersine sadece gelişmiş ülkelerin çıkarlarını koruyacak şekilde hareket ederek,dünya ekonomisinin sağlıklı gelişmesini engellemektedirler.

Bu yaklaşımın kalkınma üzerindeki olumsuz etkisinin farkedilmesinin bir sonucu olarak 2001 yılı kasım ayında DOHA da toplanan 4. Dünya Ticaret Örgütü bakanlar toplantısında kapsamlı bir çok taraflı ticaret görüşmeleri çalışma programı hazırlanmıştır.

Bu program Doha Development Agenda (DDA) olarak adlandırılmış ve ticaret sisteminin gelişmekte olan ülkelerin gelişme ihtiyacını da göz önüne alması gerektiğini vurgulamış ve gündemine almıştır.

Toplantıda ele alınan görüşme konuları arasında sınai mallarda pazarlara ulaşım, tarım ve hizmetler, antidamping, subsidy'ler, engelleyici önlemler, ve bölgesel düzenlemeler yanında ticaret ve çevre ilişkileri, ticaretle ilgili mülkiyet hakları, ticaret ve yatırım ilişkisi, ticaret ve yatırımın politika ile ilişkileri, kamu alımlarındaki şeffaflık, ticaretin kolaylaştırılması ve ticari anlaşmazlıkların çözümü gibi konular da bulunmaktaydı.

Bu toplantıda gelişmekte olan ülkelerin talebi ile ticaret ve teknoloji transferi, borçların finansmanı, küçük ekonomiler ve uygulama prosedürleri ile özel ve farklı muameleler olarak gündeme girmiştir.³²

Doha Development Agenda bir iş planıdır. Gelişmenin hızlandırılmasına yönelik özel önlemler, etkin kapasite oluşturulması için teknik altyapının geliştirilmesi, piyasalara giriş ve sorun çözüm sistemlerini kapsamaktadır. Uluslararası ticaret ve liberalizasyonun gerçekleşmesi için bunlar zorunludur.³³

Uluslararası sistemin geliştirilmesi ülkeler arası yapı ve çıkar farklılıklarının ve önceliklerinin farklı olması nedeniyle giderek güçleşmektedir. Gelişmiş Ülkelerin

---

³² Economist Global Agenda, *Doubts about Doha*, www.Economist.com, Nov. 18th 2002.

³³ 10-Cernat, Lucian, Laird ,Sam Turrini, Alessandro,s.s.1-7..

gelişmekte olanların bu çalışmalara katılıp çıkarlarını koruyacak düzeye gelmeleri için onlara yardımcı olmaları gerekmektedir.

Bu yolda yapılan çalışmalar şu ana kadar liberalizasyonu geliştirmek bu yana geriletecek olayların doğmasına yol açmıştır. Halen CANCUN da ortaya çıkan olumsuz durumun nasıl giderileceği üzerinde çalışılmaktadır.³⁴

3.2.3. Bölgesel Ticari Bloklar

Son yıllarda Bölgesel Ticari Bloklar'ın gelişmesi (BTB) uluslararası ilişkilerde gözlenen önemli değişikliklerden birisidir. Bugün Dünyada hemen her ülke en az bir BTB içindedir. Değişim hem sayı hem de niteliklerde olmaktadır. Gözlenen değişim 3 özelliğe sahiptir. Bunlar

A) Kapalı bölgecilikten açık bölgeciliğe geçiş

B) Gümrük ve kotaların azalmasına ek olarak diğer engellerin de giderilmesi

C) Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin eşit ortak buldukları birlikler oluşması

olarak sayılabilir.

Yeni oluşanlar ve eski bloklar artık uluslararası ticareti kontrol etmekten çok büyümeye ağırlık vermekte, etkinliği artırıcı yönde gümrük dışı önlemler uygulamakta (Deep integration) ve blokların, katılımcıları arasındaki gelişmişlik farklarının gelişmeyi hızlandırma etkisinin farkında bulunmaktadır.

---

³⁴ Peterson, Luce Eric, *After the Collapse*, International Institute for Sustainable Development (IISD), Article IISD Commentary, September 2003.

BTB içinde bulunmanın gelişmekte olan ülkelere ne yarar sağladığı sorusunun cevaplandırılması gerekmektedir. Çünkü Gelişmekte olan ülkelerin BTB içinde bulunmalarının ana amacı onları bir kalkınma aracı olarak görmeleridir.

BTB içinde bulunma eğilimi Dünya ekonomik yapısının bir parçası olarak katılmayanları da etkilemektedir.

Bölgesel Bloklar basitten gelişmişe doğru gümrüklerin kalkması, gümrük dışı engellerin kalkması, yatırımlar alanında uyumlaşma, politikaların entegrasyonu, ekonomik birlik, kuruluşlar, mevzuat ve yapısal uyum ve sonuçta politik birlik şeklinde bir gelişme yolu izlemektedir.³⁵

1999 yılına kadar- 87 tanesi 1990'dan sonra olmak üzere -194 tane BTB anlaşması yapıldığı, dönem içinde BTB lerin, yüksek gümrük ve ithal ikamesi amaçlı kapalı bölgecilikten açık modele doğru yönelmekte olduğu gözlenmektedir.³⁶

Bunun nedeni ,zaman içinde etkin bir entegrasyonun, tarife ve kota indirimlerinden daha fazlasını gerektirdiğinin anlaşılmasıdır.

Diğer engellerin kaldırılmasını içeren birlikler derinliğine entegrasyon kavramı ile tanımlanmaktadır. Farklı BTB ler arasındaki anlaşmalarda, temel tartışma konusu, derinliğin derecesi olmaktadır.

Öte yandan kalkınmış ve kalkınmakta olan ülkelerin bir arada bulunduğu anlaşmalar giderek artmaktadır. Bunlardan en önemlisi olan NAFTA (North American Free Trade Agreement) ABD, Kanada ve Meksika arasında gerçekleştirilmiştir.Bu konu üzerinde yapılan araştırmalar, anlaşma yapmanın tek

---

³⁵ Economist Global Agenda, Europe, Questions and Answers, www.Economist.com, Global Agenda. June, 23, 2003 .

³⁶ Schiff, Maurice, Winters, Alan, *Regional Integration and Development*, Washington DC: World Bank and Oxford University Press, 2003.s.s.6-22.

başına gelişmeyi yeterince hızlandırmaya ve entegrasyonu derinleştirmeye yeterli olamayacağı sonucunu vermiştir.³⁷

AB'nin de bu tür anlaşmaları bulunmaktadır bunun en önemlilerinden birisi Türkiye ile gerçekleştirdiği Gümrük Birliği'dir. AB ayrıca Afrika, Karayipler, ve Pasifik ülkeleri ile de ekonomik ortaklık anlaşmaları oluşturma çabalarını sürdürmektedir.

BTB anlaşmalarının daha yüksek ticaret hacmi, daha büyük yatırım akımları, daha büyük üretime olanak verdiği gözlenmekle birlikte bu anlaşmaların politik sonuçları ve etkilerinin, yansımalarının ve entegrasyonun derinleşmesinin yol açtığı güçlüklerle fırsatların araştırılmasına ihtiyaç vardır.

Bugüne kadar olan gelişmeler, makro ekonomik politikaların sağlamlığı ve döviz kuru politikalarının başarısının bu birliklerin başarısı için şart olduğunu, bu alanlarda yetersiz olan ülkelerin bir süre sonra birlikteki diğer ülkelere karşı yükümlülüklerini yerine getiremediklerini ortaya koymuştur.

Bölgesel anlaşmaların tarihi yüzlerce yıl geriye gitmektedir. İlk Gümrük Birliği Fransa'da iller arasında olmak üzere 1664 de önerilmiş, Avusturya 18. ve 19. Yüzyıllarda beş komşusu ile serbest ticaret anlaşması imzalamış, son olarak sömürgeci imparatorluklar ayrıcalıklı ticaret politikaları uygulamışlardır. Gümrük birlikleri Almanya, ABD, ve İtalya ülkelerinin oluşumunda önemli bir rol oynamıştır.

1930'lu yıllarda Dünya ticaret sisteminde serbest ticareti savunacak uluslararası etkin kuruluşların olmaması nedeniyle talep yetersizliğinden kaynaklanan bölgesel tercihlerin ağır bastığı bir dönem yaşanmıştır.

---

³⁷ Lederman, Daniel, Maloney, William.F, *Lessons from NAFTA for Latin America & the Caribbean Countries*, Washington DC: World Bank, 2003.

Ekonomilerin dışa kapanmasının büyük depresyondan çıkışı kolaylaştırmak yerine depresyona yol açtığı ve genel talep daralması ve verimsizlik artışı yolu ile durgunluğu daha da derinleştirdiği görülen bu dönemde, ticaret kısıtlamalarının gelir azaltıcı etkisinin boyutu, konusundaki tartışmalar halen devam etmektedir.

Kısmen 1930'ların acı deneyimleri, kısmen de ABD'nin uluslararası ticaret sisteminin temeli olmaya başlamıştır. Oluşan yeni sistemde Serbest Ticaret Bölgeleri (FTA) ve Gümrük Birlikleri (CU) oluşturulması gibi istisnalara da olanak sağlanmıştır.

Bu yaklaşım paralelinde 1947 de Benelüks Gümrük Birliği, 1951 de Avrupa Kömür Çelik Birliği (ECSC), 1957 de Avrupa ekonomik topluluğu (EEC) oluşmuştur. Özellikle EEC'nin başarısı gelişmekte olan ülkeler arasında bölgesel ticari işbirliklerini özendirip hızlandırmış ve bu gelişme "Koruma'nın sanayileşme için gerekli olduğu" ve "Pazar genişledikçe ithalat ikamesinin mahzurlarından kaçılacağı" düşüncesine dayanmıştır.

Hangi endüstrinin hangi ülkede kurulacağına karar verme dahil ,çok sayıda kısıt altında yürütülmeye çalışılan bu anlaşmalar, ,ülkeler arasında çıkan anlaşmazlıklar nedeniyle, başarılı olamamışlar ve 1970'lerin sonuna gelindiğinde ülkelerin içine düştüğü ekonomik krizlerin de katkısı ile etkinliklerini kaybetmişler ve bu tür anlaşmalardan bir yarar sağlanamayacağı anlaşılmıştır.

1980'lerde rekabet ve uluslararası ticaret konusundaki görüşler hızla değişmiş, buna bağlı olarak AB'nin tek pazar programının da özendirilmesi ve etkisi altında daha liberal bölgesel anlaşmalar oluşmaya başlamıştır.

Bölgesel birlikler alanındaki en son gelişme, AB'nin tek pazar programının , henüz üye olmayan aday ülkelere uygulanması yolunda gelişerek, doğu avrupa

ülkelerinin katılımında ve çok aktif bir Akdeniz Politikası sonucu bölgesel entegrasyonun, Akdeniz'i kapsamasıdır.Öyle ki Avrupa'nın yaklaşımı sonucu 1990'dan bu güne oluşan 87 bölgesel anlaşmanın sadece 13 ünde Avrupalı bir ortak üye bulunmamaktadır.

Bölgesel anlaşmalar zaman içinde şekil değiştirebilmektedirler. Örnek olarak, 1988'deki Kanada ABD Serbest Ticaret Anlaşması'nın 1994'de NAFTA'ya dönüşmesini, 1991'de Güney Amerika Ortak Pazarı'nın (MERCOSUR), 1992 de (Association of Southeast Asian Nations)ASEAN oluşarak, (Asean Free Trade Area) ya dönüşmesini gösterebiliriz. Bu tür yapılanmalar ve mevcut yapılar içindeki gelişmeler halen de devam etmektedir. .

Bölgesel ekonomik ve Ticari birlikler ancak katılanlara ekonomik getiriler sağladıklarında başarı kazanıp yaşama şansına sahip oldukları için iyi düzenlenmelidirler.Bu tür anlaşmaların uygulamada ülke içi gelir dağılımlarını olumsuz yönde etkileyerek sosyal ve siyasi sorunlar yaratma eğiliminde oldukları gözlenmektedir.³⁸

Bölgesel anlaşmaların ticaret arttırdığı gerçekse de, bir ekonomik maliyeti de vardır. Örneğin bir ülkenin gümrük olarak alacağı paranın diğer ülkenin sanayiine transfer etmesine ve sonuçta ülke refahının azalmasına yol açabilir.Bu nedenle her ticaret artışının ülkeye yarar sağlayacağı kesin değildir.

Birçok bölgesel işbirliğinin temelinde politik nedenler yatmaktadır. BTB rin etkisi bu gerçeğin ve dünya ticaret sisteminin tümünde meydana gelmekte olan değişimler göz önüne alınarak değerlendirilmelidir.

---

³⁸ McElhinny, Vincent, *U.S.-Central American Free Trade Agreement: Leaping Without Looking*, www.fpi.org.Foreign Policy Focus, January 17, 2003.

BTB, giriş aşamasında da, içinde bulunmada da sorun ve güçlükler yaratabileceğinden politik kararları alanlar bu konuda karar verirken teorik ve pratik bilgi desteği ihtiyacındadırlar. Ne var ki bu alanda pek çok sorunun cevabı ya araştırılmamıştır ya da uygulamacılarca bilinmemektedir.

BTB oluşmasında genel kurallar politika oluşturmada işe yaramamakta, politika oluşturmaya yetecek detaydaki bilgilerden de genel kural çıkarılmamaktadır. Bu bakımdan her ülke ayrı bir sorundur.

Örneğin “Bir ülkenin bölge içindeki diğer bir ülkeye karşı gümrükleri indirmesinin sonuçları nedir?” sorusunun doğru cevabı “Koşullara göre değişir” şeklinde olmalıdır. Bu gerçeklerin ışığında , karar almada, ticaret yaratma ve ticareti saptırma ayırımının ve tahminlerinin dikkatle yapılmasına gerek vardır.

Öte yandan, ülkeler arası ticaret ,sadece faktör fiyatlarına ve produktivitelere göre oluşmamaktadır. Ürün farklılaştırmasının ve büyüklüğün getirdiği avantajlar, bazı firmaların kapanmasına yol açarken ,kalanların diğerlerinin ayrılması sonucu daha büyüyen pazarda, rekabet azaldığı için üstün duruma geçmeleri sonucu , rekabet koşullarının bozulmasına yol açabilmektedir.

Ülkelerin bölgeselleşmeyi neden istedikleri konusunda ileri sürdükleri nedenler yanında ifade etmedikleri başka beklentiler de vardır. Bu nedenler şöyle sıralanabilir;³⁹

A) BTB'lere giren hükümetlerin kendilerini sağlam ve geçerli politikalara bağlamakta olmaları iç ve dış yatırımcılara güven vermektedir.

B) Ülkeler pazarlara engellemeler olmadan sorunsuz girmek istemektedirler.

---

³⁹ Schiff, Maruice, Alan. Winters, s. 21.

C) BTB'ler ülkeler ve firmalar için küreselleşmeye ayak uydurabilme yolunda büyük pazarlar, artan rekabet, yabancı teknoloji, yabancı sermayeye ulaşmanın bir aracı olarak görülmektedir.

D) Küçük ülkeler büyük bir gurup içinde olunca daha bir saygınlık ve güç kazanmaktadırlar.

E) BTB'ler ülkelere WTO sistemi içinde daha güçlü pazarlık etme olma olanağı sağlamaktadır.

F) Ülkeler komşu ülkelerdeki refahı artırma yolu ile etraflarını barış ve istikrar kuşağı ile sarmak istemektedirler.

G) Bölgeselleşmenin faydası tam olarak ölçülemese de her ülke yalnız olmak ve izole olmak korkusunun etkisi altında bir guruba girmektedir.

Bunlara ek olarak

H) Sosyalist blokun çökmesi ile serbest kalan ülkelerin güçlenip demokrasiye bağlanmalarını kolaylaştırmak

I) Küreselleşmenin yol açması kaçınılmaz adaptasyon şoklarını tedricen yaşama arzusu,

K) Liberalizasyonun gerektirdiği reformları yapmanın yol açması muhtemel politik sorunları azaltmak,

gibi nedenler de bölgeselleşmenin hızlanmasında etkili olmaktadır.

BTB'lerin oluşma ve gelişmesindeki temel nedenler arasında, ticaret politikaları koordine edildiğinde ülkelerin tek tek olduklarından daha güçlü olmaları,

azgelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkelerle olan ilişkilerinde yararlı çıkmaları ve bir ülkenin birden çok ülke ile anlaşması varsa ,aynı mal için birden çok formalite gerekmesi benzeri tutarsızlıkların ortadan kalkması gibi faktörler de sayılabilir.

Bölgecilik türlerinden olan serbest ticaret bölgeleri ile gümrük birlikleri arasındaki fark ; ikincilerin üçüncü ülkelere kıyasla ,ortak gümrük ve ticaret politikaları uygulamalarıdır. Lobiler , gümrüklerin oluşumunda ve kaldırılmasında etkili bir rol oynayabildikleri için bu tür birleşmeleri desteklemektedirler.

Genelde bir bölgenin büyüdükçe daha çok para çekeceği konusundaki hakim görüş sonucu, son yıllarda BTB'lerin amaçlarının yatırımları teşvik etmek ve özellikle doğrudan yabancı yatırımları (FDI) arttırmak yönünde geliştiği gözlenmektedir.

Son analizler , yatırımların gelişmesi ve girdilerin ucuzlaması nedeniyle BTB'lerin sermaye getirisini arttırdığını ve iç pazara yönelik dışarıdan sermaye akışını hızlandığını doğrulamakta ise de temelde yatırım artışını sağlayan ana faktör yatırım ortamıdır.

Modern gelişme teorisi endojen gelişme teorisidir. Bu teori bilginin verim ve gelişmenin temelini oluşturduğunu kabul etmektedir. . Bilgi bir ülkeden diğerine ya anlaşmalarla veya ticaretle gitmektedir. Gelişmekte olan ülkeler Gelişmiş Ülkelerle işbirliği yaparak daha çok bilgi transfer edebilme ve ayrıca yapısal gelişmelerini hızlandırabilme olanağına kavuşmaktadırlar.⁴⁰

Entegrasyon düzeyi geliştikçe endüstrilerin belli noktalarda yoğunlaştığını ve/veya ülkelerin birinden diğerine gittiğini (Redeployment) görmekteyiz.

---

⁴⁰ Schiff, Maurice,Wang, Yanling Olarreaga., Marcello Trade-Related Technology Diffusion and the Dynamics of North-South and South-South Integration, Washington DC:World Bank Policy Research Working Paper 2861, 2002.s..16.

Gelişmiş ve Gelişmekte olan ülkeler arası bölgesel birleşmelerin düşük gelirli tarafın gelişmesini hızlandırdığını gösteren bazı bulgular da vardır. Bunlar arasında Meksika, Polonya, Portekiz örnekleri sayılabilir. Ancak bu gelişme, büyük ölçüde gelişme düzeyi düşük olan ülkelerin uyguladığı sağlıklı politikalar ve yapısal değişimden kaynaklanmaktadır. Gelişmiş Ülkelerin kendi aralarında veya fakirlerin kendi aralarındaki BTB'lerde gelir artışına etki düzeyinin düşük olduğu görülmektedir.

Ticaret engelleri azaldıkça, politika belirleyiciler, iç düzenlemelerin ekonomik entegrasyondaki önemini kavrayarak uygulamaya geçmektedirler. Politika entegrasyonu ve düzenlemeler, iç pazarda rekabeti ve örtülü korumalara gerek bırakmayarak , BTB oluşturmanın yararını arttırmaktadır.

AB hariç ,diğer bölgesel birlikler, genelde ,yüzeysel bir politika entegrasyonu hedefine sahiptirler. Bunlar arasında APEC, MERCOSUR, AFTA sayılabilir. Politik ve teknik güçlükleri nedeniyle BTB'lerde politika entegrasyonunu iyi bir planlama olmadan gerçekleştirmek zordur.

Entegre politika uygulayan gurupların içinde olmayan devletlerin ekonomilerini uluslararası standartlara ve ABD, AB gibi ekonomilerin standartlarına uygun hale getirmeleri uluslararası rekabet güçlerini arttırmaları için bir zorunluluktur.

BTB'ler ile politik düzenlemelerin bir araya gelmesi, engellemelere gerek bırakmayacağından, BTB'ler, politik uyarlamaları işbirliği yaptıkları ülkelere de yayarak ticaret ve işbirliği gelişmesini hızlandırma yoluna gitmektedirler.

Ülkeler arası anlaşmalarda standartlar ve testler bir tür politika entegrasyonudur. Ancak sözkonusu uygulamanın tüm ülkelere aynı şekilde uygulanarak ülkeler arası ayrımcılık yapılmaması gerekmektedir. WTO uygulamaları ise bu açıdan politika uyumunu hızlandırıcı nitelikler taşımaktadır.

Bu arada AB ile ABD'nin birbirleri ile olan ilişkilerinde bir dizi karşılıklı anlaşmalar yapmalarına karşın bu nitelikteki sektörel standartları geliştirmekte olan ülkelere uygulamamakta olmalarına dikkat çekmeliyiz.⁴¹

Bölgeselleşmenin politik boyutu da önemlidir. Ülkeler çoğu kez ekonomik olmayan nedenlerle de ticaret blokları oluşturmaktadır. Çünkü bazı konularda bölgesel işbirliği kurulmadan gelişme sağlanamamaktadır. Bu bağlamda bölgeselleşme komşu ülkelerle olan tansiyonu azaltmada da kullanılmaktadır.

Bölgeselleşme demokrasiyi" Kulüp Kuralları"na uyulma zorunluluğu nedeniyle arttırmaktadır. Bu konu ile ilgili olarak kurallara uymanın ülkeleri bölünmeye götürüp götürmeyeceği konusunda endişeler ileri sürülmekte ise de ekonomik kalkınmanın gerçekleşip refahın artmasının genelde ülkeyi bütünleştirdiği görülmektedir.

Bölgeselleşme diğer bölgelere göre ayrımcılık yapmak demek olduğundan büyük ölçüde ticaret sapması yaratır. Bu sapma daha önce bölgeye ihracat yapan ülkenin kaybına yol açar.

Ticaret teorisinin en önemli öğretisi ithalat vergilerinin aslında ihracat vergisi olmasıdır. Çünkü ihracatı azalan ülkenin ithalatı da azalmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde bölgeciliğin çok taraflı ticaret çabalarına zararlı olduğu söylenebilir.

Bölgesel ticaret anlaşmalarının bölge dışında kalan ülkeleri çok taraflı ticaret masasına oturtmak için politik bir araç olarak kullanıldığı da ileri sürülmektedir.

---

⁴¹ Giorgio Barba Navaretti, Ísidro Soloaga, s. 21.

Son olarak bölgesel entegrasyondaki bazı ülkelerin avantajlarını kaybetmemek için bölgenin büyümesine karşı tutum alabildikleri de görülmektedir.

Bugüne kadar elde edilen bilgilerden bölgesel entegrasyon anlaşmaları konusunda genel kurallar konulamayacağı ortaya çıkmıştır. Ancak üzerinde mutabakat sağlanan ve bölgeselleşme çabalarından yararlanmak isteyen ülkelerin gözardı etmemesi gereken “Alınacak Dersler”den bahsedilebilir.

Bu bulgular şu şekilde sıralanabilir⁴²

A) Bölgesel entegrasyon anlaşmaları bir rekabet gücü artışı aracı olarak kullanılmalıdır.

B) Gelişmiş ve Azgelişmiş Ülkeler arasında oluşan bölgesel entegrasyon anlaşmaları Azgelişmiş Ülkeler arasında yapılanlardan daha yararlıdır.⁴³

C) Bölgesel entegrasyon anlaşmaları katılımcı ülkelerdeki çıkar gruplarına yarar sağlayacak sistem ve içeriğe sahip olursa destek görür.

D) Etkin Bölgesel entegrasyon anlaşmaları politik gücü artırır başarısız ise zayıflatır.

E) Bölgesel entegrasyon anlaşmalarının tek yararı ayrıcalık değildir. Bazı durumlarda işbirliğinin yan etkileri ayrıcalıklardan çok daha fazla yararlı olabilir.

F) Bölgesel entegrasyon anlaşmalarının hükümetlere bir maliyeti vardır.

---

⁴² Maurice Schiff, I. Alan. Winters, s. 22.

⁴³ Hoekman Bernard, (UN/WIDER) Discussion Paper 2002/126, December 2002, s. 6.

G) Bölgesel entegrasyon anlaşmaları pozitif ve negatif parasal etkiler yapabilirler.

H) WTO Bölgesel entegrasyon anlaşmalarına taraftar değildir. Ancak mümkün olduğunca bunun zararlı bir şekilde uygulanmasını önlemeğe çalışmaktadır.

Bu kuralların Türkiye'nin AB ile entegrasyonu konusunda bir kontrol şablonu oluşturabileceği söylenebilir.

3.3. Durumu Etkileyen Faktörler

3.3.1. Ticari Liberalizasyon ve WTO

İnsanlık denemeler yolu ile ticaret üzerindeki sınırlamaların ekonomik kalkınmayı olumsuz yönde etkilediğini öğrenmiştir. Bu gerçeğin en belirgin göstergesi dışa açık ülkelerin kalkınma performansının korumanın yüksek olduğu ve içe kapalı ekonomilerden daha yüksek olmasıdır.⁴⁴

Ekonomik gelişme ve ihracat artışında korumacılığın ve ithal ikamesi politikalarının başarısızlığı görüldükten sonra, dikkat ve politikadaki ağırlık, ticaret , yabancı sermaye artışı, açıklık, insan sermayesi oluşumu, altyapı oluşturma ve sağlıklı kuruluşlarla sistem kurulmasına yönelmiş bunun sonucu olarak, eski politik çerçeveler, 1990'larda, bölgesel entegrasyon anlaşmalarının yapılması ve ihraç ürünleri için gümrüksüz ithalata izin verilmeye başlanması ile çatırdamaya ve dağılmaya başlamıştır.⁴⁵

---

⁴⁴ WTO, *World Trade Report 2003*, s. 67.

⁴⁵ Hoekman, Bernard, *Strengthening the Global Trade Architecture for Development: The Post Doha Agenda*, Washington DC :World Bank and CEPR: November,2001.s.s.1-3.

Bretton Woods dan sonra başlatılan GATT toplantılarında ,ana kural, isteyen ülkenin katılması idi. 1986-93 yıllarını kapsayan Uruguay round görüşmelerinde ,birçok uluslararası şirketin ,ürün ticaretini kolaylaştırıcı önlemler yerine, hizmet ve iç politika düzenlemelerinde karşılıklılık sağlama yoluna gitmekte olduğu gözlemlendi. Bu konuların tartışılmasının son derece zor olması gerçeğine, gümrüklerin görüşmelere başlanması için en kolay nokta olması da eklenince ,gümrükler en kolay konu olarak öncelik aldı. ⁴⁶

Görüşmeler devam ederken hizmetler sektöründe düzenleyici reformların hazırlanıp uygulanmasının karmaşık bir mekanizma olması, mallarda pazarın kademeli açılması mümkün iken hizmetlerde bu olanağın bulunmaması, gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelerle hizmet sektöründe rekabet şansına sahip bulunmadıklarından, karşılıklılık ilkesinin de işleyememesi , nedenleriyle hizmetler sektörü konusunda bir gelişme sağlanamadı.

Mal ticaretinde ,kimin ne kazanıp kimin ne kaybedeceğinin belli olmasına karşın, hizmetlerde, kazanç ekonominin bütünü için geçerli olduğundan, bu özelliği gereği kimseyi doğrudan ilgilendirmediğinden ,sektöre ,konu üzerinde politik destek sağlanamaması da bu gelişimde etkili olmuştur.

Halen dahi ,hizmetler sektöründeki liberalizasyon ,insanların ve yabancı sermayenin ülkeler arasında dolaşımı gibi stratejik bir konuyu gündeme getirdiği ve gümrük indiriminden daha karmaşık sorunlar ortaya koyduğu için hizmetler sektörü öncelik alamamaktadır.

Ticari bağlantılarla ilgili iç kanuni düzenlemelere gelindiğinde ,ayrıcalıklarla uğraşmak çok güçtür. Bu nedenle, ticari liberalizasyon kuralları oluşturulurken

---

⁴⁶ Hoekman, Bernard, Developing Countries and the Political Economy of the Trading System. s.s.6-22.

,uygulama; mevcut durumu her yönü ile düzeltmek yerine, OECD de uygulanan kuralların herkes tarafından kabulüne dönüşmüştür.

Bir çok kalkınmakta olan ülke GATT toplantılarına katılmadığı için , bu ülkeler ,bugün uygulanmakta olan çok taraflı ticaret sistemlerinin oluşumunda çok az etkili olabilmışlerdir.

1995’de WTO devreye girmesi ile konulan kurallara uymanın gelişmekte olan ülkeler için bir zorunluluğa dönüşmesi sonucu, kalkınmakta olan ülkeler, geçmişte oluşumuna çok az katkıda buldukları ve katılsalar bile çok az etkili olabilecekleri kurallara uymak zorunda bırakılmışlardır.

Dünya ekonomisinin bir bütüne dönüşmesi yolundaki bu çabalar 1995’i takiben WTO’nun kurulması ile bir ivme kazanmış, 1947’de GATT imzalandığında 23 olan üye sayısı 1. Nisan 2003 de 146’ya yükselmiştir. Yeni ülkelerin çoğunluğunu az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler oluşturmaktadır.

WTO mal piyasalarını düzenlemekte ve tam olmasa da giderek artan rekabete yol açmaktadır. Ancak ticareti liberalize etme konusundaki tüm çabalara karşın Dünya ekonomisinin entegrasyonu henüz tamamlanmaktan çok uzaktır. Birçok gelişmekte olan ülke önemli bir ticari liberalizasyon sağlamış olmakla birlikte Güneydoğu Asya, Ortadoğu, Afrika ülkeleri de dahil olmak üzere diğerleri önemli ölçüde ithalatı engelleyici eğilim göstermektedirler. Bunların gümrük tarifeleri tartışız ortalaması % 20’yi bulmaktadır.

Açık ekonomiler ve ticari liberalizasyonun kalkınma üzerindeki etkisi şu yollarla olmaktadır.

A) Dış kuruluşları gözlemek ve benzer uygulamalar yapmak:Bu yolla ,kuruluşlarda kalite artışı ve gelişme meydana gelmekte, gelişmiş kuruluşlar daha

fazla açıklığa yol açmaktadır. Ticaret yapan veya yabancı yatırımcı ,iş yaptığı kişinin güvenilir olmasını, anlaşmaların pürüzsüz işlenmesini, ödemelerin zamanında yapılmasını ve mülkiyet haklarının iyice tanımlanmasını istemekte bu nedenleri sağlayan gelişmiş kuruluşlara sahip ülkelerle ticaret yapmayı tercih etmektedir.

B) Ticari kuralların iyileşmesi :Korumanın olmaması fertler ve devletler için ticari işlemlerde gerekli yazılı ve yazılı olmayan kuralları iyileştirerek daha çok ticaret yapılmasına doğru eğilimi arttırmaktadır.

C) İşletmelerde sağlanan organizasyon ve yönetim sistemi bilgisi artışı kadar önemli diğer bir etken de ithal edilen makinelerle aktarılan içerilmiş bilgi ve teknolojinin kalkınmayı hızlandırıcı etkisidir.⁴⁷

Ticari liberalizasyon sonucu ülkelerde ;

A) Karşılıklı açılmanın sağladığı avantajlar ,tam eşitlik olmasa da gelişmeye olumlu etki yapmaktadır.

B) Uluslararası haklar ve yükümlülükler uyuşması işlemleri kolaylaştırmakta ve işlem maliyetleri azalmaktadır.

C) Pazara girişte ve ticaret kurallarında güvenilirlik ve belirlilik güçlünün bunu istismarını önlemektedir.

D) Uluslararası anlaşmalara girmiş olmak hükümetlerin lobilere ve özel çıkarlara direnmek için elini güçlendirmektedir.

Ticari liberalizasyonun gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki nisbi gelir farklılıklarını genişlettiği ileri sürülmektedir. Bu doğrudur. Ancak ticaret

---

⁴⁷ Lumenga-Neso, Olivier, Olarreaga, Marcelo, Schiff, Maurice, 2002.s.15.

artışının mutlak gelir düzeyini arttırdığı ve dünya üzerindeki fakirliği azaltıcı etki yaptığı da bilinmektedir.

Bu nedenle ticaret sistemindeki gelişmeler değerlendirilirken analizin, yapısal miktar ve değer olarak yapılması ve Güney -Güney ticareti ve bölgesel gelişmelerle birlikte ele alınması gerekir. Liberalizasyonun taraflara kazandıracakları ancak bu yolla elde edilecek bulgular ışığında doğru olarak tartışılabilir.

Son yıllarda Dünya ekonomisinde geçen 10 yılın olağanüstü sermaye hareketleri ve ticaret gelişmesine kıyasla büyük yavaşlama görülmektedir.

Dünya ekonomisinin gelişmesini etkileyen faktörler arasında bir ülkeye girerek yeni teknoloji getiren, yerli emek talebi yaratan, hizmetler sektöründe kalite artışı ve maliyet düşmesi sağlayarak ihracat için uygun bir altyapı oluşturan Doğrudan yabancı Yatırımlar ın (FDI) azalması, döviz kurlarında büyük dalgalanmalar meydana gelmesi, terörizm nedeni ile alınan önlemlerin ticareti zorlaştırması ile şirket yönetimlerindeki başarısızlıklar önde gelmektedir.

Bu eğilime rağmen Dünya Ekonomisinde 2002 yılı ticaret sonuçlarının miktar olarak 2001'den % 2.5 daha fazla olduğunu ve bu oranın Dünya ekonomisinin gelişme hızından daha yüksek bulunduğunu görmekteyiz.⁴⁸

Aynı yıl içinde Kuzey Amerika'nın ithalatı iç talep artışı nedeni ile yükselmiş, ihracatı ise azalmıştır. Batı Avrupa'da ticaretin durgun olduğu Latin Amerikanın ithalatının azaldığı gözlenmiştir. Batı Avrupa ve Japonya iç talepte durgunluk yaşamışlardır.

Latin Amerika'da da özellikle Arjantin ve Venezuela krizleri yaşanmıştır.

---

⁴⁸ WTO, World Trade Report 2003, Executive Summary.s.s.1-9.

2003'de ise Ortadoğu'daki istikrarsızlık ve sars hastalığının genel gelişmeyi yavaşlatıcı yönde etkilerine rağmen WTO 2003 çalışma raporunda Dünya ticaretinin Dünya ekonomisi kadar gelişmesi beklenmekte ve gelişme hızının % 3.0'ün altında olacağı tahmin edilmektedir.

Bu genel gelişme yanında Dünya ticaretinde son yıllarda az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arası ticaretin gelişmesi eğilimi dikkati çekmektedir. Nitekim 1990-2001 döneminde az Gelişmiş Ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ticaretin Dünya Ticaretinden daha hızlı gelişmiş olduğu ve gelişme hızının %6. 5 ten % 10.6'ya yükselmiş bulunduğu gözlenmektedir.

Gelişmekte olan ülkeler aynı dönemde Gelişmiş Ülkelerden ve geçiş ekonomilerinden daha hızlı büyümektedirler. Bu gelişmenin büyük kısmı Asya'da meydana gelmiş olup gelişmenin ¾'ü sinai mallarda ve elektronik ürünlerinde gerçekleşmiştir.

Ticaretin serbestleştirilmesinin bu yollarla kalkınmayı olumlu etkileyeceği bilinmekle birlikte; halen pazarlara girebilme konusunda gümrüklerin düzenlenmesi, kademeli gümrük oranları uygulamasının kaldırılması, ihracat desteklerinin kaldırılması, üretim desteklerinin ticareti daha az bozacak önlemlere dönüştürülmesi gibi çok sayıda çözümlenecek sorun vardır.

Mallar üzerinde koruma olmasının Dünya ekonomisine yükünün 250 Milyar Dolar ,bunun hizmetler sektörüne etkisi ise 750 Milyar Dolar olarak tahmin edilmektedir.⁴⁹

Geçen yıllarda, yüksek gümrüklere ve korumaya sahip tarım, tekstil ve giyim sektörleri uluslararası ticaret müzakereleri dışında bırakılmıştır.

---

⁴⁹ Hoekman,Bernard,Dicussion Paper 2002/126, s. 6.

Tekstilde 1 Ocak 2005'de kadar tüm kısıtlamaların kaldırılması gerekmektedir. Ama halen kotalar devam etmektedir. Ayrıca tarımsal ürünlerde OECD ülkelerindeki yüksek koruma da devam etmektedir. Böylece Tekstilde 2005'e kadar Tarımda ise CANCUN'daki uzlaşmazlık göz önüne alındığında daha ileri tarihlere kadar durumun değişmesinin zor olacağı anlaşılmaktadır.⁵⁰⁵¹

Sadece deniz taşımacılığının düzenlenmesi ile sağlanabilecek yararların ticaretin serbestleştirilmesinin sağladığının 1.5 katına ulaşabileceği hesaplanan hizmetler sektöründe ise yakın gelecekte önemli bir ilerleme beklenmemektedir.

Tüm bu olaylar ticaretin serbestleştirilmesi görüşmelerini olumsuz etkilemiştir ve etkilemeye devam etmektedir.

Bu bilgiler ışığında ,kısa dönemde, dünyada ticari liberalizasyon yolu ile gelir artışının sağlanması için elde olan fırsatın, halen müzakerelerin devam ettiği, tarım tekstil ve giyim ile otomotiv sektörlerinde uygulanan yüksek gümrüklerin kalkmasında olduğu anlaşılmaktadır. Bu alanlardaki korumaların kalkması ile kalkınmakta olan ülkeler kadar gelişmiş ülkelerde de önemi ölçüde verimlilik artışı sağlanabileceği hesaplanmaktadır.⁵²

Bu konu ile ilgili olarak IMF ve WB'nin rolüne de değinmek gerekmektedir. Bu kuruluşlar ,süreç içinde, gelişmiş ülkelerin de yönlendirmesi sonucu ,birçok kalkınmakta olan ülkeyi, ticareti çok tehlikeli bir hızla liberalize etmeye zorlamışlardır. Bu, destek ve kredilere ticari şart konularak gerçekleştirilmiştir. Nitekim IMF'nin kendi iç raporlarından birisi 7 program uygulamasında 51 adet ticari şart olduğunu ortaya koymaktadır.

---

⁵⁰ Joint NGO Submission,*Post Cancun Reflections on Agriculture*,www.Iatp.Org,Oct.28th.,2003.

⁵¹ Ritchie.M.*WTO takes Cotton Initiative off the Doha Negotiation Agenda*, www.Iatp.org.Article, Oct.28th 2003.

⁵² WTO ,*Scenarios International Trade and the Doha Development Agenda*, Geneva:Annual Report. March ,2002.s.s.29-33.

Uygulamalar başladığında bir çok WTO kuralının pek az işlev görebildiği, faydaların gelişmiş ülkelerden yana ağır bastığı ortaya çıktığı için ,Uruguay Round sonrası oluşan WTO üyeliğinin yararlı olup olmadığı ve hatta WTO nun gerçekten uluslar arası ticareti geliştirip geliştirmediği konusunda şüpheler doğmuş , birçok devlet ve sivil toplum kuruluşu daha ileri anlaşma ve kurallara büyük bir şüphe ile bakmaya başlamışlardır. ⁵³

Birçok gelişmekte olan ülkede ticari liberalizasyon sırasında gelir dağılımı daha düzelmiş ise de çoğunlukla gelir dağılımı bozulmuştur. Durumun oluşmasının ardında yatan nedenler ülkeden ülkeye farklıdır. Eğer ticaretin ekonomik gelişme üzerindeki etkisi yüksek ise , ülke içi ve ülkeler arası gelir dağılımı bozulsa da mutlak fakirliği azaltıcı yönde etki yaptığı gözlenmektedir.

Oluşan etki ,ülkelerin mukayeseli üstünlüklerinin hangi sektörde olduğuna göre de farklılaşmaktadır. Tarıma dayalı ekonomiye sahip ve kırsal nüfusun fazla olduğu ülkeler ,özellikle tarım sektöründeki sorunların daha çok olması nedeniyle liberalizasyondan çok daha şiddetle ve olumsuz yönde etkilenmişlerdir. ⁵⁴

Öte yandan bölgeler ve ülkeler arasında ticari performans açısından da farklılıklar bulunmaktadır. Ticari performans ekonomik kalkınma konusundaki performansı etkilediğinden aynı farklılıklar kalkınma hızlarına da yansımaktadır.

Ham madde ve işlenmemiş ürünler (Primary Goods) fiyatlarındaki düşme eğilimi ve dalgalanmalar , ihracat gelirlerini azaltma yolu ile fakir ülkelerin ticaretinde bir sorun olmaya devam etmekte ve en fazla, en düşük gelirli kesimi , etkilemektedir.

---

⁵³ Rose, Andrew K. *Do we Really Know That WTO Increases Trade?* Berkeley: University of California, September 2002, s. 21.

⁵⁴ Smith,Tony,*Argentina and Brazil Align to Fight U.S.Trade Policy*,Saopaulo:Meeting documents,New York Times,Oct.21th,2003.

Tarım sektörü konusunda uygulanan ticaret politikaları yanında, dünya ekonomisinin durumu ve global makro yapının da olumsuzlukların oluşumunda etkili olduğunu vurgulayan görüşler vardır.

Geçmişte birçok ülke ticaret hadlerinden kaynaklanan (terms of trade) şokları hammadde ve ilk ürünlerde, pazarlama ve arzı kontrol önlemleri olarak karşılamıştır. Ancak dünyada yeni oluşan yapıda, pazarlama kontrol komiteleri pek başarılı olamamışlardır. Bu konuda var olan uluslararası ürün anlaşmaları da sorunlar yaratmıştır.

Sınai ürünlerde gözlenen fiyat düşmeleri, ürünlerin talep esnekliklerinden olduğu kadar gelişmiş ülkelerin, sınai ürünlerde rekabet gücünün fazlalığından da etkilenmektedir.

Ticari liberalizasyon sonucu gözlenen olumsuzluklara yol açan nedenlerden birisi de geçen 10 yılda hızlanan teknolojik gelişmedir. Bu gelişme dönemi, liberalizasyonun hızlandığı dönemle çakışmıştır. Teknolojik gelişme sonucu oluşan yeni ekonomide, yüksek becerili ve düşük becerili emek arasında uçurum açılmış, ticaret, yabancı yatırımlar ve ileri teknolojiler kaliteli emeğin bulunduğu ülkelere akmıştır.

Bütün bu gelişmeler sonucu uluslararası ve ulusal piyasalarda belirsizlikler ve bunalımlar hüküm sürmeğe başlamıştır. Belirsizlik ise ekonomide gelişmenin önündeki en büyük engel ve ekonomik krizlerin ana nedenidir.

Uruguay round sonucu varılan anlaşma ile ilgili birçok uygulama problemi çıkmıştır. Temel nedenler OECD ülkelerinin yüksek gümrüklerde, üretim ve tarımsal ürünlere ihracat sübvansiyonlarında ısrarlarıdır.⁵⁵

---

⁵⁵ Hoekman, (UN/WIDER)Discussion Paper 2002/126, s. 10.

Sorunların çözülememesi WTO'nun kalkınmaya ne katkıda bulunduğu ve ne ölçüde etkin ve güvenilir olduğu konusunda tereddütler ve soru işaretleri yaratmıştır. Özellikle WTO'nun kurallarının uygulanmasına paralel olarak doğan kalkınma sorunları ticari liberalizasyon gündeminde kalan gümrüklerin kaldırılmasının önüne geçmiştir.

Gelişmiş Ülkeler arasında gerçekte ticaretin çoğunluğu için tercihler ve serbest ticaret anlaşmaları nedeniyle gümrük oranları sıfırdır. Ne var ki bazı ürünlerde bu oranlar % 100'ün üzerindedir ve % 15'in üzerindeki gümrükler genellikle Gelişmekte olan ülkelerin ihracat ürünleri üzerindedir.

Her ne kadar gelişmekte olan ülkeler de kendi pazarlarını diğer gelişenlere karşı korumakta iseler de gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde en yüksek ve en düşük gümrük vergi oranları arasındaki katsayı 5 iken ve hedef tüm ülkelerde bu katsayının 5 den aşağı çekilmesi olduğu halde OECD ülkelerinde bu katsayı 60'ı bulmaktadır. Az gelişmiş ülkelerin, OECD ülkelerinin ürünleri için sağladıkları gümrük indiriminden olan kayıpları 60 Milyar Dolar iken bu ülkelere gelişmişlerce yapılan destek miktarı sadece 45 Milyar Dolardır.

Sonuçta geçen dönemde WB-IMF ortak programları Gelişmiş Ülkelere yeni pazar açmak için kullanılmış ve bu işlem Gelişmiş Ülkeler fazla taviz vermeden gerçekleştirilmiştir. Bu gelişimde AB'nin de büyük bir katkısı bulunmakta olup AB'nin liberalizasyon alanındaki çabaları 4 aşamada gerçekleşmiştir.

A) WB ve IMF'nin liberalizasyon zorlamalarına destek vermek

B) Üçüncü Dünyayı nakliye altyapı finansman ve enerji sektörlerinde açılmaya zorlamak için GATS tartışmaları ve Bölgesel birleşmelerle işbirliği anlaşmaları yapmak,

C) Yabancı sermaye, rekabet kuralları, kamu alımlarında serbestleşme konusunda ısrar etmek,

D) Tarım sektöründe liberalizasyonun sonuçları ortada iken bu olumsuz sonuçları görmezlikten gelmek ve tutumunda ısrar etmek

Tüm bu politikalar az Gelişmiş Ülkelerin lehine politikalar olarak lanse edilerek uygulanmıştır.⁵⁶ Uygulamalar sonucu AB bir yandan Üçüncü Dünya Ülkeleri'nin pazarlarını kendi büyük sermayesine açarken bu ülkelerin tarımsal ürünler ve tekstil ürünleri ağırlıklı olarak ihracatını engellemiştir.

Halen tarımda ihracat destekleri ve iç piyasada sağlanan sübvansiyonlar uluslararası ticareti olumsuz etkilemektedir. Bu etki az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin aleyhine olmaktadır. En olumsuz etki üçüncü dünya ülkelerinin tarım sektörlerini serbest ticaret adına açtırdıktan sonra sübvansiyonlu tarım ürünleri satma yoluyla gerçekleşmektedir.⁵⁷

Bu arada lobilerin etkisi ile şeker pirinç ve muz konularında tam serbestlik 2008 yılına kadar geciktirilmiştir. Gelişmiş ülkelerde serbest girişi tam olarak ortadan kaldırmaya yönelik çabalar da devam etmektedir.

Diğer ürünlerdeki uygulamalara örnek olarak ABD'nin çeliğe %30 gümrük vergisi koyması ve bunu iki yıl devam ettirmesini ve AB'nin diğer ürünlerde yerli girdi kullanım oranına göre tarife belirlemesi sonucu gelişmekte olan ülkelerde üretimin ancak 1/3'ünün ihraç edilebilir ürünler kapsamına girebilmesini gösterebiliriz.

---

⁵⁶ European Commission, *Concept Paper on Policy Space for Development*, Geneva :IATP Org.:Geneva Update Document.April 2003.

⁵⁷ Engler, Yves, *Starved by IMF*, www.iatp.org.Article, Oct, 22th 2003.

Gelişmiş Ülkeler ayrıca sağlık ve güvenlik standardı uygulamaları yolu ile de engellemede bulunmakta, bu engeli de aşabilen ülkeler fazla mal satmaya başladıklarında % belli bir oranda vergi koymak şeklinde gerçekleşen antidamping uygulamaları ile karşılaşmaktadırlar. Pek çok anti dumping araştırması olumsuz çıkmakta ancak geçen süre içindeki kayıpların karşılanması için WTO da bir kural bulunmadığından zarar kaçınılmaz olmaktadır.

ABD’de anti dumping uygulamalarının % 50’si AB de ise % 60’ı gelişmekte olan ülkelerin mukayeseli üstünlüğe sahip oldukları ürünlere karşı kullanılmaktadır. Tekstil kotaları kalktıktan sonra bu engelin daha sık kullanılması beklenmektedir. Bu hakların sisteme olan sorumluluktan kaçma amacıyla kullanılması uluslararası gelişmeyi yavaşlatmaktadır.

Finans piyasalarına ulaşamama, Yüksek maliyetli ve düşük kaliteli ulaşım ve dağıtım hizmetleri, tarife dışı engeller ve özellikle kamu yönetimindeki yetersizlikler ticari liberalizasyon ve entegrasyonun karşısındaki diğer gizli engellerdir ve bunların ihracatı engelleme etkisinin gümrüklerden daha fazla olduğu hesaplanmaktadır.

Normatif iktisatçılar ulusal refaha yönelik politik kuralları sanki tarafsız bir hakim kuralları değiştiriyormuş gibi sunmakta, ticaret ekonomistleri ise büyük ve kompleks benzetim modelleri kurarak alternatif politikaların refah üzerindeki etkilerini tahmin etmeye çalışmaktadırlar

Gerçekte politika üretme süreci çıkar gurupları tarafından yönetilmektedir. Çıkar gurupları sektörler, ürünler, ve ayrıca sendikaları kapsadığı için gerçek kısıtlar değişik alanlarda anlaşmaların iç çıkar çevrelerince benimsenme düzeyinde yatmaktadır.

Uruguay Round sonrası yaşananlardan anlaşılan “Anlaşma ve kuralların ülke içi çıkar çevrelerince benimsenmedikçe” hiçbir geçerliğinin olmadığıdır. Devletler

ders kitaplarında belirtildiği gibi değişik çıkar guruplarının çıkarlarını dengeleme olanağına nadiren sahip olabildiğinden uygulamalar anlaşmalarla uyuşmamaktadır.

Bu durum tüketici ve kullanıcı sayısının çok ve örgütlenmemiş buna karşı üretici sayısının az ve örgütlenmiş olmasından doğmaktadır. Kısaca sorunların çözülememesinin temeli politiktir.

Engellemenin ardında bulunan gelişmiş ülkelerdeki çıkar gurupları geliştirmekte olan ülkelerin bu alandaki haklı taleplerine her şeyi sil baştan yapacak ve zaman kazanacak şekilde emek standartları, çevre düzenlemeleri, gibi konuları WTO'ya getirerek örtülü bir şekilde engellemelere devam etmekte ve WTO'nun liberalizasyon gündemine yatırımı, rekabet ve kamu alımları konularını aldirmek için uğraşmaktadırlar.⁵⁸ Bu şartları koşarken de kendilerinin yabancı sermayeyi çekme amacı ile ona teklif ettiği aşırı destekleri tartışma konusu bile yapmamaktadırlar.

Halen Dünya hizmet ihracatında %25 paya sahip olan AB ülkeleri hizmetlerin liberalizasyonunda ısrarlı olup bu konuda bir yandan GATS tartışmaları devam ederken paralel olarak liberalizasyonun da devam etmesini talep etmektedirler.

Özetle; Bugünkü yapı ile Az Gelişmiş Ülkelerin AB pazarına girmeleri engelli maraton koşmak gibi hemen hemen olanaksız bir şeydir. Bu nedenle halen birçok geliştirmekte olan ülke herkesin kurallara uyması ve bu şekilde WTO'daki kayıplarının azaltılmasını sağlamaya çalışırken Gelişmiş Ülkeler OECD içinde ihracat ve ithalat zaten gümrüksüz yapıldığı ve birbirleri ile olan ticaret çok yüksek düzeyde bulunduğu için bu konuda çıkarlarına çalışan yürürlükteki düzenin ve uygulanan kuralların değiştirilmesine pek az ilgi göstermektedirler.

---

⁵⁸ Shefali Sharama, *The EC's Trojan Horse: The Investment for Development Framework*, Geneva: IATP.Org., Geneva Update, April 2003.

Yapılması gereken işin; Globalleşmenin yol açtığı fakirleşme ile Dünyada ve az Gelişmiş Ülkelerde kalkınmanın yavaşlamasına yol açan faktörleri ortadan kaldıracak gelişmeye yönelik önlemler alınması olduğunun ortaya çıkmasını takiben 2001 yılı kasım ayında DOHA'da toplanan 4. Dünya Ticaret Örgütü bakanlar toplantısında kapsamlı bir çok taraflı ticaret görüşmeleri çalışma programı hazırlanmıştır.⁵⁹

DOHA konferansı Kalkınma sorunlarını da WTO konuları arasına dahil etmiş ve Ticaret sisteminin gelişmekte olan ülkelerin gelişme ihtiyacını da göz önüne alması gerektiğini vurgulamıştır. Hedeflere ulaşmada elde edilecek başarı derecesi DDA'nın gerçekte kalkınma konusunda bir anlam ifade edip etmediğini ortaya koyacaktır.

DDA Gündeminde İlaç endüstrisi, ticari bilgilere ulaşma ile özel ve farklı muamele uygulama (Special and differential treatment S&D) gibi dengeleri koruma açısından önemli ve öncelikli konular da bulunmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerin talepleri genellikle özel önlem alma, teknik yardım ile kapasite geliştirme, teknoloji satın alınması, teknoloji transferi, ticaret, borçlar ve finansman kaynakları ile küçük ve orta ölçekli işletmeler konularında yoğunlaşmaktadır.

Halen ticaretin serbestleştirilmesi ile ilgili tartışmalar rekabet kanunları, doğrudan yabancı yatırımlar konusu, devlet alımlarında şeffaflık, ticareti kolaylaştırıcı önlemler ve çevre sorunları üzerindeki ulusal yorum farkları zeminlerinde devam etmektedir.

---

⁵⁹ WTO, *Ministerial Declaration of Ministerial Conference Doha*, Geneva:WTO, 20 November 2001.

DOHA konferansı yukarıda açıklanan durumu düzeltebilmek için durumu kısmen düzelterek şekilde önemli bazı sorunları ele almışsa da tarımsal ürünlerde sübvansiyonunun kaldırılması konularında AB'nin ABD'nin ve JAPONYA'nın tutumları nedeniyle bir sonuç alınamamıştır.

Gümrüklerde anlaşılabilirse bile tarımsal desteklerin nasıl teşhis edileceği sorunu çözülmüş değildir. Kaldı ki bu alanda uygulanmakta olan sınır engelleri tarım desteklerinden çok daha önemli engel oluşturmaktadır

Daha sonra konu ile yapılan toplantılar (CANCUN Toplantısı) başarısızlıkla sonuçlanmış olup liberalizasyon çabaları tıkanma noktasındadır.

Tartışma ve uzlaşmazlıkların yol açtığı karmaşa Dünya ekonomisinin gelişme hızını olumsuz etkilemeye devam etmekte ve yeni arayışlara yol açmaktadır.⁶⁰

Yatırımların akması da malların akması kadar önemli olduğu ve bu konularda ülkelerarası işbirliği gerektiği için ,liberalizasyon ülkelerin hudutları içindeki yatırım ve rekabet politikası konularını da gündeme getirmektedir.

Ne var ki bugünkü yapı değişmeden yabancı sermaye konusunda talep edilenler gerçekleşirse yabancı yatırımların gelişmekte olanlara yarardan çok zarar getireceği bu zararların işsizlik, ödemeler dengesi sorunları, teknolojik gelişme ve çevre konularında ortaya çıkacağı ileri sürülmektedir.

WB bu durumun sonuçlarını görerek 1990'lı yıllar boyunca kredilerinde ticareti açma koşullarını gevşetmiş ise de IMF için tam tersi geçerlidir.

---

⁶⁰ Richie,M,*Global Fair Trade,an Alternative to the Liberal Market*,Tokyo:Pasific-Asia Research Center,Oct.9th 2003.

Sorunun çözümü için olaya bakış yaklaşımı değiştirilmeli ve uluslararası ticaret anlayışının aynı gelirden daha fazla pay almak için savaşmak değil, farklı alanlarda ihtisaslaşmış ve birbirini tamamlayan ülkelerin daha yüksek gelire ulaşmak için giriştiği bir faaliyet şekline dönüştürülmesi gerekmektedir.

Rekabet gündemi genellikle çok maddeli olup bir çok politik önlemin bir arada alınmasını gerektirmektedir. Ticaretin serbestleştirilmesi, ithalatın önündeki engellerin kaldırılması, rekabet kurallarının konulup uygulanması, bunlar arasındadır. Liberalizasyon uygulaması çok taraflı ticaret sisteminin esnek, önlem alma, anti dumping tedbirleri, karşı önleyici tedbirler konularında açık kurallar getirmiştir.

Ülkelerin ticareti ödemeler dengesi nedeni veya özel bir endüstrinin yurtiçinde oluşmasını sağlamak amacı ile de kısıtlayabilmeleri;ve sayılan önlemlerin varlığı ticaret yapılan ortakların kurallara daha çok özen göstermesini sağlayacaktır.Ancak bu önlemlerin gereksiz yere veya kötü kullanılmasının dünya ekonomisinin gelişmesi açısından maliyeti yüksektir. Bu nedenle, konudaki kuralların netleştirilmesi ve gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaçlarını karşılayacak bir biçime sokulması gerekmektedir. Bu kurallara uymamanın etkin cezaları olmalıdır.

Haksız uygulamaların denetlenmesinde WTO yetkilidir. WTO sorun çözme sistemi şimdiye kadar iyi çalışmış ve şikayetlerin 3/4'ü haksız bulunarak inceleme başlangıcında reddedilmiştir. Ancak bu mekanizmanın kullanılması bazı gelişmekte olan ülkelere kaldıramayacakları ölçüde yük yüklemektedir.

Ayrıca itirazın pahalı olması yanında, zayıf durumdaki ülkeler ,güçlü ülkelere karşı önlem aldıklarılarında karşılaşacakları reaksiyonun daha da zarar verici olması tehlikesinden korkmaktadırlar. Böylece bu alanda kazanılanın diğer açıdan kaybedilmesi tehlikesi nedeniyle sistem etkin biçimde çalışmamaktadır.

Bu engeller giderildiğinde tüketici ve vergi mükelleflerinin sağlayacağı yarar çıkar çevrelerini oluşturan emekçi ve sanayicinin kaybından daha fazla olacak,böylece WTO görüşmelerinde kalkınma boyutu da kendiliğinden işin içine girmiş olacaktır..

Ticari liberalizasyon aracılığı ile kalkınma açısından olumlu bir sonuç elde etmenin yolu ekonomik politikaların yol açtığı kısıtların tanımlanıp ortaya konmasından geçmektedir. Bu nedenle kalkınmakta olan ülkeler WTO'daki önceliklerini, karşı taraftan ne isteyecekleri ve verimli yatırımları arttırıp ticari kapasitelerini nasıl arttıracakları noktalarında yoğunlaştırmak zorundadırlar. Bu koşullarda gelişmekte olan ülkelerin yöneticilerinin karşı karşıya kaldıkları sorunlar ;

- A)Yüksek gelirli ülkeleri piyasalarına girme konusunda ikna etmek,
- B) Oyunun kurallarının ekonomik kalkınmayı da göz önüne alacak şekilde oluşturulmasını sağlamak
- C) İç çıkar çevrelerini WTO'ya girişin faydalı olduğu konusunda ikna etmek

Şeklinde belirlemektedir.

WTO yaklaşımı insan sermayesinin artışına önem vermektedir. Bu artış, uluslararası ticaret bilgisi, ticaret sistem bilgisi, fırsatları görme ve onlardan yararlanıcı önlemler alma, ulusal çıkarları koruma bilgisi artışını ifade etmektedir. Bu nedenle WTO'nun ana fonksiyonu sadece ülkelerin birbirleri ile ticaretini güçleştiren olumsuz koşulların ortadan kaldırılması için gereken ticaret politikası önlemlerini almak değil ülkelerin bu politikaları uygulamalarına engel olan yetersizliklerini gidermeyi de kapsamak zorundadır.

WTO dışındaki kuruluşlar da fiziksel alt yapı oluşturma, ekonomik politika oluşturma ve benzeri konularda hizmetler vermektedirler ve bu konuların tümü kalkınma

ile yakından ilgilidir. Konuda, gelişmekte olan ülkeler için yapılması gereken çok şey varsa da bunların hangilerinin WTO tarafından yapılacağı hangilerinin ise diğer destekleyici güçler tarafından gerçekleştirileceği net değildir.

DOHA ,Kalkınmakta olan ülkelerin liberalizasyondan yararlanmaları için teknik yardım ve kapasite oluşturma açısından desteklenmelerine, GATT ve WTO yaklaşımından daha fazla önem vermiştir. Ancak bunun yürürlüğe girmesi DOHA hedeflerinin hayata geçme derecesine bağlıdır. Öte yandan destek kuruluşları ile hükümetler arası çalışmaların koordinasyonuna olan gereksinme ortadadır.

Açıklanan koşullar gerçekleşmedikçe ve karşılıklı çıkar ilkesi uygulanmadıkça uluslararası ilişkilerde ve ticari liberalizasyonda önemli bir atılım yapılma olasılığı giderek zayıflamaktadır.⁶¹

3.3.2. Dünya Finansal Yapısı

Kamu malı piyasaların iyi çalışması için gerekli olanı kapsayan bir kavramdır. Bunun yokluğundan kaynaklanan koşullar fiyatların doğru oluşmamasına bu nedenle aşırı veya yetersiz üretime kısaca piyasa başarısızlığına yol açar.⁶²

Avustralyalı kamu finansmanı teorisyeni John G. Head tam istihdamın bir kamu malı olduğunu ileri sürmektedir. Tam istihdam politikasında finansal istikrar doğal bir tamamlayıcı olarak kabul edilmektedir.

Dünya düzeyindeki finansal istikrar ise ülke düzeyinde olduğu kadar tanımlanmış bir kavram değildir. Durumu açıklayabilmek için ülke ve dünya düzeyinde istikrarı tanımlamak amacıyla bazı basit kabullere başvurmak gerekir.

---

⁶¹ Ritchie,M,*Global Civil Society instead of Global Civil War*.Belehorizante:Brazilian Social Forum,Nov.8th ,2003.

⁶² Jan Kregel, *Financing Global Financial Stability*, Washington:World Bank Discussion Paper 2000. s. 1-4.

Bir piyasa ekonomisinde tüm alım satımlar gönüllü kabul edilir. Bu hem alıcı hem satıcı için geçerlidir. Finansmanda her işlem hem borç hem alacak oluşturmaktadır. Bu tanıma göre firmalar arasındaki ekonomik uyumsuzluklar ekonominin alt kesimlerindeki bilanço yapıları arasında dengesizlik olarak tanımlanmalıdır.

Finans sektöründe mevduat bankaların borcu ve firmalarla ailelerin alacağıdır. Pek çok ailenin ana varlığı insan sermayesidir. Bu ise emek pazarında para kazanma yeteneği olarak ortaya çıkar. Firmaların ana varlığı ise verimli sermaye yatırımlarıdır.

Bankalarca verilen krediler firma ve ailelerin varlığıdır. Firma bilançoları, aileler ve bankalar karşılıklı olarak birbirlerine bağlıdırlar. Bu nedenle bu sektörde borçların ve alacakların durumu tüm gurupları etkiler. Bunun ışığında ekonomik istikrarı “Firma ve ailelerin sahip oldukları varlıklar olan prodüktif sermaye ve insan sermayesinin değerinin istikrarlı olması” şeklinde tanımlayabiliriz. Bunun gerçekleşmesi ancak yüksek derecede istihdam ve karlılık sağlayacak politikalarla sağlanabilir.

Ekonomik istikrar nihai hedeftir. Devletler ekonomik istikrarın oluşmasında bütçelerinde açık verip vermemekle etkili olurlar. Hükümetlerin bütçe ve mali politikalarının hedefi ekonomik istikrarı sağlamaktır.

Finansal istikrar ise finansal varlıkların değerinin korunması şeklinde tanımlanabilir. Merkez bankasının para politikası finansal istikrarı sağlayan ana unsurdur.

Finansal ve mali denge birlikte çalışır. Merkez bankası, bilançolarına bağlı olarak mali kuruluşlara dengeleyici fonlar sağlar. Devlet borçlarını varlık olarak alır.

Devlet bunun karşılığında yükümlülüğe girer. Bu yükümlülüklerin karşılanacağı kaynak ailelerden ve firmalardan ileride elde edilecek vergilerdir.

Aynı karşılıklı bağımlılık uluslararası düzeyde de vardır. Ancak borç ve alacaklar farklı ülkelerin bilançolarına dağılmıştır.

İkinci Dünya savaşından sonra uluslararası finansman sisteminin oluşumu Bretton Woods 'da başlamıştır.

Keynes burada ekonomik dengelerin finansal dengesizlik tarafından bozulmayacağı tarzda bir sistem kurulması önerisinde bulunmuştur.

Önerilen Clearing House da ülkelerin borç ve alacaklarının düzenlenmesi gerçekleşecekti ve böyle bir sistem için gerçek kaynak kullanımına ihtiyaç bulunmuyordu. Öneriye göre açığı olan ülkeler fazla veren ülkeler fazlalarını eritene kadar açıklarını kapamaya zorlanmayacaklardı. Açıklar fazlalarla karşılanacağından dengesizlikler döviz kurlarında bir istikrarsızlık yaratmayacaktı.

Buna karşılık olarak ABD tarafından planı çok taraflı MFN ve serbest ticaret sistemi ile desteklenecek bir sistem olarak tanımlanabilecek White Planı sunulmuştur.

Plana göre Döviz kuru hareketleri karşılıklı ticaret avantajı sağlayacağından sıkı bir şekilde kontrol edileceklerdi. Yaratılacak bir dünya fonu ile tüm üye ülke paraları döviz kurlarını dengelemede kullanılabilirdi. Kredi birliği olarak adlandırılan bu yaklaşım ekonomik istikrarla ilgilenmemekte onu uluslararası ticaret örgütünün işi olarak görmekteydi.

Bu öneriden geriye sadece WTO kalmıştır. Çünkü ekonomik istikrar sağlanmadan sadece döviz kuru ayarlamaları ile finansal istikrar sağlamaya çalışmanın tehlikeli bir uygulama olduğu ortaya çıkmıştır.⁶³

Her iki önerinin kaynak maliyeti hesaplandığında Kredi Birliği ilkesinin Clearing Union ilkesine göre çok daha büyük bir kaynak tahsisi gerektirdiği anlaşılmaktadır.

Para devlet borcu olduğundan ve diğeri gibi ana para ve faiz ödemesi de gerektirmediğinden karşılığı ülkenin vergi sorumlularıdır. Para basmak reel bir kaynağa ihtiyaç göstermemekte ve boşu boşuna faiz vermeyi de gerektirmemektedir.

Ulusal paraları bir stabilizasyon fonuna vermek ise faizsiz kredi anlamına gelmekte olduğundan yabancıların bunu kullanması faizsiz kredi kullanımınıdır.

Görülüyor ki Clearing House ve Credit Union sistemleri arasında hayati fark kaynak sağlamak değildir. Önemli fark ekonomik ve finansal denge ile ilgilenmek için herkesin desteklediği bir sisteme ihtiyaç olmasıdır.

Kredi birliği prensibinde sadece mali denge ile ilgilenilmektedir. Mali dengenin başarılabilmesi halinde katlanılan maliyetler büyük ödemeler dengesi kayıpları olmaktadır. Bu zafiyeti dolayısı ile kuruluşundan 50 yıl sonra Bretton Woods sistemi hala uluslararası finansal istikrarı sağlama hedefine ulaşamamıştır.

Mevcut durumu düzeltmek için elde bulunan önerilerin uluslararası finansal istikrarı bir sistem değişikliğinden çok uygulanacak bir politika paketinin parçası aracılığı ile sağlamaya yönelik olduğu görülmektedir. Bu alanda tartışılan öneriler şunlardır;

---

⁶³ Persaud, Avinash, *Liquidity Black Holes*, Helsinki: World Institute for Development Economics (UN/WIDER) Discussion Paper 31, 2002, p.p.1-5.

A) Güvenlik Dengeleme Fonu:GDF fonu IMF'nin çalışma şeklinin temelini oluşturur. Bu sistem ,değeri kontrol edilebilir paralardan oluşan bir fon oluşturmaktadır.

B) Clearing Union:Bu sistem Keynes planının merkezinde yer almıştır. Sistem kendisini defter üzerinde mahsup işlemleri ile dengeler. Bu amaçla ülkeler arasında özel kesime açık olmayan bir ulusal hesap oluşturulur.

C) Uluslararası Merkez Bankası: Bu banka son müracaat noktası olarak ve merkez bankalarının ülkelerde yaptığını uluslararası düzeyde yapmakla görevli olacaktır. Bu amaçla uluslararası bir para biriminin oluşturulmasına ihtiyaç vardır. Bu fikir uluslararası enflasyona yol açma tehlikesi dolayısı ile kabul görmemektedir.

D) Destek Kredileri Sistemi: Bu öneri firmaları bankalara karşı korumak için Arjantin ve Meksika'da kullanılmıştır. Sistem bankalar para vermeseler ve kredi kullanılmasa da bir bedel istedikleri için pahalı bir çözümdür.

E) Finansal Türevler :Bunlar geleceğe ait satış vaatleridir. Avrupa Merkez Bankasınca 19. yüzyıl başında ve Tayland'da 1995'de uygulanan bir yöntemdir. Taylor bankaların ileride ödenmek üzere paraları satın alabilmelerini ve böylece dışarıya kaçışın önlenmesini önermektedir. Arjantin borç sorununda 2001'de uygulanmıştır.

F) İşlem Vergileri: Spekülasyonu önlemek üzere uluslararası spekülatif işlemlere vergi konmasını ifade etmektedir.

G) Prosedürler:Anlaşmalarda ve iflaslarla ilgili prosedürler geliştirilmesi borcun yeniden yapılandırılması ve böylece tıkanıklıkları önlemeye yöneliktir. Son olarak UNCTAD 2001'de önerilen bu sistem halen birçok finansal piyasada kısmen uygulanmaktadır. Uluslar düzeyinde iflas prosedürleri varsa da uluslararası düzeyde yoktur. Çünkü borç verenler bağımsız devletlere haciz uygulayamamaktadırlar.

Uluslararası finans piyasalarının istikrarı ile ilgili çalışmalar G-20 merkez bankaları ve IMF tarafından devam ettirilmektedir.

3.3.3. Kuruluşlar

Keynes dahil olmak üzere Bretton Woods kurucuları, piyasanın her zaman iyi çalışmayacağını ve kamu müdahalesine ihtiyaç olduğunu bilincinde idiler. Bu müdahale, kamu çıkarı için özel sektöre rağmen hareket etmek, anlamına geliyordu. Ancak o dönemde piyasaların iyi işlememesinin nedenleri iyice anlaşılamamıştı.

Ekonomik sorunların yıkıcı etkilerini giderebilmek ve yeni sorunların oluşmasını önlemek için İkinci Dünya Savaşından sonra Bretton Woods'da bir toplantı yapılarak bazı kurumlar oluşturulmuştur. Bunlar; Dünya Bankası(WB), Uluslararası Para Fonu (IMF) ve GATT olarak adlandırılan ticaretin liberalizasyonunu amaçlı toplantıların başlatılmasıdır.⁶⁴

Bu kurumların oluşturulmalarının kalkınma açısından hedefi, bir yandan Avrupa'nın yeniden yapılandırılmasını sağlayarak, yeni bir kriz çıkmasını önlemek ,diğer taraftan savaştan sonra sömürgeciliğin sona ermesi sonucu bağımsızlığını kazanan yeni devletlerle diğer Üçüncü Dünya Ülkeleri'nin kalkınmasını hızlandırmaktı.

Kalkınmanın gerçekleşmemesi ve bazı hallerde ülkelerde krizler nedeni ile gelir düşmesi ,bir yandan doğal kaynakların tükenmesi ve çevrenin zarar görmesine öte yandan sosyal problemlere yol açmaktadır. Sosyal patlamalar Dünya ekonomisinin güvenliğini tehdit etmekte Dünya ekonomisinde istikrarı bozarak krizi

---

⁶⁴ Krugman, Paul ,*Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü*, İstanbul:İSO-Literatür Yayıncılık. Tercüme. Neşenur Domaniç, 2001.s.s.1-17.

derinleştirmektedir. Tüm bu ulusal ve bölgesel sorunların çözümü büyük ölçüde uluslararası sistem sorununun çözümüne bağlı bulunmaktadır.⁶⁵⁶⁶

Mevcut uluslararası kuruluşlarla olan ilişkilerinde her ülkenin, uluslararası durumu göz önüne alarak ,öncelikle şu soruların cevapları konusunda ulusal fikir birliği ve uzlaşmaya varması gerekmektedir;

A) Uluslararası ortak hareketin neden gerektiği.

B) Bugünkü uygulamaların kime hizmet ettiği.

C) Uluslararası tek merkezden yönetim olmadan ortak çıkar sorununun nasıl çözümlenebileceği.

Sorunu Türkiye açısından değerlendirmekte yardımcı olacağı için uluslararası kuruluşlar hakkında kısa hatırlatmalar yapmanın yararlı olacağı düşünülmektedir.

Dünya Bankası :Bretton Woods da oluşturulan sistem içerisinde WB'nın ana amacı Resmi sermayeyi az gelişmiş ülkelere yöneltmekti. Ancak zaman içinde özellikle 1990'larda özel fonlar büyük ölçüde artarak 1990-96 arasında 6 kata ulaştı. Bunun sonucu olarak resmi sermaye akımları özel fonların düzeyi yanında çok cüce kaldığından artık WB'na gerek olup olmadığı sorgulanmaya başlandı.

Zaman içinde özel fonların çok dengesiz oldukları, kriz yarattıkları, sınırlı sayıda ve genellikle gelişmiş ülkelere yöneldikleri, birçok ülkenin bu fonlardan yararlanamadıkları, eğitim sağlık gibi altyapı yatırımlarına yönelmedikleri ve en azından bu amaçlarla WB'nın hala gerekli olduğu anlaşıldı.

---

⁶⁵ 35-G.Jones,Stephany,*New Financial Architecture as a Global Public Good*, New York:United Nations, Report for the High Level Panel on Financing for Development,2001.s.s.1-7.

⁶⁶ Varma, Sabrina, *Improving Global Economic Governance*, Geneva:Trade Related Agenda Development and Equity TRADE Occasional Paper of South Center, August 2002.

Gelişmekte olan ülkelere sermaye piyasalarından akan kaynaklar zamanla artarak Resmi Finansman gereksinmesini azaltsa da “Özel Proje Bilgileri ve Kredileri”ne her zaman ihtiyaç olacağından bunu karşılayabilecek bir uluslararası kuruluşun gerekli olacağı konusunda bir fikir birliği oluştu.

Ekonomik kalkınma konusundaki son araştırmalar, bilgi akımı olmadan tek başına sermaye akımının kalkınmayı sağlamaya yetmeyeceğini, ülkelerin kalkınmasında ancak bilgi, politikalar, kuruluşlar ile sermaye bir arada olduğunda olumlu sonuç alınabileceğini gösterdi.

Bu nedenle WB'nın çalışmalarını, fon sağlamak kadar bilgi sağlamak ve bilginin ilgili kuruluşlarca özümsemesi ve kullanılmasına yardımcı olmak noktasında yoğunlaştırılması gerektiği ortaya çıktı.

Bu çok yönlü fonksiyonlarını yerine getirmek için WB özel araştırmalar yürütmektedir. Çalışmalar dünya modeli kurulmasından, yatırım ortamını ölçmeye yönelik anketlere, ülke analizlerine, fakirliğin azaltılması ve sağlık programlarına kadar çok çeşitli konuları kapsamaktadır. Bu cephesi ile kuruluş dünyada ekonomik ve sosyal kalkınma konularla ilgili Bilgi Bankası ve araştırma merkezi olma fonksiyonunu yüklenmiştir.^{67.68}

Böylece Dünya Bankası'nın işlevleri zamanla özel sektörün yatırım yapmadığı sektörleri finanse etmek yanında az gelişmiş ülkelere bilgi akımı sağlamak ve onların devlet politikalarını oluşturmalarına yardımcı olmak gibi güç ve zaman alıcı noktalara yönelmiş bulunmaktadır.

---

⁶⁷ Nabli, Mustapha K, *Challenges to Private Investment in the Middle East North Africa Region*. Cario:World Bank Conference, February 5, 2003.

⁶⁸ Dollar, David, s.s.1-9.

WB çalışmalarında İMF ile koordineli hareket etmekte ve bu kuruluşun politikalarının etkisinde kalmaktadır. Bu iki kuruluş Kendilerine müracaat eden Devletleri belli politikalara zorlamaktadırlar. Bunun yakın örneği ülkemizde yaşanmakta olan tarım sektöründe doğrudan gelir desteği uygulamasıdır. Araştırmalar devletin bütçe açıklarının azaltılması amacıyla IMF ve WB tarafından empoze edilen bu uygulamaların ülkemize yarar sağlamak bir yana zarar getireceğini ortaya koysa da Bankanın tutumu değişmemektedir.⁶⁹

Özetle WB'nın, resmi sermayeyi az gelişmiş ülkelere yönelterek fakirliği kaldırmak, insani yardımları arttırmak , piyasaların gelişmiş ülkelere kaynak aktarmadaki yetersizliğini gidermek, şeklinde bir işlevi varken ve ana görevi, bir tür kredi kooperatifi görevi görerek az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere elverişli koşullarda kaynak sağlamak iken, pratikte, kuruluşun ülkeleri yönlendirmeye yönelik fonksiyonlarının daha ağır basmakta olması, kuruluşun etkinliğini sorgulanır hale getirmektedir.

Son 25 yılda yapılan araştırmalara göre, özel kesime yönelen kaynaklar yetersiz de olsa mevcut olmakla birlikte ,altyapıyı oluşturan eğitim ve sağlık gibi konulara kaynak ayrılmadığını ortaya koyması ve özel kaynakların ekonomiler krize girince artacağına azalması karşısında Dünya Bankası'nın, her iki konudaki açığı kapamak yanında ,kötü zamanlarda da kaynak sağlayarak, sorunlu ülkelerin borçlanma maliyetlerini azaltıp onları krize girmeden önce kurtarma fonksiyonu görmesi gerektiği ileri sürülmektedir.⁷⁰

Uluslararası kuruluşlardan Dünya ticaret örgütünün (WTO) etkilerine Ticari liberalizasyon bölümünde değinmiş bulunuyoruz.

---

⁶⁹ Doğruel, Fatma , Doğruel, Suut, Yeldan, Erinç *Macroeconomics of Turkey's Agricultural Reforms*. İstanbul:Marmara University, 2001.

⁷⁰ Stiglitz Joseph ., s. s. 21-23.

Dünya ekonomisinin yönlendirilmesinde etkili ana kuruluş ise Uluslararası Para Fonu'dur. Bu amaçla detaylı ve öncelikli olarak ele alınması gereklidir.

Dünya ticaretinde, bazı ülkelerin ticaret fazlası vermeleri diğerlerinin açık vermesi anlamına gelmektedir. Açık vermek ise, uzun vadede, çözüm bulunamadığında, kalkınmanın yavaşlaması işsizlik ve eksik istihdam tehlikesi yaratmaktadır.

Bir ülkenin açık vermesinin değişik nedenleri vardır. Bunlar;

- A) Dünya ekonomik sisteminin yapısı ve zorlamaları ;
- B) Ülkelerin hatalı makro ekonomik politika uygulamaları
- C) İşletmelerin ortamdaki hızlı değişmelere uyum sağlayacak yapısal ve özellikle yönetsel sorunları çözememeleri olarak sıralanabilir.

Sorun ortaya çıktığında alınabilecek farklı önlemler vardır. İlk akla gelen önlem ise korumacılık olmaktadır.

Büyük depresyon ,ekonomik sorun yaşayan ülkelerin,kendilerini koruma ve kurtarma için aldıkları kısıtlayıcı tedbirlerin kümülatif etkilerinin büyümesi sonucu doğmuş ve her ülkenin sadece kendisini kurtarmaya çalışmasının bir çıkma yolu olmadığını göstermiştir.

Yapılması gereken işin bütün sistemi en iyiye götürecektir ortak bir davranış biçimi oluşturmaktan geçtiği ve bunun ancak Dünya çapında ortak bir hareketle çözümlenebileceği anlaşıldığından Bretton Woods'da IMF kurulmuş ve Dünyada talep daralması yaratacak girişimlerin bu kuruluş tarafından sağlanacak destek ve dış kredilerle engellenmesi hedeflenmiştir.

1971’lerde sabit kur sisteminin terk edilmesi üzerine IMF ye de ihtiyaç kalmayacağı ileri sürülmüşse de, sistem değişikliğinin krizlerin sona ermesine yetmediği, tersine daha derin ve daha sık krizlerin doğduğu gözlemlendiğinden, IMF’ye uluslararası dengesizlikleri gidermede daha çok rol düştüğü , dolaysı ile gerek olduğu ortaya çıkmıştır.

Ülkelerin sürekli ödemeler dengesi açıkları yüksek borçlanmaya yol açmakta ve bir yerden sonra açık veren ülkeyi kredi bulamama aşamasına getirmektedir.

Bunu yabancı yatırımcılarda tereddütler doğması ve paraların geri alınması eğilimleri takip etmekte sorunlu ülke paranın yurtdışına çıkmaması için yüksek faiz politikası uygulamak zorunda kalmaktadır. Yüksek faiz ise sonuçta finansal piyasaların bozulmasına yol açmaktadır.

Sermaye piyasası bulunmayan ve dış kredilere ulaşamayan birçok ülke mali krizden kendi başına çıkma olanağı bulamamaktadır. Güç durumdaki ülkeler IMF ye başvurmaktadır. IMF ise destek için finansal liberalizasyonu şart koşmakta , ve sorunlu ülkeler kredi sınırlamaları ve kısıtlamaları yolu ile sermaye piyasası oluşturma koşullarına zorlanmaktadırlar.

Oysa hem sermaye hem de para piyasalarında liberalizasyon gelişmekte olan ülkelerin;

A) Risk yönetim kapasitelerinin yetersizliği

B) Risk absorbe etme kapasitelerinin yetersizliği nedenleri ile

ekonomik dalgalanma ve krizlere yol açmaktadır.

Şartların kabulü halinde IMF tarafından gelen ikinci talep “Ticari fazla ver” ve “Harcamaları kıs” şeklinde olmaktadır.

Bu politika ,IMF'nin "Dünya ekonomisinin dengesi ticari fazla vermemek ve harcamaları kısmamak suretiyle kurulabilir" şeklinde özetlenebilecek ilk kuruluş amacı ile taban tabana zıttır.

Sorunlu ülkeler IMF'ye başvurduklarında önerilen politikaları uyguladıklarında içinde buldukları krizi derinleştirmektedirler. Böylece ülkelerin kalkınması yavaşlamış olmakta, büyük bunalımı yaratan "Krizi başkalarına ihraç et" politikası bu uygulamalarla "Krizini kendi elinle derinleştir" şekline dönüşmektedir.⁷¹

IMF politikaları ile derinleşen kriz, talep kısılması nedeniyle diğer ülkelere yansımakta ve bu uygulamalar dünya ekonomisini krize götürdüğünden neticede "IMF uluslararası sorunları azaltmamakta daha da derinleştirmektedir".⁷²

Üstelik IMF'nin bu hatalı politikaları uygulamaktan dolayı bir sorumluluğu da yoktur ve maliyeti gelişmekte olan ülkeler ödemektedir. Nitekim Arjantinde ve ülkemizdeki uygulamaların sonucu olan ekonomik krizler birer örnektir.⁷³⁷⁴

IMF politikalarındaki tutarsızlıklar bununla kalmamaktadır. IMF tüm ülkelere rekabet arttırıcı önlemler empoze edip tavsiye ederken kendisi bugünkü hali ile tekel oluşturmaktadır. IMF'nin tavsiyede bulunmada, ekonomi performansını ölçmede İstatistik toplamada yeterliliği tartışma konusudur.

IMF politika uygulamada "Finansal Çevreler"e karşı sorumlu bir şekilde davranmakta ve bu çevreler ise Merkez Bankaları ve Maliye Bakanları'nı kontrol altında bulundurmaktadırlar. Sonuçta uygulanan politikalar gelişmekte olan ülkelerin

---

⁷¹ Krugman, s. 17.

⁷² Easterley William, *An Identity Crises? Testing IMF Financial Programming*, Washington DC : Center for Global Development Working Paper No:9, www.cgdev.org. Aug.2002.

⁷³ Perry ,Guillermo, Serven Luis, *Argentina: What Went Wrong?* Washington DC:World Bank Conference Document, May, 2003.

⁷⁴ Economist Global Agenda, *Calling the Wrong Shots*, www.Economist.com, Jul 9th 2002.

kalkınmalarını olumsuz etkileyip Dünya ekonomisine zarar verirken Gelişmiş Ülkelere ve finansal çevrelere yarar sağlamaktadır.

Olayı çıkar gurupları açısından ele aldığımızda Gelişmiş Ülkelerdeki özel çıkar gurupları ile az Gelişmiş Ülkelerdeki üretici kesim dışındaki çıkar guruplarının bu işten faydalandıkları, ülke ekonomileri ve reel sektör ile Dünya ekonomisinin ise zarar gördüğünü izlemekteyiz.

IMF politikalarına aykırı davrananlar başka kaynaklardan da kredi bulamamakta; birçok halde krediler ekonomik değil politik nedenlerle kesilebilmektedir. Kuruluş politika belirlemekte tekeli davranmakta ve başkalarına söz hakkı vermemektedir. Belirlediği hatalı politikaları kaynak kullandırmak için şart olarak ileri sürmekte böylece tekeli gücünü başka alanlara yaymış olmaktadır. O kadar ki kabule zorlanan şartların bir çoğu krizle uzaktan yakından ilgili değildir.

IMF hatalı uygulamaları yanında gereksiz işler de yapılmaktadır. Ülke ekonomilerinin gözden geçirilmesi için büyük kaynaklar ayrılmakta ancak bu konudaki performansı o işi gerçekten yapanlara kıyasla yetersiz kalmaktadır.

Bilgi toplama işinin de uygulayıcıya verilmesi tehlikeli bir iş olduğundan çoğu kez IMF politikaları gerçek verilere dayanmamaktadır. Yapılan projeksiyonlar ülkelerin gerçek durumunu değil de ülke yetkilileri ile IMF'nin üzerinde anlaştıkları ve uzlaştıkları rakamları aksettirmektedir.

Yanlış politikalarda bile bile ısrar edilmesinin sonucu olarak ortaya çıkan ekonomik sorunlar sadece sosyal yapıları zedelemekle kalmamakta aynı zamanda demokrasiye de zarar vermektedir.

Bu gücün nasıl kontrol altına alınıp kısıtlanacağı sorusu her yerde tartışılmaktadır. Durumun düzeltilmesi için IMF'nin global çıkarları koruyacak ve

Dünya ekonomisinin istikrarını sağlayacak hareket edecek bir biçime dönüşmesi gerekmektedir.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER: Birleşmiş Milletlerin görünürdeki hedefi ülkelerin bir çatı altında toplanarak uluslararası barışı ve istikrarı korumaları sosyal ve ekonomik gelişmeyi hızlandırmalarını sağlamaktır.

Bu kuruluş potansiyel olarak en üst düzeyde politik organizasyondur. Birleşmiş milletlerde(UN)ülkelerin hepsi eşit olup ülkeler burada vatandaşlarının kişisel ve kolektif haklarını korumaktadırlar.

Durum böyle olmakla birlikte Dünya finans sisteminin yapısının bu amaçla çelişmesi nedeniyle UN'nin etkinliği hedeflerinin çok gerisinde kalmıştır.

Bu kuruluşun insani amaçları WB ve IMF uygulamaları nedeniyle gerçekleşmemektedir. Çünkü WB ve IMF yapıları gereği piyasa ilişkilerini insan ve çevre ilişkilerinin üzerinde tutmaktadırlar. Önceden söz vermiş olmasına rağmen Birleşmiş milletler kalkınmanın finansmanı –FfD- inisiyatifinin Dünyadaki bu bozuk düzeni değiştirebileceğine hatta bu konu ile ilgileneceğine dair en küçük bir işaret bile yoktur. Uluslararası kuruluşlar sadece sağlam yatırım ortamı yaratılmasını ve yatırımcıların çıkarını gözetmekte. Sosyal çevresel ve ekonomik etkilerle ilgilenmemektedirler.

İnsan ve çevre ile piyasayı birbirinden ayrı olarak ele alan suni bölünme ile bu bölünmüşlüğün uluslararası kuruluşların güç dağılımına ve kullanmalarına yansması açıktır. Bu dengesizlik kaldıkça Dünya ekonomisinin bunalımını önlemek Dünya güvenliğini sağlamak olanaksız görülmektedir.⁷⁵

---

⁷⁵ *Re Imaging Finance For Development:Chasing Shadows*. London:New Economics Foundation 2001. s. s. 2-7.

Monterrey’de Birleşmiş Milletler “Kalkınmanın Finansmanı İnisyatifi”nin aldığı kararlar kaynakların temel insan ihtiyaçlarına ulusal kalkınmaya ve çevresel dengeye yöneltilmesi yerine açık pazarlar kısıtsız yabancı sermaye girişi, ve doğanın tahribini ödememe esasına dayanmaktadır. Oysa uygulamalar yabancı sermayenin iş yaratma sermaye ve teknoloji transferi sağlama yolu ile yarar sağladığı savını teyit etmemektedir. Görünen sonuç Dünyada artan bir fakirleşmedir. 2000 yılında en az gelişmiş 49 ülkenin toplam yabancı sermaye yatırımlarından aldığı pay %1’den azdır.

Sadece yatırım yapılması toplumu kalkındırmamaktadır. Yaratılan kaynaklar yurtiçinde kalmadığı sürece yabancı yatırımların kullanılmasında bir yarar yoktur. Bu kaynakların içeride kalması için de yurt içinin cazip kılınması gerekmektedir. Yabancı yatırımın asıl yararı yurt içinde çarpan etkisi yaratmasından doğacaktır. Bu hesap yapılmadığı ve bu etki bulunmadığı sürece yabancı sermaye “Ülkeden sermayenin yabancılara gitmesi”ne dönüşmektedir.

Bugünkü durumda yabancı sermaye ekonomilerin yapılarını güçlendireceği yerde zayıflatmaktadır. Bunun nedeni yatırımın iplerinin etkilenen ülkelerde değil sahne arkasındaki çıkar guruplarında olmasıdır.

Özetlemek gerekirse Dünya finans sisteminde mevcut yukarıda açıklanan temel trendler kırılmadan Birleşmiş Milletler Organları’nın telaffuz ettikleri yüksek hedeflere ulaşılması mümkün görülmemektedir.

Uluslararası kamu malları konusu Dünya çapında işbirliği gerektirmektedir. Piyasalar aksıyor ise kamu müdahalesi şarttır. Bu müdahalenin Dünyayı yönlendiren kuruluşlarca yapılması gerekmektedir. Bu kuruluşlar özel çıkar guruplarınca etkilendikleri ve buna politikacıların kendi öz çıkarlarını göz önüne alan uygulamaları eklendiği için kuruluşların bugünkü etkisi problemleri çözmek yerine daha da güçleştirmeleri yönünde olmaktadır.

3.4. Dünya Ekonomisinin Çalışma Biçimi ve Ekonomik Yapıya Etkileri

3.4.1. Gelişmiş Ülkelerin sorunları

ABD ekonomisi halen Dünya ekonomisini sürüklediği için bu ülkedeki gelişme değişme ve fiyat istikrarı önemlidir. Ayrıca bu ekonomide istikrar sağlandığı takdirde Dolar da diğer ülke paraları için çıpa görevini sürdürebilmektedir. Ne var ki ABD ekonomisinde ciddi istikrar sorunu yaşanmaktadır.

Öncelikle ABD henüz şirket skandallarının ve borsa spekülasyonunun yol açtığı sorunları aşmış değildir. ABD de bütçe açığı 40 yıldır olmadık düzeyde bulunmaktadır. İçeride uygulanan vergi indirimleri ve büyük mali açıklar yaratan politikalar ABD'nin dışarıya daha fazla borçlanması gereğini doğurmaktadır.

Uluslararası ticaret mukayeseli üstünlüğe dayanmaktadır. 2002'de ABD'nin imalat sanayi olarak dışarıdan aldığı içeride ürettiğinden 434 Milyar Dolar daha fazladır.

Şu anda ABD Çin'e kıyasla üretimde avantajlı durumdadır 2003 de Çin ile olan ilişkilerdeki açık 120 Milyar Dolara ulaşmış olup bu açık giderek büyüme eğilimindedir. Üreticiler birliği tahminlerine göre gelecek 5 yıl içinde açığın seviyesi 330 Milyar Dolara ulaşabilecektir. ABD Hazine Bakanı bu açıktan Çin'i sorumlu tutmakta ülkenin parasını revalüe etmesini talep etmektedir. Aslında Çin' in ticari fazlası GDP sinin % 1'i kadar olup uluslararası standartlara göre fazla değildir.

ABD de Çin ile ticaretin imalat sanayi için bir felaket olduğu söylenmekte Büyük şirketler buradaki fabrikalarını kapatıp Çine gitmektedirler. Bunun haklı bir gerekçesi de vardır. Booz Allen Hamilton danışmanlık şirketine göre şirketler

fabrikaları naklederek %80 maliyet indirimi sağlayabilmektedirler. Özellikle programlama ve muhasebe konularında avantaj yüksektir.

Nitekim bu nedenle Motorola'nın 2001'de 42000 kişiyi işten çıkarıp 3.5 Milyar Dolarlık yatırım yaparak Çin'e gittiğini, GE'nin Çin'e 1.5 Milyar\$ yatırım yaptığını. Honeywellin Çin'de 13 fabrika kurduğunu Mikrossoft'un 750 milyon \$'lık işi bu ülkeye outsource ettiğini görüyoruz.

Uluslararası şirketler için Çin çok uygun bir yer olmasında bu ülkede toplu sözleşme ve çevre kısıtlarının bulunmaması da rol oynamaktadır.

Forrester Research'ın hesaplamalarına göre 15 yılda 3.3 milyon ABD hizmet endüstrisi işi ve 136 Milyar \$ yurtdışına gidecektir.

ABD on yıllarca sınai üretimdeki avantajına güvenerek serbest ticareti savunmuştur. Ancak şimdi serbest ticaret ABD de tekstil, ayakkabı, çelik, boya, alet edevat, elektrikli gereçler, mobilya gibi imalat sektörleri yanında çok sayıda yüksek kalitede emek gerektiren iş kaybına yol açmıştır.

2000-2003 döneminde imalat sanayiinde 14. 4 milyonluk işgücünün %16 sına eşdeğer 2.7 milyon adet işin ve büyük kısmını Hindistan tarafından alınan 560 000 yüksek düzeyli işin kaybedildiği hesaplanmaktadır.

Rekabet içeride ücretleri düşürmektedir. Halen ortalama ücretlerin düzeyi sağlanan büyük verim artışına rağmen 1973'deki reel ücretin % 8 altında olup vasıfsız işçi ücretleri ise son 25 yılda % 20 oranında düşmüştür.

ABD göçlerle kurulmuş bir ülke olarak ihtisaslaşmış işçilere açıktır. Ayrıca kaçak işçiye özellikle Meksikalı işçilere göz yumulmaktadır. ABD de devlet işçilere yardım etmemekte ve bu amaçla kamu fonu harcanmamaktadır. Ancak güvenlik açısından sorun doğduğu için 1993 deki ilk Dünya Ticaret Merkezi bombalama

olayından sonra kaçak işçi işi ciddiye alınmaya başlanıp sınır kontrolleri arttırılmış ve ABD de yaşayan çalışan yabancılar bundan olumsuz etkilenmiştir.

AB ABD ticareti 380 Milyar \$'ı bulmaktadır. . ABD çelikte, Gıda maddeleri gibi konularda ve ihracat destekleri kullanarak cari açığını kapatma girişimlerinde de bulunmaktadır. Nitekim çelik endüstrisinde yeniden yapılanma amacı ile gümrüklerin arttırılması sonucu fiyatlar artınca büyük firmaların karlarının artıp ve küçükleri satın aldıklarını görüyoruz. Eskiden endüstrilerin rekabet gücü kazanmaları için korumaya temel oluşturan “Infant Industry” gerekçesi rekabet gücünü yeniden kazanması için “Mature industry”ler için kullanılmaktadır.

ABD yapısal bir gelişme ve değişme aşamasında bulunmaktadır.

Dünyada araştırma ve bilgi ekonomisine geçişin temelini araştırmacılar oluşturmaktadır. 2001’de Çin’de 743000 ABD’de 1.3 milyon, Japonya’da 648.000, Rusya’da 505.000, Hindistan’da 687.000, araştırmacı bulunmakta idi.

ABD, de bilgi yatırımları sabit yatırımların üstüne çıkmıştır. Araştırma ve özellikle software yatırımları artmaktadır. Yıllık % 2.8’e ulaşan artışın büyük bir kısmı kamuca değil iş çevrelerince gerçekleştirilmektedir. Bunun sonucu olarak prodüktivite hızla artmaktadır.

ABD de prodüktivite AB den hızlı artmaktadır. ABD ve AB deki prodüktivite hesap yöntemleri farkı giderildiğinde ortalama artışın ABD de % 1.8, AB de % 1.4 düzeyinde bulunduğu görülmektedir. AB deki durumun nedeni olarak emek ve sermaye piyasalarının daha katı olması ve ICT’den de yeterince yararlanılmaması gösterilmektedir.

Artur Okun tarafından ekonomi gelişirken istihdamın azalabileceği gösterilmiştir. Bir ekonominin uzun dönemli üretim potansiyeli ile fiili üretimi arasındaki fark açıldığında hem enflasyon hem istihdam azalabilmektedir.

Talebin prodüktiviteden daha az artmasından kaynaklanan bu durum ABD ekonomisinde gözlenmektedir. Yeni ekonomi uygulamaları bütünü olumlu etkileyip kendi sektörlerinde karsız olabilmektedirler.⁷⁶

AB ye gelince bu bölgede büyüme ülkelere göre değişmekle birlikte genelde oldukça yavaştır.

AB % 2 enflasyon limiti bulunmakta bütçe açıklarının GDP'nin % 3'ünden fazla olmaması "Growth and Stability Pact" sonucu zorunlu bulunmaktadır. Bunu sağlamak için Hükümetlerin bütçe disiplinine girmeleri gerekmekte ise de Japonya'da olduğu gibi yaşanan nüfus nedeniyle sağlık ve emeklilik harcamalarının artışı kontrol altına alınamamakta ayrıca düşük gelişme daha düşük vergi gelirlerine yol açtığından durgunluk yenilememektedir.

Çözüm olarak kısa vadeli bütçe açıklarının %3 ün üzerine çıkabilmesi ne olarak verilmesi gerektiği ileri sürülmektedir. Ne var ki Avrupa Merkez Bankasının %2.0'lik enflasyon hedefine sıkı sıkıya bağlı olması para politikasının gevşetilmesine olanak vermemektedir. Avrupa'nın denge ve gelişme paktı olarak belirlediği hedefler bir durgunluğun kaynağı olmuştur.

Bu hedeflerin gevşetilmesinin AB'nin gelişmesini hızlandırmada yardımcı olabileceği bilinmekte ise de Euro'yu Dolara karşı güçlendirmek ve çitayı yüksek tutarak firmaları rekabet için prodüktivite artışı ve teknolojik gelişme ile yeniden yapılanmaya zorlamak için bu yol kullanılmamaktadır.

---

⁷⁶ Pohjola, Matti, *New Economy in Growth and Development*, Helsinki: World Institute for Development Economics (UN/WIDER) Working Paper 67, 2002.

ABD gibi AB de yapısal gelişim ve değişimi hedeflemiştir. Bunun sonucu oluşan koşullarda. AB de her yıl çalışan firmaların % 7-11'i kadar yeni firma sektöre girmekte %8 i çıkmaktadır. Dinamik servis sektörüne giriş daha fazladır.

Bölgede birçok eski firma yaşayamamakta, bir kısmı ise gelişmemektedir. İstihdam artışının çoğunluğu yeni kurulan firmalardan kaynaklanmaktadır. ICT'de çalışanların sayısı ABD de yılda % 5 AB de ise yılda % 10 hızla artmaktadır.

AB de yaşanan nüfus dolayısı ile işçiye ihtiyaç duyulmaktadır. İngiliz sağlık sistemi yeterli eleman olmadığından çökme tehlikesi geçirmektedir. Çözüm olarak kurallar çok sıkı olmasına rağmen çalışanlara göz yumulmaktadır. Çünkü resmi göç sistemi oluşturmak çok kaynak gerektirmektedir. İngiltere halen bu amaçla yılda 5 Milyar Doları bulan harcama yapmaktadır.

AB bir yandan tutarlı bir göç politikası oluşturmaya çalışırken öte yandan kontrolleri sıkılaştırmakta ve müracaat edenlerin % 80'inin talebini reddetmektedir. Bunda göçmen işçilerin hastalık ve suç getirmesi endişesi ön plandadır. Sonuçta mümkün olan emek yoğun işlerin dışarı yaptırılması ve kaliteli elemanların AB de yoğunlaşması eğilimi doğacak gibi görülmektedir.

ABD ve AB arasında birçok konuda ihtilaflar yaşanmaktadır. Mart 2000 de ABD'nin çelik gümrüklerini yükseltmesi Atlantığın iki yakası arasındaki ilişkileri germiştir. ABD de fiyat artışları sadece AB firmalarına değil çeliği ham madde olarak kullanan ABD firmalarına da Pazar kaybettirmiştir.

10 Kasım 2003'de de WTO AB'nin çelik konusundaki itirazını haklı bulması üzerine AB 2.2 Milyar Dolarlık karşı önlem alma hakkı kazanmış ve hazırlanan karşı hazırlanan listenin siyasi bakımdan mevcut hükümeti zor durumda bırakacak ürünleri kapsamaması üzerine ABD gümrükleri kaldırmak zorunda kalmıştır. Ne var ki geçen

zaman içinde AB hem devlet destekleri ile kendi endüstrisinin yükünü hem de ABD'nin yükünü taşımak zorunda kalmıştır.

AB ile ABD arasında Çelik dışında hormonlu et modifiye tarım ürünleri gibi ihtilafli konular bulunmaktadır.⁷⁷ En önemli konulardan birisi de ABD'nin ihracatçılara sağladığı 4 Milyar \$'ı bulan vergi muafiyetleridir. Buna karşı da AB koruma aynı düzeye gelene kadar gümrükleri arttırma yoluna gitmektedir.

Diğer sorun Euro ve Dolar ın hakimiyet çatışmasıdır.

ABD'nin gerçek gücünün silahlarından değil Doların gücünden kaynaklandığı bilinmektedir. Halen Dolar zayıf durumdadır. Bunun nedeni ABD'nin ihracat gücünün eksikliği değil ülkenin büyük ölçüde sermaye ithal etmekte olmasıdır. Nitekim. ABD cari açığını kapatmak için her gün 2 Milyar Dolar dolayında sermaye ithal etmek zorundadır.

1914'de Dünya paraları altına bağlı iken (Altın standardında)para ihtiyacı olduğunda bu miktarda altın üretilmek zorunda idi Altın artınca enflasyon artar azalınca deflasyon doğardı.

Bugünkü rezerv sisteminde ise ülkeler dolar alıp depoda saklamaktadırlar. Bu davranışın nedeni diğer paralarda bir problem olursa geçerli bir para ile sorunları çözümlenektir. Ayrıca Merkez Bankaları'nın elinde iç kredileri, üretime göre arttırma olanakları da vardır. Bu açıdan bakıldığında dolar standardının altına göre daha liberal olduğu söylenebilir.

Dolara ihtiyacı olduğunda ABD dolar basmakta ve dünyanın geri kalan kısmını bu parayı kullanmaktadır. Bazı ekonomistler bunu dünya tasarruflarının kurutulması

---

⁷⁷ Economist Global Agenda, *Invasion of Transgenics*, www.Economist.com, May. 14th 2003.

olarak yorumlamakta ve eğer dolar tutma eğilimi durursa doların değerinin ¼ ünü kaybedeceği hesaplamaktadırlar.

Başka bir gerçek dünya ekonomisi geliştikçe dolar talebinin artmasıdır. Çünkü merkez bankaları daha fazla para bastıklarında bunu dengelemek için rezerv olarak daha fazla dolara ihtiyaç hissetmektedirler. Buna ek olarak uluslararası ticaret geliştikçe dolar ihtiyacı artmaktadır. Böylece ABD Merkez Bankası bir bakıma Dünya Merkez Bankası rolü oynamaktadır.

ABD hazine sekreterine göre yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı “ABD’nin Cari Açığı” anlamsız bir terimdir. Çünkü dolar sadece ABD’nin parası değildir. Basılı paranın % 50’den fazlası ABD hudutları dışında dolanımdadır. ABD Hazine Bonolarınının 1/2 sinden fazlası yabancı merkez bankaları tarafından rezerv olarak tutulmaktadır. Altın standardının yerini dolar standardı almıştır. ABD’nin açığı ABD’nin diğer ülkelerden talebini aynı zamanda dünyanın para talebini göstermektedir. Kısaca ABD’nin ticaret açığı dünya likidite talebinin karşılanması anlamına gelmektedir. Şu unutulmamalıdır ki bu durum ancak dolar talep edildiği ve kişiler dolardan memnun olduğu sürece devam edebilir.

Son yıllarda doların değer kaybetmesi ,ona bağlı rezervlerin değerini düşürdüğünden dolara karşı alternatif yaratma süreci başlamıştır. Gelişmiş ülkeler gelecekte paralarını gelişmemişlere gönderip rant ile geçinme durumunda kalabilirler. Bunun sağlam bir para ile olmasını istiyorlar.

Bu nedenle geçen 3 yılda Almanya ve Fransa dolara karşı bir tutum almışlardır.Bu ülkeler çeşitli ülkelere temsilcilikler gönderip rezervlerini Euro’ya çevirmelerini talep etmişlerdir.Öneriyi ilk kabul edenler Irak İran ve Kuzey Kore olmuştur.Avrupa Merkez Bankası’nın ana amacının Euro’nun değerlendirilip Doları ikame etmesi olduğu anlaşılmaktadır.Kısaca dünyada bir tür para savaşı başlamıştır.

Diğer dikkate bir değer girişim Malaysiya'nın Doları rezervlerinden çıkarmaya başlayıp bunun yerine altın kullanmaya karar vermesi ve İslam kalkınma bankasına ABD hakimiyetinden çıkmak için çağrıda bulunarak petrol ticaretinin altınla yapılmasını önermiş olmasıdır. Banka bu konuyu teklif olarak gelecek yılki İslam konferansına getirecektir. Teklif kabul edilirse 57 İslam ülkesi ikili ilişkilerini altın üzerinden yapacaklardır. Bu plan Rusya tarafından da desteklenmektedir.

Rusyaya gelince bu ülke borçlarını zamanından önce ödeyerek ekonomik bağımsızlığını kazanmaya ve dolardan kurtulmanın yollarını aramaya başlamıştır. Bu ülke güçlenmek için diğer bir yol olarak kamu kaynaklarını usulsüz şekilde ele geçiren zenginlerini kontrol altına alıp devlete ait servetleri geri alma planları yapmaktadır. Rusya Almanya tarafından yapılan Euro'ya geçme talebini ise kabul etmemiştir.

Herhangi bir kriz durumunda ABD Hazinesinin Dolar değeri pek fazla düşmeden bu Dolarları ödeyip ödemeyeceği sorusuna cevap olarak likit varlıklarının çoğunun Asya Merkez Bankalarında bulunduğu, bunların birden piyasaya sürmeleri olasılığının- Bu ülkeler ve Çinin ekonomilerinin büyümesi şimdiki durumda ABD ye bağlı olduğundan- ABD ye kredi vermek zorunda buldukları için çok az olduğu cevabı verilmektedir.

Dünya parası olma yolundaki girişimler kurlar arasındaki dalgalanmayı izah edemese de dünyada bir para savaşının başladığı ve ABD hakimiyetinin yara aldığı söylenebilir. Bu gerçek AB ile ABD arasında faiz hadleri ve bütçe açıkları konusunda mevcut olan farklı tutumların ana nedenidir ve gelecek yıllarda dünya ekonomik yapısını ciddi ölçüde etkilemesi beklenmelidir.

1990'lı yıllardaki hızlı gelişmenin kaynaklarının emeğin daha etkin kullanımı, sermaye artışı özellikle ICT yatırımlarından yararlanma, çok hızlı toplam faktör verimliliği ve teknolojik gelişmeler olduğu bilinmektedir.

Tüm bu gelişmelere karşın küreselleşme artmaktadır OECD ülkelerinde ticaret hacmi/GDP oranı 1990'lara kıyasla % 2 yükselmiştir.. Ticaret /GDP oranı ABD ve Japonya'da ise % 10 civarında olup Japonya'da bu düzey artmamaktadır.⁷⁸

OECD ülkelerinde bilgi yoğunluğu da artmakta olup AB de 2001'de R&D yoğunluğu % 1.9'u bulmuştur. Lizbon hedefi ise 2010 da % 3'e yükselmektir. Bu hedefi şimdiden yakalayan ülkeler İsveç, Finlandiya Japonya ve İrlanda'dır.

Bilginin artan rolü ekonomik performansta izlenmekte ve ileri teknoloji ürünleri olan uçak bilgisayar, kimyasallar, bilimsel araçların 1990'larda % 20'nin altında olan düzeyi 2002 de toplam ticaretin % 25'ine ulaşmış bulunmaktadır.

İhracata açık ülkeler ithalata da açıktırlar. Bazı ülkelerde ihracatın ithal komponenti çok yüksek olup (Hollanda % 40), ABD ve Japonya'da en düşük düzeydedir. Uluslararası firmalarda firma içi alışveriş % 35-60 arasında değişmektedir.

Sermaye ve emeğin birlikte verimliliğinin (multifactor productivity) 1990'lardan bu yana önemli bir gelişme göstermesinin temelinde ICT kullanımı yatmaktadır. Bu kullanımdan en fazla hizmetler sektörü yararlanmıştır.

2002 de Per /cap gelir ABD, Lüksemburg ve, Norveçte 35.000 \$'a yükselmiştir. Meksika, Kore ve Doğu Avrupa ülkelerindeki düzey bunun 1/3'ü kadardır.

2000'de OECD'de hizmetler GDP'nin % 70'ini içermektedir. İmalat sanayiinin payı % 18 dolaylarındadır. Outsourcing uygulamaları hizmetlerin payını arttırmaktadır.

---

⁷⁸ OECD, *Science, Technology and Industry Scoreboard*. Paris: OECD Annual Report, 2003. s.s.2-8.

Küreselleşme Özellikle vasıflı elemanlarda. büyük bir uluslararası mobilite yaratmıştır. Buna OECD dışı ülkelerin de katkısı vardır.

Uluslararası ilişkilerde en hızlı büyüyen kesim finansal işlemlerdir. Ticaretin finansal işlemlerdeki payı % 18, Hizmetlerin payı % 4 düzeyindedir. Hizmetler arasında software, finansal hizmetler ve muhasebe ön planda gelmektedir.

Bilgi yatırımları ortalama yıllık artış hızı 1995-2001 döneminde OECD de % 4.7, ABD'de % 5.4, AB'de % 3.7, Japonya'da % 2.8 olmuştur. ABD'de bilgi yatırımları (R&D+software+Yüksek öğrenim) GDP'nin % 7'sine ulaşmıştır.

2001'de OECD ülkelerinde % 44'ü ABD de, % 28'i AB'de, % 17'si Japonya'da olmak üzere 645 Milyar \$ R&D yatırımı yapılmıştır. ABD 282 Milyar \$, Japonya 104 Milyar \$, Almanya 54 Milyar\$, Hindistan 19 Milyar \$ harcama gerçekleştirmiştir. Dünyada patentlerin % 36'sı ABD, % 33'ü AB, % 25'i Japonya'da gerçekleşmiştir.

Kamu R&D harcamalarının silahlanmanın azalması ve özelleştirmelerden dolayı azaldığı, yabancı firmaların yerlilere kıyasla daha fazla R&D yaptıkları gözlenmektedir.

Dünya ekonomisine baktığımızda , hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde, politik ve ekonomik karar alıcıların büyük belirsizlikler ve risklerle dolu bir ortamda buldukları görülüyor Dünyada bunalım ekonomisi hüküm sürmekte olduğundan dünya ekonomisi tüm ülkeler için tehlikeli bir alandır. Sağladığı bütün yararlar karşın serbest piyasalar yol açtıkları istikrarsızlıklar belirsizlikler nedeniyle genellikle sürekli bir talep yetersizliği tehdidinin var olduğu bir ortam yaratmıştır. Talepte ve yatırımlarda ortaya çıkan gerileme dünyanın büyük bir kısmında refah artışı üzerinde açık ve güncel bir kısıt halinde bulunmaktadır.

Gelişmiş Ülkeler para spekülörlerinden korkup durgunluğa razı olmakta ve tam istihdama yetecek kadar harcama yapmamaktadırlar. Çünkü Talep arttırıldığında arz yetersiz kaldığında enflasyon tehlikesi doğmakta ve ekonomik dengeler bozulmaktadır.

Euro sahasındaki gelişmelerin yavaş olduğu özellikle Almanyanın problemli bulunduğu gözlenmektedir. Bu ülke son 3 yıldır ardı ardına % 1'den daha yavaş gelişmektedir. ABD de ise Bush yönetiminin planladığı mali teşviklerin ekonomik gelişmeyi hızlandırma yanında enflasyonist baskıları arttırma tehlikesi henüz geçmemiştir.

Japonya'nın durumu daha da riskli ve sorunlu olmasına rağmen ekonomik politikalar fiyatları normal düzeye getirecek şekilde değildir. Durgunluktan çıkmak için bankacılık ve şirket yapılaşması konularında radikal önlemler alınması gerekmektedir.

Avrupa ve Japonya'nın ABD ye bağıllığının fazla olması, durumu göğüsleyecek politik manevra alanlarının bulunmaması nedeniyle ABD'de doğacak bir sorunun kendilerine yansması ile sonuçlanmaktadır. Japonya'nın başına gelen durgunluğun AB ve ABD'nin başına gelmeyeceği kesin değildir. Bu bakımdan bunalımın yayılması tehlikesi mevcuttur ve Federal Rezerv'in mali paniğe karşı tam koruma sağlayacağı garanti değildir.

Tehlike dünya ekonomisinin büyük ölçüde ABD ekonomisinin gelişmesine ve dolara bağılı olmasından kaynaklanmaktadır. Eğer ellerinde ABD parası tutanlar ve ABD'ye borç verenler bir gün bu fikirlerinden vazgeçerlerse büyük kur dalgalanmaları olması ve dünya dengesinin bozulması kaçınılmaz olacaktır. ABD cari açığının alternatif dünya paraları yaratılmadan kapanması halinde ise dünyada deflasyon yaratılacaktır. Bu durumun ortadan kaldırılması ve doların bırakılması hem Avrupa hem İslam ülkeleri için zor bir ekonomik savaş gerektirmektedir.

Durumun temel nedeni ne ABD ne de IMF'nin gerçekten serbest piyasanın yararına inanmamalarıdır. ABD işine gelince piyasaya müdahale etmektedir. Hava yolu şirketlerini kurtarma, çelik sektörüne gümrük koruması sağlama, tarıma destek verme bunun örnekleri arasındadır.

IMF'de global istikrarsızlık tehlikesinin farkındadır. Nedeni konusunda IMF eski uzmanı Ken Rogoff ülkelerin cari hesap bu fazlalıklarının dünya istikrarını tehlikeye soktuğunu söylemekte ise de ABD'nin tüm tasarrufları çekmesinden kaynaklanan tehlike ve IMF nin bu konuda ABD'yi neden uyardığı konusuna değinmemektedir.

Özetlemek gerekirse ABD ve G-7 tarafından uygulanan ,korumacılık, haksız rekabet ayırıcı uygulamalar bugünkü durumun kaynağını oluşturmaktadır. İşin nereye gideceği bilinmese de risklerin varlığı ve fazlalığı açıktır. Ekonomik riskleri kaldırmaya yönelik olarak Dünya ekonomisini etkin yönetecek bir düzen kurulmadan bunalım sona ermeyecek gibi görülmektedir.

3.4.2. Gelişmekte Olan Ülkelerin Sorunları

1945 den önce ülkelerin cari hesap dengeleri çok az açık verirdi. Bunun nedeni uluslararası sermaye hareketleri üzerinde kanuni kısıtlamalar bulunması idi. Hatta 1959 yılına kadar birçok gelişmiş ülke parası konvertibl değildi.

Gelişmekte olan ülkelerin gelir artış hızlarınının 1970'li yılların başlarından başlamak üzere uzun vadeli bir yavaşlama gösterip %3lere düştüğünü görüyoruz.

Bu düzey 1990'larda % 2'lere indi. Bunun ana nedeni Dünya ekonomisindeki gelişmenin yavaşlamasından kaynaklanan talep yetersizliği olup durumdan özellikle ihracat yolu ile gelişme stratejisi uygulayan ülkeler çok etkilenmiştir.

1970'lerde, Petro-Dolar olarak adlandırılan finans kaynaklarının dolaşıma çıkması ile uluslararası sermaye akımı hızlanmış ve birçok gelişmiş ülke bu akımdan yararlanabilmek için ,dalgalanan kur ve finans endüstrisindeki teknolojik gelişmeye bağlı olarak uluslararası ödemelerdeki kısıtı kaldırmıştır.

Bu ülkeler 1970'den sonra 1974-75 ve 1980-81 petrol fiyat artışı şokundan etkilenmişlerse de bu dönemlerdeki ödemeler dengesi açıkları ,PetroDolar'ların dengeye girmesi nedeni ile gelişmelerinin yavaşlamasına yol açmamıştır.

1982-88 dönemi ise değişen koşullara adaptasyon ve gelişme dönemi olmuş; bu dönemde denge ithalatın kısılması ve gelişmenin yavaşlaması yolu ile sağlanabilmiştir.

1988-90 dönemi artan dış açık ve yavaşlayan gelişme şeklinde tanımlanabilir. Bu dönem ticaret politikalarının değiştirilip gümrüklerin indirildiği ve kısıtlamaların kaldırıldığı, bu nedenle ödemeler dengesindeki bozulmaların yaşandığı bir dönem olmuştur.

Uygulanan politikalar ticaret politikası önlemlerinin ödemeler dengesinin düzeltilmesi amacı ile kullanılmasına olanak vermediğinden bir süre sonra durum birçok ülke için uzun dönemde sürdürülemez hale gelmiştir.

1990lı yıllarda dış açıkların artışına rağmen yavaş da olsa gelişmekte olan ülke ekonomileri büyümüştür. 1970 ve 1990'larda yüksek "Ticaret Açıkları" artan cari açıkların ardındaki ana neden iken 1980'lerde ise ana sorun kaynağı "Faiz Ödemeleri" olmuştur.

1970'lerde ve 1980'lerde dış ticaret açıklarının azaltılması gelir artışından fedakarlık edilerek sağlanabilmiştir.

1989 dan beri bu ülkelerin borç ödemelerinin yükü hafiflemiş olmakla birlikte bu hafifleme halen dahi ticaret hesabının yol açtığı bozukluğu gidermeye yetecek düzeyde değildir.

1990'larda ise gelişmekte olan ülkeler gelir artışlarını dış açık artışına rağmen sürdürmeye devam etmişlerdir. Ancak, 1990'ları 1970'lerle karşılaştırdığımızda bu ülkelerin genelde ticaret pozisyonlarının bozulduğunu görmekteyiz. Çünkü, İhracata dayalı olarak gelişme stratejisi uygulayan ülkeler bile ticaret hadlerini yükseltmeyi başaramamışlardır.⁷⁹

1980'lerden bu yana gelişmekte olan ülkelerin ürettikleri ürünlerde Ticaret hadleri her yıl % 1 oranında düşmeye devam etmektedir. Bunun temel nedeni birçok ülkenin emek yoğun ve doğal kaynak ağırlıklı ürünlerde yoğunlaşmaları ve bu ürünlerde piyasaya girişte engel olmaması sonucu artan rekabetin fiyat düşmelerine yol açmasıdır. Bunun en canlı örneğini Çin'in Dünya pazarlarına girmesinden sonra 1980-90 ortalarına kadar Ticaret hadlerinin % 20 düşmesinde gözlüyoruz. Bu durumdan kurtulmak için ülkelerin giderek daha kaliteli ürünler üretimine geçmeleri gerekmektedir.⁸⁰

Öte taraftan hızlı liberalleşmenin bu yıllarda yarattığı büyük sermaye akımları paraların aşırı değerlenmesi ve artan ticaret açıklarına yol açmış, açıklar bir noktaya ulaştığında ülkeden sermaye kaçışını da içeren ters sermaye akımlarından kaynaklanan krizler ve çöküş ise paranın hızla değer kaybetmesi, ithalat kısıtlamaları ile derin ekonomik daralmalarla sonuçlanmıştır.⁸¹

---

⁷⁹ Parikh, Asok ..s.10.

⁸⁰ Noshab, Farzana ,*China's Accession to the WTO:Global Implications*, Washington DC:World Bank Research Paper, 2001.

⁸¹ Hermes,Niels,Lensink,Robert,Murinde,Victor,*Flight Capital and its Reversal for Development Financing*, Helsinki:World Institute for Development Economics(UN/WIDER)Research Paper.2002.

Gelişmekte olan ülkelerin dış açıkları ve buna bağlı olarak finansman ihtiyaçları gelişme hızı aynı düzeyde olsa da son birkaç yıl içinde önemli ölçüde artmıştır. Dış açıklar ülkelere göre çok farklı düzeydedir. Halen 84 ülkeden 34'ü dış ticaret ve gelişmede 70li yıllardan daha kötü durumda bulunmaktadır. Bunlardan 15'i gelişmesini sürdüremeyecek bir yapıdadır.

Cari hesap açığı bir ülkenin tasarruflarından daha fazla yatırım yaptığını gösterir. Ancak uluslararası sermaye hareketlerinin çok yaygın olduğu zamanımızda, istatistiklerde verilen yatırım ve tasarruf tanımlarının bildiğimiz teorik tanıma uyduğunu söyleyemeyiz.

Ekonomik kalkınma ile ödemeler dengesi arasında mantıksal bir bağlantı vardır. Bu denge literatürde Chenery ve Bruno tarafından 1962 yılında ortaya konulmuş ,Thirwall ise 1979 yılında ödemeler dengesi kısıtı altında ekonomik kalkınmayı incelemiştir.

İki açıklı modellerden ilki ülkelerin iç tasarruflarından fazla yatırım yapmalarına olanak veren dış sermaye akımlarını ele almaktadır. Buna göre sermaye akımlarının temel fonksiyonu döviz açığını gidererek ihracat yetersizliğinin yol açtığı ithalat yatırım ve tasarruf düzeyinin artışı sağlamaktır.

Ancak araştırmalar bu akımların döviz açığı çok büyük olan ülkelere sermaye birikimine ve gelişmeye yetmediği sonucunu vermiştir. Bunun nedeni ise sadece yatırım malları için değil ara malı ithali için de dövize ihtiyaç bulunmasıdır. Model çalışmaları döviz açığı mevcut kapasitenin tam olarak kullanılmasına olanak vermediğinde ekonomik gelişmenin duracağını ortaya koymaktadır.

Yatırım-Tasarruf=Dış ticaret dengesidir. Dengede sağlanabilen sermaye miktarına bağlı olarak faktörlerden birisine ağırlık verilmektedir.

Chenery-Strout modeli Absortive Capacity kısıtını ele alarak bu kısıtın sermaye akımının üst hududunu oluşturacağını ileri sürmektedir. Barcha ise üçüncü bir açık olarak Fiscal Gap'ı ileri sürmektedir. Son olarak 1991'de Taylor kapasite kullanımını gündeme getirmiştir.

Ödemeler dengesi kısıtı altında gelişme modeli ülkenin gelişme hızının ihracat gelişme oranının ithal talebinin gelir elastikliğine bölünmesi ile çıkan oran kadar olabileceğini göstermektedir.

Bu modellerden yararlanılarak her kısıtın gelişme hızını nasıl etkileyeceği hesaplanmaya başlanmış ve yabancı kaynak transferlerinin ülkelerin ekonomilerini nasıl etkileyeceği ortaya konmaya çalışılmıştır. Ne var ki her iki yaklaşım da statik olduğundan ticaret ve ekonomik gelişme arasındaki bağı yeterince kavramamaktadır.

Dinamik açıdan bakıldığında ihracatın rolünün sadece döviz kazanmak değil aynı zamanda iç kapasitenin tam olarak kullanılmasına olanak vermekle iç pazarın genişlemesi olduğu görülmekte; İhracat artışı ise ayrıca yatırım gerektirmektedir.

Kendi kendini besleyen gelişme prosesi sermaye birikimi ve ihracat arasındaki etkileşime dayandığından bu proseste ihracat tasarruf ve yatırım hep birlikte artmak zorundadır.

Bu açıdan bakıldığında konu değerlendirilirken dinamik bir yaklaşım kullanılması ve cari hesap kısıtı altında fayda maksimizasyonunun hedef alınması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu yaklaşım aynı zamanda tüketimin davranışlarını da vereceği için önemlidir.

Kalkınmakta olan 64 ülkenin 1970-99 döneminde ticaret dengesi ve kalkınma ilişkileri ile cari hesap ve GDP ilişkilerini ele alan bir araştırma bize kalkınmakta olan ülkelerin sorunları ve gelecekteki gelişmelerle ilgili ipuçları vermektedir.⁸²

Bu çalışmada statik modellerin zaman kavramını içine alan dinamik modeller kadar iyi bir analiz aracı olmadığı görüşü ile bu ülkelerin kalkınmasının analizi ve bulgular dinamik bir modelin çözümü ile elde edilmiştir.

Araştırmada gelişme hızı endojen olarak alınmış olup metodoloji gereği Laglı etkiler ve ticaretin serbestleştirilmesi ve döviz kuru politikaları arasındaki uyumsuzluk gibi bu faktörlerin kendi aralarındaki ilişkiler de kapsamıştır.

Küreselleşme ,gelişmekte olan ülkeleri ve Gelişmiş Ülkeleri birbirine bağımlı hale getirdiğinden ,modelde ,mal sermaye ve bilginin herkese açık olması sonucu, işçi başına produktivitenin, ülkelerin nüfus gelişme hızı ve tasarrufundan bağımsız olarak, uzun dönemde her ülkede eşitlenmeye doğru gideceği ,varsayımı kabul edilmiştir.

Petrol fiyatlarındaki değişme ,petrol üreten ve üretmeyen ülkelerin ekonomilerini önemli ölçüde etkilemekte etkinin yönü ise tabidir ki farklı yönde olmaktadır. Sırf petrole bağlı olan ve geçiş halindeki ülkelerin sorunlarının farklı, Çin'in ise çok büyük ve farklı bir ülke olmaları nedeniyle hesap dışı bırakılması koşulunda, elde edilen sonuçların normal trendi verdiği ve “Petrol üretmeyen gelişmekte olan ülkeler” ve bu arada Türkiye için yol gösterici olabileceği söylenebilir.

Sonuçlar kullanılırken her ülkenin ticaret performansının çok sayıda yapısal karakterleri de içeren faktörlerden etkilendiği, ve dış faktörlerin etkisi önemli

---

⁸² Parikh, Asok ,*Impact of Liberalization, Economic Growth and Trade Policies on Current Accounts of Developing Countries*, Helsinki:World Institute for Development Economics(UN/WIDER), 2002.

olmakla birlikte gerçek bir değerlendirmenin ülkelere yönelik özel çalışmalar sonucu ortaya çıkabileceğinin de gözden uzak tutulmaması gerekmektedir.

Araştırmada cevabı aranan ilk soru bu ülkelerin finansman ihtiyaçlarının kısa ve uzun vadede nasıl gelişeceği İkinici soru ise ticaretin liberalize edilmesinin etkilerinin derecesi olmuştur.

Model çözümlerine göre ticarete hızlı bir liberalizasyon girişimi kısa dönemde ithalat artışına yol açmakta ve hem ticaret hem de cari hesap açığı yaratmakta, ithalat artışı kısa dönemde gelişme hızını olumlu etkileyebilmektedir.

Nitekim gerçekte de ticari liberalizasyonun kalkınmakta olanların ithalatını önemli ölçüde arttırdığı. Bunların ihracatları da artmakla birlikte bu artışın ithalat artışından kaynaklanan açığı karşılayacak düzeye ulaşamadığını görmekteyiz.

Liberal ekonomilerde önce tasarruf açığı ve döviz açığı hızla büyümekte zamanla ihracat ve iç tasarruflar ithalat ve yatırımlardan daha hızlı yükselmekte ve bunun bir sonucu olarak ekonomiye dış kaynak akışı azaldığı halde ülke hızlı bir gelişme gösterebilmektedir.

Araştırmada “Yüksek gelişme hızları”nın büyük ticaret ve cari hesap açıklarına yol açtığı tespit edilmiştir. Ancak “Ticaret Açıkları” ile gelişme hızı arasındaki ilişki o kadar belirli değildir.

Gelişmekte olan ülkelerin gelişmesindeki yavaşlamanın diğer bir nedeninin kaynak kıtlığı yanında ticaret hadlerinin bunlar aleyhine gelişmesi olduğu belirlenmiştir. Bu ülkelerde-her ne kadar ihracatlarını miktar ve değer olarak arttırmışlarsa da-satın alma güçlerinin ticaret hadlerindeki bozulma nedeniyle aynı oranda artmamış olduğu dikkat çekmektedir.

“Liberalleşme tek başına gelişmeye olumlu etkide bulunmaktadır fakat ticaret dengesi/GDP oranında olumsuz etki yaratmaktadır”. Dengesizliğin giderilmesi için Ticaret hadlerinin iyileşmesi şarttır.

Tek ürüne ihracatı bağlı olan ülkelerin durumu bu ürünlerin fiyatlarının 1980ler den beri sürekli olarak düşmesi ve ürünlerde spekülasyon kaynaklı fiyat dalgalanmaları olması nedeniyle kötüdür. Bu etkenler söz konusu ülkelerin genel ekonomik dengesini bozmaktadır. Bu koşullar altında ithalatlarını karşılayacak şekilde ihracat gerçekleştirme şansları yoktur.

Sınai ürün ihracatı yapan tüm ülkelerde dış ticaret dengesinin kötüleştiği gözlenmektedir. Hong-hong, G. Kore, Malezya, Meksika, Taiwan, Tayland ve Türkiye bunlar arasındadır. Bunun nedeni “Yüksek ihracatın içeride de yüksek talep yaratıp ithalatı arttırması”dır. Bu nedenle tasarrufu arttırıp talebi kısmanın ihracatı ve geliri arttırmak kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Ülkelerin uyguladıkları ticaret politikaları da gelişmeye etkili olmaktadır. Reel döviz kurları açısından bakıldığında Güney Amerika ülkelerinde dalgalı kur temelli istikrar politikaları, Asya ülkelerinde ise sabit kur uygulaması bu arada Türkiye’de paranın aşırı değerlenmesi olayı yaşandığı gözlenmiştir.

Gelişmekte olan ülkelerin ticari liberalizasyona paralel uygun döviz kuru politikaları uygulamada başarısız kaldıkları gözlenmektedir.

Bazı ülkelerde yatırım malı ithalatı artmışsa da Türkiye dahil birçok ülkede kaynakların ihracatı ve ekonomik kalkınmayı hızlandıracak alanlara yönlendirilmesini amaçlayacak politikalar uygulamak yerine lüks ithal mallarının tüketimini destekleyici politikalar uygulanarak kullanıldığı görülmektedir.

Geçmiş trendlere ve bugünkü yapıya bakıldığında ticarete, finansmanda ve sermaye akımındaki liberalizasyona rağmen özel sermayenin kalkınmakta olan ülkelere azalan miktarda gittiği; bu nedenle “Şimdiki tempo değişmedikçe gelişmekte olanların Gelişmiş Ülkeleri yakalamalarının mümkün olmadığı” anlaşılmaktadır.

Fiili durumu incelediğimizde Gelişmiş Ülkelerin kendi aralarında gelişmekte olanların kendi aralarında ve az Gelişmiş Ülkelerin kendi aralarında olarak her bir gurubun kendi içlerinde benzeşmeye gittikleri görülmekte. Ancak guruplar arası yaklaşım gözlenmemektedir.

Öte yandan guruplar içindeki farklılıkların kalkması da son derece yavaştır. Nitekim OECD ülkeleri içinde bile ülkeler arasındaki farklılıkların yarıya inmesinin 35 yıllık bir süre aldığı hesaplanmış bulunmaktadır.

Bütün bu analizlerden çıkan sonuç şöyle özetlenebilir;

A) Tüm Dünyanın giderek daha fazla entegre olmasının ülkelerin ekonomik büyümesini hızlandıracağı varsayımının doğruluğu şüphelidir.

B) Kaldı ki ekonomileri ticarete açmanın gelişme hızını yavaşlattığını gösteren örnekler vardır.

C) Sınırlı örnek kullanılsa da devalüasyonun iyileşmeye yol açtığı anlaşılmaktadır.

D) Yapılması gereken kalkınmakta olan ülkelerin yapısal değişmeye uğramalarıdır.

E) Bu alanda karar verilip uygulamaya geçilse bile sonuç alınana kadar ticari ve finansal liberalizasyonun kısa dönemde kalkınma hızının düşmesine ve Gelişmiş Ülkelerle geliştirmekte olanlar arasındaki farkın açılmasına yol açması kaçınılmazdır.

F) Bu durumda kalkınmış ülkelerin geliştirmekte olanların daha hızlı bir gelişme göstermelerini istiyorlar ise ticari ve finansal liberalizasyonun bu amacı tek başına gerçekleştiremeyeceğini göz önüne alarak olağan üstü bir boyuttaki yardımı sermaye finansmanı şeklinde geliştirmekte olanlara aktarmaları gerekmektedir.

G) Aynı ölçüde etkili olabilecek diğer bir olanak korumalar alanında bulunmaktadır. Nitekim genelde şeklen hukuki liberalizasyon görülmekle birlikte ülkeler arası araştırmalarda kullanılan ticari liberalizasyon kriterlerinin gerçek durumu tam olarak yansıttığı ve kalkınmış ülkelerin korumaları geliştirmekte olanlar ölçüsünde kaldırdıkları söylenemez. Bu engelin ortadan kalkması yukarıda özetlenen durumu nisbi olarak daha iyi bir hale getirebilir.

Bu koşullar altında beklenen iyileşmelerin gecikmesinin geliştirmekte olan ülkeleri yeni kalkınma arayışlarına yönlendirmekte olduğu konusunda göstergeler vardır.⁸³⁸⁴

3.4.3. Yapının Nümerik Sonuçları

Finansman ve kalkınma kelimeleri genellikle yan yana kullanılmaktadır. Bu kullanımın ardında” Az Gelişmiş Ülkeler kalkınma için yatırıma gerek duyar tasarrufları düşüktür bu amaçla yabancı sermaye ihtiyaçları vardır bu sermaye teknoloji sermaye ve beceri şeklinde olur “şeklinde bir kalıplaşmış bir fikir vardır.

⁸³ Henderson,Hazel,Visioning Brazil,Hazelhanderson.com,Feb.11th 2003.

⁸⁴ Palley,Thomas I.A New Development Paradigm :Domestic Demand –Led Growth,,www.fpif.org.Foreign Policy Focus,Discussion Paper. September,2003.

Bu hatalı yaklaşım zengin ülkelerin işine gelmektedir. Çünkü bunun kabulü Az Gelişmiş Ülkelerin Gelişmiş Ülkelerden bir şeyler beklemesi anlamına gelmektedir.

Teorik olarak, sermayenin, zengin bölge ve ülkelerden fakire ülke ve bölgelere akması, buralarda yaratacağı katkı karşılığı bir faiz alması ,özel sermayenin gitmediği alanlarda da bu açığın resmi sermaye akışı ile kapatılması beklenir.

Bu teorik yaklaşım ne yazık ki gerçeklerle uyuşmamaktadır. 30 yıllık bir süreden sonra gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin (Güney)hala borçlarını ödemedede ciddi problemler yaşamakta olması , hızlı sermaye hesapları liberalizasyonu nedeniyle ;Türkiye, Meksika Tayland Malaysiya Endonezya Brezilya Rusya ve Arjantinde ortaya çıkan krizler gelişmiş ülkelerden az gelişmiş ülkelere giden sermayenin onların gelişmesine olanak verecek kadar süre kalmadan hızla geri dönmesinden kaynaklanmıştır.⁸⁵

Halen yıllık 240 Milyar sterlin dolayında bulunan az gelişmiş ülkelere giden yabancı doğrudan sermaye (FDI) düzeyi, bu ülkelerce yabancı sermayeye ödenen meblağın çok altındadır.

Krizler nedeni ile giden sermaye sadece dışarıdan gelen sermaye değildir. Zayıflamış ekonomiler dibi delik çuvalın boşalması gibi öz kaynaklarını da dışarıya kaybetmektedirler. Örneğin. Arjantin 150 Milyar Dolar dış borcu ödeyemez iken bu ülkeden dışarıya kaçan yerli sermaye 130 Milyar Dolar kadar tahmin ediliyordu. Bu miktarın ülkemizde ne kadar olduğu bilinmemekle birlikte oldukça yüksek bulunduğu bir sır değildir.

---

⁸⁵ New Economics Foundation, "Re Imaging Finance For Development: Chasing Shadows", 2001. s. 2-7.

Gelişmekte olan ülkelerin bu alanda kendi ekonomik sistemlerini savunmaya yönelik olarak yapabileceği şeyler “Finansal liberalizasyon zorunluluğu” nedeniyle çok sınırlıdır. Böylece borçlu ülkelerin kaderi yabancı finans çevrelerinin davranış biçimlerine bağlanmıştır.

Bağımsız olması gereken devletlerin makro ekonomik politikalarının ve sermaye gücünün uluslararası şirketlerin ve Dünya piyasalarının insafına kalmış olması sonucu dünya büyük bir mali çevresel ve politik istikrarsızlık yaşamaktadır.

Yeni Dünya düzeninde sermaye verimli alanlarda üretim yapmak yerine az gelişmiş ülkelere sermaye transferi ile meşguldür.

Zenginden alıp fakire vermesi beklenen düzen “Tersine Robin Hood etkisi” olarak adlandırılabilir. Bir şekilde fakirden alıp zengine veren bir şekil almıştır. Uluslararası banka kredileri Gelişmiş Ülkelerden ve gelişmekte olan ülkelere akan finansman kaynaklarının önemli bir parçasıdır. En fazla dalgalanan kaynak tipi de budur.⁸⁶

Son yıllardaki gelişme ters yönde olmaktadır. Bu nehirlerin yukarı doğru akması kadar anormal bir durumdur. Bu durumu verileri inceleyerek analiz etmek gereklidir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve portföy yatırımları kriz zamanlarında bile fazla bir dalgalanma göstermezken, banka fonları hızla geri gitmektedir.⁸⁷

---

⁸⁶ 53-Kregel, Jan ,*Financing Global Financial Stability*, Washington DC:World Bank Discussion Paper, 2000.

⁸⁷ Hawkins,John , *International Bank Lending*, Helsinki:World Institute for Development Economics(UN/WIDER) Discussion Paper No. 2002/42, April 2002. s.s. 1-3.

TABLO 2: Kalkınmakta olan ülkelerin net dış finansman ve kaynak durumu tablosu (Milyar\$)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Doğrudan sermaye	93	116	121	148	130	124
Portföy	35	25	14	16	16	4
Banka	118	44	-55	-48	-6	-23
Banka dışı özel fonlar	89	84	64	26	26	0
Resmi sermaye	5	47	52	11	-1	30
Toplam kaynak	340	316	195	152	166	136

Kaynak: Institute Of International Finance

Boom dönemlerinde Gelişmiş Ülkelerden gelişmekte olanlara doğru aşırı kaynak akışı doğmuştur. Ancak banka kredilerinin % 50 kadarının kısa vadeli olduğu görülmektedir.⁸⁸

Kısa vadeli kredilerin payı 1990'dan sonra hızla artmıştır. Daha ucuz ancak riskli olan kısa vadeli kredilerin bir kısmı krizlerden sonra daha yüksek faizli uzun vadeli kredilerle ikame edilmiştir. Banka kredilerinin % 60'ı on kalkınmakta olan ülkeye gitmektedir. Krediler yerel para ile verilmemekte firmalar kur riski ve vade riskini aynı zamanda taşımaktadırlar.

Asya krizi sonunda kriz geçiren ülkelerde ithalat azaldığından cari hesaplar fazla vermeye başlamış ve devalüasyonların da etkisi ile gelişmekte olanların ihracatı artmıştır.

ABD ve AB de gelişmenin yavaşlaması gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasını yavaşlatmaktadır.

Bankalar gelişmekte olan ülkelerde şube açarak onlara kendi ülkelerinde kredi vermeyi tercihe başlamışlardır.

⁸⁸ İktisat Dergisi, *Kriz üzerine Tartışmalar*, İstanbul: İktisat Fakültesi Mezunları Derneği Yayını, Sayı 384, Kasım 1998.

Gelişmekte olan ülkelerin dışarıdaki paraları da ciddi bir sorundur. 2000'de kalkınmakta olan ülkelerin GDP'lerinin % 2'sine eşdeğer paraları yurtdışında bulunuyordu. 1999-2000 de ABD'ye gelişmekte olan ülkelere 70 Milyar \$ sermaye gelmiştir.Bu ülkelere giden para ise 40 Milyar \$ dolaylarındadır.

Gelişmekte olan ülkelere kısa vadeli hareketlerle ilgili fon akışı ,getirileri etkileyen iki faktör tarafından belirlenmektedir. Bunlar kaynak ülkenin itici faktörleri ile kullanan ülkelerin çekici faktörleridir.Bunlardan çekici (Pull) faktör ,itici(Push) faktörden daha etkilidir. Push faktör kısa vadeli kredi faizidir. Pull faktör ise ekonomik gelişme hızı, döviz kuru değişimleri döviz rezervleri ve cari hesap durumu olarak belirlenmiştir. Araştırmalar asya krizinin, fonları asya'dan latin amerika'ya yönlendirdiğini göstermiştir.

1990 larda gelişmiş ülkelerde faiz hadlerinin düşük bir seviyede bulunması , itici bir etki yapmış ve uygun koşullar nedeniyle kredi verenler sadece kredi faizine değil, riske göre ayarlanmış getiriye bakmak gerekirken döviz ve vade riskini gözardı etmişlerdir.

Kaynakların transferinde aracı olan bankaların giderek, şube açarak kredi verme yoluna gittikleri ve gelişmekte olan ülkelerin hükümetlerinin de yabancı bankaların şube açmalarını destekledikleri gözlenmektedir.Bunun sebebinin kendi bankacılık sistemlerinin, sermaye yetersizliği, ticari bankacılık beceri eksikliği ve yetersiz banka organizasyon yapısı olarak sayılabilecek dört kaynaktan oluşan zayıflıklarını giderme arzusu olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü yabancı bankalar son teknolojiyi getirmekte , eleman yetiştirmekte,uluslararası kaynaklardan daha ucuz kaynak bulabilmekte, karmaşık finansman tekniklerini kullanabilmekte, yabancı sermayeye güven vererek onu teşvik etmektedirler.

Yabancı bankaların girişi iç bankacılık kesiminde de rekabeti arttırdığından WTO bu serbestliği savunmaktadır. . EU ve OECD üyeliği için ise bu serbestlik

uygulanması zorunlu bir koşuldur. Bu gelişimlerin sonucu olarak gelişmekte olan ũlkelerde yabancı bankalar önemli ölçüde gelişmiş durumdadırlar ve piyasa payları ũlkelere göre değişmekle birlikte % 20-50 arasında bulunmaktadır.

Yabancı bankaların ũlkeye diğer bir giriş şekli genelde problemlili bankaları alma şeklinde olmaktadır.

Küçük yabancı bankalar genelde küçük sermayeyi ve kırsal kesimi ihmal etmekte ve kriz zamanlarında yerli bankalardan daha az yardımcı olmaktadır. Büyük yabancı bankalar ise yerli bankalar gibi hareket etmektedirler.

Yabancı bankaların ana banka ile olan ilişkileri bunların kredilerini daha istikrarlı yapmakta; yabancı bankaların varlığı uluslararası pazarı iç koşullar hakkında bilgilendirerek paniği önlemeğe yardımcı olmaktadır. Çünkü risk kuruluşları ya riski doğru ölçememekte veya sonuçları açıklayarak panik yaratmaktadırlar.

Hükümetler değişik ũlkelerden değişik yabancı bankaların gelmesini daha güvenilir bulmaktadırlar.

Asya krizinden bu yana fonlar gelişmekte olan ũlkelerden gelişmiş ũlke bankalarına kaymaktadır. Nehirlerin yokuş yukarı akması kadar garip olan bu durumun nedenleri şöyle sıralanabilir;⁸⁹

A) İlk olarak asya krizi durumun hep iyi olacağını sanan bankaları şoke etmiş, Rusya krizi ise güvenlerini tam olarak sarsmıştır. Böylece kalkınmada başarılı ũlkelerin de sorun yaşayabileceğinin anlaşılması kredilerin azalmasına yol açmıştır.

---

⁸⁹ Hawkins, John, s. 16,

B) Kısa vadeli borçların yarattığı tehlikeyi gören ülkeler bunları tasfiye ve azaltma yoluna gitmişlerdir.

C) Kalkınmaları yavaşlayan ülkelerin yatırımları azaldığından fon talepleri de azalmıştır.

D) İç piyasadaki riskler nedeni ile gelişmekte olan ülkelerdeki sermaye dışarıya kaçmıştır.

E) Bankalar gelişmekte olan ülkelere gidip orada iç piyasadan topladıkları mevduatı kullandırma eğilimine girmişlerdir.

Bütün bunların sonucunda gelişmekte olan ülkelerde aşırı sermaye akımı yerine sermaye kıtlığı doğduğu, eskiden fazla paradan dolayı krize giren ve gelişmeleri aksayan gelişmekte olan ülkelerin şimdi kaynaksızlıktan gelişmemekte olması gerçeği ile yüz yüze bulunuyoruz.

4. ULUSLARARASI YAPININ DOĞAL SONUCU ULUSLARARASI KRİZLER

Son yıllarda Asya ve Latin Amerika ülkelerinde eskisinden farklı yapıda krizler oluşmuştur. Bu krizlerin ortak özellikleri şöyle sıralanabilir.

A) Olumlu veya olumsuz şokların ana kaynağı uluslararası sermaye piyasaları olmuştur.

B) Sermaye akımları genelde özel kesim arasında gerçekleşmiştir. Bütçe açıklarının krizdeki payı ikinci derecededir. Krizle karşılaşan pek çok ülkede kamu bütçeleri ya fazla ya da kabul edilebilir bir açık gösteriyordu. (Kore Thailand 1997- Arjantin -Meksika 1994)

C) Bu krizler uluslararası değerlendirme kuruluşlarının olumlu not verdiği ve hızla kalkınan ülkelerde ortaya çıkmıştır.

D) Krizlerin ortak özelliği talep ve arz cephesinde yetersiz düzenlemelerin yatması idi. İç mali sistemlerde yeterli önlemler alınmadan liberalizasyona gidilmişti. Dış mali sistemde ise hiçbir düzenleme yapılmamıştı.⁹⁰

1990'larda uluslararası mali akımlar 1970'lere kıyasla çok hızlı gelişmişse de sonuçta potansiyel tehlike doğurmuştur. 1970'lerde uzun vadeli banka kredileri şeklinde olan fon akımları 1990'larda portföy yatırımları, orta ve kısa vadeli banka kredileri, ve vadeli mevduat şekline dönüşmüş, doğrudan prodüktif yatırımların payı azalmış; böylece gelen sermayenin büyük kısmının likit olması 1990'larda yabancı fonları kullanan ülkelerde kırılma bir yapı oluşmasına yol açmıştır.

Tekila krizinden sonra kısmi bir iyileşme gözlenip FDİ artmışsa da halen de kısa vadeli fonlar önemli bir düzeyde bulunmaktadır. Portföy yatırımlarını hedef alan likit fonların temeli 1980'lerin sonunda uygulanan Brady Bond'lardan kaynaklanmakta olup 1990'larda hızlanmış ve özellikle Latin Amerika'da yoğunlaşan bu fonların getirileri hızla artmıştır.

Doğrudan yatırımların büyük bir kısmının ise firma satın alma ve firma birleşmelerinde kullanıldığını görmekteyiz. 1995-2000 döneminde yatırımların %50 si prodüktif yatırımlara yönelmemiştir.

1990'ların başlarında Doğu ve Güneydoğu Asya ülkeleri mali aracılarının mali yapılarının bozuk olması nedeniyle kırılma noktasına yeni yeni yaklaşıyorlardı. Kırılmalığın temelinde büyük dış borçlar, yüksek kısa dönemli likit tahviller, dikkate

---

⁹⁰ French-Davis, Ricardo, *Financial Crises and National Policy Issues*, Helsinki: World Institute for Development Economics (UN/WIDER), August 2002, s. s. 1-16

değer bir dış açık, aşırı değerlendirilmiş yerli para, sermaye piyasasında yüksek getiriler, düşük iç yatırım hacminin varlığı yatmaktaydı.

Bu nitelikleri taşıyan bir ekonomi olumsuz politik ve ekonomik haberlere karşı aşırı derecede hassas olduğundan hükümetler uzun sürecek ekonomik ve sosyal maliyetlere katlanmadan bu durumdan kurtulmak için fonların ülkeyi terketmesini önlemek zorundadırlar.

1997de birçok Asya ve Latin Amerika ülkesi tehlike bölgesine girmiş, önce Asya sonra Latin Amerika şiddetli kriz yaşamıştır. Son 25 yıl içinde sermaye arz cephesinde görülen aşırı hareket hem iyimserlik hem kötümserliğin bulaşıcı hale gelmesinden kaynaklanmıştır.

Şu anda gelişmekte olan ülkelere doğru akış çok azalmış durumdadır. Ulusal ve uluslararası kuruluşlar ve politikalar yeniden yapılanıp bir düzene sokulmaz ise bugünkü geçici durumun ortadan kalkması ile yeni boom'lar ve bunu takiben krizler doğması kaçınılmaz olacaktır.

Araştırmalar aşırı arz-arz kısıtlaması şeklinde dalgalanan finansal dengesizliğin altında borç alan ve verenler arasında bilgi asimetrisinin bulunması ve araçların yarattığı olumsuz etkilerin yattığını ortaya koymaktadır.

Finans kaynakları geleceğin tahminlerine göre oluşmaktadır. Gelecekle ilgili bilgi ise mevcut değildir. Enformasyon yolu ile beklentileri oluşturma çabaları akıl karıştırdığından ,her yerde sürü davranışları, hudutları aşan dalgalanmalar ve dengesizlikler oluşmaktadır.

Borç verenler açısından önemli olan iki farklı nokta vardır; Birincisi arz cephesinde hareket eden ajanların davranışı ki bunlar genellikle kısa vadeli hareketlerde uzman olup kısa vadeli oluşumlara karşı aşırı hassastır.

İkincisi ise ülkelerdeki yatırım olanakları konusundaki bilgilerin çok yavaş yayılmasıdır. Bu iki faktör sürekli olarak ve bir süreç içerisinde 1977-81, 1991-94, 1995-97 dönemlerinde etkin olmuştur.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde doğan krizler sermaye için yüksek getiri sağlamaktadır. Bunun kaynaklarını hisse senedi fiyatlarının, emlak fiyatlarının düşmesi, faiz hadlerinin yükselmesi, krizle birlikte oluşan döviz kuru yolları ile oluşturmaktadır.

Örnek olarak Latin Amerika'da kriz döneminde hisse senedi ve emlak konusundaki yatırımların %300 e varan getiri sağlamasını gösterebiliriz. Asya ülkelerindeki durum biraz daha değişiktir. Bu ülkeler daha çok iç tasarruflara dayanarak kalkınmışlardır.

Ödemeler dengesi açıkları nedeni ile yüksek faiz haddi oluşması, bir sonraki aşamada artan fon girişi ve yerli paranın aşırı değerlenmesine yol açmakta, bu durum ise iç kredi artışı ve ödemeler dengesi açığı ile sonuçlanmaktadır. Oluşan açık kısa vadeli kaynakla finanse edilmekte ve belli bir düzeye gelince, borç verenlerin beklentileri değişmekte ve bunlar önlem alma ihtiyacı duymaktadırlar. Böylece fon akımları iki gurup faktörün birbirini etkilemesi ile açıklanabilmektedir.

Bir ülkede hisse senedi fiyatları çok yükselmişse, Yerli para aşırı değerlenmişse, dış borç sürdürülmesi güç bir düzeye çıkmışsa, kriz beklentileri doğar. Kısa vadeli düşünen finans ajanlarının düşünce ve beklentileri kriz oluşumlarında aşırı derecede etkilidir.

Boom dönemi başladığında borçlanma 4-6 yılda aşırı düzeye yükselir. Gelir dalgalanmalarının ana kaynağı kredilere bağlı olarak artan taleptir. Makro ekonomik dengesizlik ise üretken yatırımlar için gereken ortamı bozar.

Gelişmekte olan ülkelerde mantıksız olan ve toplam faktör verimliliğini olumsuz etkileyen şey otoritelerin uzun dönemli karar almaları gerekirken mikrofinans uzmanları ve finans basınının etkisi altında irrasyonel davranışa yönelmeleridir. Oysa yapılması gereken şeyin sürdürülebilir dış açık, sınırlı ve uzun vadeli dış borç, iç tasarrufların artışı, paranın aşırı değerlenmesinden kaçınma gibi politikalar uygulamak olduğu herkesçe bilinmektedir.

Bu politikalar uygulanmadığında kriz başlar ve büyük bir maliyet ödenir. Bunu ödeyen çalışanlar ve özel işletmelerdir.

İç ve Dış finans piyasalarının ,güçlü bir şekilde birbirine bağlı olmasının yol açtığı dış sermaye akımları ile iç ekonomik faaliyetlerin ilişkisi, dıştan kaynaklanan dalgalanmalar ve bunun yol açtığı ülke zayıflıkları şeklinde ortaya çıkarak son 25 yılda gelişmekte olan ülkelerin önemli bir sorunu olmuştur.

Bu durum nedeniyle iç ekonomik politikaların “Dış kaynaklardan nasıl faydalanılmalı, sermaye hesabındaki açık nasıl giderilmeli, doğacak dalgalanmaların ekonomiye etkileri nasıl azaltılabilir” sorularına cevap oluşturacak noktalarda toplanması gerekmektedir.

Bu alanda İki tamamlayıcı politika aracı kullanılabilir.Bunlar;

A) Sermaye hesabı konusunda yapılacak düzenlemeler

B) İç finans araçları için alınacak dalgalanmayı önleyici sınırlamalardır.

Sermaye hesaplarındaki dalgalanmalar bir yandan hareketliliğin fazlalığı diğer taraftan bulaşmadan(Panik) kaynaklanmaktadır.

Ülkelerle ilgili beklentilerdeki önemli değişmelerin genellikle risk değerlendirme kuruluşlarından kaynaklandığı, bunların etkisi ile derin dalgalanma

yaratıcı değişiklikler meydana geldiği, finans kaynağı bulmada vadelerde ve faiz hadlerinde güçlükler yaşıandığı gözlenmektedir.

En zararlı dalgalanma kısa dönemli olanlar değil orta vadeli dalgalanmalar olup bunlar birkaç yıllık kaynak bolluğunu takiben birkaç yıllık kaynak kıtlığı şeklinde gelişmektedir.

Sermaye hesabı düzenlemeleri dengesiz sermaye hareketini önleyen önemli bir makro ekonomik araç olarak kullanıldığında olumsuz etkileri kompanse edebilmektedir. Para politikası tedbirleri ise döviz birikiminin etkilerini sterilize etmekte ayrıca genişleyici para ve maliye politikası uygulanmasına olanak vermektedir.

Sermaye hesabı düzenlemeleri aynı zamanda borç politikası aracı olarak da kullanılabilir.

Ülkeler için sağlam dış borç yapısı önemlidir. Belirsizlik zamanlarında piyasa için önemli olan, kısa dönemli borçların çevrilebilmesi değil, toplam borç yönetilebilirliğidir.

Uzun vadeli borçlanma, riski azaltır. Bu nedenle kaynakların bol olduğu zamanda borç vadesinin uzatılmasına yönelik politikalar uygulanmalıdır. Bu hem kamu hem özel kesim için geçerlidir.

Sermaye hesabı düzenlemelerinde kullanılacak yeni araçlar vardır. Bunlar arasında “Giren Para”ya Şili ve Kolombiya’da uygulanan fiyat kısıtlamaları ile Malaysiya’da uygulanan çıkan paraya kısıt konulması sayılabilir. Çin ve Hindistan ise ekonomilerini, aşırı dalgalanmalardan, geleneksel döviz kontrol uygulamaları ile korunmaktadır.

İç aracı kuruluşların denetlenmesi ,doğrudan müdahale yerine geçebilecek alternatif bir yoldur.Ancak ,bu uygulama ,mali sistem dışındaki araçların payını arttıracığı için ve kontrol zorlukları nedeniyle pratik değildir. Dışarıdan borçlanmaya sınır getirme, dış piyasadan borçlanmaya vergi koyma da diğer alternatiflerdir.

Fiyatlara müdahaleyi hedef alan önlemler genelde daha üstün olup yönetimi daha kolaydır.

Düzenleyici önlem ve kontroller şeffaflık, dürüstlük ve verimlilik açısından ülkelere kazanım sağlar. Bu düzenlemeler yapılmadan liberalizasyona gidildiğinde olumsuz sonuçlar alınmaktadır. Şilide ,1990'larda ,hazinenin, 1983 krizinde GDP'nin 1/3'ü kadar yük altında kalmış olmasına rağmen aynı hataları tekrarlaması ,doğabilecek olumsuzlukların boyutu açısından iyi bir örnektir.

1994-95 ve 1997-98 krizleri Latin Amerika'da ve Doğu Asya ülkelerinde kontrol ve düzenlemelerin kaçınılmazlığını göstermiştir. O günden bu yana önemli düzenlemeler uygulanmaktadır.

Finansal önlemler uygun makro ekonomik önlemlerle birlikte uygulanmadığı takdirde tek başlarına yetersiz kalmaktadır. Bir bankada meydana gelen herhangi bir sorun zincir reaksiyonu şeklinde diğerlerine yansıtacağından alınacak önlemlerin bu riski ortadan kaldıracak nitelikte olması gerekir.

Önlem türleri bankaların kaynaklarını nereye yatırdıkları ve kendi yapılarını nasıl düzenledikleri konusuna uygun olarak oluşturulur. Bankacılık sisteminde yapılacak düzenlemelerle şunlar amaçlanır;

- A) Risklerin değerlendirilmesi ve azaltılması,
- B) Muhtemel kayıplar konusunda yedek ayrılması,

C) Beklenmeyen kayıplar için yeterli sermaye bulunması.

Faizlerin ve kredi tahsislerinin devletçe belirlendiği ve kamu bankaları ağırlıklı bir rejimden, ticari bankaların hakim olduğu bir sisteme geçiş anında, hemen sermaye hesapları liberalizasyonu gerçekleşir ve yabancı kuruluşlar iç piyasalara girerlerse ve bu bankalar iç pazar konusunda yeterli bilgi birikimine sahip değillerse, sorun doğar ve krediler yanlış dağıtılır.

Birçok ülkede tipik gelişme ,kredi artışı, vadelerde dengesizlik, kur riski ortaya çıkması şeklinde gerçekleşmiş ve bankacılık krizine yol açmıştır. Bunu yaratan temelde iç aktörlerin hatalı davranışlarıdır. Dış şokların da eklenmesi durumunda sorun daha da kritik bir hal almaktadır.

Finans sisteminin krize girmesi halinde çözüm reçetesi standarttır.

A) Devlet ödenmeyen borcu devralır,

B) Bankalara sermaye enjeksiyonu yapılır,

C) Bu varlık satışı, banka birleşmesi veya yabancı banka ortaklıkları ile gerçekleştirilir.

D) Daha sonra yeni bir krize karşı önlem olmak üzere hukuki düzenlemeler yapılır gözetim sıkılaştırılır daha çok bilgi ve daha çok şeffaflık istenir.

Stalling ve Stuard Dünya Bankası verilerine dayanarak yaptıkları araştırmalarda bu aşamaların başarı ile ve hızlı bir şekilde gerçekleştirilebildiklerini ortaya koymuşlardır.⁹¹

---

⁹¹ Ffrench-Davis, Ricardo s. 15.

Arjantin’de reçeteleri en sıkı uygulayan bir ülke olmasına karşılık döviz kuru konusunda uygulanan sistem nedeniyle kriz doğmuş ve büyük makro ekonomik şok nedeniyle bu reçete yetersiz kalmıştır.⁹²

Döviz sistemi gelişmekte olan ülkelerde çok önemli ve hem ticarete hem fiyatta etkili çok önemli bir unsurdur.

Ticari kesim doğal olarak reel döviz kuru uygulanmasını talep eder. Çünkü bu rekabeti güçlendiren ana nedenlerinden birisi ve kaynakları ihracata yönelik yatırımlara kanalize edecek önemli bir unsurdur.

Sermaye hesabından gelen istek ise döviz kurunun uluslararası finans pazarındaki dalgalanmaları absorbe edecek esnek bir makro ekonomik araç olarak kullanılması yolundadır. Çünkü para politikası önlemleri arasında döviz kuru şokları karşılayan en önemli unsurdur. Bu kısa vadeli makro ekonomik yönetim aracı çoğu kez ticaretin isteği ile çelişmektedir.

Döviz kurunda esnek döviz kuru veya Dolara sabit bağlanma şeklinde başlıca iki sistem vardır. Ayrıca bu ikisinin arasında ara sistemler de bulunmaktadır. (Crawling pegs, Dirty Floating vb.)

Tam katı döviz kuru sistemleri dış şokları şiddetlendirmektedir. Çünkü bunu uygulamak için gereken ücret ve fiyat esnekliği genelde sağlanamamaktadır. Diğer sistem Currency Board kurmak ve bunun aracılığı ile önlemler almaktır. Bu durumda ise şoklar iç piyasa faaliyetlerine ve fiyatlarına yansımaktadır. Ancak bu sistemde bile yerli paranın aşırı değerlendiği konusunda bir kanı doğarsa bazı önlemler almak gerekebilir.

---

⁹² Perry ,Guillermo,,Argentina:What Went Wrong?...

Esnek döviz kuru sisteminde ,açık sermaye hesabı varsa dalgalanmaları önleyici para politikası döviz kurunun dalgalanmasını önler ve sistemin olumlu etkilerini yok edebilir. Böyle bir sistemin başarısı para ve kredi piyasalarını iyi yönetmeye bağlıdır. Bu ,sermaye hesabı düzenlemeleri ve ara döviz kuru sistemleri uygulanarak sağlanabilir. Uygulamada para otoritesinin bağımsızlığı gerekli ve önemlidir. Bu rejimler ancak çok şiddetli dalgalanmaların olmadığı durumlarda kullanılabilir.

Ara rejimlerin zayıf noktaları da vardır. Şöyle ki;

- A) Başarılı olacaklarına piyasa inanmaz ise spekülasyona yol açarlar.
  - B) Rezerv birikimi yolu ile sterilizasyon yöntemi boom çok yüksek ise mali bakımdan pahalıya mal olur.
  - C) Bu sistemde sermaye hesabı ile ilgili önlemler tam anlamı ile etkili olmaz.
- Her şeye rağmen ara rejimler bir krizlerden daha az maliyet getirir.

Bir ülkeye fazla para geldiğinde cari hesap bozular, hisse senedi fiyatları artar, yerli para aşırı değerlenir. Artış talep yaratır, iç tasarrufları azaltıp tüketimi arttırır. Dış dengeyi bozar.

Bir ülkede reel denge fiyatlarından büyük sapmalar çok pahalıya mal olur. Sermaye girişinin olumsuz etkilerini gidermek için esnek bir politik önlemler paketi gerekir. Bu esnek bir paketin parçası olarak uygun mali politikalar oluşturulmalıdır.

Bu politikalarla bir yandan kamu bütçesinin dengesi diğer taraftan toplam talebin yönetilmesi amaçlanır. Politik önlemler ilk amacı gerçekleştirir. Para politikası ise diğerini sağlar.

Para politikalarına aşırı güvenmemek gerekir. Krizlere karşı önlem ancak mali ve para politikası tedbirlerinin birlikte kullanılması ile sağlanabilir. Mali politikalar 1998 den bu yana ekonomileri düzeltme programlarında ön plana çıkmış. İşsizlik sigortası, zorunlu emeklilik, VAT (Value Added Tax), Ürün stabilizasyon fonu oluşturmak gibi birçok önlem ve araç geliştirilmiştir.

Gelişmekte olan ülkelerde meydana gelen yeni tür konjonktür dalgalanmalarının hakim karakterinin, özel harcamalarda ve ve ödemeler dengesinde dış kaynakların yol açtığı şiddetli dalgalanmalar (Yükselme ve çökme) olduğunu gösteren pek çok araştırma vardır.

Bu ülkelerde dış şokların etkisi iç piyasa güçleri tarafından şiddetlendirilmektedir. Bunun nedeni döviz kurunun, mali politikaların ve para politikalarının kriz yaratıcı yönde olması, finansal piyasalardaki araçların ve IMF gibi uluslararası kuruluşların olumsuz katkılarıdır. Bozulmaya, beklentilerin değişmesi, iç makro ekonomik yetkililerin güvenilirliğinin değişmesi ve iç finansal araçların da katkısı olmaktadır.

Bütün bunlar bir arada gelişmekte olan bir ülkeyi tehlike sahasına sokarlar. Tehlikenin göstergeleri ise;

- A)Yüksek dış borç düzeyi ve bunun büyük kısmının kısa vadeli olması.
- B) Yüksek cari hesap açığı
- C) Yerli paranın aşırı değerlenmesi
- D) İç mali araçların ve gayri menkul fiyatlarının yükselmesi.

Şeklinde. Bu unsurlara bakılarak alınması gereken önlemler şöyle sıralanabilir.

A) Dış borçların yönetilebilir bir düzeyde tutulması. Bu konu genellikle alınan kaynağın nerede kullanıldığı ile de yakından ilgilidir.

B) Döviz kurunun gerçekçi bir düzeyde oluşması için gereken önlemlerin alınması

C) Sermaye girişi ve çıkışı ile bütçe ve mali sistemde kapsamlı ve tutarlı makro ekonomik politikalar uygulanması.

D) Uluslararası mali yapının çok dengeli ve etkin bir küreselleşme sağlayacak şekilde düzenlenmesi için gereken çalışmaların tamamlanması

E) Yüksek konjonktürle ilgili kriz önleme politikalarının oluşturulup uygulamaya konulması

Şiddetli bir krize giren ülkeler genelde şiddetli bir gelir düşmesi yaşarlar. Gelir üzerindeki etki üç kademelidir.

A) Verimli yatırımlarda şiddetli azalma

B) Ödemeler dengesinde bozulma

C) Sosyal göstergelerin-Örnek emek pazarı- sürekli olarak olumsuz yönde değişmesi ve eski haline gelmesinin zaman alması.

Bu üç nokta aynı zamanda kriz döneminde politika uygulamalarının önceliklerini belirler. Yapılacak işler şöyle sıralanabilir;

A) Kamu yatırımlarının devam ettirilmesi,

B) Özel yatırımların teşvik edilmesi,

C) Borçların yeniden yapılandırılması

D) Döviz riski ve vade riskini azaltıcı önlemler alınması

E) Sosyal yapıyı destekleyici önlemler alınması.

Tam açık sermaye hesabının iç makro ekonomik kötü yönetimi önlediğini ileri süren bir görüş vardır. Bu; ancak dengesizlik büyük bütçe açıkları, gevşek para politikası, önem verilmeyen aşırı para değerlendirilmesi gibi iç kaynaklardan doğuyor ise doğrudur. Sorumsuz yöneticilerin varlığı halinde piyasa sezgilerindeki değişim bu etkiyi kaldırır.

Gevşetilmiş talep politikaları veya aşırı değerlendirilmiş yerli para boom sırasında mali piyasalarca desteklenir ve yaratılır. Kimin hangi politikayı uygulayacağı ve krizin hangi aşamasında bulunduğuyla ilgili olarak kriz zamanında bunun tam tersi politikalar uygulanır. Kredi değerlendirme kuruluşları, yatırım bankaları, genellikle kriz yaratıcı yönde hareket ederler.

Sermaye hesabının açılması ekonomik temellerin sarsılmasına yol açabilir. Böylece piyasa disiplini iç kaynak dengesizliklerini ortadan kaldırırken dış kaynaklar dengesizlik nedeni olur. Piyasanın çalışması kriz giderecek yerde kriz yaratacak yönde etki yapar.

Finansal araçlar ister istemez önemli makro ekonomik etki yaratırlar. Onların sürü davranışı fonları bir ülkeden daha iyi olanaklar sunan diğer bir ülkeye yönlendirerek fon çıkan ülkede kriz şartları yaratır. Ajanların İyi kar, kredi garantisi, yüksek hisse fiyatları, düşük değerlendirilmiş iç para ve dolara bağlı olmaları ve dünya piyasasında yönetim sistemi olmaması, gözetim eksikliği iç piyasalarda etkin yönetimi olanaksız kılar. Bu koşullarda ekonomideki suni genişleme dış kaynaklı yanlış yönlendirmeden kaynaklanır ve sonunda çöker.

Aşırı borçlanma ve uzun süreli fon çıkışlarını takiben eskiden bu ekonomiye övgü düzen araçlar çöküşün nedeni olur. Bu koşullarda temel tedbirler alınması gerektiği konusunda hemen herkes mutabıktır. Ancak temel tedbirlerin neler olacağı konusunda herkes aynı kanıda değildir.

Sayılan tedbirler arasında; düşük enflasyon, sağlam bütçe, dinamik ihracat, yönetilebilen dış borç, düşük oranda kısa vadeli borç, gerçekçi döviz kuru, iyi bir denetim sistemi, mali sistemde kontrol ve şeffaflık sayılmaktadır. Bunlar sağlandıktan sonra yapısal bir bütçe dengesi, ve atıl kapasiteyi kullanacak şekilde iç talebin teşviki, gibi önlemler uygulanabilir.

Yöneticilerin açmazı: şudur, Mali araçlar küreselleşme nedeni ile ülkelerin makro ekonomilerini yönetir hale gelmiştir. Bunların davranışlarının maliyetini firmalar ve halk yüklenmektedir. Ancak iyi bir ekonomik sistem verimlilik artışını spekülasyondan daha fazla değerlendirip teşvik eder. Bu da şeffaflık ve sorumlulukla gerçekleşir.

Finans piyasalarının entegrasyonu iç politikalar üzerinde güçlü bir etki yapmış,yöneticiler iki arada bir derede kalmışlardır. Bir yandan seçmenlerine öte yandan finans kaynağı sağlayanlara yaranmak zorundadırlar. Oysa ki finans ve sermaye piyasalarındaki bugünkü durumu karşısında her ikisinin bir arada gerçekleşmesi çok güç bir iştir.

Bu alanda olumlu sonuç almanın anahtarı fon akımları ve makro ekonomik sürdürülebilir kalkınmanın aynı anda gerçekleşmesinde yatmaktadır. Acaba bu ne ölçüde ve hangi ülkeler için mümkündür?Takip eden bölümde bu konuyu irdelleyeceğiz.

5. ULUSAL EKONOMİLERİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ

Finansal küreselleşme, para(Özellikle değer saklama fonksiyonu açısından) varlıklar (Assets), faktör fiyatı esnekliği , kuruluşlar ve uygulama sistemi arasındaki ilişkiler açısından değerlendirildiğinde, şöyle bir görünüm ortaya çıkmaktadır;

Bazı ülkeler ,uluslararası para, esnek kur sistemi ve sağlıklı kuruluşlar ve uygulama sistemi olarak 3 temel olanağa sahiptirler. Buna sahip olan ülkeler dünya ekonomik sistemi hatalı oluşsa ve sorun yaratsa da bu sisteme entegre olabilirler.

Ancak gelişmekte olan ülkeler genelde bu temel bileşenlere sahip olmayıp,zayıf para, kurda hızlı bir dalgalanma korkusu ve zayıf uygulama kuruluşları ve uygulama sistemine sahiptirler.⁹³

Az gelişmiş ülkeler için ,uluslararası para sisteme entegre olmada gelişmiş bir paraya indekslenme veya iç parayı güçlendirme şeklindeki iki alternatif vardır.

Finansal küreselleşme ,ülkelerin Dünya finans piyasaları ile bütünleşmelerini ifade eder ve yeni bir kavram değildir. Ancak son yıllarda şekil değiştirmiştir ve gelişmekte olan ülkeler için çözülmesi güç problemler yaratmaktadır.

Bu ülkelerin risklerden kaçınarak Finansal küreselleşmeye katılmaları olanağı nedir?Bu soruyu cevaplamak için tarihi gelişime göz atmak gerekmektedir.

Tarihte 1880-1914 altın standardı döneminde Finansal küreselleşme sınır ötesi sermaye akımları artışı, merkez ve çevre ülkeler arasında uluslararası yatırım ve finansman şebekeleri oluşması şeklinde gözlenmiş, 1914-45 döneminde ise para ve sermaye hareketleri en aza inmiştir.

1945-71 döneminde iç finans piyasalarının sıkı kurallara bağlanması ve sermaye akışlarının sıkı kontrol edilmesi koşulları altında Dünya finans sistemi yeniden yapılandırılmıştır.

---

⁹³ Torre, Augusto , Yeyati, Eduardo Levy Sergio Schmukler, L. *Financial Globalization: Unequal Blessings*, Washington DC:World Bank Policy Research Paper. 2002.s.s.6-10.

1970'lere gelindiğinde Dünyada yeni bir uluslararası finansal organizasyon oluşmuş, bu organizasyon sermaye hareketlerinin serbest bırakılması, iç finans sistemlerinin serbestleştirilmesi, büyük teknolojik buluşlar (sadece ICT değil finansal ürün mühendisliği alanında yeni ürünler çıkması), şeklinde ortaya çıkmıştır. 1980'lerin ikinci yarısında ise gelişmekte olan ülkeler bu yeni finansal küreselleşme dalgasına hızlı bir giriş yapmışlardır.

2002'de Obsfeld ve Taylor şunu ileri sürdüler; "Bir ülke üç politik amaçtan sadece ikisini gerçekleştirebilir. Bunlar Sabit veya istikrarlı nominal kur düzeyi Sermaye mobilitesi ve Otonom para politikası. dır. "

Uluslararası sermaye hareketlerinin serbestliği ancak kur üzerinde yardımcı politik destekler ve ya kur istikrarından vazgeçilerek para otoritelerini iç hedeflere göre serbest bırakma suretiyle gerçekleştirilebilir.

Eğer bir ülke hedef olarak kur istikrarını alırsa ve para politikasını iç hedefler için serbestçe kullanırsa -Bu politikalar ancak Bretton Woods sistemindeki finansal küreselleşmede geçerli olduğundan-sermaye hareketleri üzerine mutlaka kontrol koymak zorundadır.

Son yıllarda Gelişmekte olan ülkeler büyük ölçüde kur ayarlamaları yapmak zorunda kalıp, bu amaçla değişik sistemler (Soft Pegs, Hard pegs, Crawling Bands, Flexible exchange rates) uygulama yoluna gitmişlerdir.

1995 den bu yana yakın zamanlarda birçok gelişmekte olan ülke esnek kur sistemine sahip olduklarını açıklamışsa da bunu yaparken sürekli olarak dalgalanma korkusu içinde yaşadıklarından otonom para politikası uygulayamamışlar; birçok kez finansal krizlere yakalanmışlardır. Bunlara örnek olarak 1980'lerde Latin Amerika, 1994 de Venezuela, 1994-95 de Meksika, 1997-98 Doğu Asya, 1998 Rusya, 1999 Brezilya, 1999 Equador, 2001 Türkiye, 2001-2002 Arjantin verilebilir.

Her ne kadar Finansal küreselleşmenin tek başına finansal krizlerin nedeni olduğu söylenemez ise de Bretton Woods sistemi sonrasında gittikçe artan oranlarda ikili krizler (Kur-Bankacılık), Üçlü krizler(Kur-Bankacılık-Borç) görülmeye başlandığı da bir gerçektir.

Finansal küreselleşme dönemi özellikle Gelişmekte olan ülkelere ters sermaye akımları ve sermaye akımının durmasından kaynaklanan acı deneyimler yaşatmıştır.

Oysa başlangıçta iç finans sistemlerinin Dünya finans sistemine entegrasyonu ile gelişmekte olan ülkelere şu yararların sağlanacağı ileri sürülüyordu;

- A) Dalgalanmaları önleyici para politikaları uygulayabilme,
- B) Tüketim dalgalanmalarının azalması,
- C) İç finansal piyasaların çeşitlenip derinleşmesi,
- D) Sermaye maliyetinin düşmesi,
- E) İç para ile uzun vadeli işlemler yapılabilmesi ve fon bulunabilmesi.

Ancak öngörülenler ve beklenen yararlar gerçekleşmemiştir.

Cari Finansal küreselleşme dalgası içinde ülkelerin başarı ve başarısızlıkları uluslararası finans piyasalarına bağlandıklarında üç unsur üzerinde etki yaratmaktadır.

- A) Para(Özellikle onun değer saklama fonksiyonu)
- B) Değer Esnekliği (Varlıkların ve Faktörlerin fiyatları)
- C) Kuruluşlar(Bunların ve hukuki sistemin kalitesi)

Dünya piyasalarına başarı ile adapte olmak için ülkeler sağlam para (Uluslararası kabul gören döviz), Esnek kur ve sağlam kuruluşlara sahip olmak zorundadırlar. Kalkınmakta olan ülkeler genelde bunlara sahip olmadıklarından zayıf

para, kur dalgalanması korkusu, zayıf kuruluşlar nedeniyle tatsız deneyimler yaşamaları kaçınılmazdır. Bu durumu önlemek için ya sağlam bir paraya indekslenmek veya iç paralarını sağlam tutmak alternatifleri ile karşı karşıyadırlar.

İç ve dış finansal piyasaların iyi çalışmadığı herkesçe bilinen bir gerçektir. Bu piyasalardaki başlıca problemler Piyasaların tam rekabet koşullarının oluşmamış bulunması, asimetrik bilgilerin varlığı ve ahlaki olmayan davranışlar olarak sayılabilir.

Bunlar iç piyasada zaten var olan gerçeklerken bir ülke uluslararası finansman sistemine bağlanmakla dışarıdaki bu faktörlerin de etkisi altına girmektedir. O halde bir ülke bu koşullara sahip olmadıkça sağlıklı olarak dış piyasalara bağlanamayacaktır.

Uluslararası sisteme bağlanmada önemli faktörler i şöyle tanımlanabiliriz;

Uluslararası geçerli para ; Hem yurt içinde hem de yurt dışında herkesin kabul ettiği bir parayı ifade eder. Bu nedenle hem iç hem dış borçlanmada kullanılabilir. Bu yolla güvenilir makro ekonomik politikalar ve sürdürülebilir mali politikalar uygulanmasına olanak sağlar.

Esnek kur Bu, bir ülkenin parasını diğer ülke paralarına karşı serbest bırakmasını ifade eder. Ülkenin bunu büyük miktarda rezerv tutmadan yapacak durumda bulunması şarttır. Esnek kur sistemi fiyat istikrarını sağlayan güvenilir bir Merkez Bankası'na sahip olmayı gerektirir.

Sağlam mevzuat Bununla finans sisteminde doğan sorunları çok kısa sürede çözebilen bir sistem anlatılmak istenmektedir. Sağlam hissedar ve kredi veren hakları, anlaşmaların uygulama zorunluluğu, işlem maliyetlerinin düşüklüğü,

enformasyon asimetrisinin olmaması ancak sağlam bir hukuk sistemine sahip olunarak sağlanabilir.

Yukarıda sayılan üç temel unsura sahip olan bir ülke tam rekabet koşulları olmasa da uluslararası finans piyasalarına entegre olabilir. Çünkü bu üç faktörün karşılıklı işlemesi sonucu entegrasyonun riskleri edilebilir faydaları ise maksimize olur.

İç para esaslı uzun vadeli varlıkların oluşumu kur ve vade uyumsuzluğunu giderir. Kur dalgalanmaları ise ülke riskini azaltır. Uluslararası geçerliği olan paraya ve esnek kur politikasına sahip olma Merkez Bankasının dalgalanmayı azaltıcı politikalar uygulamasına olanak verir. Uluslararası geçerliği olan paraya sahip olmak konjonktürel dalgalanmaları önleyici para politikası uygulamak için yeterlidir.

Bu sistem tradeables ile non tradeables in belirlediği kuru büyük kayıplara yol açmadan oluşturur. Ücretler ve fiyatların aşağı doğru esnek olmamasının yol açtığı dengesizlik işsizlik ve depresyon yaratıp harcamaları kısımaya gerek kalmadan kur dalgalanması ile kendiliğinden gerçekleşir.

Bu üç unsura sahip bir ülkede geçici olarak aşırı kapasite ve işsizlik varsa kurun düşmesi ekonomik faaliyeti artırarak dengeyi sağlar. Kurların düşmesi ile uluslararası ticarete konu olmayan ürünleri üreten aile ve firmalar iç para ile borçlandıklarından para değerinin düşmesi onların borçlarını azaltır. Bu da ekonomik faaliyeti daha da hızlandırır. Uluslararası ticarete konu mallar üreten sektör ise kur ve vade uyumsuzluklarını hedge mekanizması ile veya yabancı para ile değil yerli para ile borçlanarak atlatır.

İç paranın uluslararası kabulü halinde Merkez Bankası hem iç hem de dış piyasadan borçlanarak banka sistemini destekler. Böylece zararlı spekülasyon ataklardan kaçınabilir. Merkez Bankası'nın güvenilirliği ve tasarrufların iç para ile

yapılması ÷lkede h÷k÷metin dengeli politika uygulayacağı konusunda ki g÷veni arttırır.

Bu koşullara sahip az sayıda ÷lke vardır. ABD, Almanya, İngiltere, Japonya bu özelliklere sahiptir. Bu ÷lkeler uluslararası Finansal küreselleşme ortamı bozuk da olsa da Finansal Küreselleşme den yarar sağlarlar.

Uluslararası ticaret ve finans akımlarına açık ancak dengesizlikler yaşayan Gelişmekte olan ÷lkeler zayıf para, dalgalanma korkusu nedeniyle sınırlı kur esnekliği, zayıf iç hukuki ve kurumsal sistemlere sahip olduklarından bunların uluslararası finans pazarlarına entegre olmaları onlar için tehlike yaratır.

Zayıf para iç piyasada ve uluslararası piyasada güvenilir bir değer saklama aracı olarak kabul edilmeyen paradır. Bu tür paraya sahip ÷lkelerde uzun süre düşük enflasyon yaşansa da iç yatırımcılar genelde iç parayı değil dış paraya dayalı mali varlıkları tercih ederler. Bunu finansal dolarizasyon olarak adlandırabiliriz.

Bu durumda non-tradeable üreticileri borç Dolarizasyonu ile karşı karşıya kalırlar. Dolar dolaşımında sorun ve kısıt oluşması koşulunda her şey kısa vadeye döner. Bu nedenle zayıf para finansal kırılganlığa yol açar. Çünkü iç paraya dayalı finansal varlıklar ortadan kalkar. İç piyasada kur ve vade uyumsuzluklarından kaynaklanan sorunlar yaşanması kaçınılmaz olur.

Bu tür ÷lkelerde dalgalanma korkusu olduğundan esnek bir kur sistemi ilan edilmiş olsa bile kur istikrarını sağlamaya yönelik politikalar uygulanır. Faiz ve döviz politikaları yolu ile istikrar sağlanmaya çalışılır. Bir kriz halinde bu ÷lkelerde non- tradable üreticiler iflaslarla karşı karşıya kalırlar ve bu durum Bankacılık Sistemi'ni iflaslarla karşı karşıya getirir.

Bu koşullarda Merkez Bankasının son merci olarak enflasyon yaratmadan müdahale limiti uluslararası bağlantılar nedeniyle sınırlıdır. Durgunluk yaratmak ise enflasyonu arttırıp her şeyin Dolara indekslenmesine yol açtığından olumsuz sonuç verir

Finansal Dolarizasyona giren ülkelerde politik karar alıcılar kur istikrarını faiz haddi istikrarına tercih eder ek ekonomiye makul bir para çıpası sağlarlar.

Zayıf kuruluşlar ve hukuk sistemi bu ülkelerdeki üçüncü zayıf noktadır. Bu zayıflık yönetimi zorlaştırır. Merkez bankalarının politikanın etkisi altında olması aşırı risk doğurur ve paranın değer saklama tercihini azaltır. Böyle bir yapı küreselleşmeyi de olumsuz etkiler. Çünkü uluslararası piyasalara bağlanması durumunda oluşabilecek olumsuz etkileşimler nedeniyle üç faktör bir arada kırılğan mikroekonomik koşullar yaratır. Finansal sistem dış şoklara olduğu kadar kendi yarattığı ataklara karşı da zayıftır.

Dalgalanma korkusu nedeni ile uluslararası rezervler yerli para ve banka mevduatı için ikinci bir garanti olmak üzere yüksek tutulur. Bu ise ülkeleri spekülatif ataklara karşı zayıflatır. Mevcut yapıda bir değişme olmasa da kaçınılmaz sermaye kayıplarına yol açar.

Bu ülkeler tipik olarak ve giderek artan oranda finansal Dolarizasyona sürüklenirler. Bu durum kısmen sistemin kendi içindeki çalışma biçimi kısmen de dış Dünya ile olan ilişkilerinden doğar.

Finansal küreselleşme dış fonlara ulaşım kapısını açarken yüksek maliyetli, kısa süreli ve faiz riski taşıyan iç kaynak ile kur riski taşıyan dış kaynak arasında karar verme sorununu ortaya getirir.

Zayıf kuruluşların varlığı risk fiyatlaması sistemini bozar. Sonuçta aşırı dış para ile borçlanma sorunu doğurur. Bu ülkeler yerli paranın aşırı değerlenmesi sorunundan da kaçmak zorundadırlar.

Finansal açıdan Dolarize olmuş bir ekonomide yüksek ölçüde devalüasyon sadece enflasyonu arttırmakla kalmaz, ayrıca yabancı para ile borçlanmış non-tradeable sektörün ödemelerini güçleştirerek bankacılık sistemini riske atar. Aynı tehlike Dolarla borçlanan kamu kesimi için de geçerlidir. Bunun sonucu kur etkilenir ve devalüasyonun ekonomideki etkilerini artırır.

Kalkınmakta olan bir ülkede iç pazarın zayıflığından kaynaklanan devalüasyon dış pazarların krizi şiddetlendirici etkilerinin eklenmesi ile daha olumsuz etkiler doğurur.

Bir ülkenin ödeme gücü döviz kuru ile doğru orantılı olduğundan ekonomik durgunlukta faizleri arttırmak para kaçışını önlemek için çok kullanılan bir yoldur. Ne var ki bu, iç pazarın küçülmesine ve yatırımların azalmasına yol açar.

Finansal küreselleşme iç politikalar ve kuruluşlardaki uyumsuzlukları artırır. Ayrıca dış piyasalarla olan ilişkileri bozar. Bazı gelişmekte olan ülkeler bu konudaki zayıflıklarını giderebilirlerse de bu çoğunluk için bu uzak bir hayaldir. Bu durumda ellerinde paralarını bir başka paraya bağlamayı veya iç para değerini korumayı ana politika haline getirmek zorundadırlar.

Zayıf ülkeler kendilerini finansal küreselleşmeden izole etmeyi düşünebilirler. Ancak bu gerçekçi bir yol değildir. Çünkü bugünkü teknik olanaklar altında fiili olarak sermaye giriş çıkışının kontrolü hemen hemen olanaksızdır. Ayrıca dış yatırım fonlarından yararlanmamak da akılcı bir davranış değildir.

Bu durumda gelişmekte olan ÷lkelerdeki sorun Dñnya finans pazarlarına entegre olup olmamak değil nasıl entegre olunacağıdır. Bu nedenle gelişmekte olan ÷lkeler kriz yaşamamak için iç reformları yapmaya mecburdurlar.

Ekonomistler bir paraya doğrudan bağlanma veya esnek kur sistemleri uygulama dan hangisinin daha iyi olduğu konusunda tartişma halindedirler.

İlk alternatif güçlü dış paraya bağlanmaktır. Dış paraya bağlanıldığında. diğer iki faktörü dengelemek önem kazanır. Ücretler, mali harcamalar, sağlıklı kuruluşlar mutlaka kontrol altında olmalıdır.

İç paranın güçlendirilmesi hedef alındığında ise enflasyon hedeflemesi gerekir. Bunun için sağlıklı kuruluşlar oluşturma yanında iç parayı değer saklama aracı haline getirici önlemler önem kazanır.

Gelişmekte olan ÷lkeler genelde iç parayı güçlendirmeye yönelirler. Bu içe dönük ÷lkelerde daha kolay uygulanabilir. Enflasyon hedefleme kapasitesi iç para tercihinin artışı ve kur dalgalanması yolu ile finansal Dolarizasyonu engeller. Enflasyon hedeflemesi kuru dengeleyerek ÷lkelerin şoklara direncini arttırır.

Eğer borçlar kısa vadeli ise ve özel kesimden kamuya ödenecek döviz akımları aksıyor ise kamu bütçesi güvenceye alınmamış kur ve faiz riski altındadır. Bu durumda hem kur hem enflasyon hedefini aynı zamanda tutturmak güçleşir.

Bu nedenle kamu borçlarının uzun vadeli sabit faizli iç paraya dönüştürmenin yolu bulunmalıdır. Bu yapılırsa iç faiz haddi tahmin edilebilir bir hale gelir.

Finansal Dolarizasyona uğramış ÷lkeler enflasyon hedeflemesi uyguluyorlar ise büyük kur dalgalanmalarının altından kalkamazlar. İç fiyatlar ve kur paralel gidiyor ise durum daha kolay kontrol altına alınır. Uzunca bir süre enflasyon

hedeflemesi yapılmış ve başarılı olunmuş ise tasarruflar kendiliğinden iç paraya dönebilir.

Tek başına kur esnekliği işe yarasa da iç parayı güçlendirmeye yetmez.

İç parayı güçlendirmeye yönelik politikalar dalgalanmaya müdahale önlemleri yanında enflasyon hedeflemesi yanında kur riskini azaltacak önlemlerle desteklenmelidir. Bu bir yerde bankaların kur riski almalarını engelleyici önlemlere başvurulması anlamına gelir.

Dolara indeksli borçlanma araçları iç paraya yönelişi hızlandırmakla birlikte bu politikaların karışık ve uygulanmaları zordur.

Kur esnekliğini korumak kadar yerli paraya yönelişi sağlamak da önemli olduğundan tutarlı makro ekonomik politikalar uygulaması hayati önemdedir. Başarı ile uygulanırsa güçlü iç para hedefine ulaşılabilir.

Güçlü paraya bağlanmak küçük ve yüksek derecede açık ülkeler için geçerli bir yol olabilir. Bunlarda non-tradeable sektörler de küçüktür. Bu ülkelerin ilişkileri ağırlıklı olarak bir veya birkaç ülke iledir. Böyle bir ülkede yüksek ölçüde Dolarizasyon varsa yabancı paraya bağlanmak daha iyidir.

Bu şekilde Dolara bağlanmak her ne kadar para sorununu çözerse de bu finans sisteminin varlığı ve güçlü olması ihtiyacını ortadan kaldırmaz. Hatalı mali politikalar bankalar sistemini zora sokar. Dolarizasyon otomatik olarak para disiplini sağlamayacağından disiplinsizlik sorun yaratır. Arjantin'de olduğu gibi iç açık varsa iç para arzını arttırmak kaçınılmazdır. Oysa ki bu davranış Dolara bağlanmanın gerektirdiği yükümlülüklerle bağdaşmaz.

Dolara bağlanmanın yarattığı sorunlar şunlardır.

A) Zayıf para ve dalgalı kurda Merkez Bankası son müracaat noktası olma fonksiyonunu nisbeten daha rahat görebilirken Dolara bağlanıldığında bu güç çok azalır.

B) Konjonktürü düzeltici para politikası uygulama olanağı kalmaz

C) Kur değişmelerine ekonominin adapte olma yeteneğini azaltır.

D) Borç hacmi az görülebilir.

E) Aşağı doğru fiyat katılıkları mevcut oldukça adaptasyon zaman içinde yavaş işsizlik, durgunluk ve yüksek faizlerle sağlanır.

Bu mahzurlar şu davranışları gerekli kılar; Sürekli ve sağlam para politikaları, Genel kuruluşların ıslahı, Dolarizasyonun yarattığı özel risklerle uğraşmak, Dolarizasyonun sağlayacağı özel avantajlardan nasıl yararlanılacağı üzerinde çalışmak, Yeterli derecede nominal esneklik sağlamak.

Bunlar güç meselelerdir pek az ülke böyle bir politikayı uygulamak için gerekli kriterleri yerine getirebilir.

Dolarizasyonun özel riskleri de çok önemlidir.

A) Bu uygulamada -Non tradable sektöre verilen kredilerin bir kurala bağlanması gereklidir. Çünkü bir paraya bağlanmak ödemeler dengesi açığı vermemeyi otomatik olarak sağlamaz.

B) Ayrıca bu sistemde ödemeler dengesine dikkat etmek gerekmektedir. Arjantinde olduğu gibi genel likidite ihtiyacı ödemelerin tıkanması ile sonuçlanabilir.

Bankalar ödemede yetersiz kaldıklarında ödemelerin yapılmasını sağlayacak bir sistem oluşturulması şarttır.

C) Son olarak bu sistemde kur ayarlaması için nominal ücret ayarlamaları gerekebilir. Ancak durgunlukta politik demokrasi nominal ücretleri düşürüp mali harcamaları azaltmaya çok zor olanak verdiği için ülkede emek piyasası esnek olmalı ve güçlü para kuruluşları bulunmalıdır. Aksi halde aşırı baskı doğduğunda ülke Dolarizasyonu terketmek zorunda kalır ve böyle bir çıkış önemli sonuçlar yaratır.

Paranın ödeme aracı olması ile değer taşıma aracı olması fonksiyonları arasında ayırım yapılması gerekir. Dolar finansal kontratlarda esas olarak kalır. Yerli para sadece ödeme aracı olarak kalır. Bu nedenle sağlıklı para politikası, Dolar risklerini azaltacak düzenlemeler ve gelir dalgalanmalarına bakmadan enflasyon hedefine kilitlenmeyi gerektirir.

Gelişmekte olan ülkeler üç temel faktöre tam olarak sahip olmasalar da uygun politikalarla Finansal küreselleşmeden yararlanma olanağına sahiptirler. Ancak bunun için cesur ve tutarlı reformlar gerçekleştirmek zorundadırlar. Bu reformlarla iç kuruluşları güçlendirmek hata olanağını ve riskleri azaltır.

Ancak ülkeler öncelikle hangi politikaları kullanacakları konusunda kesin bir karar vermelidirler. Kısmi Dolarizasyon ve zayıf bir iç paranın dalgalanmaya bırakılması gibi eksik uygulamalar finansal küreselleşmenin nimetlerinden yararlanmaya olanak vermez hatta zarar yaratır.

Uluslararası finansal kuruluşların Gelişmekte olan ülkelerin başarılı bir Finansal küreselleşme yapmalarına katkıları çok olabilir. Onlara reformları gerçekleştirmelerinde yardımcı olabilir ve sisteme entegrasyonlarını hızlandırabilirler.

Gelişmekte olan bir ülke dışa açıldıkça daha az ekonomik politika aracı kullanma şansına sahip olacağına bilincinde olmalıdır. Ülke ayrıca kendi sistemlerindeki zayıflıkları giderirken diğer ülkelerle ilişkilerini küreselleşmeden en fazla faydayı sağlayacak şekilde koordine etmek sorunu ile de karşı karşıyadır.

Gelişmekte olan ülkelere zarar verdiği açık olan uluslararası finansal yapının gelişmesi ve zayıflıklarının giderilmesi gelişmekte olan ülkeler için önemlidir.⁹⁴

Ne var ki Gelişmiş Ülkeler kendilerine bir tehlike oluşturmadıkça ve hele yarar sağladıkça bu zayıflıkları gidermede ve uluslararası sistemi düzenleme yolunda iyileştirici bir adım atma niyetinde görünmemektedirler.

Gelişmekte olan ülkelerin yaşadıkları tatsız deneyimler, bir çözüm getirilmez ise uzun dönemde finansal küreselleşmeyi geriletebilir. Bunu önlemek için uluslararası finansal düzeni düzenlemede öncülük görevi yine uluslararası kuruluşlara düşmektedir.

6. KALKINMA YOLLARI

6.1. Genel Durum

Dünya ekonomisinin sıfır toplamlı bir oyun olmadığını ve her ülkenin aynı anda verimliliğini arttırarak refahını aynı zamanda yükseltebileceğini görmüş bulunuyoruz.⁹⁵ O halde gelişmeyi hızlandırmanın yolu hızlı ve sürekli verim artışının nasıl gerçekleşebileceği sorusunun cevaplandırılmasından geçmektedir.

---

⁹⁴ Rogoff, Kenneth, Prasad, Eswar, Shang-jin Wei, Kose, M. Ayhan, *Effects of Financial Globalization on Developing Countries*, Washington DC: IMF Research Paper, 2003. s. 8.

⁹⁵ Global Competitiveness Report (GCR), s. s. 29-35.

Dünya Ekonomik Forumu çalışmalarında elde edilen bilgiler farklı yöntem ve yaklaşımlarla elde edilmiş olmalarına rağmen büyüme ve iş rekabet gücü arasında paralellik olduğunu göstermiştir.

Elde edilen BCI indeksi ülkeler arası gelir farklılıklarının %83 ünü açıklayabilmektedir. Buradan, kalkınmayı hızlandırmada mikroekonomik önlemlerin önceliğinin artırılmasına ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır.

Ayrıca iki indeks arasında otokorelasyon olması daha iyi çevrenin daha etkin firma yapılanmasına yol açtığı, firma yapılarındaki gelişmelerin de çevrenin gelişimini olumlu yönde etkilemekte olduğunu göstermektedir.

Bu nedenle her iki faktörü aynı zamanda geliştirme çabalarının etkinliği bunları tek tek geliştirme çabalarından daha fazladır.

Yapılan istatistiksel testler ,makro ekonomide şimdiye kadar önemli kabul edilen tasarrufların ve Yatırımların GDP ye oranının ,kişi başına gelirle güvenilir ilişkiler göstermediğini ortaya koymaktadır. Buna karşılık, üretim sürecinin niteliği, yetki devri, markalaşma, buluşçuluk düzeyi ve eğitimin verim artışı üzerinde en güçlü etkiye sahip faktörler oldukları anlaşılmaktadır.

İletişim, elektrik enerjisinin kalitesi, okul kalitesi, üniversite ve özel kesim gibi faktörler de verimlilikle yakından ilişkili bulunmuşlardır.

Bunlardan ekonomideki faktör düzeyinden çok kuruluşların kalitesinin organizasyon ve çalışma biçiminin verimlilik üzerinde etkili olduğu sonucuna varılmaktadır.

İç talep koşulları, standartlar, çevre koşulları, alıcı beğenisi, GDP/Per Cap ile ilişkili görülmektedir.

Sanayi yoğunlaşma odakları, teşvik sistemi ve rekabet kanunu da verimlilik ile anlamlı ilişkiler göstermektedir.

Bu nedenle ülkelerde rekabet gücü birden artmamakta, bilinçli müdahalelere ihtiyaç göstermekte, küçük iyileşmelerle yavaş yavaş ilerlemektedir. Başarılı bir ekonomik gelişme birçok alanda aynı anda gelişme sağlanmasını gerektirmektedir.

Reform çabalarının türü, ülkenin bulunduğu gelişme düzeyine göre farklı olduğundan her ülkenin kendisini içinde bulunduğu koşulların gerektirdiği şekilde yapısal olarak geliştirmesi önem kazanmaktadır.

İş ortamının gelişmesi, yapısal gelişme sürecini hızlandırmakta ve kendini geliştirme yolundaki ülkeler ,değişik aşamalarda, farklı sorunlar ve güçlükleri çözümlenmek zorunda kalmaktadırlar.

Değişen Dünya koşullarında, ülkelerde ,ekonomi yönetimi konusunda büyük yetersizlikler vardır. Bu yetersizlikler, ülke ekonomilerinin şoklarla karşılaşması sonucunu yaratmaktadır. Ekonomik politikaların belirlenmesi ve diğer alanlarda önemli ilerlemeler varsa da ülkelerdeki kamu yönetimi yetersizliği halen kalkınmanın hızlanmasının önündeki en önemli engellerden birisidir. Yolsuzlukların kalktığı, hukukun hakim olduğu demokratik sorumlulukların bulunduğu bir ülkede gelişme daha hızlı olmaktadır.

Yolsuzluk ,aşırı bürokrasi, yüksek enflasyon ve döviz kuru rejimlerindeki hatalar, gelişmeye kamu yönetim yetersizliğinden daha az hasar vermektedir. Yönetim yetersizliği yönetime politik müdahaleler ve büyük firmaların politikayı yönlendirmeleri halinde daha da zararlı olmaktadır. . Bu durumun geçerli olduğu ülkelerde kamu finansal performansının düşük olduğu ortaya çıkmıştır.

Gelişmekte olan ülkelerde ,makro ekonomik istikrar ve finansman politikaları ile dış sermaye kaynaklarına ulaşıp borçlanarak sağlanacak gelişmeler kalıcı değildir.

Bazı noktalarda tıkanmalar ve bunu izleyen ihracat azalması, işsizlik artması, yatırımların düşmesi gibi ,yeniden yapılanma ve koşullara adapte olma konularındaki mikro ekonomik başarısızlıkların, makro ekonomik programların başarısızlığına yol açarak ,küreselleşme çabalarını olumsuz etkilediğini görmekteyiz.

Dengeli politik, hukuki ve sosyal kuruluşlar ve sağlam makro ekonomik politikalar ,ulusal refahı arttırmak için bir potansiyel oluştursalar da. gerçek refah , mikro ekonomik düzeyde yaratılmakta, yüksek ücret ve sermaye getirilerine ancak firmalar etkin yöntemlerle değerli ürünler ve hizmetler ürettikleri zaman ulaşılabilir.

Sağlam para ve maliye politikaları uygulaması ve döviz kurunun dengesi sağlanarak verimliliğin önündeki engeller kaldırılabilir.Ancak bunların bir işe yaraması mikro ekonomik rekabet koşulları uygun ise gerçekleşir.

Dış borçlanmaya gelindiğinde,borcun sağlanmasından çok alınan paranın nereye yatırıldığı önemlidir. Mikro ekonomide kaynakların doğru kullanımı, borç yönetim becerisinden daha önemlidir.

Eğitici politikalar ne kadar yüksek düzeyde olursa olsun ,eğitilenlere mikro düzeyde istihdam sağlanmadığı sürece, rekabet gücünü artırma yolunda etkin olamaz.Özelleştirme rekabet koşulları iyileştirilmemiş ise fayda sağlamaz. Sonuç olarak makro ekonomik politikaların verimli bir ekonomi oluşumuna katkı yapması için mikro ekonomi alanında yeterli gelişme şarttır.

Ticaret anlaşmaları ve pazar açıcı önlemler , mikroekonomik politikalarla birlikte gitmelidir. Bu yapılmadığı takdirde piyasaların açılması ithalatı arttıracak ve ihracat yetersiz kalacaktır. Mikro ekonomik gelişmenin temelleri Pazar açılmadan önce atılmış olmalıdır.

Makro ekonomik önlemler, genellikle üretici ve tüketicilere uzun vadede faiz haddi ve fiyat yükselmeleri ve artan vergiler yolu ile yük getirici yönde etki yapar.Mikroekonomik gelişmelerin etkileri ise tüketici refahını artırma yönündedir.

Kartel ve monopollerin kırılp fiyatların düşmesi, ucuz yiyecek, elektrik, su telefon, hizmet ve diğer tüketim harcamalarında azalma sağlar. Düzenleyici reformlar kirliliği azaltır, ürün kalitesini artırır ve eğitim kalitesini iyileştirir. Eğitim, alanlara iyi bir gelecek sağlar. Bu etkileri hisseden tüketicilerin hükümete politik desteği artar.

Devlet iş ortamının oluşmasında büyük rol oynar. Faktör fiyat ve kalitesini etkiler. eğitim altyapı, rekabet mevzuatını belirler, kamu alımlarını yönetir, sübvansiyonlar verir, ithalat politikası ile korumayı yönlendirir. Bu uygulamalar birçok farklı kamu kuruluşunca gerçekleştirilir.

Devlet doğru kural koymak, teşvik vermek ve yönlendirmek, gerekli kamu yatırımlarını gerçekleştirmekle yükümlüdür Kamunun uyguladığı politikalar koordineli ve bir ulusal stratejisinin parçası oldukları ölçüde etkin olur. .

Eğitim, yollar, finansal pazarlar, tüketici beğenisi, ülke kuruluşlarının kalitesi. insanların kültürü ve alışkanlıkları gibi alanlardaki durum da ülkenin güçlü veya güçsüz olmasını etkiler.

Tüm bu bulgular rekabet gücünü artırma politikasının her ülke için çözülmesi gereken farklı bir problem olduğunu gösterir. Çin Hindistan ve ABD gibi

ülkelerde ekonomik politika kararları ülkelerin genişliği nedeniyle büyük ölçüde merkezileşmekten uzaklaşmış,bölgelere inisiyatif devredilmiştir.

Mikroekonomik gelişmeyi hızlandıran iş ortamı açısından çevredeki gelişmeler şöyle sıralanabilir; girdi kalitesi, rekabet düzeyi, firma işletim ve yönetim stratejilerinde gelişme, iç pazar talebinin kalitesi ve yan sanayiın varlığı,

Kamu kuruluşlarının rekabet edebilir bir ekonomi oluşmasına olan katkısı inkar edilemez. Ancak kalkınmayı etkileyen kuruluşlar sadece kamu kuruluşları değildir. Birçok ulusal kuruluş bu yönde etki yapmaktadır. Bunlar arasında üniversiteler ve okullar, giderek rekabetin ana unsurlarından biri olmaya başlamışlardır. Bunlar sadece eğitim verme ve araştırma yeteneğini artırma yönünde etkili olmamakta aynı zamanda özel sektörle birlikte araştırma ve geliştirme faaliyetlerini yürüterek kalkınmayı etkilemektedirler.

Özel sektör de. rekabet gücünün artmasına yönelik ekonomik politikaların oluşumuna katkıda bulunmaktadır. Özel sektör sadece devletin politikalarına uyan değil onun oluşumuna katkıda bulunan bir unsurdur.

Eğitim programları uygulama, yan sanayii geliştirme politikaları, standartları tanımlama, gibi alanlarda firmalar sadece kendilerini değil iş ortamını da etkilemektedirler. Bu etki kamuyu yönlendirmek ve kendi yapısal gelişmesini tamamlama kanalları ile gerçekleşmektedir

Özel kesim örgütleri ve sanayici birlikleri ,aynı şekilde alt yapı oluşturma ve ihraç pazarları açılmasında da yardımcı olmaktadırlar. Kalite sertifikaları ile sanayi kesimine teknik destek veren kuruluşlar da ortam oluşumunu etkilerler.

Özel kesim örgütleri ve firmalar ortamı sürekli izlemek ve bunun bozulmasına yol açan politik kararlara karşı çıkmak fonksiyonu da görürler ve

görmelidirler. Kısaca üretici ile işbirliği yapan tüm kuruluşlar ortamın gelişmesine etkilidirler.

Buraya kadar olan açıklamalar, geleneksel makro ekonomik istikrar ve piyasaların liberalizasyonunun neden tek başına gelişmeyi sağlamaya yeterli olamayacağını göstermiştir.

Eğitim ve yan sanayi yetersiz ise, yatırım biçimi ile kullanılan teknoloji doğru değilse , yatırım düzeyi artışını teşvik eden politikalar otomatik olarak verimi arttıramamaktadır. Kısaca uygun olmayan yatırım ve yetersiz yönetimle yüksek rekabet standartlarına ulaşamamaktadır.

Gelişme aşamalarında önceleri tümü ile dışarıdan alınan teknoloji zamanla lisans ve teknoloji özümsemeye ve nihayet teknoloji üretimine yönelmektedir.

Yönetimler genellikle -eski alışkanlıkları ağır bastığından- bu aşamalardan geçmeye direnç göstermektedirler. Bu bakımdan işletme ve girişimcilerin yönlendirilmeleri ve teşvik edilmeleri ve aydınlatılmaları gerekir.

Yönetim açısından bakıldığında az Gelişmiş Ülkelerde profesyonel yönetime yönelmenin başladığı, gelişmekte olanlarda insan kaynakları politikaları ve eğitim önem kazandığı. Gelişmiş Ülkelerde ise yetki devrinin ön plana çıkmakta olduğu gözlenmektedir.

Ulusal verimlilik artışında komşu ülkelerle işbirliğinden geniş ölçüde yararlanma olanağı vardır. Ülke içinde bölgeler arası ve kuruluşlar arası ilişkilerin geliştirilip farklılıkların giderilmesinin de bu artışta etkili olduğu görülmektedir.

Genel İş Rekabet gücü İndeksini bulmak için (BCI) alt indeksler kullanılmaktadır.

Bunlar firma gelişmişlik düzeyi ve yönetim stratejileri indeksi ile ulusal iş ortamı indeksidir. Etkilerin derecesini gösteren tartılı ağırlıklarını bulmak için yapılan çalışmalarda gelişmede %63 iş ortamı ve %37 firma düzeyi çalışmaların etkili olduğu belirlenmiştir.

Bu ağırlık kullanılarak yapılan hesaplamalar sonucunda BCI'nin ülke GDP'lerini açıklama oranı % 83 olarak bulunmuştur. Doğrusal olmayan fonksiyon uygulamalarda ise daha yüksek determinasyon katsayılarına ulaşılmaktadır.

Böylece mikro ekonomik gelişmelerin diğer geliştirici faktörleri de olumlu yönde etkilediği, az gelişmiş ülkelerin makro ekonomik politika hukuki ve sosyal yapılarının yetersizliğinin mikro ekonomik iyileştirmelerden yeterince yararlanmalarını engellediği ve her ülkenin uygun atılımlarla hem sıradaki yerini ve hem de mutlak refahını artırma olanağına sahip bulunduğu ortaya çıkmıştır.

Ülkeler değişik kalkınma aşamalarında bulunmakta ve kalkınırken bazı aşamalardan geçmektedirler.

Faktöre dayalı ekonomilere sahip ülkelerde, rekabetin kaynağını ucuz girdiler oluşturmakta ucuz emek ve ham maddeler ithal teknoloji kullanılarak işlenmektedir. Teknolojinin edinilmesi ithal girdiler, fason anlaşmaları, yabancı doğrudan yatırımlar, kopyalama ve taklit yolu ile gerçekleşmektedir. Bu ülkelerin rekabet aracı fiyat rekabetidir. Bu ülkeler doğrudan tüketiciye ulaşamamakta değer zincirlerine hükmedememektedirler. Montaj, emek yoğun yönetim ve doğal kaynakların çıkarılması başlıca faaliyetlerdir. Bu tür ekonomiler Dünya ekonomik dalgalanmalarına karşı çok duyarlıdır.

Yatırıma dayalı ekonomilerde temel sürükleyici faktör verimliliklerdir. Bu ülkeler verim arttırmak için sermaye yoğun yatırımlara girmekte devlet bu konuda işletmelere güçlü teşvikler, sermayeye kolay ulaşım açısından destek olmakta bu

yolla verim artmaktadır. Bu aşamadaki ülkelerde ürünler giderek daha karmaşık bir hal almakta ve gerekli teknoloji, ortak girişim, lisans, yabancı sermaye, kopyalama yolu ile sağlanmakta bu arada teknoloji geliştirme kapasitesinde de artış meydana gelmektedir. Bu ülkeler daha yüksek değer zincirlerine bağlanmakta üretim alanında ve dışa yapılan fason işlerde ihtisaslaşmaktadırlar. Bu tür ekonomiler sektör ağırlıklı talep şoklarından olumsuz etkilenmektedirler.⁹⁶

Buluşçuluk ve teknolojiye dayalı ekonomilerde ise gelişme ürün birim fiyatları yolu ile artmaktadır. Bunun nedeni Teknoloji üretilmesi ve bunun yeni mal ve hizmetler üretiminde kullanılmasıdır. Bu ülkelerin ekonomileri tüm alanlarda güçlüdür. Yoğunlaşma noktaları gelişmiştir. Kuruluşlar etkin çalışır ve buluşu destekleyen destekler sağlarlar. Bu ülkeler özel gelişme stratejilerine ve Dünya çapında hedeflere sahiptirler. Hizmetler sektörünün geniş olması nedeniyle dış şoklara karşı dirençleri yüksektir. Ekonomik gelişme mikro ekonomik kapasite artışı yerine strateji ve teşviklerin rekabete yönelmesi ile sağlanmaktadır. Bu aşamaya geçmek isteyen gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinin yapısal değişime ayak uydurabilmesi bu amaçla tam bir transformasyondan geçmeleri gerekir.

AB halen çalışmalarında ağırlığı mevcut teknolojileri kullanmak yerine yeni teknolojilerin üretilip kullanılmasına vermiş durumdadır. Bu gelişim işin niteliği gereği yavaş gitmektedir. AB de halen birçok ülke bu yapısal değişimi gerçekleştirme sorununu yaşamakta farklı yapıda ve gelişme düzeyindeki ülkeler kendilerini pazara adapte etmeye çalışmaktadırlar.⁹⁷ ⁹⁸

Bir ekonomide ürünlerde bilgi yoğunluğu artıp teknoloji üstünlüğü ağır basmaya başlayınca doğal kaynak avantajı giderek azalmaktadır. Bu gelişim trendi

---

⁹⁶ Kaplinsky, Rephael , Morris, Mike, *A Handbook for Value Chain Research*, SSFG Network. September 2000. S.78.

⁹⁷ Economist Global Agenda, *Europe, Questions and Answers*, www.Economist.com, Global Agenda. June, 23, 2003 .

⁹⁸ European Commission, *European Economy*, Belgium:Special Report No.1.,2002.

dolayısıyla onlarca yıldır doğal kaynak avantajına bağlı ürünlerin fiyatları sürekli düşmektedir. Artık önemli olan kaynağın kendi avantajı değil onun ne verimde kullanıldığıdır. Öte yandan çok bol doğal kaynak bir yerde onu yönetmeğe başladığı için ekonomi için risk taşır.

Pazarlama açısından bakıldığında az Gelişmiş Ülkelerde önceleri iç pazara hitap eden firmaların ekonomi geliştikçe bölgesel satışları arttırma uluslararası dağıtım kanallarına bağlanma ve markalaşmaya yöneldiklerini görmekteyiz. Ülke gelişince firmaların çalışmalarının ağırlık noktası Dünya dış uluslararası pazarlarının geliştirilmesine yönelir.

Her elverişli iş ortamı belli noktalarda iş odakları yaratır. Yoğunlaşma aynı konudaki veya birbiri ile iş yapan işletmelerin, ham madde satıcıları, hizmet satıcıları ve ilgili destek kuruluşlarının belli noktalarda toplanmasını tanımlar. Örnek olarak Hindistan'da yazılım kuruluşları, Almanya'da otomotiv sektörünün durumu gösterilebilir.

Bu tür yığılmalar rekabet gücünü üç yolla etkiler Öncelikle yoğunlaşan ana firmaların verimliliğini arttırır. Bu artış işletmelerin ham maddelere, faktörlere. hizmetlere ve ihtiyacı olan bilgilere daha kolay ulaşmaları yolu ile olur.

İkinci olarak. her sorun la birlikte bunu çözecek beceri ve sermaye aynı yerde toplandığından bu tür yerlerde buluşçuluk verimliliği artar.

Üçüncü olarak yoğunlaşma yeni firmaları buraya çeker sayı arttıkça yukarıdaki etkiler güçlenir. Bu nedenle ülkeler böyle yoğunlaşma noktalarını desteklemektedirler. Yığılmaların ne tür firmalardan oluştuğunu ise ülkenin durumu belirlemektedir.⁹⁹

---

⁹⁹ Batra, Geeta, Kaufmann, Daniel, Stones, Andrew H. W., *Investment Climate Around the World*, Washington DC ,Research Paper, May 2003.

Gelişmekte olan ülkelerde ise fazla yığılma olmaz. Firmalar ucuz emek ve doğal kaynak etrafında toplanırlar. İthal girdiler, makine ve teknoloji kullanılır. İhtisaslaşmış firma sayısı azdır. Ancak yoğunlaşma arttıkça girdilerin iç piyasadan karşılanma oranı artar. Değişik bölgelerde farklı nitelikte yığılmalar görülürse de bunlardan pek azı buluşçuluk merkezine dönüşür. Zamanla özel ürüne yönelik yığılmalar görülebilir. Firmalar faaliyetlerini diğer bölgelere de yayarlar. Bir ülkede tek tek firmalardan firma yoğunlaşmalarına yönelmek ve yoğunlaşmanın giderek artması kalkınmayı hızlandırır.

Bir ülkenin gelişmişlik düzeyinin kalıcı olup olmadığını BCI ile GNP eksenleri karşılaştırmasından anlaşılabilir. Cari GDP si olması gereken mikro ekonomik gelişmişliğinden fazla olan ülkeler tehlikededir. Bu ülkelerde gelir düzeyleri kalıcı değildir. Ancak gelişme doğal kaynağa ve yüksek dış yardıma bağlı ise böyle bir görünüm çıkabilmektedir. İrlanda Yunanistan ve Portekiz'in durumu böyle görülmektedir.

Mikro ekonomik rekabet gücü GDP ye göre yüksek olan ülkelerde ise gelişme potansiyeli vardır. Bu ülkeler genelde sürekli politik, devlet ve sosyal sorunlar yaşayan ülkelerdir. . Homojen bir ülke olmamak da aynı görünümü yaratmaktadır. Son olarak makro ekonomik krizlerin de böyle bir görünüm yaratabileceği söylenebilir. Türkiye bu açıdan yapılan incelemede sorunlarına rağmen normal trend üzerinde görülmektedir.

Rekabet gücü değerlendirmelerinde son beş yılda sıralamalarda %10 kadar bir değişim olmuştur. Bunun nedeni işletme uygulamalarının ve ortamın değişmesidir.

Ulusal iş ortamını iyileştirmede gelişmenin ülkelerin geri kalmamak için ulusal iş ortamlarını en az diğer ülkelerin yaptığı kadar geliştirmek zorunda hissetmelerinden ve işletme yönetim ve süreçleri ile stratejilerini hızla geliştirmelerinden kaynaklanmaktadır.

Yüksek düzeydeki rekabet rakiplere ulaşmayı giderek daha zor bir iş haline getirdiğinden Uluslararası derin bir ihtisaslaşma oluşmakta. Tüm ülkelerde şirketler yönetimlerini profesyonelleştirme pazarlama ve müşteri ilişkileri alanlarında ve özellikle bölgesel ilişkilerde geliştirmektedirler.

Bu koşullar gelişmekte olan ülkelerin katma değer zincirlerine ulaşmalarını, marka geliştirmelerini ve uluslararası pazarlama ağları oluşturmalarını giderek zorlaştırmaktadır.

Dünya pazarının açılması ve rekabet artışının doğal ve beklenen sonucu olan bu gelişmeler özellikle ihracatı ucuz girdiye dayalı ülkeler için durumu daha da güçleştirmektedir.¹⁰⁰

Ülkelerin buluşçuluk kapasiteleri ile ilgili olarak elde edilen indeks buluşçuluğun ulusal çevre ve ortamdan geniş ölçüde etkilendiğini göstermektedir. Bazı ülkelerin buluşçuluğa ülke rekabet güçlerini arttırmak amacı ile agresif bir şekilde yatırım yapmakta olması nedeniyle buluşçuluk giderek güçleşmekte ve birçok ülke mutlak olarak bazı buluşlar yapsalar da nisbi olarak diğer ülkelerden geride kalabilmektedirler.¹⁰¹

Küreselleşmenin yönlendirilmesi konusundaki son tartışmalar ve Gelişmiş Ülkelerin kendilerini saptırıcı kamu sübvansiyonları yolu ile korumaya yönelmiş olmaları, gelişmekte olan ülkelerin yeterli yatırım yapmalarını ve uygun politika uygulamalarını güçleştirmektedir. Bu tehlikeli bir gelişmedir.

Araştırmalar özel kesimin de bilinçli reformlar yapması gereğini, bölgesel yoğunlaşmaların desteklenmesinin kendiliğinden mikro reformları ikame

---

¹⁰⁰ Dreimeier, Mary Hallward, Wallsten Scott, Colin Xu, Lixin, *The Investment Climate and the Firm: Firm-Level Evidence from China*, Washington DC: World Bank Research Paper, 2002. s.s. 8-12.

¹⁰¹ *Global Competitives Report...* s. s. 29-35.

etmeyeceğini Dünyadaki yoğunlaşmaların başarısının mikro reformların da aynı anda gerçekleşmesinden kaynaklandığına işaret etmektedir.¹⁰²

Daha verimli firma faaliyetleri daha kaliteli personel, daha iyi bilgi, daha etkin ve hızlı bürokrasi, daha iyi altyapı, daha kaliteli tedarik kaynakları, daha gelişmiş araştırma enstitüleri, daha yüksek rekabet düzeyi, yolu ile sağlanabilmektedir

Dünyada devletler giderek bürokratik engelleri kaldırmakta,. gümrükleri azaltmaktadır. Şirket yönetimleri, finans pazarları, alt yapı gelişmektedir. Dünya pazarları ile entegrasyonu hızla gerçekleştirmek isteyen ülkeler için bu aşamaları geçmek bir zorunluluktur.

Gelişmekte olan ülkeler iş çevresinin geliştirmede, rekabet koşulları ve okul kalitesi açısından yüksek gelirli olanlardan daha az başarılı olduklarından gelişmiş ve geliştirmekte olan ülkeler arasındaki gelir farkları giderek açılmaktadır.

İş ortamındaki iyileşmenin işletme gelişmesinde de girişimciliği, stratejik düşünceyi yönetim pratiklerini ve iş eğitimini arttırdığını görüyoruz. Bu nedenle İşletme gelişmesi indeksi fiili gelişme düzeyinden ileri olan ülkelerde kamu politikalarının ortamı iyileştirici şekilde uygulanması gerekmektedir. Bunun yapılmadığı durumlarda Japonya, Almanya, Arjantin'de ve Türkiye'de de yaşandığı gibi yerli firmaların başka ülkelere gittiği gözlenmektedir.

Ülkede bölgesel farklılıkların giderilmesi de kalkınma yolunda önemli bir adımdır.

---

¹⁰² United Nations Industrial Development Organization(UNIDO), *Industrial Development Report* 2002/2003, Wien, 2002.

Kalkınma teorisinde doğal kaynaklar önemli bir rol oynamıştır. Eskiden doğal kaynaklar kalkınmanın en önemli unsurları olarak görülürdü. Son yıllarda özellikle içinde bulunduğumuz dönemde bu pek geçerli bir gerçek değildir. Rekabette bilgi ve teknoloji içeriğinin rolünün artması doğal kaynağa dayalı ürün fiyatlarını önemli ölçüde düşürmektedir. Nitekim doğal kaynağa bağlı ihracat ile rekabet gücü indeksi arasında istatistiksel açıdan güvenilir bir ilişki bulunamamıştır. Aksine doğal kaynakların varlığı bu ülkelerde iş çevrelerinin güçlenmesi ile politikaları yönlendirmede ağırlık kazanmalarına ve verimlilik artışı konusundaki girişimleri engellemelerine sebep olmaktadır.

İstatistiksel olarak BCI'nin gelir artışı üzerindeki etkisi % 23 olduğu ve BCI'de 10 sıra atlamanın gelir artış hızının % 1.9 daha fazla olması anlamına geldiği hesaplanmıştır.

Ülkeler arası gelir farklılıklarının % 80'inin mikro ekonomik temellerden, %20 sinin ise makro ekonomik nedenlerden kaynaklandığı hesaplanmaktadır. Bu nedenle mikroekonomik reformlar olmadan makro reformlar ve makro politikalarla özelleştirmenin olumlu sonuç vermesi beklenmemelidir.

Mikroekonomik reformların devletin makro sorunlarını azalttığı, makro ekonomik reformların da mikro ekonomik koşulların gerçekleşmesini kolaylaştırdığı anlaşılmaktadır.

Her tür reformun ancak özel sektör ve devletin bilinçli müdahalesini gerektirdiği ve kendiliğinden oluşmadığını ortaya koyan mikro reformlar konusundaki bulgular devletin payını küçültüp müdahalesini sadece piyasaların düzenlenmesine yönlendirmesini indirgeyen görüşlerin hatalı olduğunu ortaya koymuştur.

6.2. Gelişmekte Olan Ülkelerle İlgili Bulgular

Rekabet gücünün mikro ekonomik temelleri konusunda WEF araştırması 1998 yılından sonra başlatılmış ve temel olarak bulunan faktörlerin istatistiksel güvenilirlikleri ele alınmıştır.

BCI hesaplamalarından elde edilen ilk sonuç rekabet gücü artışının doğrusal bir süreç olmadığı ve ülkelerin değişik kalkınma kademelerinde karşılaştıkları sorunların birbirinden farklı bulunduğudır.

Verimlilik, yüksek ücret, sağlam para ve sermayeye yüksek getiri yoluyla ülkenin yaşam seviyesini yükselttiğinden gelişmek isteyen ülkelerin ana hedef olarak ihracatı değil mikro ekonomik verimliliği arttırmayı seçmeleri gerekmektedir.

Verimliliğin temelleri iki konuda yoğunlaşmaktadır.

Kalkınmanın makro ekonomik çerçevesi bir daire gibi mikro ekonomik çerçeveyi kapsamakta Mikro ekonomik çerçeve ise işletme yöntem yönetim ve stratejileri ile bunu etkileyen mikro ekonomik iş ortamının kalitesini etkilemektedir.

Yüksek gelirli ülkelerde ise buluşçuluğun gelişmesi ön plandadır. Bu ülkelerde firmalar buluşçuluk kapasitelerini arttırmak üzere özel firma dizaynlarından yararlanıp uluslararası markalar oluşturarak pazarlamada uzmanlaşmakta, ürünlerinin tüm Dünyaya satışını hedeflemektedirler. Yabancı teknolojilere dayanmak ve teknoloji transferi bunlar için bir dezavantaj oluşturmaktadır.

Bu ülkelerde temel sorun yapısal gelişim ve dönüşüm sağlamaktır. Bu hedefe ulaşmak,. eğitim, teşvik, yönetimi profesyonelleştirme ve yetki devri ile olabilir. Bu ülkeler aynı zamanda iş ortamını iyileştirme altyapıyı mükemmelleştirme, kuralları basitleştirip bürokrasiyi azaltma ve eğitime ağırlık vermede de çalışmaktadırlar.

Gelişmiş Ülkeler için gelişmenin hızlanması yaşam düzeyi artışını ifade eder. Bu ülkelerde makro politikalar zaten doğru olduğundan ihracat ve gelişmenin anahtarı mikro reformlardır. Oysa ki rekabet ve ekonomik gelişme konusundaki tartışmaların çoğu halen bile başarılı bir ekonominin göstergesi olan makroekonomik durum, hukuki ve sosyal koşullar üzerinde yoğunlaşmıştır.

Ulusal finans piyasalarını izleyerek Dünya ekonomik güçlerinin güdümüne giren ülkelerin hem Dünya ekonomisinin gelişimini yavaşlatmakta olduğu hem de popülist ulusal politikalar uygulayarak kendi başarısızlıklarını yarattıkları anlaşılmaktadır. Çünkü ekonomik reformlar mevcut standartların uygulanması değil aşılması ile gerçekleşebilmektedir.

Mali politikalar, para politikaları, güvenilir bir hukuk sistemi ile dengeli ve gelişmiş demokratik kurumlar bir ekonominin sağlığı için önemlidir. Bununla birlikte sırf bunların varlığı ancak refah yaratma ortamı yaratmakta kendileri refah yaratamamaktadır. Refah bir ülkede mikroekonomik faaliyetlerle yaratılmaktadır. Firmaların çalışma biçimi ve yapıları, işletmelerin içinde bulunduğu ortam gibi unsurlar gelişmedikçe makro ekonomik, politik ve sosyal reformlar sonuç getirmemektedir.

Dünyada ülkeler geniş ölçüde makro ekonomik istikrar dış ticarete açılma ve özelleştirme uygulamalarına yönelmektedirler. Oysa ki Dünyadaki ana sorun mikroekonomik reformlardır. Giderek daha ileri teknikler uygulayan işletmeler, iş ortamının kalitesi, reel verim artışı ve kalite artışı için tek yoldur.¹⁰³ Ülkeler vatandaşlarının refah düzeyini ancak bu yolla arttırabilirler.

---

¹⁰³ Subodh, Kandanathan, *Market Concentration, Firm Size and Innovative Activity*, Helsinki:World Institute for Development Economics (UN/WIDER) Working Paper 108,2002.

İyi yönetim gelir artışını olumlu etkilemekte ancak gelir artışı otomatik olarak yönetimin iyileşmesini sağlamamaktadır. Bu nedenle bulunduğu gelir düzeyini sürekli arttırmak isteyen ülkeler yönetim düzeyini yükseltmenin yolunu bulmak zorundadır. Aksi halde yönetimde kapasite açığı olan her ülke bulunduğu gelir düzeyinden geri düşme tehlikesi içindedir.

Verim artışı için firmaların mukayeseli avantajlar ve doğal kaynaklardan uzaklaşıp mal farklılaştırmasını ve özel işleme yöntemlerini hedeflemeleri, dış dağıtım kanalları ile ilişkiye geçme düzeyini aşip kendi dağıtım kanallarını kurmaları gerekmektedir. Tüm bu yaklaşımlar şirket stratejilerinin kalitesi ile ilgilidir.

Fiziksel altyapı, insan kalitesi, okullar, elektrik arzı, iletişim altyapısı, arttırılıp güçlendirilmelidir. Üniversite işletme işbirliği geliştirilmelidir. araştırma enstitülerinin kalitesi yükseltilmelidir. Adalet sistemi ıslah edilmelidir. çevre ve tüketiciyi koruma kanunları gelişmelidir. sanayi yoğunlaşma noktaları arttırılıp güçlendirilmelidir. Gümrük ve gümrük dışı korumalarla savaşılmalıdır. Tekelleşme önlenip firma denetimleri açık hale getirilmelidir.

İşletmelerin üretim süreçlerinin gelişmesi, Marka yaratmaya yönelme leri. bölgesel ve global pazarlara açılma çabaları, teknoloji özümseme ve buluşçuluk kapasitesini geliştirmeleri, yönetim ve işletme personel kalitesinin yükseltilmesi rekabet gücü açısından önemlidir. Ülkeler bu alanlarda gelişme sağlayarak düşük girdiye ve ucuz paraya dayalı ihracatı arttırma politika ve alışkanlıkları ile mücadele etmek zorundadırlar.

Yönetici eğitim kalitesi, bilimsel yaklaşımların varlığı, kaliteli araştırma kuruluşları, üniversiteler arası araştırmada işbirliği, özel tüketici taleplerinin varlığı. belli bölgelerde ihtisaslaşmanın teşviki, şirketlerde merkezi olmayan yönetim, şirket kuruluş ve tasfiyesinde elverişli kuralların oluşumu da bu ülkelerin gelişme yolunda ağırlık verdiği ve vermesi gereken kurallardır.

Yönetim kapasitesi artırılırken gelişmiş ülkelerdeki yapıyı olduğu gibi almaktansa ülke koşullarına uygun kuruluşlar ve sistem oluşturulması en doğru yoldur. Kısaca etkili bir yönetim için şirket hedefleri ile hükümet politikaları koordine edilmelidir.

Bu durumda bir ülkenin ekonomik önceliklerini mevcut durumunu analiz ederek belirlemesi gerektiği anlaşılmaktadır. Ülkelerin bir ileri aşamaya geçerken sancılı yapısal değişimler geçirmesi kaçınılmaz görülmektedir. Bu gibi dönüşüm noktalarında ne yapılması gerektiğini bilen ve ona göre politikalar üreten ülkeler daha hızlı gelişebilmektedirler.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK EKONOMİSİNİN GELİŞME YOLU

1. GENEL DURUM

1.1. Türk Ekonomisinin Tarihi Gelişim Çizgisi

Türkiye ekonomisinin bugünkü durumunu değerlendirebilmek için, onun performansı ile ilgili bir gösterge oluşturan ,başlangıç noktasından ,dünyada liberalizasyonun artarak küreselleşmenin hızlanmaya başladığı döneme kadar olan gelişmelerini ve hatırlamakta yarar vardır. ¹

Osmanlı İmparatorluğu ,19. yüzyılın ikinci yarısına dek iktisat bilimi ve çağın gelişmelerinden uzak kalmıştır. Devlet ancak matbaanın icadından 277 yıl sonra kitap basımına izin vermiş ve ilk kitap 1729'da İbrahim Müteferrika tarafından basılmıştır.

İktisadi düşünce yaklaşımlarına gelince; 19. asır sonlarında Ahmet Mithat efendi tarafından yazılan ekonomi politik kitabında, ekonomik düzenin Müslümanların sömürülmesine yol açtığını anlattığını , buna karşılık 1859 da İstanbul'da kurulan ve kamuya yönetici yetiştirmeyi hedefleyen Siyasal Bilgiler Mektebinde okutulan kitabın ise sanayileşme aleyhindeki fikirlere dayandığına dikkati çekmeliyiz.

1914 yılı başında, Osmanlı İmparatorluğu tarafından yönetilen, 2 milyon km² lik alanda % 80'i Arap ve Türklerden oluşan, 26 milyon kişinin yaşadığı bilinmektedir. Bu dönemde, Batı Avrupa'da, kişi başına gelir 177 \$ iken Osmanlı İmparatorluğunda bu düzey,Avrupa'nın 1/4'ü kadar ve 44 \$ civarında bulunuyordu.

---

¹ Tokgöz,Erdinç,*Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi*,Ankara:İmaj Yayınevi,1999.s.s.1-14.

Osmanlı Devletinde Türkler, tarım ve askerlikle uğraşır ve memuriyet yaparlardı. Ticaret azınlıkların elinde idi. Tasarruf edebilenler asker ve sivil bürokratlardı. Müslüman Türkler, gerçek anlamda ekonomik faaliyete ancak 1908 de ilan edilen İkinci Meşrutiyetten sonra başlayabilmişlerdir.

Osmanlı devletinde, ulaşımın, haberleşmenin ve ticaretin olmaması sonucu tarımda geçimlik üretim hakimdi. Temelde tahıl üretilmekteydi. Bataklıklar nedeniyle sıtma çok yaygındı. Ekilmeye elverişli arazinin ancak 1/7'si ekilip geriye kalanı mera olarak kullanıldığından doğal gübre fazlaydı ve hem yakıtta hem gübrelemeye yetmekte idi.

Devlet tarımdan Aşar Vergisi alırdı. Devlet zayıflayınca tarımdaki yapı çökmüş ve derebeyi, ağa ve tefeciler düzeni hakim olmaya başlamış, böylece köylü yetiştirdiği üründen pay alan kişiye dönüşmüştür.

1838 Ticaret anlaşması nedeniyle ,devlet yerli malları koruyucu önlemler alamadığından, İmparatorlukta ithal tarımsal ürünler yerlilerin yerini almıştır. Sonuçta ,her yıl yaklaşık 12 milyon altınlık gıdanın ithal edilme zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

Bu dönemde kentler ve köyler arasında ulaşım olanağı bulunmadığından büyük şehirlerin ihtiyacı deniz yolu ile yapılan ithalatla karşılanmaktaydı. İthalat İstanbul Mersin ve Trabzon'dan limanlarından yapılıyordu. Şehirleşmenin temelinde ticaret ve kamu hizmetleri bulunuyordu. .

Türkiye kabotaj hakkına sahip değildi. Birinci Dünya Savaşı sonunda deniz taşımacılığı filosunda sadece 6 gemi kalmıştı.

Pamuk tütün afyon fındık üzüm ve incir gibi geleneksel tarım ürünleri ihraç edilmekte idi. Pamukta İngiliz ve Almanlar teknolojinin gelişmesine yardımcı olmuşlardı.

Batı ülkeleri Osmanlı devletinde ulaşım ve ticareti ellerine almış, ancak sömürge tipi çiftlikler kurma uygulamasına yönelmemişlerdir.

Toprak alım satımının serbest olması nedeniyle , İmparatorluğun son zamanlarında ,azınlıklar topraklara sahip olmuşlar ve Türkler azınlıkların işçisi durumuna düşmüşlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, büyük şehirler arasında, düzenli ve 4 mevsim açık kara yolu yoktu. Yabancı sermaye ise iç pazarlara yayılabilmek amacı ile demiryolu yapımı ve işletilmesinde yardımcı olmuştur. Kurtuluş savaşında bile tek ulaşım demiryolu idi ve hatlar yabancı şirketlerce işletiliyordu. .

Birinci Dünya Savaşında tarımda erkekler askere alınıp, büyükbaş hayvanlar ordunun emrine verildiğinden tarımsal üretim azalmış ve açığı karşılamak için devlet tarımda çalışma ve ekme yükümlülüğü getirmiştir. Bu durum kurtuluş savaşı süresince de devam etmiş ve bu dönemde hayvan ve orman varlığı büyük zarar görmüştür.

İmparatorlukta 1810'da Beykoz Deri, 1835'de Feshane'de çuha ve fes 1845'de Hereke'de kadife ipekli kumaş saten tafta 1850 de Bakırköy pamuklu dokuma 1892 Yıldız Çini fabrikaları kurulmuş, ülke içinde gümrük birliği ancak 1873 yılında oluşabilmiştir.

20. yüzyılın başlarında Osmanlı imparatorluğunda devletin saray ve ordu ihtiyaçlarını karşılamak için kurduğu yukarıda sayılan birkaç fabrika ve yabancı sermayenin kurduğu birkaç küçük ölçekli işletmeden başka sanayi faaliyet yoktu.

1913 de yapılan sanayi sayımında 20 un değirmeni, 30 ham ipek imalathanesi, 35 matbaa, 8 sigara kağıdı fabrikası 7 yünlü dokuma fabrikası olmak üzere % 50'si İstanbul'da toplam 200 civarında sanayi tesisi belirlenebildi. Bunların çoğunluğu kamu ihtiyaçları ve saray ihtiyaçları için kurulmuştu. Sanayi in ilerleyememesinin ana nedeni kapitülasyonlar nedeni ile koruma uygulanamamasıdır.

Her şeye rağmen halıcılık, bakırcılık, silah imalatı, saraçlık ve dokumacılık gibi emek ve doğal kaynak yoğun sektörlerde rekabet eden tesisler kurulmuştur 1913'de küçük sanayii teşvik ve yerli malları korumak üzere geçici sanayi kanunu çıkarılarak küçük işletmelere vergi muafiyeti, bedava arazi, geçici gümrük muafiyeti öncelikle bunların ürünlerini satılama yükümlülüğü getirilmiş ise de bu kanundan yararlananlar yine azınlık ve yabancılar olmuştur.

Yabancı sermaye azınlıklar aracılığı ile madencilik, elektrik su havagazı, tütün tekeli, imalat sanayii ile ulaştırmada tramvay ve demiryolları işletmeciliğine girmiş ve ağır sanayi yerine kısa vadede gelir getirecek alanlara yönelmiştir.

İmtiyazların sadece % 10'unun devlete ait olduğu madencilik sektöründe demiryolu şirketlerine maden imtiyazları sağlanması devleti çok yönlü kayba uğratmıştır.

İmparatorlukta ilk elektrik enerjisi santrali 1902 de Adana'da ,ikincisi 1913'de İstanbul'da, Cumhuriyet devrinde ilk santral ise 35 yıl sonra 1948'de Etibank tarafından kurulmuştur.

Birinci Dünya Savaşında Osmanlı imparatorluğunda 3 milyon insan askere alınmış bunun 1.5 milyonu şehit olduğundan 18-35 yaş arası erkek nüfusunda büyük azalma ortaya çıkmıştır. Bu koşulları takiben başlatılan Kurtuluş Savaşı, mecburi olarak vergileme borçlanma ve halkın varlıklarının % 40'ına el konulmak suretiyle finanse edilmiştir.

Kurtuluş Savaşından sonra 1.300.000 Rum Yunanistan'a gitmiş 400.000 kişi Türkiye'ye gelmiştir. Gidenler zengin bir sınıf olduğu ve sermayelerini de götürdükleri için geride ilkel bir tarım toplumu kalmıştır.

Kurtuluş Savaşından sonra ekonomik kalkınmayı engelleyen ana nedenlerden birisi olan yol eksikliğini çözümlene çabalarına batılılar teknik destek vermemişler, bu eksiklik kendi mühendislerimizle demiryolları yapılmaya başlanarak çözümlenmiştir.

Dış borçlanmanın yıkıcı etkilerinin bilincinde olan Devlet tüm işlerini dış borçlanmaya gitmeden yapmaya özen göstermiştir.

Bu arada değinilmesi gereken iki yardım vardır. Bunlardan birisi 125.000 altının Müslüman Hintliler tarafından yollanması -ki bu para daha sonra İş Bankası'nın kurulması için kullanılmıştır-İkincisi ise Rusya tarafından 10 milyon ruble gönderilmesidir.

17 şubat 1923'de İzmir İktisat Kongresi toplanmıştır. Kongre toplandığında Henüz Cumhuriyet ilan edilmemiş olmasına rağmen bağımsız ekonomiye geçişin hazırlıkları başlatılmış bulunuyordu.

Ekonomik Bağımsızlığın olmamasının geri kalmışlığın temel nedeni olduğu gerçeğinin farkında olan Hükümetin İzmir'de iktisat kongresi toplama kararına varmasının amaçları şöyle sıralanabilir.

A) Yeni kurulacak Türk Devletinin izleyeceği iktisat politikalarını oluşturacağı iktisadi sistemi tanımlamak

B) Kurtuluş Savaşında Ankara ile ilişkisi kopan sermaye çevrelerinin Ankara temsilcileri ile yakınlaşmalarını sağlamak

C) Milli mücadelenin amacının ekonomik bağımsızlık olduğunu dışa yansıtıp kapitülasyonlara karşı önceden tavır koymak

D) Batı ülkelerine komünist düzene geçilmeyeceği hakkında güvence vermek.

Böylece siyasi bağımsızlık yanındaki ikinci hedef ekonomik bağımsızlık olmuştur.

1927 yılında yapılan sayıma göre Türkiye’de 13.5 milyon nüfus vardı ve bunun % 68’i tarım sektöründe bulunuyordu. Aynı yıl içinde ekilebilir alan % 32 iken bunun ancak % 5’lik bölümünün ekildiği belirlenmiştir. Bu yapı nedeniyle öncelikle tarım teşvik edilmiştir 1925 yılında atılan önemli bir adım çiftçiye işlediği toprağı tapuya kaydettirme olanağı sağlanarak toprağın devlete ait olduğu kuralının ortadan kaldırılması olmuş ve bu tarımda gelişmeyi teşvik edici bir etki yaratmıştır.

1926 yılında ülkede yılda 90 milyon TL toplam değerinde sadece 573 ton şeker, 40.000 ton Çimento, 1.2 milyon ton Taş kömürü üretiliyordu. Bu düzeyler 12 yıl sonra 1938 yılına kadar 291 milyon TL değerine yükseltilebilmiştir. Üretim değeri, şekerde 42.500 tona, çimentoda 294.000 tona ve taş kömüründe 2.584.000 tona çıkarılabilmştir.

1927 sanayi sayımına göre Türkiye’de 65245 işletme vardı. bunun % 43.5’i tarım işletmesi olup % 79’u 4 den az kişi istihdam ediyordu. Sadece 155 iş yerinde 100’den fazla işçi çalışıyordu. İşletmelerin % 96’sı çevirici güç olarak organik maddeler kullanıyordu. Elektrik enerjisi kullanan işletme sayısı sadece 2822 idi.

O dönemde makro iktisat ve kalkınma iktisadı olmadığı gibi bu alanda bir teori bile gelişmemiş planlı kalkınma ve devlet öncülüğünde sanayi gelişme henüz keşfedilmemişti Lozan anlaşmasına göre 1929’a kadar gümrük vergilerini arttırarak

ekonomiyi korumak olanağı bulunmadığından ,1923-30 döneminde ekonomik alanda bir atılım yapılamamıştır.

1929 yılında dış fiyatların düşüp ithalatın artması üzerine Ekonomik Seferberlik ilan edilmiş ,1929 krizi tarımsal ürün fiyatlarını eski düzeyin 1/3'üne indirince tarımın teşviki anlamını kaybetmiş ve sanayileşme öncelik almıştır.

1929'dan sonra, talep yetersizliğinden kaynaklanan ve büyük bir tarım üreticisi olan ABD'de oluşan ekonomik yıkımın etkileri sanayi kesimine de yansınca ,ABD korumacı bir politikaya yönelmiştir. Roosvelt, çeşitli gurupların çıkarlarını devlet politikaları aracılığı ile uzlaştırarak New Deal olarak adlandırılan yol gösterici ve kamu harcamalarını arttırıcı politikalar uygulamaya başlamıştır. Neticede fonlar ABD'ye akmıştır. Ekonomik bunalımdan en çok Almanya etkilenmiştir.

Sovyet Rusya planlı ekonomi uyguladığından bu olumsuzluklardan etkilenmemiş, 1928-32 döneminde birinci beş yıllık planı uygulayarak 1937 yılında Dünyanın en büyük ikinci sanayi ülkesi haline gelmiştir.

1930'da yapılan sayımın değerlendirilmesi sonucu milli sanayi kongresine sunulan rapora göre sanayide, kuruluş yeri seçim hataları, işletme sermayesi yetersizliği, makine teçhizat noksanlığı, karlılık hesaplarında tutarsızlıklar vardır. Yönetim ve organizasyonda başarısızlık ve yetişmiş eleman eksikliği hissedilmektedir.

Bunalım boyunca Türkiyede şu gelişmeler olmuştur; 30 Kasım 1930'da iktisadi buhran vergisi konulmuş,devlet bizzat sanayileşmeye girmek zorunda kalmıştır. Ülke için yararlı olanları özel sektör yapamıyor ise devlet yapmalı fikri hakim olmuş, altyapının tamamlanması yoluna gidilmiş,tarımda modernleşme çabaları arttırılarak sanayileşme olanakları araştırılmıştır. Sektörlerin bütünleşmesi

için piyasa alt yapısı oluşturulmasına çalışılıp, kalkınma planı hazırlanması girişimi başlatılmıştır.

Amacı ,ülkelerin nasıl gelişebilecekleri olan kalkınma iktisadı 1950'lerden sonra gelişmiş olmasına rağmen bu iktisadın daha sonra geliştirdiği ilkeler istiklal savaşını takiben ATATÜRK tarafından Türkiye için kullanılmıştır.

Bu ilkeler şöyle sıralanabilir; Altyapının tamamlanması, tarım sektöründe modernleşmeye öncelik verilmesi, sanayileşme, ekonomik sektörlerin bütünleşmesi, ulusal düzeyde kalkınma planı hazırlanması, korumacılık. Askeri ve siyasi zaferlerin ne kadar büyük olurlarsa olsunlar ekonomik zaferlerle tamamlanmadıkça kazanımların korunamayacağına dikkat çekmiş olan Atatürk'ün uyguladığı sistem liberalizmden de planlı ekonomilerden de farklı olarak Karma Ekonomi olarak bilinmektedir.

1929'larda Serbest Fırka adı altında bir siyasi oluşuma izin verilmiştir. Bu oluşumun programı; Vergilerin inmesi, devlet gelirlerinin pahalı altyapıya harcanmaması, yabancı sermayenin özendirilmesi, özel girişime destek olunması. köylü ve çiftçiye ucuz faizle kredi verilmesi gibi liberalist ve anti devletçi hükümler içermekte idi.

Bunalımın Türkiye'yi etkilemesi sonucu Devletçilik uygulamaları hızlandırılmıştır. Bu uygulamalarla ilgili olarak bir yandan yasalar çıkmış diğer taraftan iktisadi kurum ve kuruluşlar oluşturulmuştur. Çıkan yasalar arasında ; Türk parasının kıymetini koruma kanunu; Ticarete taşışın meni ve ihracatın murakabesi ve korunması kanunu; TC Merkez Bankası kanunu, Bazı ülkelerden yapılacak ithalatın sınırlandırılmasına yönelik kanun, Çay şeker kahve ithalatının tekelden idaresi hakkında kanun, Sümerbank'ın kuruluş ve görevleri hakkında kanun, Ödünç para verme işleri hakkında kanun sayılabilir.

Bunlar arasında özellikle Merkez bankasının kurulması ve banknot basma yetkisi alması önemlidir. Ne var ki o dönemde paralar altına bağlı olduğu için Bu Banka'yı kurmak için kredi bulunması gerekmiş ve Para ihtiyacı Amerikan-Türk yatırım ortaklığına 25 yıllık kibrit imtiyazı verilmesi karşılığı alınan 25 yıl vadeli ve % 6.5 faizli 10 milyon altın kredi alınarak karşılanmıştır.

Sümerbank'ın kurulması ise bir kalkınma bankası niteliklerini taşıması açısından önemlidir.

1936'da "Maliye Vekaleti Teşkilat ve Vazifeleri Hakkındaki Kanun" çıkarılmış,

1935'de Etibank kurulmuş ve Yabancı sermayenin elindeki Divriği Demir Madenleri ile Ergani-Murgul bakır işletmelerini ve Ereğli kömür işletmelerini almış. Maden Tetkik ve Araştırma Enstitüsü-MTA –kurulmuştur.

1933'de İller Bankası ve Halk Bankası, 1937'de Denizbank kurulmuş, 1938 yılında bu kamu kuruluşlarını kontrol etmek üzere Genel Denetim Kurulu (Umumi Murakabe Heyeti) oluşturulmuştur.

Tarımda devlet sermayesi ile örnek çiftlikler kurulmuş, bunlar daha sonra Devlet Üretim Çiftlikleri'ne dönüşmüştür. İlk örnek Atatürk Orman Çiftliği'dir. 1935'de Tarım Satış Kooperatifleri Yasası çıkmış, kooperatifleşme teşvik edilmiştir.

Bunalımı takiben devlet ithalatı kısıtlamış İthalat ve ihracat ikili anlaşmalarla yürütülmeye başlanmıştır. Bu nedenle dış borçlanmaya gerek kalmamıştır. Dış denge sağlanınca anti enflasyonist politika uygulanabilmiştir. Kısaca otoriter yönetim ekonomiyi devlet desteği ile geliştirmeyi hedeflemiş, Devlet öncülüğünde planlı sanayileşme ilk defa Türkiye'de uygulanmıştır.

1933 yılında yabancı uzmanlar da getirilerek Birinci Sanayi Planı hazırlanmış ve 1934-38 döneminde uygulamaya konulmuştur. Bu planda sanayide üç beyaz ve üç siyah uygulaması hedeflenmiştir. Üç beyaz un şeker ve pamuklu bezdi. Üç siyah kömür demir ve akaryakıttı. Öncelikler ; Temel hammaddeleri yurt içinde üretilen ve üretilecek olan sınai tesislere, Büyük sermaye ve ileri teknoloji gerektiren tesislere ve kapasitelerinin yurt içi ihtiyacı karşılayacak düzeyde bulunan tesislere verilmiştir

Bu planla 45 milyon TL yatırım yapılarak 20 fabrika kurulmasını hedeflenmiş, yatırımlar Sümerbank tarafından koordine edilerek 100 milyon TL'ye tamamlanmıştır. Ayrıca Demir çelik konusunda İngiltere'den 12.5 milyon TL kredi alınarak Karabük, İş bankası öncülüğünde Paşabahçe Şişe ve Cam Fabrikaları oluşturulmuş son olarak özel sektöre ait olup verimli çalışmayan şeker fabrikaları devletleştirilerek 1935'de Türkiye Şeker Fabrikaları AŞ kurulmuştur. Tüm bunlar gerçekleştirilirken Türkiye'de sadece 300 mühendis bulunuyordu.

Birinci sanayi planının tamamlanmasından sonra oluşturulan İkinci Sanayi Planı savaş nedeni ile uygulanamayıp iktisadi savunma planına dönüşmüştür.

1923-34 arası % 2.5 olan milli gelir artış hızı 1934-39 planlı dönemde % 5-6 oranına yükselmiş ve 1923 de 44 \$ olan kişi başına gelir 1938 de 88 \$'a çıkmıştır. Bu zaman sürecinde aynı zamanda Siyasal, Sosyal, Kültürel ve İktisadi reformlar da gerçekleştirilmiştir.

Atatürk döneminde iktisadi alanda gerçekleştirilen büyük başarının temeli ülkenin iktisadi kalkınmasının hedeflenmesi ve bunun halka yönelik olarak yapılmasıdır.²

---

² Yenal, Oktay, *Cumhuriyet'in İktisat Tarihi*, İstanbul: Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, 2001. s.60.

Atatürk'ün ölümünden sonra oluşan hükümette Refik Saydam başbakanlığa getirilmiş ve Yeni hükümetin programı; Demiryolu yapımının programa göre devam ettirilmesi, Devletçilik ilkelerine bağlılığın sürdürülmesi, Denk bütçe politikasına devam edilmesi yönünde olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sırasında iktisadi yatırımlar durmuşsa da savaş yıllarında iktisadi devlet kuruluşu sayısı 31'den 111'e yükselmiştir.

Savaş döneminde 1 milyon çalışma yaşındaki kişi askere alındığından bu kişiler üretici iken tüketici oldukları için devlet alımları artmış ve bu artış kredi ve para arzı artışı ile karşılanmıştır. Kısaca borçlanma ve enflasyon savaş yıllarının finansman kaynakları olmuştur.

. Arzın kısılıp talebin artışı 1938-45 savaş döneminde fiyatların 5 kat artmasına yol açmış, 1939-49 döneminde para arzı 5 kat devlet iç borçları 14 kat artmıştır.

Kaynakların tüketime harcanması ve üretimdeki azalma ve savaşın fiyatları arttırması nedeniyle ithalat zorlukları doğurmuş ve bu dönemdeki politikalar mal kıtlığının yol açtığı sıkıntıları hafifletmek ve karaborsayı önlemek üzerine yoğunlaşmıştır.

Devlet ekonomiye daha fazla müdahale etmek zorunda kalarak İthalat ihracat için Ticaret Ofisi, Akaryakıt için Petrol Ofisi yetkili kılınmış,. Kömür yatakları devletleştirilerek Ereğli Kömür İşletmeleri ne bağlanmıştır.

Savaş sırasında Türkiye altın ve döviz rezervi biriktirmiş, İhracat yapılip ithalat yapılamadığı için dış ticaret fazla vermiş toplam GSMH düşmüştür.

1944 de savaş sonrası kalkınma plan ve program hazırlıkları başlatılmıştır.

1 Temmuz 1944'de Bretton Woods anlaşması yapılarak IMF ve WB kurulmuştur. Türkiye IMF'ye 1947'de üye olmuştur.

İkinci Dünya savaşı bittiğinde Avrupa ülkelerinin altın stokları tükenmiş ve ABD'ninki artmıştı. Savaş yıllarında ABD'ye tüm ödemeler altınla yapılmıştı. 1946 da 1 ons altın 35 \$ olacak şekilde altın dolar ilişkisi kurulmuş, dünya altın stoklarının 3/4'ü ABD'nin elinde olduğundan ülkelerin paralarını dolara göre tanımlamaları sonucu dolar egemenliği kurulmuş ve bu bağlantı 1973'e kadar sürmüştür.

Savaşın başlamasından Demokrat Parti İktidarı'nın başlaması arasında geçen dönemde Türkiye'nin dış ticaret düzeyi milyon TL olarak aşağıda gösterilmiştir.

TABLO 3: Türkiye'nin İhracat ve İthalatındaki değişmeler. (Milyon \$)

	1938 (1)	1950 (2)	FARK (2-1)
İHRACAT (1)	145	263	+118
İTHALAT(2)	150	285	+135
AÇIK (1-2)	-5	-22	-17

Kaynak: Erdiç Tokgöz. "Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi". İmaj Yayınevi ANKARA 1999 s. s. 84-128

İhracattaki artış krom ve canlı hayvandan kaynaklanmıştır. Savaş bittikten sonra ithalatın artıp ihracatın azaldığı gözlenmiştir.

1946-50 dönemi devletçiliğin gerileme dönemidir. Bu dönemde Rüştü Saraçoğlu'nun Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu çıkararak özel ormanları ve büyük toprak sahiplerinin arazilerini devletleştirerek topraksız ailelere vermeyi planlaması üzerine büyük toprak sahiplerinin öncülüğünde başlatılan muhalefet her türlü yolsuzluk ve kıtlığı devletçiliğe bağlamakta idi. 1946'da kurulan Demokrat Partinin Programlarında iktisadi devletçilik bulunmuyordu.

Recep Peker hükümeti ise 1946 da kurulmuş bu dönemde TL'nin devalüe edilmesi enflasyon durgunluk ve daralma yaratmıştır.

Aynı yıllarda dış kaynaklardan finanse edilecek yeni bir sanayileşme planı hazırlanmaya başlanmışsa da Türkiye'de "Devlet eli ile sanayileşme" planladığından savaş sonrası ABD yardımı alınmamıştır. Yunanistan'a 300 milyon \$ ekonomik yardım yapılırken Türkiye'ye sadece 100 milyon \$'lık askeri teçhizat kredisi açılmıştır.

1940'lı yılların sonlarında özel sektör tekstil sanayiinde, ticarete ve bankacılıkta önemli adımlar atmıştır. Ancak sınai yatırımların % 90'ı Sümerbank tarafından finanse etmiştir. 1949'da Kurumlar Vergisi Kanunu, 1949'da Gelir Vergisi Kanunu, 1949'da Vergi Usul Kanunu 1950'de Posta Kanunu çıkarılmıştır.

Eylül 1948'de İstanbul Tüccar Derneği öncülüğünde İstanbul'da bir İktisat Kongresi toplanmış ve bu kongrede "Özel sektör yeterince güçlendiğinden devletçiliğin işlevini yitirdiği ve Türkiye'de devletçi yaklaşımın sürdürülmesinin Türkiye'nin iktisadi çıkarlarını zedeleyeceği "ileri sürülmüştür.

ABD'nin karşılıksız yardım önerisi üzerine 16 ülke 1948'de Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatını kurmuşlardır. Teşkilatın amacı Avrupa'nın İmarı ve ülkeler arası işbirliğini geliştirmektir. Bu teşkilat 1948-61 arasında görev yapmış, 1961'de statüsünün değişmesi ve ABD, Japonya ve Kanada'nın da katılımları ile "İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü" OECD adını almıştır.

Türkiye Marshall yardımından 1948-52 yılları arasında 175 milyon \$'ı doğrudan ABD'den ithalat ve 176 milyon \$ dolaylı ithalat olmak üzere 351 milyon \$ kredi sağlamış, bu fondan Özel Sektör'e proje kredileri, TC Karayolları teşkilatı için malzeme ve eğitim, DSİ için teçhizat EİEİ için sondaj makineleri alımında yararlanılmıştır.

1950-60 Demokrat Parti dönemidir. Savaş zenginleri liberal dönemde birikimlerini daha kolay ve kısa zamanda değerlendirebilecekleri görüşü ile Demokrat partinin kuruluş ve gelişmesine katkıda bulunmuşlardır.

1950'li yıllarda Dünyada Az Gelişmiş Ülkeler üzerinde yapılan çalışmalar devlet müdahalesi olmadan kalkınmanın mümkün olmayacağını ortaya koymuş, bu nedenle "Kalkınma Planları" yapılması gereği ortaya çıkmışken Türkiye'de DP bu görüşün tam tersini savunuyordu ve programı sanayileşmeyi özel kesim eli ile yürütmek, tarıma öncelik vermek, dış ticarete liberalizasyon ilkelerine dayanıyordu.

1950'li yıllarda Avrupa'da yol gösterici planlama yapıldığını görüyoruz. . 1950'li yılların sonlarında Fransa, Hollanda ve Belçika'da uygulanan bu sistem den İngiltere 1951 de vazgeçmişse de 1961 den sonra yeniden uygulamaya başlamıştır.

1951 yılında Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksembourg "Avrupa Kömür ve Çelik Birliği"ni kurmuşlardır. Birliğin görünürdeki amacı bu ülkeler arası kısıtları ve gümrüğü kaldırmak ve diğer ülkelere ise ortak gümrük uygulamaktı. Gizli amaç ise Krupp Thyssen gibi demir çelik tekellerinin ortaya çıkmasını önlemektir. 25 Mart 1957'de işbirliğinin kapsamının geliştirilmesi yolunda adım atılarak imzalanan "Roma Anlaşması" uyarınca 1 Ocak 1958'de AT faaliyete geçmiştir. .

25 Haziran 1950'de Kore Savaşı çıkması Dünyada tarım ürünleri fiyatlarını arttırmıştır. Bunun üzerine Hükümet tarımı geliştirme programını yürürlüğe koymuştur. Bu model gereğince, yeni topraklar tarıma açılmış, Meraların sürülmesine göz yumulmuştur. Sonuçta tahıl üretimi artmış ve hayvancılık gerilemiştir. 1949'da buğday ekili alan 4 milyon hektar iken 1960'da 7.7 milyon hektara yükselmiş, kooperatifleşme yerine aile işletmelerine destek olarak Ziraat Bankası aracılığı ile tarımsal krediler verilmiş ve tarımsal destekleme alımları başlatılmıştır. TMO tarafından yapılan destekleme ödemeleri tüketiciye yansıtılmayıp

farklar devletçe ödendiğinden enflasyon yükselmiştir. Tarımda makineleşme artmış, traktör sayısı yükselmiş olduğundan işgücü fazlası doğmuş kentleşme hızlanmıştır.

Savaşın bitmesi ile tarımsal fiyatlarda doğan genel dalgalanma ülkeyi güç duruma düşürmüş ihracat azalıp ithalat artmıştır. 1958 yılında döviz kıtlığı nedeni ile traktörlerin % 80'ini oluşturan 70 tür traktör parçasızlıktan kullanılamayacak durumda idi.

Tarım sektörüne dayalı gelişmenin olumsuz sonuçları görülünce öncelik sanayi sektörüne kaydırılmıştır.

1950-60 döneminde tarımda yıllık ortalama %6. 2, Sanayide % 6.1 gelişme sağlandı. 10 yıl içinde tüketici fiyat indeksi 100 den 260 a yükseldi. % 85 olan tarımdaki aktif nüfus 1960 da % 74.8'e düştü. % 6.3 olan sanayi payı % 8.1'e yükseldi. GSMH da % 41.7 olan Tarımın payı % 38.0'e inerken Sanayiinin payı % 14.6'dan % 17.2'ye çıktı

Özel sektör yatırımlarının toplam yatırımlardaki payı 1955 yılı sonuna kadar % 50'nin üzerinde kaldı. Enflasyon ve döviz darboğazı nedeniyle özel sektör yatırımlarının yavaşlaması karşısında yatırım açığını karşılamak üzere kamu sektörü yatırımlarına ağırlık verildi. Neticede 1950'de İmalat sanayiinde çalışan kamu işletmesi sayısı 103 özel sektör işletme sayısı 2515 iken. 10 yıl sonra bu rakamlar sırasıyla 219 ve 5284'e yükseldi.

İkinci Dünya savaşı sonuna kadar ülke yabancı sermayeye kapalı tutulmuştur 1950-51 yıllarında yabancı sermayeyi teşvik kanunu çıkarılarak Ekonomi bütünü ile yabancı sermayeye açılmıştır.Dönem içinde ülkeye 23 firma ve 104 milyon Dolar yabancı sermaye girdi. 1954 yılında petrol kanunu hazırlandı. petrol alanları yerli ve yabancı girişimcilere açıldı. TPAO kuruldu.

1954'den sonra döviz darboğazı dolayısı ile öncelikle ithalatta liberalizasyona son verilmiş, 1955'de Türk Lirasının konvertibilitesi kaldırılarak ,kambiyo denetimi sistemine geçilmiştir.

Kamu kuruluşlarına ithal ikamesi için üretim izni verilmiş,şeker ve çimento fabrikaları kurulmaya başlanmıştır.1955-60 döneminde 11 şeker fabrikası, kurularak ülke kendi ihtiyacını karşılar hale gelmiştir.Petrokimya ve azot sanayileri alanında kamu kuruluşları başlatılmıştır.

Bu arada TMO ve KİT'ler açık veriyorlardı bütçe açıklarının da ilavesi ile tüm gelişme Merkez Bankası kaynaklarından karşılanıyordu.

1959'da Avrupa Topluluğu'na başvuruldu. 12 Eylül 1963'de Ankara anlaşması imzalandı.

İthalat 1950'de 385 milyon Dolardan, 1960 yılında 468 milyon Dolara . İhracat ise aynı dönemde 263 milyon Dolardan 321 milyon Dolara çıkmış; İthalatla ihracat arasındaki fark yapısal bir hale gelmiştir. Dönem içinde dış açık toplamı 1.2 Milyar Dolar olduğundan altın ve döviz rezervleri erimiş ve ithalat için kısa vadeli borç bulunması yoluna gidilmiştir.

1958 yılına gelindiğinde ekonomi çıkmazda idi. Yatırımlar durmuştu, Mevcut işletmeler ham madde bulamadığından çalışamıyorlardı. Mal kıtlığı ve karaborsa vardı İşsizlik artıyordu. Enflasyon kontrolden çıkmıştı. Batı ülkeleri uluslararası kuruluşların onayı olmadan kredi veremeyeceklerini söylediler.

Türk ekonomisini çıkmazdan kurtarmak için OECD bir yardım konsorsiyumu oluşturup istikrar tedbirleri paketi önerdi. Bir IMF uzmanı tarafından hazırlanan bu paket 4 ağustos 1958 tarihinde yürürlüğe kondu. Bu paket gereğince; TL'nin değeri düşürülüyordu, Para arzı sıkı kontrole alınacaktı emisyon ve krediler daraltılıp

selektif kredi uygulamasına başlanacaktı. İç piyasada KİT fiyatlarına zam yapılacak böylece talep kısılacaktı, İthalat 3'er aylık kotalarla planlı olarak yapılacaktı. İhracatı arttırıcı bir kur düzenlemesi getirilmişti, Bütçe denkliğini sağlayacak şekilde harcamalar azaltılacaktı, Yatırımlarda kısa sürede sonuç getirecek verimli projelere öncelik verilecekti.

Bütün bunların sonunda vadesi gelen 400 milyon Dolarlık borç ödemesi ertelendi ve 359 milyon Dolar yeni kredi sağlandı. Bu önlemler sonucu enflasyon yavaşladı ihracat ve ithalat arttı.

Bir süre sonra kurallara uyulmamaya başlandı kredi sağlanamayınca hükümet döviz dar boğazını aşmak için doğu avrupa ülkeleri ile takas ticareti geliştirmek amacıyla ikili ilişkilere başladı. ABD ye yapılan ziyaretten bir şey sağlanamayınca Sovyetler Birliği ile takas ticareti yapılması için girişimlerde bulunan hükümet 27 Mayıs 1960'da bir darbe ile devrildi.

Dönem sonu toplam dış borçlar 1 Milyar Doları aştı. Ülke döviz dar boğazı ile karşılaştı. 1950'de 21 milyon olan nüfus 1960'da 28 milyona çıktı kişi başına GSMH 166 Dolardan 358 Dolara yükseldi. Özel kesim ithalata dayalı küçük sanayi ve inşaat yatırımlarına ağırlık verdi. Enflasyon işsizlik karaborsa yaşandı.

1960 İhtilalinden sonra Milli Birlik Komitesi sivil bir hükümet oluşturdu ve plansız kalkınma olmaz fikri hakim olmaya başladı. Tüm yatırımlar durduruldu. Hükümete ülkenin kalkınma önceliklerini belirlemek için bir planlama örgütü kurması önerildi.

Bu amaçla Prof. Tinbergen geldi. DPT yasa tasarısı hazırlandı. Üniversitelerin ve kamunun katkısı ile oluşturulan DPT Ekim 1960'dan başlamak üzere faaliyete geçti.

DPT'nin görevleri şöyle sıralandı; Ülke kaynaklarını belirleme etmek, iktisadi ve sosyal politika hedeflerini belirlemede hükümete yardımcı olmak, planın uygulanması için yeniden yapılanma ve organizasyon önerileri hazırlamak, plan uygulamasını izlemek ve gereken plan değişmelerini yapmak, özel sektörü plan hedeflerine göre yatırım yapmasını sağlayacak teşvik tedbirlerini hazırlamak. Kısaca DPT bir danışmandı.

DPT, Yüksek Planlama Kurulu (YPK)ve merkez teşkilatı olarak iki organ olarak oluştu. YPK başbakanın başkanlığında 3 bakan ile DPT müsteşar ve daire başkanlarından oluşuyordu. Bu yapı 1991 de yeniden düzenlendi.

DİE hükümetlerin isteğine göre veri ürettiği için DPT önce verileri üretmek zorunda kaldı ve Planı buna dayandırdı. Plan hedefleri ve stratejisini hazırladı. Strateji demokratik düzende kalkınma yapılacağı, 15 yıllık perspektif içinde 5 yıllık planlar yapılmasını planın kamu sektörü için emredici özel kesim için özendirici olmasını öngörüyordu. Yıllık gelişme hedefi % 7 olarak seçildi. OECD. WB. AID. IMF, FAO'nun dolaylı desteği kazanıldı.

30. ekim. 1961 de imzalanan Türk- Alman anlaşması ile 1962 yılından itibaren işçi göçü başladı. Bu bir yandan işsizliğin azalmasına diğer taraftan döviz gelmesine yol açtı.

1963-67 İ:beş yıllık kalkınma planı uygulama dönemidir. Bu dönemde yapılan çalışmalara göre ; Türkiye'de okuma yazma yaşında olanların % 60'ı okuma yazma bilmiyordu, köylerin % 53'ü kasabaların % 55'i içme suyundan yoksundu, nüfusun % 70'i elektrikten yararlanamıyordu, Doğan her 1000 çocuktan 165'i bir yıl içinde ölüyordu, nüfusun % 2.5'i veremliydi. 4000 kişiye bir doktor düşüyordu, Büyük şehirlerdeki nüfusun %30 u tek odalı evlerde yaşıyordu. Bu verilere dayanarak yol gösterici bir plan hazırlandı.

Gerek 1961 gerekse 1982 anayasaları kalkınmanın bir plana göre yürütülmesi konusunda emredici olup şimdiye kadar 8 plan hazırlanmıştır.

I. plan başarılı oldu. Bu dönemde ortalama % 6.6 gelişme hızı sağlandı. Enflasyon %5.2 oldu. . Ancak planlı kalkınmaya karşı akımlar siyasete hakim oldu. 1968-72 döneminde yıllık % 6.9 oranında bir kalkınma hızı sağlandı. Ancak dönem sonuna doğru enflasyon hızlandı fiyat artışlarındaki dönem ortalaması % 10'un üzerine çıktı.

23 Kasım 1970'de katma protokol imzalandı. Buna göre sınai yatırımların planlanması ve gümrükle koruma yasal olarak mümkün değildi. Ancak Dünyadaki özel gelişmeler bunun yürürlüğe konmasını geciktirdi. . Bunlar arasında petrol krizi ve AET 'nin genişlemesi de sayılabilir.

Sabit kur uygulaması dış ticaret açığının artmasına yol açtı diğer ülkelerde yıllık % 16-20 arasında ihracat artışı yaşanırken Türkiye'de ihracat artış hızı % 4'lerde kaldı.

1973-77'de III. kalkınma planı hazırlandı. 37 sektörlü Girdi-Çıktı tablosunun kullanıldığı bu plan 22 yıllık bir perspektif plan olarak gümrük duvarlarının kalkmasını sağlayacak şekilde hazırlandı. Hızlı sanayileşme ve yatırım malları üretimini esas aldı. Hedef tarımın payının % 11.5'e inmesi. Sanayiın payının % 35'e yükselmesi ve hizmetlerin payının % 53.4 olması idi.

Bu dönemde ekonomide stagflasyon yaşandı. Dış ticaret açığı GSMH'nin % 8.7'sine çıktı. İthalatta liberalizasyonun artması ve TL değerinin devalüe edilmemesi sonucu ekonomik yapı bozuldu. Açığı karşılamak için dış borçlanıma arttırıldı. 1977'ye gelindiğinde dış borçlar 11.5 Milyar Dolara çıkmıştı. IMF ve alacaklıların katılımı ile borç ödeme planı hazırlandı.

1979-83 dönemi IV plan dönemidir. 24 Ocak kararları ile liberalizasyona geçildi. Hazırlanan 64 sektörlü model ve plan uygulanamadı.

24 Ocak kararlarının içeriği ve hedefleri şöyle sıralanabilir. ; Mal kısıtlıklarını giderip kuyrukları kaldırmak. -Bu amaçla kit fiyatları artırıldı-, Enflasyonu aşağı çekmek -Para arzının kısıp bütçe açığını küçültücü önlemler alınması-, İhracatı artırıp dış ticaret açığını azaltmak için devalüasyon, ihracat destekleri ve esnek kur politikası uygulamalarına yönelmek. Gelişme hızını yükseltmek, Piyasa ekonomisine işlerlik kazandırmak.

Bu programın yürütülmesi için IMF ile standby anlaşması yapıldı. Serbest faiz ve subvansiyonların azaltılması yoluna gidildi. Bütün bu tedbirler sonucu enflasyon azaldı ihracat GNP'nin % 11'ine çıktı. Toplam dış borç 17 Milyar Dolara ulaştı

2-7 Kasım 1981'de İkinci İzmir İktisat Kongresi toplandı. Ekonomik politika hataları tartışıldı. .

1984'de ara plan yapıldı % 7.4 gelir artışı sağlandı. Beşinci plan 1985-89'u kapsadı. Ekonomi, plan disiplini tanımayan kısa vadeli taktik kararlarla yönetildi. Bunun sonucu ; enflasyon % 70'lere çıktı, ekonomi ortalama % 5.1 büyüdü,. üretici değil aracı ihracatçı teşvik edildiğinden özel sanayi gelişmesi durdu. -İthalat serbestleştirildi ve ithalatçılık sanayicilikten daha karlı oldu. -İhracat 11.5 Milyar \$'da kaldı.

1989'a gelindiğinde dış borç 41 Milyar Dolara çıkmıştı. 1985'de vergilerin % 17.6'sı faizlere giderken bu oran 1989'da % 33.6'ya yükseldi. -Yurt dışına döviz kaçmaya başladı.

V. plan sonunda yurt dışındaki işçilerin sayısı 3 milyona yaklaştı. Faizsiz bankacılık, vatandaşların serbest döviz bulundurabilmesi, katma değer vergisi uygulaması, borsanın açılması, özelleştirmenin başlaması gibi adımlar atıldı. Türk ekonomisi liberalizasyon ve küreselleşme akımlarının oluşturduğu yeni ortamda yaşama savaşı vermeye başladı.

1.2. AB İle Entegrasyona Giren Diğer Ülke Deneyimleri ve Beklenen Sorunlar

Türkiye'nin durumunu incelerken onu diğer pek çok gelişmekte olan ülkeden ayıran "AB tam üyeliğine hazırlanmakta olan bir ülke" olduğu gerçeğini gözden uzak tutamayız. Çünkü AB ile entegrasyon için gerçekleştirilen değişiklikler ülkeyi aynı zamanda "Dünya ile entegrasyon" için başka bir anlatımla küresel rekabete hazırlamaktadır.

AB ye entegrasyon deneyimi geçirmiş ve geçirmekte olan ülkelerde meydana gelen gelişmeler bir ülkenin Türkiye'nin hem Dünya hem de AB ile gelişen entegrasyonu ve küreselleşmeden nasıl etkilenmekte olduğu ve etkileneceği konusunda yol göstericidir.

Ülkeler AB ile entegrasyon aşamasında hem mal hem faktör piyasaları açısından entegre olmaktadır. Her mal temelde üretim faktörlerinden oluştuğundan mal ve faktör piyasalarındaki değişimler ve etkileşim bir süre sonunda ekonomiler arasında faktör fiyatlarının bir düzeyde dengelenme eğilimi ile sonuçlanmaktadır.

Adaptasyon döneminde mal piyasalarındaki uyumsuzluklar ülkelerin sektör politikalarında ve işletmelerin yapılarında meydana gelen değişimler ve ithalat ihracat akımları ile, faktör piyasalarındaki sorunlar ise kaynak transferleri ve emeğin dolaşıma açılması ile dengelenmekte, bölgesel dengesizlikler İrlanda örneğinde

görüldüğü gibi topluluk desteği ve özel sübvansiyonlarla giderilmeğe başlanmaktadır.³

Türkiye AB ilişkileri mal piyasalarında tam entegrasyon-Tarımın özel durumu hariç- faktör piyasalarında ise emek dolaşımının dahil olmayacağı bir eksik entegrasyona şeklinde gelişmektedir. Bunun doğal sonucu “Emek yoğun endüstrilerin” uygun koşullar sağlanmak şartı ile bu ülkede yoğunlaşmasına yönelik bir eğilim doğması olmalıdır.

Türkiye entegrasyon deneyimi geçirmiş olan ülkelerin yaşadıkları ve aşağıda sayılan aşamaların bir kısmını gümrük birliği dolayısıyla belli bir oranda yaşamıştır ve tam entegre olduktan sonra da yaşayacaktır.⁴

Dünya ve AB de hakim olan konjonktür entegrasyonun yol açtığı problemleri şiddetle etkilemektedir.

Dışa açılan ülkenin geçmişte uyguladığı politikalar sonucu oluşturduğu ekonomik yapı adaptasyon aşamalarını etkileyen önemli bir faktördür.

Entegre olan ülkenin politikaları açık ekonomi politika uygulamalarına ne kadar yakınsa entegrasyon o kadar az problemlidir.

Güçlü tekellerin gurupların politik denetimindeki ekonomilerdeki yapı ekonomik demokrasinin olduğu yapıdan daha zayıf olduğundan entegrasyon aşamasında yaratmaktadır.

Entegrasyon yüksek enflasyon ve bütçe açıkları ile yüksek işsizliğin bulunduğu ortamda makro ekonomik sorunlar yarattığından bu konuların

---

³ Bertie Ahern, s. 6.

⁴ Şengezer, Gümrük Birliği, s. 96.

entegrasyon başlamadan önce ulusal politikalar ve dış destekler ve yardımlarla çözülmüş olması gerekmektedir.

Entegrasyon kurallarının kabulü ile AB den ithalatın ekonomide şok yaratacak şekilde arttığı gözlenmekte; ithalat artışına sübvansiyonların kalkması da eklendiğinde bu etki daha da şiddetli olarak hissedilmektedir.

Entegrasyonla sadece AB ile değil Ortak Gümrük Politikası'na uyum dolayısı ile diğer ülkelere karşı koruma da azaldığından bu ülkelere yapılan ithalatta artmaktadır.

İthalatın artışı ve korumaların kalmasının yol açtığı fiyat düşmeleri iç piyasada kar marjlarını düşürmekte, rekabet edebilen işletmeler geliştirmekte edemeyenler ise başka firma ve grupların denetimine geçmekte veya kapanmakta firmalarda dış pazarlara yönelme eğilimi yaratmaktadır.

İç piyasa karlılığı belli bir düzeyin altına düştüğünde ise sermayenin yurtdışına yatırım yapma eğiliminin arttığı görülmekte ve bu nedenle yatırımlarda azalma meydana gelmektedir.

Üretim kısa bir dönem için duraklamakta hatta gerilemekte ise de yapısal değişimi sağlayan önlemler, yabancı sermaye girişleri ve dış piyasalarla bağlantıların artmasına paralel olarak ekonomik gelişme zamanla hızlanmaktadır.

Tarım kesimindeki gelişmeler ülkelerin bu sektördeki durumuna göre değişmektedir.

İç piyasalarda sübvansiyonlu faiz veren ülkelere kıyasla yüksek faiz uygulayan ülkelerde sanayi adaptasyonu daha kolay olmaktadır.

Entegrasyonun gelişmesi sürecinde öz kaynakların artırılmasına yönelik hükümet politikaları önem kazanmakta, Ülkenin uyguladığı kur politikası gerek kaynak temini gerekse ihracatın gelişimini önemli ölçüde etkilemektedir.

Dış krediler ve yabancı sermaye olanaklarının kolayca sağlanmaması, üretken sektörlerin diğer ülkelerde geçerli desteklere paralel destek görmemesi, , ARGE, bölgesel kalkınma, KOBİ ve yabancı sermaye politikalarının yetersiz olması halinde ise doğabilecek problemlerin kontrol altına alınması mümkün olmamaktadır.

Entegrasyon yaşamış ülkelerin gözlemlenmesinden alınan en önemli ders ; her ülkenin başarısı ve karşılaştığı sorunların o ülkenin makro ekonomik politikalarının ve yeniden yapılanmadaki başarısı veya beceri eksikliği ile doğru orantılı bulunduğu ; dış yardım ve desteklerin sorunların çözümüne yardımcı olabileceği ancak adaptasyonun ana kaynağının ekonominin yapısı ve rekabet gücü olduğu dur.

Dışa açılmada stabilizasyon politikaları uygulama zorunluluğu, teknoloji edinmede tutarlı bir politika üretilmesi gereği, dış pazarlar edinmede yeni yaklaşımlar geliştirme, firmalarda verim artırıcı yeniden yapılanma ve organizasyon gibi ihtiyaçların önem kazandığı görülmektedir.

Bu aşamaların geçilmesine paralel olarak bir süre sonra gelirin diğer ülkelere kıyasla daha hızlı artması sonucu olarak işsizlikte ve enflasyonda azalma gözlenmektedir.

Entegrasyon öncesinde mevzuat uyumu için önemli çabalar sarf edilmesi gerekmektedir. Altyapıdaki açıklar daha şiddetle hissedilmekte, sorunların belirlenip çözümlerin geliştirilmesinde dış Dünya ile daha yakın bir işbirliği ihtiyacı doğmaktadır.

Özetle entegrasyon ve küreselleşmenin devlet için etkin bir bürokrasi, üstün bir makro ekonomi yönetim sistemi işletmeler için ise üstün bir yönetim ve buna bağlı yeniden yapılanma gerektiren uzun dönemli karmaşık ve sürekli izlenip yönlendirilmesi gereken bir proses olduğu gözlenmektedir.

1.3. Mevcut Durumun Değerlendirilmesi

Türkiye stratejik durumu ve dinamik nüfusuna rağmen yeterli hızda büyümektedir. Ortalama gelir artış hızı son 10 yılda % 3 civarındadır. Bunun sonucu olarak : 1991’de Türkiye’nin kişi başına geliri AB’nin % 26’sı düzeyinde iken bu 2002’de % 22’sine düşmüştür ve AB ile ara açılmaktadır.⁵

Kronik makro ekonomik dengesizliğin temelinde mali dengesizlikler yatmaktadır. Yürütülen mali politikalar enflasyonu artırıp para değerini düşürmüş ve ekonomide dengesizliklere yol açmış, bu politikaların olumsuz etkileri sermaye hesabında ve bankacılık sisteminde bozulmalar şeklinde ortaya çıkmıştır.

Yaşanan krizler nedeniyle iç ve dış şoklara karşı önleyici mali politikalar uygulanmakta ve ekonomide buna bağlı şiddetli dalgalanmalar yaşanmaktadır. Makroekonomik dengesizliği yaratan unsurlar arasında, kronik yüksek enflasyon, iş hayatı dalgalanmaları sayılabilir. Türkiye krizler yaşadığı yıllarda önemli ekonomiler arasında %30 un üzerinde enflasyona sahip tek ülke idi.

Bu durumu önlemek üzere oluşturulan hükümet programı ile sosyal güvenlik reformu, altyapı, tarım, özelleştirme, bankacılık sistemi, yapısal reformlar başlatılmış, uygulanan sıkı para politikası sonucu enflasyon yıl sonunda %39 a kadar inmiştir.

---

⁵WB. “Turkey:Country Economic Memorandum”Towards Macroeconomic Stability and Sustained Growth”, Washington, World Bank(WB), November 2003, s.s.1-8.

Özel bankaların düşük faizli dış kaynakları kamuya yüksek faizlerle aktarması bunların hem vade hem de kur riskinin yükselmesine yol açmış, Kamu bankalarının görev zararları ise tarım destekleri ve kobilere verilen ucuz krediler nedenleri ile artmıştır. TL'nin aşırı değerlenmesi, faizlerin düşmesi, sıcak paranın artışının yol açtığı talep ve tüketim artışı sonucu, cari açık 2000'de GNP'nin % 5'inin üstüne çıktığından sürdürülemez mali politikaların makro ekonomik dengeyi bozucu etkileri kısa vadeli spekülasyon sermaye hareketlerinin tetiklediği cari hesap açıkları ve bankacılık sistemi krizi ile sonuçlanmıştır.

Krizde bankalar azalan kar marjları ve açık pozisyonlarının doğurduğu artan likidite ihtiyaçları nedeni ile faizleri yükseltmişler ve spekülasyon atakları başlamıştır.

Türkiye arka arkaya iki kriz yaşamıştır. Ülkemizdeki döviz kuru çıpasına dayalı enflasyon düşürme programı temeldeki mali sistem zayıflıkları ve bankalar sistemi zayıflıkları nedeniyle 2001 başında çökmüştür. Çöküşte iç faktörler kadar yükselen petrol fiyatları, Euro'nun değerinin düşmesi, gibi dış faktörler de etkili olmuştur.

İkinci krizi takiben hükümet hızla krize müdahale etmiş ve daha güçlü bir ekonomik programı aynı yıl içinde yürürlüğe sokmuştur. Bu program hazırlanırken krizle karşılaşan diğer ülkelerin deneyimlerinden geniş ölçüde yararlanılmış, Büyük ölçüde IMF ve WB gibi dış kaynaklarla desteklenen programın ilk hedefi alınan mali önlemlerle kamu borçlarının sürdürülebilirliği konusunda güven arttırmak ve ek finans sektörü önlemleri ve uluslararası finans raporlama sistemleri içeren bankaların yeniden yapılandırılması olmuştur.

Bu program çerçevesinde yapılan işler şöyle sıralanabilir;

A) Mali dengeyi kurmak ve kamu borçlarının sürdürülebilirliğini sağlamak için sıkı para politikası ve mali önlemlerin alınması.

B) Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması. Bu arada bankacılık denetleme ve düzenleme kurulu aracılığı ile özel bankalara ve kamu bankalarına bütçeden kamu desteği sağlanması

C) İddialı bir kamu sektörü reformu ve daha ileri yapısal ve kurumsal düzenlemeler programı uygulanması.

Bu uygulamalardan amaçlanan kamunun yönetim gücünün ve para yönetim gücünün artırılması idi.

Program çerçevesinde yeni bir özelleştirme atağı başlatılmış, liberalizasyon artırıcı önlemler alınmıştır. Bunlar arasında enerji, telekom, tarım sektörü politikalarının bağımsız kurullar aracılığı ile uygulanması sayılabilir. Bu yolla özel kesim için yatırım ve iş ikliminin iyileştirilmesi hedeflenmiş, ayrıca düşük gelir gurupları üzerinde krizin etkilerini azaltıcı önlemler alınmıştır. Tüm bu uygulamalar hükümetlerin sorunu temelden çözme niyetinde olduğu konusunda herkesi ikna edecek biçimde yapılmıştır.

Kronik mali dengesizliği ortadan kaldıracak şekilde kapsamlı bir kamu sektörü reform programı uygulaması başlatılmış ve 2002'de ekonomik faaliyet yeniden canlanmaya başlamış ve GNP % 7.8 artmış, 2003'de gelişme devam etmiştir. Bu şekli ile Türkiye, krizden çıkış ve ihracat gelişmesi açısından 1999 Kore ve 1995 Meksika gibi hızla düzelen ülkeler arasında bulunmaktadır.

Bu krizlerden çıkarılacak ders küreselleşmiş bir Dünyada bankacılık sistemi zayıf ve sermaye hareketlerinin serbest olduğu bir ekonomi için kur çıpasına dayalı bir enflasyonu indirme programının başarılı olamayacağı ve güvenilemez olduğudur. Çıparın yerli paranın aşırı değerlendirilmesine yol açarak cari hesap açığı yarattığı bunun sonucu olarak yatırımcı güvenini zayıflattığı anlaşılmaktadır.

Dünyada krizlerin incelenmesi kur spekülasyonlarının genellikle bankacılık krizine yol açtığını, sermaye hareketlerinin kısıtlanmasının ise bankacılık sistemi sağlam olmasa da ekonomileri krize karşı koruyup gelişmenin devamına yol açtığını göstermektedir.

Ülkenin bugünkü durumunda mevcut riskler Kamu borçlarının sürdürülebilirliği ve Finans sektörü reformunun yarıda kalmasıdır.

Türkiye’de kamu borçlarının artış nedenleri arasında reel faizlerin yüksekliği, devalüasyon, bankaların yeniden yapılanması programının yüksek maliyeti ve derin bir depresyon yaşanması bulunmaktadır. Nitekim bankaların yeniden yapılandırılmasının getirdiği mali yük özel bankalar için % 16.3-Kamu bankaları % 16.4 olmak üzere GNP’nin % 32.8’i kadar hesaplanmaktadır.⁶

Doğrudan Yabancı Yatırımları destekleyecek ortamın hazırlanmaması, Cari açığın artışı, Dünya ekonomisindeki yetersiz gelişme ve sorunlar, Siyasi olaylar. Uluslararası yatırımcıların davranışları, Dış fonların sağlanmasında doğacak güçlükler, verimlilik artışının yetersizliği ve verimli yabancı sermayeden faydalanılmaması ise orta vadede karşılaşılabilecek riskler arasında gösterilmektedir.

---

⁶ WB,Turkey:Country Economic Memorandum,.....s. 21.

TABLO 4: Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler (1999-2003)

	1999	2000	2001	2002	2003
1. GNP Gelişme hızı %	-6.1	6.3	-9.5	7.8	5.0
2. Yıllık Enflasyon oranı%	68.8	39.0	68.5	29.7	20.0
3. Nominal faiz haddi %	106.2	38.0	99.1	63.8	45.0
4. (3-2)	37.4	-1.0	30.6	34.1	25.0
5. İşsizlik oranı %	7.1	6.6	8.5	10.6	12.3
6. Faiz dışı fazla/GNP	-2.0	2.7	5.5	3.9	6.5
7. Net kamu borcu/GNP %	61.0	57.7	95.0	79.8	77.0
8. Özelleştirme Milyar \$	0.1	3.3	2.8	0.3	1.5
9. Cari hesap dengesi/GNP%	-0.7	-4.9	2.4	-1.0	-3.2

Kaynak : "Turkey:Country Economic Memorandum 2003, s. 6

Ekonomide 2003 trendleri % 5 gelir artışı, ihracatta hızlı gelişme, özel tüketim ve yatırım harcamalarında artış, ve % 20'nin altında bir enflasyon olarak hesaplanmıştır.

Her ne kadar enflasyonda hızlı bir düşüş, nominal faiz hadlerinde dikkate değer bir azalma ile ifade edilebilecek hızlı bir düzelmeye gözleniyorsa da ekonomi hassas bir denge içinde bulunmaktadır. İyileştirmeyi ihracat sürüklemektedir. Aşırı TL değerlenmesinin olumsuz etkisi ücretlerdeki düşme ile kompanse edildiğinden şimdilik ihracat bu gelişmeden olumsuz etkilenmemiştir.

Ekonomideki mali dengeyi olumsuz etkileyen faktörler tam olarak giderilememiştir. Bunlar arasında sosyal güvenlik sisteminin açıkları, Seçim harcamaları, Vergi affi beklentisinden kaynaklanan vergi tahsilatı azalmaları, Bütçe dışı fonların kapatılmasının yol açtığı bütçe harcamaları artışları sayılabilir.

Ülkede kamu borçlarının GNP ye oranı yüksek bir düzeydedir. Cari açık artmaktadır. Ekonominin iyileşmesi reel faiz hadlerinin düşmesine bağlıdır. Özel kesimin finans kaynaklarına ulaşmasındaki dar boğazlar gelişmeyi engelleyebilir.

Tüm bu tedbirlerle her ne kadar krizin derinleşmesi kontrol altına alınmış ise de özellikle bankacılık sisteminin yükünün ekonomi üzerine binmesi sonucu kamu harcamalarının GNP ye oranı % 58'e çıkmış bulunmaktadır. Bu çok yüksek bir düzeydir ve harcamaların % 22'si faiz ödemelerinden oluşmaktadır.

Vergi oranlarına gelindiğinde ise 1990'dan 2002'ye kadar sosyal güvenlik katkıları da eklendiğinde vergi oranının % 18.9'dan % 31'e çıktığı gözlenmektedir.

Türkiye'nin değişik kalkınma hızları ve farklı reel faiz hadleri alternatiflerinde ihtiyacı olan faiz dışı fazla oranları aşağıdaki simulasyon tablosundan izlenebilir. Bu oranlar Kamu borçları/GDP oranının sabit kalması için gereken oranlardır. Gerçekleşmeleri kurun dalgalanmasının devamı ve rekabet gücünü arttıracak önlemlerin alınmasına bağlıdır.

TABLO 5: Kamu borcunun GNP ye oranının sabit kalması için gerekli Faiz dışı fayda %

Reel Gelir artışı (GNP) %	7	9	11	13	15	17
3	2.8	4.3	5.9	7.3	9.0	10.5
4	2.0	3.5	5.0	6.6	8.1	9.6
5	1.1	2.7	4.2	5.7	7.2	8.7

Kaynak : "Turkey:Country Economic Memorandum 2003, s. 12.

Türkiye'nin rekabet gücünü oluşturan verimlilik karşılaştırmasına bakıldığında şöyle bir görünüm elde edilmektedir.

TABLO 6: Türk Ekonomisinde Verimlilik

YILLAR	1980-85	1985-90	1991-95	1996-2000
1. İşçi başına katma değer (PPP)	6. 771	11.311	15.062	12.819
2. İşçi başına maliyet	1. 902	2.583	6.377	4.917
2 /1 %	28	23	42	38
Birim emeğin yarattığı katma değer (kat)	3. 636	4.879	2.394	2.607

Kaynak : "Turkey:Country Economic Memorandum 2003, s. 31.

Türkiye mali sistemindeki dengeleri oluşturmak için Sosyal güvenlik sistemi reformu, Tarımsal destekler, SMI destekleri sorunlarını çözümlemek zorundadır.

Piyasa güvenini kazanmak ve kamu borçlarının sürdürülebilirliğini sağlamak için orta dönemde ekonomik reformların devam etmesi gereklidir. Krizden tam olarak çıkılması 2003-2006 döneminde % 5'lik bir gelişme sağlanması ile mümkün olabilir.

Krizden çıkıldığının göstergeleri siyasi güven ve kredibilitenin artışı, makro ekonomik istikrar(azalan faizler, yatırım artışı, tüketim artışı), verimlilik artışı, bunun sonucu hızlı bir ihracat ve ithalat artışı ve yabancı sermaye girişlerinde artıştır.

Türkiye'de orta dönemde devletin hızlı hareket edip yatırımcılardaki güveni arttırması yanında hızlı ve gelir dağılımını düzeltici bir kalkınma stratejisi uygulaması gereklidir. Makro ekonomik dengenin anahtarı gereken yapısal reformlardan ve bu yolla mali politikaların düzenlenmesinden geçmektedir. Nitekim hızlı gelişen ülkeler bunu ; Makro ekonomik istikrar (ülkeler ya gelişmeden ya kurlardan ekonomik dalgalanma yaşarken Türkiye kronik yüksek enflasyon ve gelir dalgalanmalarının ikisini de yaşadı), Hızlı bir fiziksel sermaye birikimi, İnsan sermayesine yatırım, Kamu etkinliğinin arttırılması, İş ikliminin iyileştirilmesi yoluyla sağlamışlardır.

Türkiye'nin AB hedefine ulaşmak için aslında %5 den daha hızlı gelişmesi gerekmektedir. AB ile ilişkilerin gelişmesi ve entegrasyon bu ekstra hızı sağlamak için araç olabilir.

Kısa sürede alınan mali önlemler kriz önlemede başarılı olsa da bunların kalıcı olmaları ancak yapısal değişimlerle desteklenmelerine bağlıdır. Uluslararası desteğe sahip programlar özellikle AB standartlarını hedef almış ise enflasyonun düşmesine rağmen durgunluğa yol açmayan sonuçlar verebilir.

Mali programların uygulanabilmesi ve yatırım ikliminin geliştirilmesi için kamu sektörünün modernize edilmesi, kamu yönetiminin geliştirilmesi çabalarının kararlılıkla sürdürülmesi gerekmektedir. . Programların etkinliği sosyal politikalar uygulanması ve insan kaynaklarını geliştirme konularında yeterliliği de kapsar.

Türkiye'de iş ortamını iyileştirici yapısal reformlar kilit oluşturmaktadır. . Bu yapılırsa gelişme verimlilik artışı ile sağlanacaktır. Özel sektöre uygun rekabet koşulları hazırlanması ve yeterli kaynak temini ise bu kilidin anahtarlarıdır.

Özetle Türkiye'de mali sektör reformunun devam etmesine, işletmelerin yeniden yapılandırılmalarının hızlandırılmasına, düzenleyici reformların tamamlanmasına özelleştirme ve piyasa liberalizasyonu hızlandırılarak yüksek ölçüde üretken yabancı sermayenin çekilmesine ihtiyaç vardır.

Ekonomik Programın uygulanmasında şu sorunlar henüz çözümlenememiştir:

- A) Banka sistemine verilen güvencenin kaldırılması
- B) Kitlerdeki aşırı istihdam ve verimsizliğin ortadan kaldırılması
- C) Belediyelere verilen garantiler sorununun çözümlenmesi
- D) Vergi toplama sisteminin etkinliğinin artırılması,
- E) İşletmelerin yeniden yapılanmaya önem vermemeleri

F) Emek piyasasındaki katılıklardan gelen riskler.

1.3. Türkiye'nin Rekabet Gücü Kriterleri Açısından Durumu

101 ülke ve 7707 iş adamına uygulanan anket değerlendirme sonuçları EK' te ve gösterilmiş olup sonuçlar aşağıda irdelenmiştir.

Ankette 4000 \$ ve altı PPP'ye sahip olan 28 düşük gelirli ülke, 4000-17000 \$ arası PPP'ye sahip 39 gelişmekte olan ülke ve 17000 \$'dan yüksek PPP'ye sahip olan 34 gelişmiş ülke kapsamıştır.

Genel sıralamada Türkiye gelişmekte olanların ortasında yer almaktadır.

Hesaplanan indekslerle ülkelerin orta ve uzun vadeli gelişmeleri arasında istatistik olarak güvenilir ilişkiler bulunmuştur. Öte yandan GCI ile BCI farklı kalkınma faktörlerini temsil ediyorlarsa da aralarında yüksek bir korelasyon bulunmaktadır.

2003-2004 dönemi için yapılan GCI sıralamasına göre Türkiye 102 ülke arasında 65. sırada bulunmaktadır.

Türkiye'nin durumunda kamu kuruluşlarının niteliği açısından hızlı bir iyileşme gözlenmektedir. Ülkemiz makro ekonomik ortam açısından 82. Kamu kuruluşları açısından 63. Teknoloji açısından ise 54. sırada yer almaktadır.

Türkiye BCI indeksinde genel indekste 52. , İşletme operasyonlarında 51. ve ülke iş çevresi indeksinde ise 55. Sırada yer almaktadır.

2002-2003 dönemi ele alındığında Türkiye'nin Dünya sıralamasındaki durumu şöyle özetlenebilir.

GCI indeksi 2002 de 65. Sırada olan ülkemiz 4 sıra atlayarak 2003'de 61. sıraya yükselmiştir. Makro ekonomik çevre indeksi 68. Sırada olduğumuzu göstermekte ise de bunda yaşanan krizlerin etkilerinin de varlığını gözardı etmemek gerekmektedir.

Ülkemiz aynı dönemde kamu kuruluşlarının yapısı açısından 63. Sıradan 57. sıraya Teknoloji indeksi açısından ise 54. Sıradan 52. sıraya yükselmiş durumdadır. Bu gelişme potansiyeli açısından olumlu bir durumda bulunduğumuzu ortaya koymaktadır.

Makro ekonomik durumla ilgili durumun alt indeksleri özellikle istikrarda 94. -yayınlanan verilere göre 96, anket verilerine göre ise 62-durumda olmamızdan etkilenmektedir. Kamu israfları sıramız 75., ülke kredi ratingimiz ise 63. sıradadır. Kamu kuruluşlarının çalışması açısından bakıldığında kontratların uygulanmasında 63. sırada bulunduğumuz görülmektedir.

Teknolojik durumumuz açısından alt indekslere baktığımızda Buluşçulukta Dünyada 68., ICT'de 51. ve teknoloji transferinde 39. Sırada olduğumuz anlaşılmaktadır.

Bunlardan gerçek gelişme potansiyelini gösteren İş rekabet gücü indeksindeki gelişme dikkat çekici olup aşağıda gösterilmiştir.

TABLO 7: Türkiye'nin İş Rekabet Gücü Sıralamasındaki Yeri

	2003	2002	Fark
BCI	51	54	+3
Şirket stratejileri ve operasyonları	50	56	+6
İş Ortamı	54	55	+1
GNP Per. Cap. PPP		6176\$	

Kaynak: World Economic Forum 2003

Bu arada sıralamalarda Arjantin, Rusya ve Türkiye'nin buldukları yerin yaşadıkları ciddi ekonomik krizlerin etkilerini taşıyabileceğini gözden uzak tutmamak gerekmektedir. Bunlar arasında ülkemizdeki krizlerin temel nedeni olarak harcama cephesinde mali disiplin yoksunluğu ve kamu borç yönetim kapasitesi yetersizliğinin yattığı bilinmektedir. Bu nedenlerle yüksek dış borç düzeyi -mali sorunlar- yüksek faiz-cari açık-para kaçıışı ve kriz şeklinde oluşan bir krizle karşılaşmıştır. İndekslere bakıldığında Türkiye'de IMF tarafından oluşturulan -Paranın çıpaya bağlanması- politikasının ekonomide gerekli yapısal düzeltmeler yapılmadan başarı şansı olmayan bir uygulama olduğu anlaşılmaktadır.

Her ne kadar İMF Arjantin ve Rusya'nın tersine Türkiye'nin borçları ödeyemeyeceğini ilan etmesini, sağladığı destekle önlemişse de bu bulgular Türkiye'deki krizlerden makro ekonomik yönetim kapasitemizin zayıflığı kadar krizlerin finans kaynağı, müşavir ve kriz yöneticisi fonksiyonlarını bir arada taşıyan IMF nin yetersizliğinin de büyük ölçüde sorumlu olduğu sonucuna varıyoruz. .

Uluslar arası rekabet gücümüzdeki iyileşmeyi doğrulayan diğer bir indikatör ise ,WB tarafından yapılan Türkiye gelişme endeks tahminleridir. Bu tahminlere göre de Türkiye 1996-2002 döneminde Özgürlükler ve hesap verme açıklığı, devletin etkinliği, yönetim kalitesi, Kanunların uygulanması ve kamu yozlaşmasının önlenmesi açısından dikkate değer bir gelişme göstermiş bulunmaktadır.

2. EKONOMİDEKİ YAPISAL DEĞİŞİMİN ÖLÇÜLMESİ

2.1. Yaklaşım

Ülkelerin rekabet gücünü ölçmek ve buna bakarak ekonominin sağlıklı olup olmadığını değerlendirmek için, bugüne kadar yapılan araştırmaların çoğunluğunda ,ihracatın artış hızına ve ne tür ürünlerden oluştuğuna, başka bir anlatımla ürün kompozisyonuna bakılmaktadır.

Geleneksel yaklaşım, yapı değişikliği konusunu araştırıcının yorumuna bırakmakta ve uygulanabilir sonuçlar elde etme açısından pek kullanışlı bulunmamaktadır.

Bunun nedeni, ürün düzeyindeki çalışmalara bakılarak elde edilen bulguların rekabet gücünün gelişmesi hakkında bir gösterge oluşturabilirse de bu gücün yapısı ve kaynakları hakkında bir yön göstermemesidir.

Aynı düzeydeki bir ihracat artışı ;ithal komponentinin artması, emek yoğunluğunun farklılığı, teknoloji düzeyi yüksek veya sermaye yoğun ürünleri içermesi halinde farklı anlamlar taşıyacağından farklı yorumlanmalıdır.

Nitekim önceki bölümlerde görmüş bulunduğumuz uluslararası düzeydeki rekabet gücü çalışmaları, rekabet gücü analizleri açısından kalitatif verilerin ve yapısal değişmelerin, kantitatif verilerden daha anlamlı olduğunu göstermiştir.

Türkiye'nin rekabet gücünün indikatörlerinden birisi de şüphesiz ihracat gelirlerindeki gelişmelerdir. Bu bakımdan ihracatın artış oranı önemlidir. Kanımızca daha önemli olan unsur bu artışın kaynakları, yapısı ve sürekli olup olmadığıdır.

Miktar ve değerlerle ilgili yorumlar için gereken tablolar kolayca düzenlenebilir ve hesaplamalar kolayca elde edilebilir olduğundan tercih edilmektedir. Oysa ihracat yapısına yönelik değerlendirme için gereken hesaplar birçok teknik güçlükler içerir.

Bu görüşle ve miktarlarla ilgili pek çok yorum ve değerlendirmelerin zaten mevcut olmaları nedeniyle, çalışmamızda ,ihracatın faktör yapısını değerlendirme girişiminde bulduk.Böylece hem miktarlara yönelik analizlerin bulgularını test etmek hem de dışarıya gerçekte hangi faktörleri sattığımızı ve ihracat faktör kompozisyonundaki gelişim eğilimlerini bulmayı hedefledik.

Pekçok teknik eleştiriye açık olmakla birlikte en azından cevaplanması gereken bazı yeni sorular ortaya koyacağı ve daha ileri araştırmalar ve diğer analizlerle birlikte kullanıldığında bize değişik bir görüş kazandıracığı için yöntemin yararlı olacağını düşünüyoruz.

2.2. Kullanılan Yöntem

Daha önce teşviklerle ilgili bölümde de açıklamış olduğumuz gibi ürünlerin sektör düzeyinde ve ekonomi düzeyindeki maliyet yapıları farklıdır. Bunu nümerik olarak göstermek için araştırmamızla ilgili hesaplamalardan seçtiğimiz örnek bir ürünle ilgili bilgiler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

TABLO 8: Hayvan Yemi Sektörü Maliyet Yapısı (%)

	Endüstri Düzeyi (1)	Ekonomi Düzeyi(2)	2-1	2/1
İthal Girdiler	17	26	+9	1.52
Ücretler	3	13	+10	4.33
Amortismanlar	1	5	+5	5.0
Faiz Rant Kar	22	56	+34	2.45
G. S:Katma değer	100	100		

Görüldüğü gibi 100 \$'lık hayvan yemi üretmek için sektör düzeyinde 17 \$'lık ithal girdi kullanılmasına rağmen ekonominin bu üretim için toplam döviz ihtiyacı 26 \$'dır.

Endüstride 100 \$'lık üretim için gereken emek düzeyi 3 \$ iken ekonominin bütününde kullanılan emek 13 \$ olup sektör ihtiyacının 4.33 katıdır.

Ekonominin bütününde Faiz rant ve kar olarak endüstri düzeyinde üretilen gelirin 2.45 katı üretilmektedir.

Bu durumda ele alınan sektörde ekonominin bütününden yansıyan maliyetlerin sektörel teknoloji ve maliyetlere kıyasla çok daha önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Buradan sektörel düzeyde yapılacak maliyet analizlerinin ve ekonomik değerlendirmelerin ,ekonominin bütünü göz önüne alınmadığı takdirde dan fazla bir anlamı olmayacağını söyleyebiliriz.

Başka bir anlatımla bir ülkenin rekabet gücü tüm girdilerin sağlanma şekli ve maliyeti ile yakından ilgilidir. İthal girdilerin pahalıya mal edilmesi, ekonomideki ücret düzeyindeki oynamalar, sermaye maliyeti, ve tekellerin varlığı ürün maliyetlerini ve dolayısı ile sektörlerin rekabet güçlerini yakından etkilemektedir.

2.3. Veriler

Araştırmada DİE'den alınan Input-Output (I/O) ve ihracat verileri kullanılmıştır.

I/O tablosu olarak kullanılan 1996 yılı tablosu Türk ekonomisinin sektörel ilişkilerini içeren en son ve güncel tablodur. Aslında bu tür tablolarda yapısal değişme ancak uzun zaman içinde gerçekleşmekte olduğu ve tablolar büyüdükçe hata ihtimali giderek azaldığı için tablo kullanılarak düzey olarak değilse bile yön olarak kullanılabilir sonuçlar elde edilebileceği düşünülmüştür.

2.4. Hesaplamalar

Hesaplamalarda kullanılan yaklaşım şu şekilde özetlenebilir. ;

Input-output üretim modelinin yukarıda özetlenen eşitliklerde ortaya çıkan çarpan matrisleri aşağıda birikimli input katsayılar tablosu şeklinde özetlenmiştir.

Birikimli input katsayılar tablosu doğrudan input katsayılar tablosuna benzer bir yapıda aşağıdaki gibi gösterilebilir.

$(I-A)^{-1}$	$(I-A)^{-1} B$
$C(I-A)^{-1}$	$C(I-A)^{-1} B + D$

A) İlk olarak Türkiye'nin I/O tablosu alınmış ve ara malları toplamı ithal ve yerli olarak ayrılarak iki bölümde yeniden düzenlenmiştir.

B) Oluşan matrisin sütun toplamı 1'e eşit olacak şekilde % dağılım olarak oluşturulmuş bu tablodan ara malı kullanımını gösteren teknoloji kare matrisi ayrılmıştır.

C) Kare matrisle aynı boyutta bir diagonal birim matris oluşturularak ikinci aşamada oluşturulan kare matris bundan çıkarılmıştır.

D) Elde edilen matrisin tersi alınmıştır.

E) Katma değerleri içeren % dağılımlı C matrisi bir önceki aşamada hesaplanan ters matrisle çarpılarak sektörel faktör kompozisyonlarına ulaşılmıştır. Bu hesaplama sonuçları EK. . den izlenebilir.

F) Sektörel faktör kompozisyonları I/O'ya göre uyarlanmış ihracat vektörleri ile çarpılarak yıllara göre ve dolar cinsinden toplam ihracatın faktör bileşimine ulaşılmıştır.

G) Elde edilen ihracat yapılarının karşılaştırılması yolu ile yapısal değişimi belirlemek için ilk olarak 1990, sonra AB ile gümrük birliğinin yürürlüğe girdiği 1995 yılı ve en son olarak gümrük birliği koşullarının uygulandığı 2001 yılı verileri alınarak hesaplamalar yapılmıştır.

Tüm veriler için aynı I/O tablosu kullanıldığından ve teknoloji matrisi değişmediğinden gözlenen değişimler ,tanım olarak sadece ihracatın ürünlere göre dağılımının sonucundan etkilenmekte ve ekonomideki yapısal gelişmeyi göstermektedir. Kısaca ihracatta meydana gelen değişimin hangi tür ürünlerden kaynaklandığını göstermektedir.

1990, 1995, 2001 ihracat verileri yanında 1995-1990 ve 2001-1995 dönemlerinde meydana gelen dönemsel değişiklikler yıllar arasındaki farklar olarak hesaplanıp incelenmiştir.

Son olarak 1990-2001 döneminde 1995 yılının gerçekten bir anlamlı kırılma yılı olup olmadığını belirlemek üzere bir istatistiksel test uygulanmıştır.

2.5. Elde Edilen Sonuçlar

2.5.1. Girdi Çıktı Analizi Sonuçları

Hesaplama detayları EK de verilmiş olup analize olanak verecek biçimde aşağıda iki tabloda özetlenmiş bulunmaktadır.

TABLO 9: Türkiye’de Yıllara Göre İhracatın Faktör Bileşimindeki Gelişmeler (1000 US \$)

	1990 yılı mutlak	1995 Yılı mutlak	2001 yılı mutlak	1990-95 mutlak	1995-2001 mutlak	1990-2001 % Artış hızı
1. İHRACAT	13119232	21709000	31335000	8589767	9626000.00	7.40
2. Dolaylı vergiler	716225	1109400	1629200	393174	519800.00	6.75
3. Amorismanlar	1080652	1894800	2631900	814147	737100.00	7.57
4. Ücret	1988360	3480900	5718800	1492539	2237900.00	8.95
5. İthal girdiler	3107149	5124900	7426800	2017750	2301900.00	7.40
6. Faiz rant kar	6226846	10099100	13928200	3872254	3829100.00	6.95
7. Emek verimi	4, 03	3, 42	3, 85	2, 34	3, 12	

“Ücret dışı katma değer/ücret(İthalat hariç)”

TABLO 10: Türkiye’de Yıllara Göre İhracatın faktör bileşimindeki gelişmeler (%)

Yıllar	1990	1990-95	1995	1995-2001	2001
1. İHRACAT	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
2. Dolaylı vergiler	5,45	4,57	5,11	5,39	5,19
3. Amorismanlar	8,23	9,78	8,73	7,65	8,40
4. Ücret	15,15	17,37	16,04	23,24	18,25
5. İthal girdiler	23,68	23,48	23,61	23,91	23,70
6. Faiz rant kar	47,49	45,08	46,54	39,77	44,44

Yukarıdaki tabloların incelenmesinden ilk bakışta ortaya çıkan bulgular şu şekilde sıralanabilir;

İTHAL GİRDİLER: Türkiye’de ihracatta ürün kompozisyonundaki değişme ithal komponent içeriğine yansımamıştır. Bu hem incelenen yıllar hem de ara dönemler için geçerlidir. Bu, ithal içeriği daha yüksek ürünlere doğru bir gelişme olmadığı şeklinde ve/veya ithalat ikamesinin artmakta olduğu şeklinde yorumlanabilir.

ÜCRETLER: Üretim teknolojisinde bir değişme olmadığı kabul edilmesine rağmen ihracatta emek yoğunluğu gözle görülür biçimde yükselmiştir. Bu artış hızlanarak devam etmektedir. Başka bir anlatımla emek yoğun ürünler ihracatı yükselmektedir. Ancak bu değerlendirmenin sektörel düzeyde derinleştirilmesine ihtiyaç vardır. Özellikle hizmetler sektörünün bu gelişimdeki payının ne olduğu ve emeğin nitelik olarak ayrıştırılması sağlanarak analiz yapılması gerekmektedir.

FAİZ RANT KAR: Tablolardan 1990 yılından bu yana karlılık oranında ve sermaye getirilerinde düzenli bir azalma görülmektedir. Bunun nedenleri dış rekabetin Dünyada emek yoğun ürünlerde ticaret hadlerindeki gerileme nedeniyle artışı, gümrük birliği dolayısı ile korumaların azalıp iç rekabet koşullarının değişmesi, veya iç piyasa karlılığının azalması (tekelleşmenin azalması) gibi pek çok nedeni olabilir. Ancak tüm bunlar Türkiye’nin karlılığı artan bir üretim ortamına

sahip olmaktan uzak bulunduğu gerçeğini vurgulamakta ve belli bir eğilim göstermektedir. Buna bakarak yatırımların azalması nedeni ile ihracattaki artış eğiliminin yavaşlaması beklenmelidir.

BİRİM EMEK BAŞINA KATMA DEĞER: Sağlıklı bir ihracat gelişmesi birim emek başına düşen katma değerin artması ile tanımlanmalıdır. Bu bir yerde üretimde bilgi ve sermaye yoğunluğu artışını ifade etmektedir. Bu eğilime baktığımızda ihraç edilen ürünlerde emek verimlilik katsayısının giderek düştüğü anlaşılmaktadır.

AMORTİSMANLAR: Amortisman giderleri ihracattaki fiziksel sermaye yoğunluğunun bir göstergesi olarak alınabilir. Bu katsayıların incelenmesi de bize ihracattaki sermaye yoğunluğunun azalmakta olduğu sonucunu vermektedir. Bu gelişimde ,dönemin bütününde faizlerin yüksekliği ve sermaye alternatif maliyetinin yüksek olmasının sermaye yoğun sektörlerden uzaklaşma eğilimi yaratması ve emek reel gelirlerindeki düşmenin, emek yoğunluğu artışında etkili olması olasılığını akla getirmektedir.

Mutlak değeri olarak alındığında 2001 yılında 31.335 Milyar Dolarlık ihracatta 7. 426 Milyar Dolarlık ithal ara malı, 5,719 Milyar Dolarlık Emek, 2,632 Milyar Dolar Amaortisman, 1,629 Milyar Dolar da dolaylı vergi bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Tablolar bize aynı zamanda son 11 yılda ihracatın ve içindeki faktörlerin artış hızlarını da vermektedir.

Katma değeri bölümünde detaylandırıcı çalışmalar yapılması koşulu ile ihracat yapımızın daha detaylı bir analizi ve bu şekilde alternatiflerin test edilmesi ile etkili politikaların neler olacağının anlaşılması mümkün olabilir.

Katma değeri yapısı üzerinde özellikle makro ekonomik politikaların, kamu borçları, vergiler, enflasyon ve kur konusundaki uygulamaların etkilerinin ayrıca

analiz edilmeye değer olduğu düşünölmektedir. Ancak bu çalışmalar daha geniş kadro ve olanaklarla başarılabilir olacak kapsamda olduğundan burada konu ile ilgili bir girişimde bulunulmamıştır

Tablo Türkiye'nin ihracat artışının "Yapısal olarak rekabet gücü artışı yoluyla değil, emek yoğun ürünlerde atıl kapasite değerlendirilmekle, karlardan ve ücretlerden fedakarlık edilmek suretiyle" gerçekleştirilmekte olduğunu göstermektedir. Bu gelişmenin teknolojik gelişme ve verimlilik ayağının tatminkar olduğunu gösteren bir bulguya rastlanamamıştır.

Daha detaylı bir değerlendirme ancak sektörel düzeyde yapılacak çalışmalarla mümkün olabilir. Ayrıca bu yapısal gelişmeye yaşadığımız ekonomik krizlerin, Dünyadaki ticaret haddi değişmelerinin, etkisinin ne olduğu bilinmemektedir. AB ile ilişkilerin yapısal bir gelişmeye yol açtığı ise Gümrük Birliği öncesi ve sonrası verilerin incelenmesinden kolayca görölebilmektedir.

Bununla birlikte ,içeriği tam olarak bilinmese de bundan böyle araştırmamızda kullanılan yöntemle yıllık ihracat verileri değerlendirilerek gidişatin yönünün ve ihracat içeriğinin izlenebilmesi mümkündür.

Buraya kadar elde edilenler ölkemizin ihracatını artırmakla birlikte "Düşük girdi, geri teknoloji ve düşük verim tuzağında bulunduğu yönündedir.⁷ Dolaysı ile Türkiye'de teknolojik gelişme açısından durumun ne olduğu ve bu alanda neler yapılması gerektiği sorusunun ölkemiz için yaşamsal bir konu olduğu ortaya çıkmaktadır.

---

⁷ Giorgio Barba Navaretti, İsidro Soloaga, Weightless Machines and Costless Knowledge An Empirical Analysis of Trade and Technology Diffusion, World Bank DECRG-Trade Group, 2001. s. 21.

Bunu sağlayacak yatırımların ve ARGE harcamalarının ileri teknoloji alanlarına yönlendirilmesi, teşviki, bu amaçla kaynak sağlanması ve benzeri önlemlerle yeni ekonomiyi yakalamaya yönelik politikaları içeren ulusal bir strateji gereği ortadadır.

Her şeye rağmen çok sınırlı olanaklarla ve deneme niteliğinde başlatılan analizin daha da genişletilmeden kesin bir yargıya varmanın doğru olmayacağını düşünüyoruz.

2.5.2. AB İle Entegrasyonun Etkisinin Testi

Elde edilen sonuçların teyidi amacı ile her iki dönem arasında ihracat yapısında anlamlı bir değişim olup olmadığını belirlemek üzere ayrı bir test uygulamanın doğru olacağı düşünülmüştür.

Yöntem açısından değişimi belirleyebilecek Chow Testi zaman serilerine değil ancak regresyon ilişkilerine uygulanabileceğinden dolayı (1990-94, 12) ve (1995. 1-2001. 12) aylık dönemlerini kapsayan iki devre arasında ihracat değişme hadleri arasında bir farklılığın bulunup bulunmadığını saptamak için Wilcoxon Sıralama Testi kullanılmıştır.

Parametrik olmayan bu testin alternatifi olan ve her iki dönem eğilimleri arasındaki farklılığı ölçen t testinden ise özellikle kaçınılmıştır. Çünkü söz konusu testin özelliği normal dağılıma dayanması buna karşın zaman serilerinde bu varsayımın gerçekleşmemesidir.

Wilcoxon testi için ihracattaki değişme hadleri hesaplanarak N_a birinci dönem hadleri, N_b ikinci dönem hadleri birleştirilerek küçükten büyüğe doğru sıralanmışlardır. Birinci dönem sıralamalarının toplamı $W_a=19813$, İkinci dönemin sıralamalarının toplamı ise $W_b=13598$ dir.

Yönteme göre küçük ile işlem yapılmaktadır. Test istatistiği

$$Z = \frac{Wb - [Nb(Na + Nb + 1) / 2]}{[Na.Nb(Na + Nb + 1) / 12]^{1/2}}$$

Wa=19813 Wb=13598 Na=155 Nb=103 alınarak z değeri = 0, 4421 olarak hesaplanmaktadır.

H0 :Birinci dönemin ihracat değişme hadleri ikinci döneme göre daha düşük değildir.

H1: Birinci dönemin ihracat değişme hadleri ikinci döneme göre daha düşüktür.

Z < Za durumunda H0 Reddedilmekte, Z > Za veya Z = Za koşulunda reddedilmemektedir.

Bu olayda Z=0. 44 < 0. 05=1. 64 olduğundan (1995.01-2000. 12) döneminde ihracattaki değişme hadlerinin birinci döneme kıyasla farklı ve daha yüksek olduğu kabul edilecektir. Bu her iki dönem arasında yapısal bir farklılık olduğuna işaret etmektedir.⁸⁹

---

⁸ Laverne Login, "Statistics for Modern Business Decisions", Harcourt Brace, N. Y, 1974. ss413-414

⁹ Neyran Orhanbilge, "Örnekleme Yöntemleri ve hipotez testleri", Avcıol Basım, İstanbul, 2000. ss 284-286

BULGULARIN ÖZETİ VE SONUÇ

1.0. BULGULARIN ÖZETİ

Türkiye ve diğer gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri, sürekli olarak ekonomik kriz; gelişmiş ülkeler ise talep yetersizliği nedeniyle resesyona veya enflasyon tehlikesi açmazında yaşamaktadırlar.

Bu durumun nedeni dünya ekonomisinde son 15 yıllık dönemde hızlanan küreselleşme sonucu oluşan yeni koşullardır.

Krizlerin ve durgunluğun oluşmasında rekabetin artması ve ülkelerin kendilerini değişen koşullara uyduracak şekilde yeniden yapılandırmakta gecikmeleri de etkili olmakta ekonomik krizler ve dengesizlikler doğal olarak siyasi istikrarsızlık yaratmaktadır.

Türkiye bir yandan tüm ülkeler gibi ,değişen dünya koşullarına uyum sağlama diğer taraftan ekonomisini AB ile entegrasyona hazırlama süreci yaşamaktadır.

Bu süreçte atılması gereken adımların gecikmesi ve hatalı adımlar atılması geçen on yıllık süre içinde ülkemizde kalkınmanın yavaşlaması ve ekonomik krizlere yol açmıştır.

Ekonomilerin değişen koşullara uyumu rekabet gücünü artırıcı önlemlerden geçmektedir. Rekabet gücünün en iyi göstergesi ise ülke ihracatının hem düzey hem de yapı olarak değişmesidir. Bu nedenle rekabet gücünü artırıcı önlemler ihracat yapısını değiştirici önlemlerle örtüşmektedir.

Rekabet gücü ile ilgili değerlendirme yapabilmek için, rekabet edilen ortamı oluşturan dünya ekonomik yapısının işleyişini, rekabet edilen ülkelerin durumunu ve

Türkiye ekonomisinin yapısını tarihi gelişimi içinde yakından tanımak ve doğru yorumlamak gerekir.

Kalkınma insanların yaşam kalitesinin yükselmesi olarak tanımlanmakta sadece gelir artışı veya dengesiz gelir artışı kalkınma sağlamamaktadır. Buna rağmen uygulamada gelir artışları ve dalgalanmaları gündemi kalkınmadan daha fazla işgal etmektedir.

Kalkınma amacıyla kullanılan politikalar ülkeden ülkeye ve zaman içinde elde edilen bilimsel bulgulara paralel olarak değişmektedir. Ülkelerin zaman içinde farklı kalkınma yöntemlerine yöneldikleri ve/veya aynı zaman dilimi içinde farklı ülkelerin uyguladıkları kalkınma politikalarının da benzeşmediği görülmektedir. Bu durum her ülkenin ekonomik ve sosyal yapısının farklı olmasından kaynaklanmaktadır.

ABD, AB, Avrupa ve Güneydoğu Asya ülkeleri kalkınmaya yönelik farklı görüş ve politikalara sahip olmalarına rağmen kalkınmada başarılı olmuşlardır. Başarılarının temelinde her şeyden önce adı geçen ekonomilerin uzun vadeli ve tutarlı bir stratejiye sahip olmaları ve bunu titizlikle uygulamalarının yattığı anlaşılmaktadır.

Uzun vadeli ve tutarlı bir stratejiye ve bunun gerektirdiği ekonomik programlara sahip olmayan ve uluslararası kuruluşların güdümüne girerek onların önerileri ile hareket eden veya etmek zorunda bırakılan ülkelerde ise ekonomik kayıplar yüksek, kalkınma yavaş ve problemlidir.

Değişik ülkelerde bugüne kadar gerçekleştirilen uygulamalara bakıldığında kalkınmada hizmet sektörü ve doğal kaynakların da etkisi olmakla birlikte temel sürükleyici sektörün bilinçli sektör stratejilerine dayanarak geliştirilen sınai ürünler ihracatı olduğunu görmekteyiz.

Sektör stratejileri, etkin teşvik önlemleri ve destekler aracılığı ile uygulanabilmektedir. Teşvik ve desteklerin belirlenmesinde etkinliğin artışı ise bu konuda oluşturulacak politikaların sektörün ekonomiye ileri ve geri etkilerinin - yapılacak makro ekonomik hesaplamalarla bulunarak- göz önüne alınarak belirlenmesi yolu ile sağlanabilir.

Belirlenen politikaların artan rekabet, belirsizlik ve teknolojik gelişmelerin oluşturduğu koşullarda sürekli olarak yapılacak gerekli değişikliklerle güncellenmeleri gerekmektedir.

Değişen koşullarda işletmeler, teşvik sistemlerini de içeren makro ekonomik ortamda yapısal gelişmeye ağırlık vermek ve gelişmelerini çağdaş işletme stratejileri ve yönetim sistemleri kullanarak hızlandırmak zorundadırlar. İstikrarlı bir ekonomi oluşturulmadan ,işletmelerin içinde bulunduğu ortam ve iç yapıları düzeltilmeden verilecek teşviklerin gelişmeye etkisi sınırlı kalmaktadır.

Kısaca makro ekonomik, sektörel ve işletme düzeyinde tutarlı ve entegre politikalar belirlenip uygulanması ulusal rekabet gücünü artırma , ekonomik büyüme ve kalkınmanın temelini oluşturmaktadır.

Dış ticaretin ve ihracatın kalkınmanın sürükleyicisi olduğu konusunda gerek teorisyenler gerekse uygulamacılar arasında eskiden beri bir fikir birliği olmakla birlikte ticareti arttıran uluslararası rekabet gücünü oluşturan faktörler konusundaki fikirler zaman içinde önemli ölçüde değişmiş ve farklılaşmıştır.

İhtisaslaşma, doğal kaynaklar, tasarruf düzeyi gibi unsurların ağırlık kazandığı dönemler olmuşsa da zamanımızda yaklaşımlar teknoloji ile toplumun organizasyon ve yönetim kapasitesinin en önemli faktör olduğu noktasında birleşmiştir.

İhracatın kısıtlandığı ve korumacılığın hüküm sürdüğü bir ortamda ülkelerin kendilerini güçlendirme çabalarının rekabet gücü artışı ve ihracat artışı gerçekleşmediği için istenen sonucu vermediği bilinmesine rağmen dünyada korumacılık çok uzun yıllardır ön planda gelmektedir ve çok değişik biçimlerde halen de geçerlidir.

Rekabet gücünün bileşenlerinin belirlenmesinden sonra bu gücün ölçülmesi için kapsamlı ve uzun yıllara yayılan çalışmalar başlatılmış ve rekabet gücü kriterleri oluşturulmuştur. Bunlardan başlıcaları Büyüme rekabet gücü (GCI) ve İş rekabet gücü (BCI) indeksleridir.

Büyüme rekabet gücünün, makro ekonomik ortam, kamu kuruluşları kalitesi ve teknoloji olarak üç temele dayandığı ve bu faktörlerin kalkınmaya katkısının ülke gelişmesi arttıkça farklılaştığı belirlenmiştir. İş rekabet gücü ise firmaların çalışma biçimleri ile içinde yaşadıkları ortamın özelliklerince belirlenmektedir.

Yapılan hesaplamalar oluşturulan her iki indeks ile ülke refahı arasında tutarlı bir ilişki bulunduğunu göstermektedir. Bu nedenle pek çok akademik ve uluslararası kuruluşun etkisi ile elde edilen bu kriterler ülkelerin rekabet gücünü ölçmede kullanılabilir.

Dünya ekonomisinin tarihi gelişimi incelendiğinde küreselleşme hareketinin hızlandığı ve yavaşladığı dönemler olduğu görülmektedir. Küreselleşme Dünya ekonomisinin gelişmesi ve ülkeler arası gelir dağılımını değiştirme şeklinde iki yönlü etki yapmaktadır. küreselleşmenin etki düzeyi ve yönü zaman içinde değişmektedir. .

Küreselleşmenin sürekliliği ve derinliğinin artması ülke içi ve ülkeler arası gelir dağılımını ne yönde etkilediğine bağlı bulunmaktadır. Tarih sadece belli grup ve ülkelerin kazandıkları bir küreselleşme düzeninin gelişme şansının olmadığını ortaya koymuştur. Tarihte kaybeden kitleler ve ülkelerin memnuniyetsizliklerinden

kaynaklanan reaksiyonların küreselleşmeyi geriletici etki yapmış olduğu görülmektedir.

Küreselleşmenin yol açtığı ülke içi dengesizlikler iç siyasi gelişmelerin baskısı ile bir dereceye kadar giderilebilmektedir. Oysa uluslararası dengesizlikleri giderecek bir otorite yoktur. Bunun sonucu olarak uluslararası sorunlar siyasi yollarla çözülmeye çalışılmakta siyasetin yetersiz kaldığı durumlarda ise savaşlar kaçınılmaz olmaktadır. Kısaca küreselleşmede belirleyici faktör kaybedenlerin reaksiyonları olmaktadır. Halen devam eden küreselleşme olgusu, siyasal ve sosyal sorunlar ile savaşların bu bulguların ışığında değerlendirilmesi yararlı olacaktır.

Ülkeler arası gelir dağılımı korumacılık, teknolojik gelişmeler, tekeller, faktör akımları ve mal akımları yolu ile gerçekleşen karmaşık bir sosyo ekonomik olaydır. Faktör akımlarının engellenmemesi durumunda dengesizlikler nisbeten kolay atlatılmaktadır. Bunlar engellendiğinde ise liberalizasyonun kurallara göre uygulanması ile oluşacak ticaret akımları belli bir düzeyde iyileşme sağlayabilmektedir. Her iki konuda kısıt bulunmasının sonucu ise halen Dünyada hüküm sürmekte olan bunalım ekonomisi ve istikrarsızlıktır.

Son küreselleşme hareketi düşük gelirli ülkelerin çıkarına çalışmamakta ancak liberalizasyondan sonra gelişmekte olan ülkelerde ekonomik yapıların geliştirilmesinden kaynaklanan iyileştirmeler olduğu görülmektedir.

Küreselleşme ülkelerde iç dengeleri bozucu etkiler yaratmakta ve siyasi istikrarı olumsuz etkilemekte olduğundan, ülkelerin yeterince hazırlanmadan küreselleşmeye açılmaları sorunlu ve tehlikeli bir girişimdir.

Arazisi geniş, kaynakları bol emeğin az olduğu ülkeler için küreselleşme yararlı değildir.

1870'den bu yana ticaret hadleri az gelişmiş ülkelerin aleyhine gelişmektedir. Bunun nedeni ihracat arttıkça iç piyasada ihraç malı fiyatlarının yükselmekte buna karşılık ithalat arttıkça ithal ürün fiyatlarının düşmekte olmasıdır. Bunu sonucu olarak her ülke ürününü işleyerek satma yolunu tercih etmektedir.

Küreselleşmede sermaye doğal kaynağı bol, genç nüfusu fazla ve emeğin eğitilmiş olduğu ülkeleri seçmekte olduğu için az gelişmiş ülkeleri tercih etmemektedir.

Tarihi gelişmelerin incelenmesi küreselleşmenin uluslararası etkin bir organizasyon veya kuruluşlarca etkin bir şekilde yönlendirilmemesi halinde dünya ekonomisi, sosyal ve siyasi yapısında bozulmalara yol açıp ,istikrarsızlık kaynağı olduğunu ortaya koymuştur.

Ticari liberalizasyonun bir emrivaki olarak az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere kabul ettirilmesi onları tüketici, sermaye sahipleri, üreticilerin de desteğini alacak yapısal değişim programları uygulamaya zorlamaktadır. Bu programlar mal ve faktör piyasalarının düzenlenmesi, korumaların azaltılması, bölgeselleşme akımlarına katılım, teknolojik gelişme, kamu sektörünün organizasyonu gibi konuları kapsamaktadır.

Dünya ekonomisinin istikrarının bir kamu malı olarak kabul edilmesi ve bunu sağlayacak kuruluşların geliştirilmesi gereklidir. Dünya ekonomisinin gelişimi ve yönetiminin sadece piyasalara bırakılması piyasalar tüm katılımcıları gözetmediği için tehlikeli gelişmelere yol açmaktadır.

Uluslararası kuruluşlardan dengesizlikleri önlemesi beklenmektedir. Oysa, bugüne kadar bu kuruluşlar dengeleri sağlayacak bir yapıda olmamaları nedeniyle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kalkınmayı olumsuz yönde etkileyici etki yapmışlardır.

Küreselleşmenin kalkınmayı yavaşlatıcı etkisi teşhis edilerek bunun tehlikelerinin görülmesi sonucu DOHA kalkınma programı hazırlanmışsa da programın uygulanması sınırlı kalmıştır. Özellikle CANCUN’da meydana gelen başarısızlık dünya küreselleşmesinin büyük sorunlar arifesinde olduğu endişesini doğurmuştur.

Tüm dünyadaki küreselleşmenin aksaması ülkeleri kısmi çözümlere bölgesel ticari bloklara yöneltmektedir. Globalleşmeye bir alternatif olarak gelişen bu hareket bir yandan sorun çözerken diğer taraftan yeni sorunlar yaratmaktadır. Bölgesel ticari birliklerle ilgili uygulamalar güçlüklerle doludur.

Gelişmiş ülkeler ve az gelişmiş ülkeler arasındaki ticari birlikler, gelişmiş ülkelerin kendi aralarında veya az gelişmiş ülkelerin kendi aralarında gerçekleştirdiklerinden daha çok yarar sağlamaktadır.

GATT sonrasında oluşan WTO’nun IMF ve WB’nin da katkısı ile kurduğu ticari liberalizasyon sistemi çok büyük dengesizlikler yaratıp aksadığından ,yararı konusunda ciddi tereddütler doğmuştur. Çünkü sistem gelişmiş ülkelere pazar açmak için kullanılmış ve bu ülkeler pek fazla taviz vermeden gelişmekte olan ülke pazarlarına girebilmişlerdir. Sistemin oluşmasında AB nin katkısı ve sorumluluğu yüksektir.

Tüm bu gelişmelerin ardında çıkar gurupları ve lobiler yatmaktadır. Bu guruplarca desteklenmedikçe uluslararası anlaşmaların uygulanma şansı yoktur.

Diğer taraftan dünya ticaretinde liberalizasyon gerçekleşse bile para ve finans sistemi etkin şekilde çalışmadıkça uluslararası ticaretin hızlı bir şekilde gelişmesi olanaksızdır.

Bretton Woods 'da kurulan sistem, zaman içinde dünya ekonomik ve parasal dengelerini sağlayabilme yeteneğini kaybetmiştir. WB, IMF, Birleşmiş Milletler Örgütleri koordineli ve aynı yönde çalışmamaktadır. Hatalı yapılaşma ve uygulamaların maliyeti ise az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler tarafından ödenmektedir.

Gelişmiş ülkelerin etkisinde oluşan şimdiki sistem kendisini oluşturanlar için de dengeli ve hızlı gelişme sağlayamamakta ciddi sorunların kaynağı olmaktadır. Diğer ülkelerde meydana gelen gelişmeler sonucu gelişmiş ülkeler birçok sektörde mukayeseli üstünlüklerini kaybetmiş olduklarından yeniden üstünlük kurabilecekleri bir yapıya kavuşacak şekilde ekonomilerini yeniden yapılandırma çabası içindedirler. Bu ülkeler yaşlanan nüfus, talep yetersizliği, kendi aralarındaki sektörel rekabetin doğurduğu ihtilaflar ve dünya parası olabilme konularında yarışma içindedirler.

Gelişmekte olan ülkelere gelindiğinde bu ülkelerin gelişmiş ülkelere önemli kaynak aktarılmadıkça gelişme olanaklarının sınırlı kalacağı anlaşılmaktadır. Kaynakların dünyadaki dağılımı ise bunun tersine gelişmekte olanlardan gelişmiş ülkelere doğru akan bir görünümde.

Bu yapılanmanın doğal sonucu uluslararası krizler olmuştur. Hızla doğan krizlere hızlı çözüm yolları geliştirilmiştir. Ancak krizler az gelişmiş ülkelere gelişmiş ülkelere doğru sürekli kaynak transferine yol açtığı için durumda kısa dönemde bir gelişme beklenmemektedir.

Bu koşullar altında ulusal ekonomilerin sürdürülebilirliği çok hassas dengelerde yürüyebilecek etkin bir ekonomik yönetim becerisi gerektirmektedir. Dünya ekonomisinin içinde bulunduğu koşullarda kalkınma ancak bilinçli ve planlı bir yaklaşımla başarılabilecek çok güç bir görevdir.

Türk ekonomisi 1923'den bu yana çok dalgalı ve güç koşullarda gelişim göstermiştir. 1923 yılındaki kişi başına 44 \$'lık gelir düzeyinden bugün kişi başına PPP olarak 6200 \$'lık bir düzeye gelebilmek, içinde bulunduğumuz koşullar ve gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olanlara karşı olan uygulamaları göz önüne alındığında küçümsenecek bir sonuç değildir.

Ülkemizin çok çaba sarfetmesine rağmen yeterince sonuç alamamasının temelinde ulusal stratejiler yerine bilimsel temelden yoksun günübirlik politik ve taktik kararlarla yönlendirilmesinin geldiği anlaşılmaktadır.

Globalizasyon ve AB ile ilgili sürecin bu keyfi yaklaşımı sürdürülemez hale getirmesi sonucu yaşanan krizler ve buna eklenen uluslararası kuruluşların dayatmaları ve AB'nin talepleri kalkınma hızının yetersizliğinin yol açtığı sosyal ve siyasi ortamla birleşerek Türkiye'yi yapısal düzenleme ve programlara uygun hareket etme zorunda bırakmıştır. Ancak bu programların ülkemiz için optimal değil feasible programlar olduğu gerçeği gözden uzak tutulmamalıdır.

Türkiye yapısal uyumla ilgili AB desteği olmadan ve uluslararası kuruluşların zorlamaları ve tavsiyeleri ile uygulanan yüksek maliyetli politikaların yükünü taşıyarak ve onlara rağmen gelişmesini sürdürmektedir. Bu, dinamik bir yapı ve etkin bir girişimci kalitesinin varlığının göstergesidir.

Türkiye'nin gelişmesini sürdürdüğü koşullar şu etkenleri içermektedir;

- A) Dünya konjonktürünün olumsuz etkileri.
- B) Ekonomide sağlanan liberalizasyonun yol açtığı rekabet artışı ve kamu gelirleri düşmesinin yarattığı borçlanma sorunları.
- C) Yüksek bütçe açıkları ve yüksek işsizlik.
- D) AB ile Gümrük Birliği içinde olmanın üçüncü ülkelere karşı doğurduğu sorumluluklar

- E) İç piyasada karlılık ve kamu sektörünün sağladığı yüksek getiri nedeniyle yatırım azalması ve yatırım sermayesinin diğer ülkelere gitmesi
- F) Krizlerde ekonomiden sermaye kaçıışı
- G) Enflasyonla mücadele önlemleri nedeniyle üretim duraklaması
- H) Tarımda Dünyada geçerli olan sistemden kaynaklanan olumsuz yansımalar.
- I). Etkin olmayan bir Teşvik sistemi
- K) Ülke ekonomik programlarının uluslararası kuruluşların baskıları altında şekillenmesi
- L). Yetersiz. reel sektör ve kobi destek sistemi
- M) Makro politikalarda. hatalar

Bu koşullar özellikle yüksek faiz ülkede verimsiz işletmeleri elemiş ,ayakta kalabilen işletmelerin yeniden yapılanmalarına yol açmış sonuçta Türkiye Gümrük Birliğinin imzalanmasından bu yana emeğin diğer AB ülkelerde olduğu gibi dolaşamamış olmasının yarattığı vakumda ucuz emek avantajına sahip olmuştur.

Bu koşullarda AB ile entegrasyonun rekabet gücümüze ne ölçüde katkısı olduğunun nümerik olarak ölçülmesi mümkün olmamakla birlikte bunun göstergesi olan ihracat yapımızda entegrasyondan sonra meydana gelen değişimin yönü belirlenebilmiş,. Değişimin AB ile bağlantısı ayrıca test edilmiştir.

2.0. Yorum ve Sonuçlar

2.1. Dünya Ekonomik Sisteminin Geleceği

Dünya ekonomisinde 1970 lerin sonlarında ithal ikamesi politikalarının yerine ikame edilmek üzere yeni politikalar oluşturulmuştur.

Washington Consensus Politikaları olarak adlandırılan bu politikalar şu ilkeleri savunmaktadır;

- A) Ticaretin liberalizasyonu ve ihracata yönelik büyüme stratejisi
- B) Finansal piyasaların liberalizasyonu ve finansal sermaye mobilitesi
- C) Mali ve parasal limit ve kurallara sıkı sıkıya bağlılık
- D) Özelleştirme
- E) Emek piyasası esnekliği

O günden bu yana uygulamaya sokulan bu politika uygulamalarının geçerliği , son yıllarda ,yol açtığı olumsuzluklar nedeniyle tartışma konusu olmaktadır.Bu politikaların yol açtığı olumsuzluklar şöyle sıralanabilir;

A)Kriz ve istikrarsızlık yaratmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerin sürekli şiddetli dalgalanmalar ve istikrarsızlık yaşamaları onları yüksek riskten kaynaklanan yüksek risk primi nedeniyle pahalı para kullanmak zorunda bırakmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde politika üretenler ,olumsuz talep şoklarına karşı ,merkez bankalarının faiz hadlerini düşürmek ve büyük bütçe açıkları vermek şeklinde dalgalanmaları önleyici makro ekonomik istikrar politikaları uygulayabilmektedirler.

Gelişmekte olan ülkeler ise bu olanağa sahip değildirler ve uluslar arası sermaye çevrelerince sermaye kaçışını önlemek için faiz hadlerini yükseltmek ve bütçe açıklarını kapatmak gibi kriz yaratıcı politikalara zorlanmaktadırlar. Bunlar sermayenin serbestçe dolaşabilmesinin yol açtığı sonuçlardır.

Özetle kalkınmakta olan ülke piyasaları piyasaları, dalgalanma yaratan sermaye akımlarına açık olmak ve dalgalanmayı hızlandırıcı politikalara zorlanma

yolları ile iki yönden zarara uğramaktadır.Sermaye girişi ile kur ilişkisi de dalgalanma ve krizlerde temel aktörlerden birisi olarak rol oynamaktadır.

Krizleri önlemek üzere sistemin gerektirdiği politikaları harfi harfine uygulayan Arjantinde yaşanan son kriz bu yaklaşımın yetersizliğini açıkça ortaya koymuştur.

B) Ekonomik kalkınma hızını düşürmektedir..

Bu etki özellikle düşük ve orta gelirli ülkelerde gözlenmektedir.Örneğin bu ülkelerdeki kalkınma hızı ,1990-96 döneminde, 1980-89 dan,bu dönemde ise 1965-80 döneminden daha yavaştır.

C) Gelişmiş veya gelişmekte olan tüm ülkelerde hem ülkeler arası hem de ülke içi gelir dağılımını bozucu etki yaratmaktadır.

Uygulamalar sonucu dünyada özel kesimde ücretler düşmüş,kamu kesimindeki işçiler ise işçiler özelleştirme uygulamalarından olumsuz etkilenmişlerdir. Artan rekabet prodüktivite artışlarının işçilere yansımaya bile olanak vermemiştir. Emekçi kesim ayrıca fiyat dalgalanmalarından da olumsuz etkilenmiştir.

Yaşanan krizler dikkati uluslar arası finans sisteminin yapısına çekmiştir.Ancak finans sistemi konusunda alınacak önlemlerin tek başına sorunu çözemeyeceği anlaşılmıştır

Bunun nedeni sistemin mantığının hatalı olmasıdır.Sistem, tüm ülkelerin gelişmesini diğer ülkelerin iç talebinin artışına bağlamakta böylece dünyada aşırı kapasite yaratılmasına neden olmaktadır.Bazı ülkelerin ihracatlarını diğerlerinin aleyhine geliştirmeleri mümkün olsa da bu durum dünya ekonomik gelişmesini hızlandırıcı etki yapmamaktadır.

Az gelişmişler ve gelişmekte olanların hedefi gelişmişlerin pazarıdır. Gelişmişler ise pazarlarını koruduklarından ve yeterince açmadıklarından aşırı kapasite ve sınırlı pazar az gelişmişleri birbirlerine rakip yapmakta birinin payını arttırması ancak diğerinin payını azaltması ile mümkün olabilmektedir.

Dolayısı ile ihracata dayalı kalkınma stratejileri birkaç ülkenin uygulaması halinde geçerlidir, tüm ülkelerin uygulaması halinde geçerliği yoktur.

Bu yapı ihracata dayalı kalkınma az gelişmiş ülkeleri “Dibe doğru yarış” olarak adlandırılacak bir fiyat rekabetine sürüklemektedir. Bunun anlamı fiyat düşürmek için ülkelerin çalışma koşulları ve çevreyi feda etmesidir.

Gelişmiş ülkelerin sanayileri , doğal olarak kısıtların olmadığı bu ülkelere kaymaktadır. Hatta eskiden gelişmiş ülkelere az gelişmişlere kayan endüstriler artık az gelişmişlerden kısıtı az olan diğer az gelişmişlere doğru kaymaya başlamışlardır.

Özetle ;İhracata dayalı gelişme politikaları gelişmekte olan ülkeleri birçok bakımdan olumsuz etkilemiştir;

- 1-Dikkatleri iç kaynağa dayalı kalkınmadan uzaklaştırmıştır
- 2-Gelişmekte olanları birbirleri ile çok sıkı rekabete sokmuştur
- 3-Kalkınmış ülkelerdeki işçilerle kalkınmakta olan ülkelerdeki işçileri rekabete sokup karşı karşıya getirmiştir
- 4-Dünya ekonomisine, atıl kapasite ve deflasyon yaratarak zarar vermiştir.

İhracatın döviz sağlamak yolu ile kalkınmaya katkısı inkar edilemezse de tüm çabanın ihracata yönelmesinin yeterli kalkınma hızı sağlama açısından geçerliği patolojik oluşumlara yol açtığı için şüphelidir.

Birinci patoloji sistemin gelişmekte olan ÷lkelerin ticaret hadlerini olumsuz etkilemesidir.Herkesin dñnya pazarına çıkması ticaret hadlerini gelişmekte olanlar aleyhine kt÷leştirmektedir. Ham maddelerde eskiden beri mevcut olan bu duruma artık ÷retilen gelişmiş ÷r÷nlerde bile rastlanmaktadır.

Sistem finansal dengesizlik yaratmaktadır.Ticaret hadleri bozulunca borç ödemeleri aksamakta,yeniden borçlanma ve atıl kapasite kriz alt yapısını oluşturmaktadır.Nitekim Asya Krizinin altında yatan ana nedenlerden birisinin de reel ekonomideki aşırı kapasite olduğu anlaşılmıştır.

İhracatı arttırmak ÷zere oluşturulan serbest bölgelerin ekonomiye katkısı az olmaktadır.Bu bölgeler plantasyon modeli kalkınma sağlamakta ve ekonomiyi kırılgan yapmaktadır.Bu bölgelerdeki ÷retiminki ekonomiye katkısı az olduğundan gelişmenin kalitesi dñşmekte ,÷lkeyi diğer ÷lkelere bağımlı hale getirmektedir.

Sonuç olarak bu sistemin ilk uygulayanlara yarar getireceği,tñn ÷lkelere aynı anda yarar sağlamayacağı açıktır.Özellikle Çin in sisteme girmesi nedeniyle gelecek yıllarda sistemin işlemez hale gelip, bñy÷k bir bunalım yaratması ve yeni oluşumların gñndeme gelmesi kaçınılmaz gr÷lmektedir.

Nitekim uluslar arası kuruluşlar da başlangıçtaki pozisyonlarını ve politikalarını bu olumsuzlukları giderecek yönde değiştirmeye başlamışlardır. Örneğin IMF nin başlangıçtaki reform hedefleri ; Doğru döviz kuru,faiz haddi ve dengeli bütçe ile sorunları çzmeke iken,beklentilerin gerçekleşmemesi, örgütñn. kuruluşların kalitesi, şeffaflık, hesap verme sorumluluğu ve iyi yönetim olarak belirlenen ikinci aşama hedeflere yönelmesini zorunlu kılmıştır.

Gelecekte yeni oluşum, muhtemelen gelişmekte olanların iç pazar gelişmesine yönelik bir kalkınma yöntemi uygulaması ynñnde olacaktır.

Gelişmiş ülkelerin tarihine baktığımızda iç gelişmelerini gelir dağılımını düzeltmek ve politik gücün el değiştirmesi sonucu sağladıkları görülmektedir.

Pazar artışı sağlayacak unsur olan ücret artışı ise ancak ileri teknoloji kullanımı ile gerçekleşebileceğinden, İç talebe yönelik kalkınma politikası temelleri;

1-Gelir Dağılımının iyileştirilmesi

2-İyi yönetim

3-Finansal istikrarı sağlamak için dalgalanmaları önleyici politikalar uygulanması

4-Yeterli ve ucuz kalkınma finansman kaynağı temini

esaslarına dayanmak zorundadır.

Stratejinin en önemli parçalarından olan finansman ve kaynak cephesi sorunları ise ; Borç silinmesi, artan kalkınma yardımı(SDR lerin artırılması) ve G-7 lerin dünya kalkınmasını makul fiyatlarla kalkınma yardımı yaparak desteklemeleri ile gerçekleşebilir.

Bu yolda hazırlanacak yeni stratejilerin başarısı ,oluşturulmasında ve uygulanmasında ülkedeki tüm kesimlerin söz sahibi olmasına ve desteklemesine bağlıdır.

2.2.Türkiye Ekonomisinin Rekabet Gücü ve Entegrasyon

Bir ülke ile ilgili değerlendirmelerin onu etkileyen tüm faktörler gözönüne alınarak yapılması gereklidir. Bu yapılmadığında hatalı sonuçlar elde edilmesi tehlikesi vardır.

AB ile entegrasyon dolaylı olarak dünya ile entegrasyonla aynı anlama geldiğinden araştırmamızda ÷lkemizi etkileyen ve dünya ekonomisinin yapısında bulunan eğilimlerin belirlenmesine büyük bir ağırlık verilmiştir.

İncelememizde rekabet gücündeki artışın bazı önlemlerle hızlandırılabileceğı ancak rekabet edebilen bir yapının zaman içinde ve pek çok faktörün katkısı ile gerçekleşebildiğı bulgularına ulaşılmıştır.

Rekabet gücünün ölçülmesinin geleneksel yaklaşımlarla mümkün olmaması nedeniyle dünya düzeyinde çeşitli uluslar arası kuruluşlarca yeni yaklaşımlar geliştirilmek ve kapsamlı araştırmalar yapılmak suretiyle sonuç alma yoluna gidilmiştir.

Bu araştırmalar 1996-2002 döneminde Türkiye'nin dünya rekabet gücü sıralamasındaki yerinin dikkate değer bir ölçüde artmış bulunduğunu göstermektedir.

Rekabet gücünün en önemli göstergelerinden birisi ihracatın artış hızı ve yapısıdır. Ancak her ihracat artışı yapısal rekabet gücü gelişmesini göstermemektedir. Bu gerçeğın bilincinde olarak çalışmamızda 1996-2002 dönemi Gümrük Birliğı ve yapısal değışme çabalarının artması nedeniyle AB ile entegrasyonun hızlandığı dolayısı ile etkilerin gözlenebileceğı dönem olarak alınmış ve bu dönem içinde ihracatın faktör yapısındaki değışmeler bulunarak 1990-95 dönemi için yapılan araştırma sonuçları ile karşılaştırılmıştır.

Araştırma sonuçları Türkiyede ihracatın yapısında Gümrük Birliğinden sonra emek yoğun ürünlere yönelik güçlü bir eğilim doğduğunu ortaya koymaktadır. Gelişmenin iç talebin kısılması sonucu oluşan atıl kapasitenin ihracata yönelmesi için emek veriminde ve sermaye getirilerinde azalma ve kardan fedakarlıkla gerçekleştirildiğı anlaşılmaktadır.

Çalışmada ekonomik yapıda başarının temel bileşeni olan ürün yapısının daha teknoloji yoğun ürünlere kayması yönünde bir eğilim tesbit edilememiştir. Ulusal kalkınma stratejisi, Arge ve teknolojik gelişme alanlarındaki yetersizliğin sonuçları ihracat yapısından açıkça izlenebilmektedir.

Emek yoğunluğunun hızla artmış bulunması ilk bakışta Türkiye'nin "Ucuz Emek Geri Teknoloji" bileşiminden oluşan bir hatalı gelişim yolu içinde olduğu görünümünü vermekte ise de kullanılan emeğin niteliği göz önüne alınmadan bu sonuca varmak doğru olmayacaktır. Bu sorunun cevabı ancak sektörel emek yapıları modele dahil edilerek verilebilir.

Gümrük Birliğinden sonra hızlanan; kamu gelirleri azalması, iç borçlanma artışı, faizlerde yükselme, yatırım ve üretimde yavaşlama, ekonomik krizler, kriz yönetimi ve AB ile entegrasyon gereği uygulanan ekonomik programlar ve yapısal gelişim önlemleri, gibi şekilde ki gelişmeler in,ülkemizde zincirleme bir tepkime ile "AB ve Japonya'nın uygulamakta olduğu bilinçli durgunluk yolu ile işletmeleri rekabete hazırlama" politikaları benzeri sonuçlar doğurarak ekonomimizin rekabet gücünü arttırdığı anlaşılmaktadır.

Bu gelişmenin sektörel yapısının belirlenmesi uluslararası ekonomi uzmanlarından Rodrik' in ileri sürdüğü "Rekabet eden ekonomi yoktur, rekabet eden sektörler vardır" yaklaşımı paralelinde sektör düzeyinde çalışmalar yapılarak gelişmelerin değerlendirilmesi ihtiyacını ortaya koymuştur. ¹

Ülkemizde kalkınmaya yönelik programlar ve politikaların uluslararası örgütlerin katkı ve etkisi altında oluştuğu inkar edilemez. Ulusal kalkınmamız tek elden ve yetkili kuruluşlarca yönlendirilmemekte ve oluşmamaktadır. Böyle bir

---

¹ Hausmann, Ricardo, Rodrik Dani, Economic Development as Self Discovery Cambridge: Harvard University ,November 2002

kuruluşun olmaması ve ulusal stratejiye yönelik kapsamlı araştırmalar yapılamaması , kalkınma yönümüzü belirlemede yetersiz kalmamızın en önemli nedenlerinden birisidir. Çünkü kişisel çalışmalar ve bilgiler çok büyük boyutlu olması gereken ulusal araştırma ve bilgi ihtiyacının ancak çok sınırlı bir bölümünü karşılayabilir.

Türkiye'nin ulusal bir uzlaşısı ile bir kalkınma stratejisi oluşturup titizlikle uygulayarak çok daha hızlı bir şekilde kalkınma olanağına sahip olabileceği gerçeği diğer ülke deneyimleri incelendiğinde açıkça görülmektedir. Bu strateji oluşturulurken bugünkü yapıyı oluşturan nedenlerin ve geleceğe hakim olacağı anlaşılan yeni paradigmaların da titizlikle ele alınması gerekmektedir.

BİBLİOGRAFYA

- Aghion ,Philippe,Howitt, Peter,Foulkes,David-Meyer,*The Effect of Financial Development on Convergence:Theory and Evidence*, Cambridge, NBER Working Paper 10368.2004.
- Agneor, Pierre Richard and Nihal Bayraktar ,*Contracting Models of the Philips Curve:Empirical Estimates for Middle-Income Countries*,Washington DC :The World Bank ,2002.
- Ahern Bertie,*Globalization, Partnership and investment in People; Irleand's Experience*, Washington DC:Speech to the World Bank,13th.March, 2003.
- Alesine,Alberto,Perotti,Roberto,*The European Union:A Politically Incorrect View*,Cambridge,NBER Working Paper 10342.2004.
- Allen RGD,*Mathematical Analysis for Economists*, Glasgow: Robert Maclehose and Co Ltd.,1969.
- Ankara Ticaret Odası ,*Seçilmiş Göstergeler Işığında Yakın Dönem Türkiye Ekonomisi Gerçeği*,Ankara:Ekim 2001.
- Atkinson,D,Robert,*Reversing Rural America's Economic Decline*. Washington DC:ppionline.org Progressive Policy Institute Research..February 2003.
- Bailey, Michael, Fowler, Penny, Watkins, Kevin, *Europe's Double Standards*, www.Oxfaminternational. org ,Oxfam Briefing Paper 22 ,:2002.
- Batra,Geeta,Kaufmann,Daniel,Stones,Andrew H.W. *Investment Climate Around the World*, Washington DC ,Research Paper,May 2003.
- Becker,Elizabeth ,Wise,Tim,*The Paradoks of Agricultural Subsidies*.GDAE Working Paper,No:04-02.
- Bhagwati, Jagdish, *Globalization and Appropriate Governance*, Helsinki: UNU/WIDER Annual Lecture, 2001.

- Birinci, Yüksel, *Euro'nun Uluslar arası Finansal Piyasalar ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri*,İstanbul:Alfa/Aktüel Kitapevi,2001.
- Carelli, Francesco, Coleman, John Wilbur, *The World Technology Frontier*, California: NBER Working Papers 7904,September, 2000,
- Cernat, Lucian, Laird ,Sam Turrini, Alessandro *How Important are Market Access Issues for Developing Countries in the Doha Agenda*, Nottingham:Centre for Research in Economic Development and International Trade (CREDIT), 2002.
- Comptroller and Auditor General,*An International Review on Governments' Research Procurement Strategies*,London:The stationery Office, April 16, 2003.
- Cottarelli, Carlo, Giannini, Curzio *Bedfellows, Hostages, or Perfect Strangers? Global Capital Markets and the Catalytic Effect of IMF Crisis Lending*, Washington DC:IMF Working paper WP/02/193. 2002
- Deardorf, Alan.V, *International Provision of Trade Services, Trade, and Fragmentation*. Michigan:The University of Michigan,Research Paper for World Bank,2000.
- DPT, *Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı2001-2005*, Ankara: DPT, 2000.
- Dinler,Zeynel,*İktisada Giriş 6.basım*,Bursa:Ekin Yayınevi,2000.
- Doğruel, Fatma, Doğruel, Suut, Yeldan, Erinc *Macroeconomics of Turkey's Agricultrual Reforms*, İstanbul:Marmara University, 2001.
- Dollar, David, *Globalization Investment Climate and Growth*, Washington DC: World Bank Research Paper, 2003
- DPT,*Sanayi Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu*,Ankara:DPT Yayını, 2000.

DPT,*Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996-2000*,Ankara:DPT Yayını,1995.

Dreimeier,Mary Hallward,Wallsten Scott,Colin Xu,Lixin, *The Investment Climate and the Firm:Firm–Level Evidence from China*,Washington DC:World Bank Research Paper,2002.

Dülger, İlhan,*Teknoloji Üretimi:İcat, Buluş ve Yenilik Araştırmalarının Artmasında İktisadi Politikanın Etkisi*, Ankara :DPT yayını, 1991.

Easterley William, *An Identity Crises?Testing IMF Financial Programming*, Washington DC: Center for Global Development Working Paper No:9, www.cgdev.org. Aug.2002.

Economist Global Agenda, *Calling the Wrong Shots*, www.Economist.com, Jul 9th 2002.

Economist Global Agenda, *Doubts about Doha*, www.Economist.com, Nov. 18th 2002.

Economist Global Agenda, *Europe,Questions and Answers*, www.Economist.com, Global Agenda, June, 23, 2003 .

Economist Global Agenda, *Invasion of Transgenics.*, www.Economist.com, May. 14th 2003.

Economist, “*Seeking the right Medicine*”, Print Edition, June. 19. 2003.

Economist,“*On a Roll*”, www. Economist. com. /Global Agenda, Article, June. 27,2003.

Economist,*Grinding the Poor*,www.Economist.com/surveys , 09/27/2001, also available in Print edition, 2001.

Engler,Yves,*Starved by IMF*,www.iatp.org.Article,Oct,22th 2003.

Eren Ercan, Donduran, Murat, *Mikro İktisat*, İstanbul:Avciol Basım yayın, 2001.

Ertürk Emin, *Uluslararası İktisat*, İstanbul:Ekin Kitapevi, 1996.

Ertürk, Emin *İktisadi Birleşmeler Teorisi*, 2. Baskı. Bursa:Alfa Aktüel Kitapevi, 1998.

European Commission, *Concept Paper on Policy Space for Development*, Geneva :IATP Org.:Geneva Update Document.April 2003.

European Commission,*European Economy*,Belgium:Special Report No.1.,2002.

French-Davis,Ricardo, *Financial Crises and National Policy Issues*, Helsinki: World Institute for Development Economics(UN/WIDER), August 2002.

G.Jones,Stephany,*New Financial Architecture as a Global Public Good*, New York:United Nations, Report for the High Level Panel on Financing for Development,2001.

Genceli, Mehmet, *Ekonometri ve İstatistik İlkeleri*, 2. Baskı, İstanbul:Filiz Kitapevi 2001.

Gillan,Stuart L,Stanley,LauraT,*Institutional Investors,Corporate Ownership and Corporate Governance*,Helsinki:UNI/WIDER,Discussion Paper ,Jan.2002.

Glower,David,*Policy Researches and Policy Makers*,www.irdc.org.,2003.

Guisan,M Carmen,Malacon,Christina,*Effect of the Integration of Mexico into NAFTA on Trade,Industry,Employment and Economic Growth*,,Santiago:Faculty of Econometrics,2003.

Hariharan, Venkatesh,*Globalize or Left Behind*, www. iatp. org. Article, 31. Oct. 2003.

Hausmann, Ricardo, Rodrik Dani, *Economic Development as Self Discovery* Cambridge: Harvard University ,November 2002

Hawkins, John, *International Bank Lending*, Helsinki:World Institute for Development Economics(UN/WIDER) Discussion Paper 42, 2002.

- Hermes, Niels, Lensink, Robert, Murinde, Victor, *Flight Capital and its Reversal for Development Financing*, Helsinki: World Institute for Development Economics (UN/WIDER), 2002.
- Higgins, Benjamin, *Economic Development, 2nd Enlarged Edition*, London: Constable and Company Limited, 1968.
- Hnatkovska, Victoria, Lodgza, Norman, *Volatility and Growth*; Washington DC: World Bank Research Paper. August 2003 .
- Hoekman, Bernard, *Developing Countries and the Political Economy of the Trading System*, Helsinki: World Institute for Development Economics (UN/WIDER) Discussion Paper/126, 2002
- Hoekman, Bernard, *Strengthening the Global Trade Architecture for Development: The Post Doha Agenda*, Washington DC : World Bank and CEPR: 2001.
- Howard Jones, *China the Birth of a New Software Giant*, www. Brodeur. brief. com. Article, June 2003.
- Hur, Jai-Joon, Seo, Hwan-Joo , Lee, Young Soo *ICT Diffusion and Skill Upgrading in Korean Industries*, Helsinki: World Institute for Development Economics (UN/WIDER), 2002,
- IATP, *US Dumping on World Agricultural Markets*, www.Tradeobservatory.Org. February 2004.
- IMF, *World Economic Outlook*, Washington DC: April 2002.
- International Development Association and International Monetary Fund, *External Debt Management in Heavily Indebted Poor Countries* Washington DC: Working Paper ,2002
- İktisat Dergisi, *Kriz üzerine Tartışmalar* ,İstanbul: İktisat Fakültesi Mezunları Derneği Yayını. Sayı 384. Kasım 1998.

İstanbul Sanayi Odası,*Türkiye Ekonomisi 2001*,İstanbul:İSO Yayını,2001.

Joint NGO Submission, *Post Cancun Reflections on Agriculture*,
www.Iatp.Org,Oct.28th, 2003.

Kaplinsky, Rephael , Morris, Mike ,*A Handbook for Value Chain Research*, SSFG
Network. September 2000.

Kapur, Sandeep, *Developing Countries in the New Economy*, Helsinki:World
Institute for Development Economics(UN/WIDER), 2002.

Kaufmann.Daniel,Kray, Dart,Mastruzi,Massimo,*Governance indicators for 1996-
2002*, Washington.DC:World Bank Research ,June 30 2003.

Kılıçbay, Ahmet, *İktisadi Planlama*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1990 .

Konrad Adenauer Vakfı, *Sosyal Piyasa Ekonomisi Seminerleri*,Ankara:KAV-BİAR
Araştırma Enstitüsü Yayını ,1990

Kregel, Jan, *Financing Global Financial Stability*, Washington DC:World Bank
Discussion Paper, 2000.

Krugman, Paul, *Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü*, İstanbul:İSO-Literatür
Yayıncılık, Tercüme Neşenur Domaniç, 2001.

Lederman,Daniel,Maloney,William.F,*Lessons from NAFTA for Latin America&the
Caribbean Countries*,Washington DC:World Bank,2003.

Lipsey,Richard,Langley,Paul C,M.Mahoney, Paul, *Positive Economics For
Australian Students*,London:George Weinfeld and Nicholson Ltd.,1982.

Lumenga-Neso, Olivier, Olarreaga, Marcelo, Schiff, Maurice, *On 'Indirect' Trade-
Related R&D Spillovers*, Washington DC:World Bank Research Paper,
2002.

Manisalı Erol,*Kapitalizmin Temel İçgüdüğü*,İstanbul:Derin Yayınları,2004.

- Mattoo, Aaditya, Olarreaga, Marcelo, Saggi Kamal, *Mode of Foreign Entry, Technology Transfer and FDI Policy*, Washington DC:World Bank Research Paper, 2002
- McElhinny, Vincent, *U.S.-Central American Free Trade Agreement: Leaping Without Looking*, www.fpif.org.Foreign Policy Focus, January 17, 2003.
- McGillivray, Mark, *Aid Economic Reform and Public Sector Fiscal Behaviour in Developing Countries*, Nottingham:Centre for Research in Economic Development and International Trade (CREDIT), 2002.
- Nabli, Mustapha K, *Challenges to Private Investment in the Middle East North Africa Region*, Cario:World Bank Conference, February 5, 2003.
- Navaretti, Giorgio Barba , Soloaga, Ísidro , *Weightless Machines and Costless Knowledge an Emprical Analysis of Trade and Technology Diffusion*, Washington DC : World Bank DECRG-Trade Group Research Paper, 2001.
- Nayyar, Deepark, Court, Julius, *Governing Globalization:Issues and Institutions*, Helsinki :The United Nations University, World Institute for Development Economies Research (WIDER/UNU), 2002.
- Noshab, Farzana *China's Accession to the WTO:Global Implications*, Washington DC:World Bank Research Paper, 2001.
- OECD, *Science, Technology and Industry Scoreboard*. Paris:OECD Annual Report, 2003.
- Ohmae, Kenichi, *Görünmeyen Kita Yeni Ekonominin Dört Stratejik Buyruğu*, İstanbul: Türk Henkel Dergisi Yayınları, 2000.
- Özhan, H.Gazi, *Doğrusal Programlamaya Giriş*, Ankara:Polat Yayınları, 1990.
- Palley, Thomas I, *A new Development Paradigm ;Domestic Demand –Led Growth*, www.fpif.org.Foreign Policy Focus, Discussion Paper, September, 2003.

- Parikh, Asok *Impact of Liberalization, Economic Growth and Trade Policies on Current Accounts of Developing Countries*, Helsinki:World Institute for Development Economics(UN/WIDER), 2002.
- Paya ,M. Merih.. *Makro İktisat*, 2. baskı, İstanbul:Filiz Kitabevi, 2001.
- Paya,M.Merih,*Para Teorisi ve Para Politikası*,İstanbul:Filiz Kitapevi 2002.
- Perry ,Guillermo,Serven Luis,Argentina:*What Went Wrong?* Washington DC:World Bank Conference Document,May,2003.
- Persaud,Avinash,*Liquidity Black Holes*, Helsinki:World Institute for Development Economics(UN/WIDER) Discussion Paper 31,2002.
- Peterson, Luce Eric,*After the Collapse*, International Institute for Sustainable Development (IISD), Article IISD Commentary, September 2003.
- Pohjola, Matti *New Economy in Growth and Development*, Helsinki:World Institute for Development Economics (UN/WIDER) Working Paper 67, 2002.
- Re Imaging Finance For Development:Chasing Shadows*, London:New Economics Foundation 2001.
- Richie,M,*Global Fair Trade,an Alternative to the Liberal Market*,Tokyo:Pasific-Asia Research Center,Oct.9th 2003.
- Ritchie, M, *Global Civil Society instead of Global Civil War*, Belehorizante: Brazil: Brazilian Social Forum, Nov.8th ,2003.
- Ritchie. M. *WTO takes Cotton Initiative off the Doha Negotiation Agenda*, www.Iatp.org.Article,Oct.28th 2003.
- Rodrik, D, *Policy Uncetainity and Private Investment in Developing Countries*, Journal of Development Economics,36, 1991.

- Rogoff, Kenneth, Prasad, Eswar, Shang-jin Wei, Kose, M. Ayhan, *Effects of Financial Globalization on Developing Countries*, Washington DC: IMF Research Paper, 2003.
- Rose, Andrew K. *Do we Really Know That WTO Increases Trade?* Berkeley: University of California, September 2002, s. 21.
- Samuel, Monley, Valeria, Pineiro, *The effect of WTO and FTAA on Agriculture and Rural Sector in Latin America*, Washington DC: International Food Policy Research Institute, February 2004.
- Schiff, Maurice, Wang, Yanling, Olarreaga, Marcello *Trade-Related Technology Diffusion and the Dynamics of North-South and South-South Integration*. Washington DC: World Bank Policy Research Working Paper 2861, 2002.
- Schiff, Maurice, Winters, Alan, *Regional Integration and Development*, Washington DC: World Bank and Oxford University Press, 2003.
- Schumpeter, J.A., *Business Cycle: A Theoretical, Historical and statistical Analysis of Capitalist Process*, New York: Mc Graw Hill, 1939.
- Shefali Sharama, *The EC's Trojan Horse: The Investment for Development Framework*, Geneva: IATP.Org., Geneva Update, April 2003.
- Smith, Tony, *Argentina and Brazil Align to Fight U.S. Trade Policy*, Saopaulo: Meeting documents, New York Times, Oct. 21th, 2003.
- Stiglitz, Joseph E., *Globalization and the Logic of International Collective Action: Re-Examining the Bretton Woods Institutions*, Helsinki: World Institute for Development Economics (UN/WIDER) Conference notes, 2000.
- Stiglitz, Joseph, *The Broken Promise of NAFTA*, New York Times Company, Jan. 2004.
- Subodh, Kandamuthan, *Market Concentration, Firm Size and Innovative Activity*, Helsinki: World Institute for Development Economics (UN/WIDER) Working Paper 108, 2002.

- Şahin ,Hüseyin, *Türkiye Ekonomisi*, Bursa:Ezgi Kitapevi, 2002.
- Şahin, Şükran *Türkiye 'de Bilim ve Teknoloji Politikası*, İstanbul:Göçebe Yayınları, 1997.
- Şengezer, Ermukan, *Gümrük Birliğinin Türk Ekonomisi Üzerindeki Muhtemel Etkileri*. Ankara:Vakıflar Bankası Yayını. 1995.
- Şengezer, Ermukan, Özhan, Gazi, *Türkiye Ekonomisinde Maliyet Yapısı ve Bu yapının Ekonomik Gelişmeye Etkileri*, Ankara:Konrad Adeneauer Vakfı Yayını, 1993.
- Şengezer,Ermukan,*İşletmelerde Bilgi Destek sistemi,Gereksinme Nedenleri ve Olanaklar*,İstanbul:Ebert Vakfı Seminer Tebliği,Mayıs,2003.
- Taylor, Alan M., *Globalization, Trade and Development, Some Lessons From History*, Cambridge:National Bureau of Economic Research (NBER) Working Paper No 9326, 2002.
- The PIPA and Knowledge Networks,*Americans on Globalization,Trade,and Farm Subsidies*,California:Joint Statistical enquiry results,January 23th 2004.p.3.
- Tokgöz,Erdinç,*Türkiye 'nin İktisadi Gelişme Tarihi*,Ankara:İmaj Yayınevi,1999.
- Torre, Augusto, Yeyati, Eduardo Levy Sergio Schmukler, L. *Financial Globalization:Unequal Blessings*, Washington DC:World Bank Policy Research Paper. 2002.
- Türkay ,Orhan,*İktisat Teorisine Giriş*,Ankara:S yayınları 1978.
- United Nations Industrial Development Organization(UNIDO), *Industrial Development Report 2002/2003*, Wien, 2002.
- United Nations,*Pre-Conference negotiating Text*, UNCTAD,17th Dec.2003
- Ünsal,Erdal, *Makro İktisat*,Ankara:Kutsan Ofset Matbaacılık, 1999.

- Üstünel, Besim *Makro Ekonomi*, 5. Baskı, İstanbul, Mısırlı Matbaacılık, 1990.
- Varma, Sabrina, *Improving Global Economic Governance*, Geneva:Trade Related Agenda Development and Equity TRADE Occasional Paper of South Center, August 2002.
- Williamson, Jefferey G, *Winners and Losers over Two Centuries of Globalization*, Helsinki: UNU/WIDER Annual Lecture, 2002.
- World Bank(WB),*Towards Macroeconomic Stability and Sustained Growth*, Washington DC: Turkey Country Economic Memorandum, November 2003.
- World Economic Forum ,*Global Competitives Report(GCR)*, 2003,
- WTO ,*Scenarios İnternational Trade and the Doha Development Agenda*. Geneva:Annual Report ,March 2002.
- WTO ,*World Trade Report 2003*, Lausanne: 2003.
- WTO,*Ministerial Declaration of Ministerial Conference Doha*, Geneva: WTO. 20 November 2001.
- WTO,*The Issues, and where we are now*,www.wto.org.January, 1th,2004.
- Yeldan, A. Erinç, *The Impact of Financial Liberalization and the Rise of Financial Rents on Income Inequality*,Helsinki:World Institute for Development Economics (UN/WIDER) Working Paper no 206, 2000.
- Yenal, Oktay, *Cumhuriyet'in İktisat Tarihi*, İstanbul: Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, 2001

EKLER

EK-I DOHA'DAN BEKLENENLER

Dünyada küreselleşmenin az Gelişmiş Ülkelere olumsuz etki yaptığı konusunda yaygın bir görüş oluşmuştur. Bunun nedeni liberalizasyonun birçok ülkede ekonomik kalkınma açısından düş kırıklığı yaratmasıdır.

Bu olumsuzluk büyük ölçüde WTO'nun Tarım, Tekstil, Hizmetler konularındaki başarısızlıklarından kaynaklanmaktadır.

Bu nedenle kalkınmanın hızlandırılması Doha kalkınma programının önemli bir parçasını olmuştur. Bu programın uygulanması halinde elde edilebilecek gelişme sonuçlarının şu şekilde olacağı hesaplanmıştır;¹

Mallarda ticaretin serbestleşmesi kalkınmakta olan ülkelerin gelirini 75 Milyar Dolar arttıracak, hizmetler sektörü konusunda gelişme sağlanırsa bu düzey 150 Milyar Dolara kadar çıkabilecektir.

. Anti dumping uygulamalarının ciddi olarak uygulanması ile piyasalarda güvenlik artacaktır. Buna bağlı olarak arz yönlü teknik yardımın gelişmesi beklenmelidir. Hedeflere ulaşırsa Tüm ülkelerdeki tüketiciler düşük fiyatlardan yararlanacaklardır. Tarımsal desteklerin kaldırılmasından yararlanacak olanlar az sayıda orta gelirli ülkedir. Düşük gelirlilerin bundan kayba uğrayacakları anlaşılmaktadır.

Doha gündemi ile yeni konular üzerinde de çalışmaların başlatılması önerilmektedir. . Bunlar yatırım, rekabet, kamu alımları ve ticaretin kolaylaştırılması şeklinde sıralanabilir.

---

¹ WTO, *Scenarios International Trade and the Doha Development Agenda*, WTO Annual Meeting 2003, s. s. 29-33

Bu konular ın ele alınması kalkınmakta olanlara sorumluluk getirecektir. Ancak ne gibi yarar sağlayacağı belli değildir.

Bu alanda istenenler yapılırsa Gelişmiş Ülkeler tarımda korumaları kaldırmadan hizmetler alanında büyük kazanımlar sağlayabilecek ,az gelişmiş ülkelerse bir yarar sağlamayacaklardır.

DDA ile ilgili 4 alternatif senaryoyu incelemekte yarar vardır.

Ancak bu hesaplar ülkelerin kendi iç reformlarını da gerçekleştirecekleri varsayımı altında geçerlidir. Çünkü bu yapılmaz ise sonuç alınması mümkün olmayacaktır.

Hesaplamalarda WB Dünya genel denge modeli kullanılmıştır. Ancak analiz sadece gümrüklerin ve korumaların kaldırılmasının sonuçlarını ortaya koymakta ve iç politika değişimleri ile verimlilik değişmelerinin etkilerini içermemektedir.

A)BİRİNCİ SENARYO :Korumaların kaldırılması konusunda anlaşılır. Tarımsal ihracat destekleri ciddi olarak azaltılır. İç pazarı korumaya ciddi yaptırımlar getirilir. Tekstil ve giyim kotaları kaldırılır. Hizmet için eleman akımlarına izin verilir. Anti dumping haksız uygulamalarına son verilir. Zaruri hallerde korumaya izin verilir. Kalkınmakta olan ülkeler yeterli yardım alırlar. İç kuruluşlarını ve sistemlerini islah ederler. Açıklık yerli ve yabancı yatırımları artırır. Bölgesel anlaşmalar önemini kaybeder. Ayrıcalık yapmayan liberalizasyon blokları oluşur. Pazarlara giriş serbestliği makro ekonomik dengesizlikleri azaltır. Dünya tarım pazarının bütünleşmesi fiyat dalgalanmalarını azaltır. DOHA hedeflerine ulaşmak için temaslar hızla ve kolayca gerçekleşir. Azalan ticari korumalar iç reformları hızlandırır. Dünya ticareti özellikle az Gelişmiş Ülkelerde önemli ölçüde artar . Bu senaryoya göre korumanın %50 azaltılması kalkınmakta olan ülkelere 83 Milyar Dolarlık bir gelir artışı sağlayacaktır. Bu ülkelerde ihracat %14. 6 oranında artacak

Gelişmiş Ülkeler bundan 67 Milyar Dolar gelir artışı ve %2. 8 ihracat artışı sağlayacaklardır.

B)İKİNCİ SENARYO: Tarım ve tekstilde bazı gelişmeler olmakla birlikte düşük düzeyde gümrük indirimleri sağlanır. Gelişmekte olan ülkelerin avantajlı olduğu birçok saha indirim dışı bırakılır. Tarımsal reformlara direnç iç ve ihracat tarım desteklerinin devamına yol açar. Hizmetler alanında sınırlı serbestlik gelir. Anti dumping uygulamaları ve koruma tedbirleri gelişmekte olanlar a karşı arttırılır. Bu karşılıklı olur. Ticaretin gelişmesine yönelik destekler düşük düzeydedir. Gelişmekte olanlar politik sorumluluklar almaktan kaçınırlar. Bazı bölgesel anlaşmalar ticaretin önündeki engelleri azaltır. ancak birbirinden bağımsız ve tutarsız bu anlaşmaların genel etkisi sınırlı kalır. Bölgesel makro ekonomik dengesizlikler genel bir liberalizasyonu önler. Bu senaryoya göre Gümrüklerdeki %10 luk bir azalma gelişmekte olanlara 16 Milyar Dolar gelir artışı sağlar. ihracatları %2. 5 artar. Gelişmiş Ülkeler 14 Milyar Dolar kazanırlar. ve ihracatları %0. 5 artar.

C)EN KÖTÜ SENARYO. :Bu konuda iki versiyon bulunmaktadır.Birincisi çok sınırlı gelişmeler sağlanması diğeri ise görüşmelerin hiçbir sonuç alınmadan yarı yolda kalması ve dağılmasıdır.

Birinci durumda Görüşmeler sonuçlanacak ancak kalkınmakta olan ülkeler gönülsüzce kabul edecekler ve AB ve ABD nin zorlamaları ile reformlar uygulanacaktır. Tarım ve tekstilde kısmi iyileşme sağlanacak, büyük tarımsal ürün ihracatçıları önemli kazanç sağlarken düşük gelirliilere önemli katkı sağlanmayacaktır. Kalkınmakta olan ülkelerin yatırım, rekabet politikaları kamu alımları ve ticaretin kolaylaştırılması konularında kurallara uymaya zorlanmaları sonucu gelişme sınırlı kalacak ve WTO'nun etkinliği azalacaktır. .

İkinci versiyon toplantıların bir sonuç alınmadan dağılmasıdır. Bu durumda tekstil ve giyim kotaları konusunda verilen sözler tutulmayacak, gelişmekte olanların

pazarlara girişi kısıtlanacak, anti dumping ve ürün standartları korumada kullanılacaktır. . Bölgesel anlaşmalar dışı kapalı hale gelip, emek standartları ve çevresel önlemler Gelişmiş Ülkelerin pazara girişini önlemekte bahane olarak kullanılacak makro ekonomik dengesizlikler yatırım ve ticareti azaltıcı etki yapacaktır. Sonuçta Sistemin bütünlüğü tehlikeye girecek, zayıf ülkeler uluslararası görüşmelerde daha zayıf hale geleceklerdir. % 20 gümrük artışı gelişmekte olan ülkelerin gelirini 32 Milyar Dolar, ihracatlarını % 4.6 azaltacaktır. Sonuç gelişmiş ülkelerin de 27 Milyar Dolar gelir kaybına uğramaları ihracatlarının % 0.9 düşmesi ve reel gelir ve ticaretin gerilemesi olacaktır. .

EK II İŞLETME YÖNETİMİ VE ICT

Dünya ekonomisinin özellikle son 10 yıl içinde küreselleşme olarak adlandırılan, mal sermaye ve teknoloji ile bilgi akışının ülkeler arasında giderek daha serbest bir şekilde gerçekleşebildiği bir ortama doğru hızlı bir değişim geçirmekte olduğu gözlenmektedir.

Bu olgu; büyük ölçüde teknolojik gelişmelerin iletişim olanaklarını arttırması ve üretim teknolojisini geliştirmesinden kaynaklanmıştır. Teknolojik gelişim hızla devam ettiğinden göre ekonomik yapıdaki değişimin de giderek hızlanması beklenmektedir.

Tüm Gelişmiş Ülkeler ekonomilerinin iç ve dış değişme ve uygulamalara karşı nasıl reaksiyon göstereceğini tahmin etmelerine yarayan ve ekonomik politika uygulamalarında kullandıkları gelişmiş karar alma modellerine sahiptirler ve bu ulusal karar alma modellerine dayanarak dışarıdan gelen etkilere karşı kendilerini zamanı, konusu ve dozu iyi ayarlanmış ekonomik önlemlerle oldukça etkin bir şekilde koruyabilmektedirler.

Gelişmekte olan ülkeler ve bu arada Türkiye globalleşmenin yarattığı ortamda sağlıklı yaşamalarını sağlayacak bu tür modellere ve ulusal politika uygulama seçeneklerine dayalı bir savunma mekanizmasına sahip değildirler bu nedenle de sık sık bunalıma düşmektedirler.

Bunalıma düşen az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler sorunlarını aldıkları makro ekonomik politika önlemleri ile çözmeye çalışmakta, yetersiz kaldıkları noktada ise IMF ve WB gibi uluslararası kuruluşlardan destek talep etmektedirler.

Bu kuruluşlar eski Dünya ekonomik yapısında uluslararası ekonomiyi stabilize etmek amacıyla kurulmuşlardır. Destek için “Ekonomik politika reçetelerine

uyulması “koşulunu ileri sürmektedirler. Oysa sözkonusu kuruluşların “Eski deneyimlerine dayanarak oluşturdukları” söz konusu reçetelerin yeni dünya düzeninde sorunlu ülkeleri bunalımdan çıkarma konusunda geçerliklerinin çok şüpheli olduğu gerek bilim adamı gerekse uygulayıcı bürokratlarca artık inkar edilmemektedir.

Neticede verilen reçetelerin maliyeti büyük ölçüde gelişmekte olan ülkelerin kalkınma üretim ve istihdamdan vazgeçmeleri ve ekonomik gelişmelerinin duraklaması olmaktadır.

Türkiye'nin yeterli ve kendisince üretilmiş hesaplama olanaklarına ve ulusal bir karar alma modeline sahip olmaması, bu konuda uluslararası kuruluşların model ve hesaplarına göre hareket etmesi sonucunu doğurmaktadır.

Önerilen hatalı modeller ise ekonomi yönetimi için bir yandan dışarıdan gelen şoklara karşı alınan önlemlerin yetersizliğine yol açarken, diğer taraftan destek sağlayan uluslararası kuruluşların ekonomimizin yapısına uymayan hatalı önerilerine karşı geçerli karşı öneriler ileri sürebilmeyi ve onlara karşı direnmeyi olanaksız kılmaktadır.

Dünya ekonomisinin yeniden yapılanması ve düzgün bir şekilde çalışır hale gelmesinin uzun bir zaman alacağı anlaşılmaktadır. Bu nedenle durumun yakın bir gelecekte değişmesini ummak için bir neden yoktur. Dolayısı ile gelecekte de yeni krizler yaşamamız kaçınılmazdır.

Dünyada ve Türkiye'de koşulların hızla değişmesini oluşturduğu ortamda işletmeler için doğru karar almak güçleşmekte, olağan üstü hızla değiştiği kriz dönemlerinde ise “imkansız bir görev haline dönüşmektedir.

Bu nedenle her firma koşulların hızla değiştiği ortamlarda ve bunalım anlarında doğru karar almasını kolaylaştıracak ve normal zamanlarda daha karlı çalışmasına yardımcı olacak olanakları yaratmak zorundadır.

Teknolojik gelişmeler bir yandan sorun yaratırken öte yandan çözümler sunmaktadır. Bu olanaklardan birisi de hızlı gelişmenin ve değişmenin yarattığı sorunların çözümlerini modern teknolojiyi kullanarak oluşturulacak karar destek sistemleri ile aşmaktır.

Yöneticinin hedefi firma karlılığını arttırmaktır çünkü ondan bu beklenmektedir. Bu görev eldeki kaynaklar kullanılarak ve firmanın rekabet gücü artırılarak yapılabilir.

Yönetim, karar alma ve uygulama demektir. Yönetimin başarısı ise doğru karar alma ve iyi uygulamada yatmaktadır. Yöneticiler firmayı doğru karar alacak ve alınacak kararları uygulayacak bir şekilde yapılandırmak zorundadırlar.

Her karar bir hesap sonucu alınmakta, doğru hesap kar, yanlış hesap zarar doğurmaktadır. Başka bir anlatımla zarar yoktur yanlış hesap vardır. Zarar yöneticilerin yanlış hesaplarının ve hatalı uygulamalarının firmaya ödetilen faturasıdır.

O halde doğru karara nasıl ulaşacaktır? İş hayatında her karar ve uygulamanın doğru olması mümkün değildir. Yapılacak iş alınan doğru karar ve yapılan doğru uygulamaların yol açtığı karlar toplamının başarısız karar ve uygulamaların yol açtığı zarardan fazla olmasıdır. Bunun için alınan kararlardaki doğruluk oranını arttıracak bir yol bulunmalıdır. Kararların doğruluğunu etkileyen şu faktörler kar ve zararın ana kaynaklarıdır.

Girişimci ve yönetici ; Yönetici özel yeteneklere sahip olmalıdır. Bunlar; çalışkanlık, doğru düşünme yeteneği, cesaret, risk alma, inisiyatif kullanma, vizyon ve uzak görüş sahibi olma duygusal olmama vb. her yönetim kitabında sayılan yeteneklerdir. Bu yeteneklerdeki eksiklik sistem kurma, profesyonel eleman kullanma ve bilgi birikimi aracılığı ile zaman içinde kısmen dengelenebilirse de yeterli niteliklere sahip olmayan bir yönetici sürekli hata kaynağıdır ve işletmeyi zarar ettirmesi kaçınılmazdır.

Deneyim ; Hayat ve uygulamalardan edinilen bilgi birikimi olup kişiler için genelde zaman içinde edinilmektedir. Deneyimin büyük bir kısmı yapılan hatalardan edinilmektedir. Bu nedenle deneyim bir tür yatırımdır. Deneyim edinmenin diğer yolu eğitimidir. Deneyim açığının mutlaka en pahalı yol olan sınama ve yanılma yöntemi ile kapatılması gerekmez. Uzman veya uzman sistem kullanmak kısaca birikmiş deneyimi kullanmak çoğunlukla sınama yanılmadan daha az maliyetli bir yoldur.

Her karar bir yapılabirlik hesabı demektir. Bu hesap mevcut verilere ve mevcut ilişkileri gösteren denklemlere ve birer varsayım olan parametrelere dayanmaktadır.

Hesapların dayandığı bu bilgilerin ve ilişkilerin değişmekte olması hatanın temel kaynağıdır. İşletmelerin karı da zararı da hesap detaylarında ve varsayımlarında saklıdır. Bu nedenle “Diğer faktörler sabit kalmak koşulu ile doğru bilgiye sahip olmak ve doğru bilgi üretmek “kararların doğruluk oranını arttırmak için eldeki tek seçenektir.

Beklenmeyen olaylar olarak adlandırdığımız ani değişmelerden deprem, sel ve doğal felaketler dışında olanların büyük bir bölümü siyasi ve ekonomik nitelikte olup bilgi kaynakları kullanılarak büyük ölçüde izlenebilir ve bu kaynaklardan doğan risk azaltılabilir.

Bir hesaplama yapılmadan önce şu soruların cevabının verilmesi gerekmektedir

Neyi öğrenmek istiyoruz? Neyi öğrenmek istediğimiz yöneticinin karar alma yaklaşımına göre değişebilir. Örneğin nakit akış planı, krediler vs. . Ancak yönetici istesin istemesin dünyada uzmanlarca uygulanan sağlıklı bir işletme değerlendirilmesinde kullanılması gereken kriterler bellidir. Uzman sistemler bunların hepsini her an hesaplayıp hazır tutabilir.

Nasıl bir hesap sistemi kullanacağız?Ne istendiği biliniyor ise bunun nasıl hesaplanacağı konusu genelde bir sorun oluşturmaz. Örnek olarak nakit akış tablosu formatı ve başabaş noktası hesabı rasyo hesapları, tren ve hedeflerden sapmalar bilinen formüllerle yapılır.

Sistemin varsayım ve verileri nedir?Sistemin varsayım ve verilerinin kaynağı firma veri bankası, dış kaynaklar, yönetici ve uzman deneyimlerine göre oluşur. Kapasite, ham madde tüketim katsayıları, satışların gelişimi gibi veriler ICT altyapıları oluşturularak her an kullanılabilir şekilde üretilip hazır tutulabilir.

Son olarak hesaplamanın ne sıklıkta yapılması gerektiği sorusunun cevabı ise “Veri ve girdilerle parametreler değiştikçe ve hedeflerden sapıldıķça” şeklinde olmalıdır.

Tüm bu açıklamalardan yapılması gerekenin “Sürekli olarak verileri üretmek ve toplamak, hesabı yenilemek ve yeni durum karşısında yeni kararlar almak “ bu amaçla ICT olanaklarını kullanmak olduğu ortaya çıkmaktadır.

Karar alma unsurlarını gözden geçirdiğimizde kısa dönemde; Girişimci ve yöneticinin aynı kalacağı, İşletme ve kişilerin kültür ve deneyiminin değişmeyeceği, Beklenmeyen olaylar açısından tahminleri kuvvetlendirmekten başka birşey

yapılamayacağı gerçekleri karşısında eldeki tek alternatifin doğru bilgi ve verilere ulaşmak, bu verileri hızlı bir şekilde değerlendirecek bir “Uzman Sistem” oluşturmak ve böylece sağlıklı karar verebilme olanağına kavuşmak olduğunu anlıyoruz.

Kurulacak sistemin her an hedeflerden sapmalar olup olmadığını göstererek erken uyarı fonksiyonu ifa edebilmesi, yapılacak simülasyonlarla döviz kuru, faiz, girdi fiyatları gibi birçok veride meydana gelecek değişimin firmayı nasıl etkileyeceği konusuna da cevap verebilmesi gerekir. .

Böyle bir sistem oluşturulması yönetim için sorun tespitinde büyük kolaylıklar getirecek olmakla birlikte işlemesi için firma içi veri işleme ve depolama yapısının ve firma dışından sağlanacak verilerin doğru, zamanında ve kolayca ve en önemlisi güncel olarak programa girilmesi gerekir.

Ancak uzman sistemler sorunları ortaya koyarsa da ancak yeniden yapılanma aşamasında oluşturulacak çözüm bir yandan yöneticinin diğer yandan uygulayıcıların performansına bağlıdır.

Dünyada işletmelere ICT olanaklarının girmesi zaman almakta ise de kaçınılmaz bir zorunluluk teşkil etmektedir.

EK III ÜLKELERDEKİ GELİŞMELER

1. JAPONYA

Japonya'da 1995 den bu yana fiyatlar düşmektedir. ²1997 den bu yana nominal GDP deki azalma %6. 0 yı bulmuştur. Japon Merkez Bankası başkanı bu durum için "Makroekonomi ders kitaplarının bir çözüm sunmadığını "ileri sürmekte ve Japon hükümeti ile Japon Merkez Bankası bu durumun yapısal olduğu konusunda aynı şekilde düşünmektedirler.

Onlara göre çözüm bankacılık sistemini işler hale getirecek düzenlemelerde yatmaktadır. Fazla kapasite yaratan verimsiz firmaların kapatılması ve Japonya'nın kendi ekonomisini yeniden yapılandırması gerekmektedir.

Ders kitaplarına göre ,japonyadaki durgunluğun gerçek nedeni talep yetersizliği dir.Çözüm ise talebe makro ekonomik bir uyarı verilmesinde yatmaktadır.

Bu uyarının nasıl sağlanacağı noktasında Japon Merkez Bankası faiz hadleri sıfıra indiğine göre para politikası önlemleri ile bir sonuç alınamayacağını ileri sürerken, Hükümet bütçe politikasının -kamu borçları zaten tehlikeli ölçüde yüksek olduğundan- kullanılamayacağı kanısındadır.

Her iki görüşte de bir ölçüde gerçek payı olmakla birlikte uzmanlarca para ve bütçe politikalarının birlikte kullanılmaları halinde talebin artıp durgunluğun giderilmesinin mümkün olacağı ileri sürülmektedir.

Para politikaları konusunda bazı ekonomistler bir enflasyon hedefleyip o düzeye kadar para basmaya devam etmenin en doğru yol olduğunda ısrar etmektedir.

---

² "Seeking the Right Medicine", www. Economist. Com. Article. June. 19. th. 2003.

Aslında Japonya'da Merkez Bankasının çok miktarda para basıp Hazine Bonolarını satın alması sonucu son iki yılda parasal taban her yıl %25 artmışsa da bu geniş anlamda para tabanını geliştirmemiştir çünkü banka kredileri ve nominal GDP düşmeye devam etmektedir.

Japon Merkez Bankası bu durumdan paranın piyasaya çıkış kanallarını sorumlu tutmaktadır. Çünkü bankalar batacak kredileri çok olduğundan kredileri arttırmamaktadırlar. Bu nedenle bankalar sistemi düzenlenmeden bu yolla bir çözüme ulaşmak olası lığı düşük görülüyor.

Sorun sadece bankaların kredi vermekte gönülsüz olmaları olmayıp zaten çok borçlu olan firmaların durgunluk ortamında yatırım yapmamaları da bu yolun etkin kullanamamasına yol açmaktadır. Bu nedenle banka sistemi düzenlense bile ekonomik gelişme hızlanmayabilir.

Banka borçlarının hızla tahsiline gidilmesi halinde bunun yol açacağı iflas işsizlik ve durgunluğun ise durumu daha da kötüye götürmesi olasılığı doğacaktır.

Bu durumda talep nasıl artabilir?. Japon Merkez Bankası her şeyi yaptığını ileri sürmekle gerçeği anlatmamaktadır. Şirket senetlerinin, tahvillerinin, emlaklerin alınması ile paranın dolaşıma sokulması mümkün olabilir. . Ancak bu yolla ne kadar fon kullanılacağı bilinmediği gibi bunun Merkez Bankası bilançosunu ne kadar zarara sokacağı konusunda da belirsizlikler bulunmaktadır.

Keynes 70 yıl önce böyle durumlarda ne yapılması gerektiğini söylemiştir. Likidite tuzağına düşen her ekonomide tek çıkış yolu mali politikalarıdır. Ancak geçmişte bunun yapılıp ekonominin yine canlandırılmadığı ayrıca bu yol gidilmesi durumunda gelecek nesillere büyük yük yüklenmiş olacağı ileri sürülmektedir.

Adam Porsen adında bir ekonomisin yaptığı çalışmalar bu politikaların olumlu etki yaptığını ortaya koymuştur. (Institute of international economics Washington DC.).Geçerli politikaların varlığına rağmen bu yolda geçen 10 yılda bir adım atılmamış olmasıdır.

Japonya'da kamu borçlarının artışı kamu harcamalarının artışı nedeniyle değil vergi yükünün azaltılmasından kaynaklanmıştır. Japonya'da GNP/Kamu harcama oranı % 140 olduğundan vergilerin artacağı izlenimi verildiğinde halk daha çok tasarrufa yönelmekte ve böylece kamu harcamalarının canlandırıcı etkisi nötralize olmaktadır.

ABD Federal Rezervin başkanı Ben Bernanke bu durumda yapılacak işin para ve maliye politikalarını birlikte kullanmak olduğuna işaret etmektedir. Japon Merkez Bankasının vergi açıklarını finanse etmesi halinde para ve maliye politikalarının ortak etkisi ile canlanma sağlanabileceği aynı zamanda kamu borcu artışı endişesinin ortadan kalkacağı için tüketici harcamalarının azalmayacağı, bu yolla bankaların parayı bloke etmelerinin de önüne geçilebileceği böylece bankalar sistemi ıslah edilmeden de ekonominin büyümeye başlamasının mümkün olduğu da ileri sürülmektedir.

Japonya'da kamu borçlarının yüksekliği abartılmaktadır. Çünkü bu borcun % 50'si kitlerin elinde olduğundan para arzı artışı bunların özel kesime geçmesine yol açmayacaktır. Gelir arttıkça da borç oranı kendiliğinden düşecektir. Çünkü GDP artışı vergi tahsilatını arttırıp kaynak yaratacaktır.

Enflasyon yaratıldığında tutulan büyük çaplı senetlerin değer kaybı nedeni ile ödemeler dengesine ne olacağı ayrı bir sorundur. Bunun sabit faizli bonoların değişken faizliye dönüşmesi ile çözümlenebileceği ve böylece uzun vadede bankaların durumlarının kötüleşmesinin de önlenilebileceği ileri sürülmektedir. .

Durgunluğun giderilmesi Japonya'nın problemini çözmeyecektir. Ancak bankacılık reformu ve yapısal reformların gerçekleştirilmesini kolaylaştırarak, yeniden yapılanmanın yol açacağı iş kayıplarını ve finansal sorunları hafifletecektir.

Şimdiki durumda Devlet ve Merkez Bankasının işbirliği şansı az olduğu, Maliye Bakanı vergi indirimi bir yana vergi artışı taraftarı olduğuna göre durgunluğun iç politika uygulamaları yolu ile giderilmesi mümkün görülmemektedir.

2. İRLANDA³

“Özel bir İrlanda kalkınma modelinden bahsetmek anlamsızdır. Olsa bile bu modelin her ülkeye uyacak bir model olduğuna inanmıyorum. ” Bu görüş İrlanda Başbakanı ve eski Maliye Bakanının görüşleri. Bakanın İrlanda kalkınması ile ilgili konferansı daha önce kalkınma konusundaki bulgularla karşılaştırılması için yararlı görülerek çalışmamıza özet olarak alınmıştır. Eski maliye bakanı ve kalkınmayı yöneten kişi olarak bu konuşma dikkate değer ip uçları vermektedir. Konuşmacıya göre ;

Kalkınma ekonomisi geçerli olmadığı anlaşılacak bir kenara bırakılan ve herkese uyacak bir kalkınma modeli arayışları ile doludur. Sonunda varılan nokta şudur; Her ülke özeldir. Ekonomik gelişmeyi etkileyen faktörler farklı olduğu kadar karmaşıktır. Basit bir formüle indirgenemez.

Bu arayışlar sırasında Washington'un konforlu odalarında oluşturulmuş ve WB ile IMF'nin deneyim ve bilgilerine güvenerek kredi ve yardımlaşma isteyen birçok gelişmemiş ülkenin geliştirilen bu tür teorilerin denenmesi için bir laboratuvar olarak kullanıldığı da bilinmektedir.

---

³ Bertie Ahern, "The Irish Model", Washigton : Speech in WB March 2003, s. 3.

Bu nedenle gelişmekte olanların kendi kalkınma önceliklerini belirleyip uygulamalarının en doğru yol olduğuna inanılmaktadır. Özel bir sihirli formül teşkil etmemekle birlikte İrlanda'nın kalkınması için uygulanan politikalar bu niteliktedir.

20. Yüzyılda gösterdiği yetersiz performansa rağmen İrlanda halen Dünyadaki en zengin 25 ülke arasında bulunmaktadır. Ülkenin ekonomik gelişme çizgisi bugünkü kalkınmakta olan ülkelerinkine paralellik gösterdiği için kısaca incelenmesinde yarar vardır.

Ülke bağımsızlığını kazanmasını takiben uzun süre yüksek koruma altında kendi kendine yeterli olma politikası izlemiştir. .

1990'larda İrlanda'da işsizlik oranı %15 düzeyinde idi. Bu AB'ndeki en yüksek orandı. ABD, Kanada ve İngiltere'ye göçler olmasa idi bu rakamın daha da yüksek bir düzeye çıkacağı bilinmektedir.

1987'ye kadar ulusal borcun GDP'nin % 117'si kadar olduğu ve bütçe açığının milli gelirin % 10'u düzeyinde bulunduğu görülmektedir. Ekonomide gelişme çok yavaştı ve bir IMF müdahalesi kaçınılmaz görülmüyordu. Kişi başına geliri AB'nin % 70'i kadar olan ülke marjinal bir ülke durumundaydı. Kuzey İrlanda'daki siyasi olaylar turizm ve yatırımı olumsuz etkilemekteydi.

1991-2001 döneminde ülkede kalkınma hızı % 7'ye çıktı. 2001'de bu oran % 11 oldu. Bu, Dünyada sadece Çin'in ulaşabildiği bir performanstır. Böylece ülke AB ortalamasını yakaladı. İşsizlik azaldı emek ihraç edilecek yerde emek ithal edilecek duruma geldi. Başka ülkelere göç edenlerde geriye dönme eğilimi başladı. Kamu borcu/GDP oranı % 100'lerden % 36.5'lere düştü. (Maasricht kriteri % 60 dır.).

İrlanda'nın 1994'den bu yana ortalama ihracat gelişme hızı OECD ülkeleri arasında en yüksek düzeyde bulunmaktadır.

İrlanda'nın ihracatının 2/3'ü hizmetler ve ileri teknoloji alanında yoğunlaşmış durumdadır. Ağırlık bilgisayar, hardware, software ve ilaç sektörlerinde olup İrlanda Dünyadaki en büyük yazılım ihracatçısı ülkedir. Avrupa'daki bilgisayarların 2/3'ü İrlanda yapımıdır. Ticaret hacmi GSMH sinin % 160'ını bulan ülke , Dünyadaki en açık ülkedir.

ABD'nin Avrupa'ya yaptığı yatırımların % 10'u İrlanda'dadır. Elektronik sektöründe bu oran %33 ü bulmuştur. İrlanda'da 1300 uluslararası şirket çalışmaktadır. Önceki durum ile mukayese edildiğinde bu beklenmedik bir gelişmedir. Bunun nedenleri dikkatle analiz edildiğinde tüm konularda tam bir fikir birliği olmasa da kalkınmanın gerçekleşmesini sağlayan bazı temel konularda tüm ekonomistler aynı görüşü paylaşmaktadırlar. Bu noktaları şöyle sıralayabiliriz;

A) BARIŞ: Barış içinde olmayan ülke kalkınamaz.

B) EĞİTİM: Eğitim İrlanda'da kalkınmanın temel itici gücü olmuştur. 1967'de liselerin ücretsiz olduğu daha sonra üniversite eğitimine burs vermeye başlandığı belirtilmelidir. 30 yılda üniversite eğitimine katılım oranı % 4'den % 26'ya çıkmıştır. Eğitim kalitesi artırılıp eğitici eğitimi programları uygulanmıştır. Eğiticinin gelişimi testlerle izlenip kaliteli ,iyi ücret alan işine bağlı eğitici yetiştirilmiştir. Bu ülke plancıları,gelişmekte olan ülkelere gerekirse eğitim kalitesini artırıp miktarı azaltmaları gerektiğini ve iyi eğitim için artan bir şekilde bilgi ve iletişim teknolojilerinden özellikle uzaktan eğitim amacı ile yararlanılmasını önermektedir. İrlandada eğitimde özel kesim kalkınma uzmanları üniversite temsilcileri ve kamu kuruluşlarının bir araya gelip nasıl bir sistem oluşturulması gerektiği konusunda bir plan yapılmıştır ve diğer ülkelerce de yapılmalıdır.

C) KATILIMCILIK: İrlanda'da Devlet işçiler işverenler çiftçiler NGO temsilcileri elbirliği ile uzun vadeli kalkınma planı yapmışlardır. Bu plan para politikası, sosyal refah ve sosyal politikaları da kapsamakta idi, Bunun nedeni

gereken para ve maliye politikalarının böyle bir işbirliği olmadan gerçekleşmesinin mümkün olmamasıydı. Bu planda kalkınmanın nimetlerinin adil olarak dağıtılması devlet ile diğer kesimler arasındaki diyalogla sağlanmıştır. Bu durum özellikle ulusal ticaret ve fon akımlarının hızla değiştiği dünyada çok önemlidir.

D) BÖLGESEL KALKINMA: İrlanda ekonomisindeki dönüm noktası 1973’de AT’a bağlanmasıdır. Bu olay AT ile ne yapılacağı konusunda kararların birlikte alınmasına yol açtığı gibi bölgesel kalkınma yardımlarından yararlanılmasını da gündeme getirmiştir. İrlanda’nın durumu bölgesel ekonomik entegrasyonun ekonomik kalkınmayı nasıl sağladığı konusunda iyi bir örnektir. Bu kalkınma çabaları sonucu Ticaret hacmi 90 kat artıp Ülkeye 40 Milyar Dolar yabancı sermaye gelmiştir. Politik entegrasyon ve ekonomik kalkınma entegrasyonu takiben başlamıştır.

E) KALKINMA PLANI: Avrupa Komisyonundan İrlanda’ya destek “Ulusal kalkınma planına yardım” şeklinde gerçekleşmiştir. Bu planın uygulanması iyi yönetim, kamu harcamalarının kontrolü, etkin bir kamu yönetimi oluşturulması sayesinde mümkün olmuştur. Bu destekler olmadan ekonomik kalkınma başarılamazdı. Bu nedenle kalkınma yardımlarının tek merkezden verilip koordine edilmesi yardımların etkinliğinin ön koşuludur.

F) YABANCI SERMAYE: Kalkınmada doğrudan yabancı sermayeden geniş ölçüde yararlanılmış olup halen yabancı sermayeli işletmeler İrlanda da 140.000 kişi istihdam edip İrlanda’nın ihracatının %51 ini gerçekleştirerek ülkeye 14 Milyar Euro gelir yaratmaktadır. Serbest ticaret bölgeleri uygulaması yabancı yatırımları hızlandırmıştır.

İrlanda deneyimi yabancı yatırımlarda doğrudan parasal ve mali teşvikler önemli olmakla birlikte Politik ve ekonomik istikrar, Avrupa pazarlarına kolay bağlantı, yüksek eğitilmiş işçiler, sağlam bir hukuk sistemi, rekabeti verimliliği

yenilikçiliği ve girişimciliği hedeflemiş bir hükümet, in yabancı sermayeyi çekme yolundaki politikaların temelindeki en güçlü faktörler olduğuna iyi bir örnektir.

G) TEŞVİK SİSTEMİ: Kalkınmada “Ulusal yatırım destekleme ajansı”ndan ve “Ulusal Kalkınma Otoritesi “ oluşturulmasından da yararlanılmıştır.. Bu kuruluş pazarlama stratejileri teşvikler geliştirmekte, geliştirilen yöntemler birçok diğer ülke tarafından da kullanılmaktadır. İrlanda karmaşık bir destek sistemine sahiptir, mali destek, hibe, eğitime katkı, ve diğer önlemler İrlanda’yı dq ünyanın en cazip yatırım alanlarından birisi haline getirmiştir. Uluslararası ekonomide durum değiştikçe ülkenin ekonomik politikaları buna göre değiştirilmekte, daha yüksek katma değer içeren alanlara yönelinmektedir. Düşük girdi maliyeti ve işçilik arayan yabancı sermaye hedef alınmamıştır. Ülke plancıları gelişmiş katma değer üreten sektörlerin gelişmiş emek de gerektireceğinin bilincindedirler.

3. HİNDİSTAN:⁴

MİT ekonomisti Lester Thurow. Hindistan’ın yazılım endüstrisinin durumu ile ilgili araştırmasının sonucu Dünyanın ikinci büyük ülkesi olan Hindistan’ın bilgi ekonomisi çağına giremeyeceğini ileri sürmekte.

Ona göre bugün Hindistan’ın önünde iki seçenek var ya küreselleşecek veya gelişmelerin dışında kalacak. Çünkü yabancı yatırım, ihracat, turizm olmadan gelir artışı mümkün değil.

Bilgi ekonomisinde ileri gitmek isteyen ülkeler öncelikle eğitime önem vermelidirler. Eğitimsizlere artık iş çok azdır. İleride daha da azalacaktır. Bilgi ekonomisi sadece bilgi teknolojileri ve programlardan oluşmamakta her iş büyük bir

---

⁴ Venkatesh Hariharan, "Globalize or Left Behind", www. iatp. org. Article, 31. Oct. 2003.

bilgi içeriği taşımaktadır. Bilgi işçisi olmak için asgari düzeyde bilgi şarttır. Küreselleşmek isteyenler öncelikle herkesi okur yazar hale getirmelidir.

Temel eğitim eksikliği Hindistan ve Çin arasındaki rekabette Hindistan için dezavantaj oluşturmakta. Çin'deki en az eğitilmiş bölge Hindistan'daki en eğitilmiş bölgeden daha eğitilmiş. Hindistan yukarıdan aşağı Çin aşağıdan yukarı yöntem uyguluyor.

Araştırmacı 21. Yüzyılın Çin'in yüzyılı olduğuna inanmıyor. Bunun nedeni olarak da az gelişmiş bir ülkenin en gelişmiş ülkeyi yakalamasının 100 yıllık bir süre gerektirdiğini ileri sürerek ABD-İngiltere örneği ile vermekte.

Doğrudan Yabancı Yatırımların (FDI)nin en çok önem verdiği konu işlerin hızlı ve kolay gelişmesi. Çin Hindistan'dan 30 kere daha fazla FDI çekiyor. Bir ülke yabancı yatırımcılarda yatırım yapılacak en iyi yer olduğu konusunda bir kanaat oluşturmak zorundadır. Hindistan bu açıdan Çin e kıyasla çok geridedir.

Teknoloji elde etmenin iki yolu vardır. Bunlar kopyalama- Japonya'nın geçmişte yaptığı gibi- ki bu giderek zorlaşıyor. Diğer yabancı sermaye çekmek. Çünkü FDI sadece para değil teknoloji ve yönetim de getirmektedir. Bugünkü durumda Hindistan Dünyanın diğer kesimlerinden yarı yarıya kopmuş ve dışlanmış durumdadır. Yazılım sektörünün Hindistan'a yılda 10 Milyar \$ getirmesi çok önemli görülmemekte. Çünkü Microsoft bu alanda tek başına 50 Milyar Dolar üretmektedir.

4. ÇİN

Çin Dünya ekonomisine entegrasyon yolunda ilerlerken WTO'ya katılmasının muhtemel etkileri ile ilgili öngörüler şu şekilde idi;

15 yıl süren uzun ve zorlu tartışmalardan sonra kasım 2001 de Çinin katılımı WTO 4. bakanlar kurulu toplantısında kabul edilmesi ile Çin izole bir ekonomi

olmaktan çıkma yolunda adım atmıştır. Bu kabul ülkenin politikalarını global pazara uyumlu bir şekle dönüştürmeyi kabul etmesi anlamına gelmektedir. Böylece politik ve ekonomik sistem konusunda önemli sonuçlar doğması beklenmelidir.

Bu karar WTO için de hayati bir karar oluşturmuştur. Bu uygulama başladığında Çin ihraç ürünlerini standardize edecek ve malları Dünya lkelerinde daha çok talep edilecek. Yeni Dünya ticaret kurallarının oluşturulmasında katkısı olacak ve ulusal endüstrisi gelişecek.

Bu değişimler inin kamu kuruluşları için güçlükler yaratabilecek, sosyal sorunlar doğabilecektir. Liberal ekonominin gelişmesine paralel olarak kamunun merkezi düzenleme gücü zayıflayabilecektir.

Öte yandan ülkede sektör düzeyinde sorunlar çıkacaktır. Tarifelerin inmesi tarım ve sanayi işletmelerini güçlü bir rekabetle karşı karşıya bırakacağından Yüksek koruma altında gelişen bazı sektörler ciddi bir rekabetle karşı karşıya gelecekler. Dışa açık olan sektörlerin ise bu değişimden fazla etkilenmeyeceği tahmin ediliyor. Finans sektörü güçlü bir dış rekabetle karşılaşacak.

Gelişmiş lkeler açısından açılan ve 1.3 Milyar insanı içeren Pazar önemli. Çünkü bu ülkelerin çoğunluğu şu anda Çin'le olan ticaretlerinde açıkla karşı karşıyalar.

inin USA, EU ve Japonya ile ekonomik bağlarının güçlenmesi politik ilişkileri iyileştirecek. Çünkü Çin'le iş yapan uluslararası firmalar kendi ülkelerinde Çin ile ilgili konularda baskı unsuru oluşturacaklar. Doğaldır ki karşılıklı ilişkilerin artması şiddetli ihtilaflar da çıkarabilir.

Bu olay Dünya ekonomisi için büyük sorunlar da yaratacak. Gelişmekte olan ülkeler bu pazara girme şansına kavuşacaklar ama emek yoğun ürünlerde ucuz Çin malları ile rekabet etmek zorunda kalacaklar.

Bu rekabet ASEAN ülkeleri için daha da önemli. Gelişmekte olan ülkeler Çinin Dünya pazarlarına olan etkisini geçmişte olduğu gibi gelecekte de yaşayacaklar.

ASEAN ülkeleri ticaret konusunda olduğu gibi yabancı sermayeyi çekme açısından da Çin'le rekabete girmek zorunda kalacaklar. Halen bile Çin yabancı sermayeyi çekmede aslan payını almaktadır. Çin ekonomisinin açılması bu payı daha da arttıracaktır.

Çinin üyeliği WTO sistemini işleyişini de etkileyecek. Güç Gelişmiş Ülkelerden gelişmekte olan ülkelere geçecek. Çinin ağırlığı sorunların çözülmesinde belirleyici olacak.

Özetlemek gerekirse Çinin girişi tüm Dünya ülkelerinde değişik düzeyde etki yapacak.

Daha sonra yaşanan gelişim ise şu şekilde oldu.

Çin 2001'in sonundan bu yana WTO'ya üye olmanın nimetlerinden faydalanmakta. Bu üyelik sonucu ekonomi artık büyük ölçüde hükümete değil talebe ve piyasaya bağlı olarak gelişiyor. Bu durumun Dünyanın genel ticareti üzerindeki etkisi beklenenlerin üzerinde oldu. .

2002'de Çin 620 Milyar Dolarlık bir ihracat+ithalat düzeyine ulaştı. Bu Dünya ticaretinin % 4.7'sini oluşturuyor. 1995'de bu oran % 2.7 idi. Dış ticaretteki gelişme hızı gelecek yıllarda da aynı şekilde devam edecek gibi görünüyor.

Büyüme açısından en önemli sektörlerden birisi demir çelik sektörü. Geçen yıllarda eski fabrikalar modernize edildi, yenileri kuruldu. Bunun sonuçları alınıyor Bugünkü trendin devam etmesi halinde Çin önümüzdeki birkaç yıl içinde Dünyanın en büyük demir cevheri ithalatçısı haline gelebilir. Ayrıca bu durumda Dünyanın en büyük demir çelik ithalatçısı olan ülkenin net ihracatçı haline gelmesi de mümkün.

10 yıl önce Asya Dünya çelik tüketiminin 1/3 ünü yapıyordu. Halen bu oran %50 ye yükseldi. Sadece Çin toplam Dünya talep ve üretiminin ¼ üne sahip. Bu endüstrinin rekabet gücü de yüksek. Kalite yüksek. Bu ülkede çelik fabrikası kurmak diğer ülkelere kıyasla %60 daha ucuz. Bu da ülkenin rekabet gücünü artırıyor. Çin'de çelik tüketiminin artmasının en büyük nedenlerinden birisi doymamış talep. WTO'ya girmenin fiyatları düşürmesi ile örneğin oto satışlarında % 56 bir artış görüldü. SARS nedeni ile konan seyahat yasağı kalkınca talebin hızla artması bekleniyor.

Çelik yanında enerji sektörü de önemlidir. Enerji talebi ile ilgili olarak petrol ve doğal gaz talebi artmaktadır. Halen Çin ABD ve Japonya'dan sonra Dünyanın en büyük üçüncü petrol tüketicisi durumunda bulunuyor. USA enerji araştırma yönetiminin hesaplarına göre eğer Çinin enerji tüketimi yılda %3. 3 oranında artarsa 2025 yılında her gün 11.5 milyon varil petrol ithal edecek. Çinin artan dış ticareti gemi ve uçak taşıma bedellerini hızla artırıyor. Konteyner fiyatları gelir artış hızından 2-3 katı daha hızla yükseliyor.

Asya ülkeleri Çinin hızlı gelişmesinin doğurduğu rekabetle uğraşırken yazılım sektöründe en büyük sıkıntıyı Hindistan çekiyor. Geçen yıllarda Hindistan ve Filipinler bir tür yazılım fabrikası fonksiyonu gördüler. Her iki ülke de çok çalışan düşük ücretli elemanlar kullandılar. İngilizce'nin bu ülkelerde çok yaygın olması da bu ülkelerin hızlı gelişmesine yardımcı oldu.

Çin ise bu kalıba uymuyor. Ancak gelişmeler Çinin 2006'da Hindistan'ın düzeyini yakalayabileceğini gösteriyor. Bu da yıllık 27 Milyar \$'lık bir yazılım hacmi ile eşdeğer. Çin sadece software fabrikası rolüne soyunmuyor. İnnovasyon merkezi olmayı hedefliyor. Teknoloji süper gücü olmayı istiyor. Yazılım Çin hükümetinin en çok önem verdiği hedeflerden birisi.

Bu hızlanma Çin'in WTO'ya katılması ile iç piyasa ihtiyacının büyük ölçüde artışına ek olarak yabancı sermaye yatırımlarının Çin'de hızla gelişerek Çinin iş kalitesini yükseltmesinin etkisi altında oluştu. Çin hükümetinin hedefleri arasında bilgisayar yazılım standartlarını oluşturmak da var. 2000 Martından sonraki yazılımlarda Çin standartlarına uyum zorunluluğu getirildi. Buna uymak için Çine yazılım satmak isteyenler yerli firmalarla işbirliği yapmak zorunda kalıyorlar.

Bugün Çin'de 6000 kadar yazılım ve uygulama AD (Uygulama Geliştirme) şirketi var. Bunların çoğu 50 kişiden daha az insan istihdam ediyor. Bunlar büyük projelere konsorsiyum oluşturarak giriyorlar. Bu zayıflıklarını gidermeleri gerekiyor. Çin tek başına bu alanda gelişirken Hindistan firmaları ile de işbirliğine giriyor. Bunların Çin'de ofis açmalarını teşvik ediyor. Çünkü dış destek olmadan gelişmenin yavaş olacağını biliyorlar.

Hindistan'da ise 3000 kadar AD şirketi bulunuyor. Çoğu büyük. Bunlar arasında birkaç bin çalışanı olan da var. Bunlar büyük projelere tek başlarına girebiliyorlar. Ancak Hindistan'ın Çin'e büyük ölçüde destek verebilmesi için şimdi sahip olduğundan çok daha fazla yazılımcıya sahip olması gerekiyor. Gelecek 3 yılda Hindistan'ın 1.182 milyon yazılımcıya ulaşması gerekiyor. Bunun 870 bini dış projeler için. Çin de hedeflerine ulaşmak için IT personelini gelecek 4 yılda 26 kat arttırmak zorunda. Bu oran Hindistan için sadece 2.5 kat.

Çin eleman açığını Hindistan, Avustralya, Yeni Zelanda, Singapur, Filipinler ve Avrupa'dan eleman getirerek karşılamaya çalışıyor. Her iki ülke de eğitim sistemlerini bu hedeflere uyacak şekilde değiştiriyorlar.

Çin'de 35 pilot yazılım enstitüsü kuruldu. Bunlar yılda 5000 eleman yetiştirecekler Hindistan halen yılda 72.000 eleman yetiştirebiliyor. Ne var ki eleman açığının karşılanmasında sadece okullar yetmiyor. Elemanların deneyim kazanmaları için zaman gerekiyor. Hindistan yazılım şirketlerinin önündeki en önemli sorun bu. Hint firmaları bir yandan Çin'deki pazarı kaçırmamak için işbirliği yapmak zorunluluğunda bulunuyorlar bunu yaparken kendilerine büyük bir rakip oluşturduklarının farkındalar.

Sonuçta en büyük 25 Hint firmasından % 60'ını oluşturan 15 firma yıl sonuna kadar Çin'de faaliyete geçmiş olacaklar. Çin'de üretilen yazılımların % 40'ı Hint firmalarınca gerçekleştiriliyor. Karlar Hint ekonomisini geliştiriyor. Çinliler bu çalışmalarla kendi yazılım şirketlerinin geleceğini düşünüyorlar. Hintliler destek vermese de Çin biraz gecikerek de olsa kendi sorununu çözebilecek durumda.

4. GÜNEY KORE

Güney Kore'nin gelişmesini incelersek şunları görüyoruz. Piyasa ekonomisinin güçlendirilmesi, ihracata yönelik politikalar, yabancı sermayenin etkin kullanımı, yüksek eğitim kalitesi, esnek bir makro ekonomik politika, gelişmiş teknolojileri yakalamaya yönelik bilinçli yaklaşımlar.

Bütün bunlar özel sektör ve devlet arasında işbirliği ile gerçekleştirilmiştir. Devletin sadece koordinatör olarak davranmayı kasıtlı olarak piyasaya müdahale ederek materyalistik değerleri empoze ettiği görülmektedir. Hızlı kalkınma için Devlet kaynak kısıtlarını gidermek ve ekonomik çalışmayı özendirici yaklaşımlar içinde bulunmuştur.

Güney Kore'de kalkınmanın hızlandırılması İş hayatının prestijli olmasını sağlamak, sermaye, hammadde, makine ithalatının serbestçe yapılabilmesi, yabancı sermayenin etkin kullanımı, tasarrufların teşviki, politikaları gibi yollarla gerçekleştirilmiştir.

Geleneksel değerlerin korunması, değişimin olumsuz etkilemesine izin vermeme, kollektivist değerler, moral değerleri ve eğitim düzeyini yükseltme de başarıda etkili olmuş, yüksek maliyet ve düşük etkinlikten kaçınmaya olanak verecek yeni teknolojiler ve işletme yapıları oluşturulması yoluna gidilmiştir.

EK IV DÜNYA TARIM DÜZENİ

Halen Dünya Tarım düzeninin içinde bulunduğu durum şöyle özetlenebilir;

A) DESTEKLER:AB de yıllık CAP (Common Agricultural Policy) bütçesi 41 Milyar \$. AB de toplam destek 103 Milyar\$ ABD deki destekler 92 Milyar\$ ı buluyor. OECD üretici desteği tahminleri 2000 yılı için 90 Milyar Dolar olarak hesaplanıyor. Bu desteğin üreticilere yansımalarının derecesini anlamak için AB de üreticilerin 1999 da süt sektörü gelirlerinin %58 ini devletten elde ettiğini belirtmek yeterli olacaktır. . ABD de çiftçi başına 20. 000\$ AB de 14. 000\$ destek verilmekte ve bu desteğin her bir tüketiciye maliyeti ABD de 338\$ AB de 276\$ a ulaşmaktadır.

1994-97 dönemi için yapılan hesaplamalar tarımsal ihracat desteklerinin % 90'ını AB'nin verdiğini gösteriyor. ABD ise ihracat kredisi desteğinin % 97'sini sağlamaktadır. Bunlara ek olarak 13 Mayıs 2002'de ABD 10 yılda tarıma 190 Milyar \$ ek destek verme kararı almıştır. . Bu, desteklerde % 70 artış anlamına geliyor ve bunun aşırı üretime yol açacağı şimdiden biliniyor. ABD üretiminin % 25'ini ihraç etmekte olduğundan bu dış piyasalara yansımaları kaçınılmaz. AB ise bunu bahane ederek destekleri kaldırmaktan vazgeçmiştir.

Avrupa'nın şeker üretim maliyeti Dünyadaki en yüksek maliyet olmasına karşılık AB Dünyanın ikinci büyük şeker ihracatçısıdır. Bu durum iç piyasada şeker fiyatı uluslararası fiyatın 3 katına yükseltilerek sağlanmaktadır. AB tüketicisi bu yüzden her yıl 1.6 Milyar Euro ödemektedir. Bunun ardında şeker işletmeleri ve büyük çiftçilerden oluşan bir lobi bulunmaktadır. Sadece Latin Amerikanın AB sübvansiyonları nedeniyle kayıpları 4 Milyar \$ olarak hesaplanmaktadır.

OECD ülkelerinde teşvik ortalaması % 40'lar civarında bulunuyor. 1999 yılında 360 Milyar Dolar olan tarım teşviklerinin % 90'ı ABD, AB ve JAPONYA tarafından veriliyordu. Tüm az Gelişmiş Ülkelerin tarımsal ürün ihracatı ise 170

Milyar Dolar düzeyindedir. FAO tarafından yapılan çalışmalar Dünyadan açlığın kaldırılabilmesi için teşviklerin 180 Milyar Dolara inmesi yarı yarıya azaltılması gerekmektedir.

B) GÜMRÜKLER: AB'de gümrük engelleri tarımda % 20'den % 250'ye kadar değişmekte. Piliç etinde % 46, Portakal suyunda % 34'ü bulmaktadır. Bu düzey tereyağında % 144, Süttozunda % 76'dır.

C) AYRICALIKLAR: AB Afrika, Karayipler ve Pasifik (ACP) gibi bazı ülkelere ayrıcalıklı bağlantı olanağı sağlamakta bazı ülkelere ise kesin yasak koymuş durumda. (Hindistan ve Pakistan)

D) Gelişmiş Ülkeler ithalat belli bir düzeyin üzerine çıkınca veya fiyat bir düzeyin altına inince ticarete geçici önlem almaya olanak veren anlaşma maddelerini kullanarak iç piyasalarını korumaktadır. Anlaşmadan bu yana 30 ülke 6072 ürün için bu maddeden yararlandı. Kaldı ki gümrükler kadar hatta onlardan daha fazla etkin olan husus çiftçiye verilen tarım destekleri ve uygulanmakta olan gıda güvenlik standartlarıdır.

Korumacı politikacıların az Gelişmiş Ülkelere yansımaları gösteren zarar indeksinde Avrupa başta onu ABD Kanada ve Japonya izliyor. Tüm bu nedenlerle ve özellikle gıda güvenliğinin bulunmamasından kaynaklanan sağlık sorunları, sosyal sorunlar, ülkelerin ekonomik bağımsızlıklarını kaybetmeleri yolunda gelişmelere yol açmaktadır.

Dünyada sorunun çözümü açısından an AB'nin önerisi tarımda tüm ülkelerin AB ölçüsünde destek sağlaması gerektiği yönünde bulunuyor. Ancak fakirlerin % 70'inin kırsal kesimde yaşadığı düşünüldüğünde Az Gelişmiş Ülkelerin bu ölçüde bir destek sağlayacak kaynaklara sahip olmadığı açıktır.

Az Gelişmiş Ülkelere uygun politikalar üretilmesi için Dünya ticaret örgütünün çaba göstermesi Gelişmiş Ülkelerin destekleri kaldırmaları ve gümrükleri azaltmaları böylece az Gelişmiş Ülkelerin en az kendi gıda güvenliklerini sağlayacak kadar üretim yapmalarının sağlanması gerekmektedir

WTO'yu kuran (Dünya Ticaret Örgütü) anlaşması 100 ülke tarafından 1994 yılında Fas'ın başkenti Marakeş'de imzalandı. Aynı yıl buna bağlı olarak ikinci bir anlaşma olan Dünya Tarım Anlaşması yapıldı (Agreement Of Agriculture)

Dünya Ticaret Örgütü kurulurken onu imzalayan ülkeler temeli tarım ürünleri ticaretini piyasa güçlerine bırakmak olan tarım sektörü ile ilgili bu anlaşmayı da kabul ettiler.

Ülkeler bu anlaşma ile A) İhracat desteklerini B) İç piyasa desteklerini C) İthalatta gümrükleri ve korumayı belli bir zaman dilimi içinde kaldırmayı kabul ettiler.

Bu anlaşmayı imzalayan gelişmekte olan ülkeler Gelişmiş Ülkelere tarımsal ürünler satmayı umuyorlardı.

OECD tarafından yapılan bir araştırmaya göre geçen süre içinde sözler tutulmadı ve bir gelişme sağlanamadı. Halen çok sayıda üründe kotalar devam etmektedir. O zaman mevcut olan 1379 adet kotadan 562'sinin arttırılması planlanmakta 812 tanesi aynen devam ediyor. Sadece 5 tanesi azaltıldı.

Anlaşmada bazı ürünler için iç piyasa desteklerinin devamına izin verilmekte idi. Ancak bunlar zaman içinde azaltılacaktı. Ayrıca üretimi kısıtlayanlara verilecek yardımlara da olanak sağlanıyordu. Sonuçta istenileni vermeyen bu anlaşma az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde tam bir düş kırıklığı yarattı.

Bu durum tüm az Gelişmiş Ülkelerin ve geliştirmekte olan ülkelerin önemli bir sorunudur. Çünkü İthalata karşı konulan engeller en fazla en fakir tarım ülkelerine zarar vermektedir.

Bu anlaşmanın bünyesinde bulunan ve yürümemesine yol açan zayıf noktaları şu şekilde özetlenebilir.

A) Düzenleme ve uygulamada eşitsizlik; Bu anlaşmaya göre bir koruma sistemi kurmuş ve çalıştırmakta olan ülkeler buna devam etme hakkını kullanabilmekte, böylece pratikte istedikleri önlemleri alabilmektedirler.

B) Tarımın ekonomiye katkısı az gelişmiş ve geliştirmekte olan ülkelerde %27-30'larda Gelişmiş Ülkelerde ise %8 civarında bulunuyor. Bu nedenle tarım ürünleri fiyatlarının artmasının sosyoekonomik etkileri az Gelişmiş Ülkelerde yüksek olmaktadır. Bu nedenle tarımın az Gelişmiş Ülkeler için önemi bu anlaşmada göz ardı edilmiştir.

C) Anlaşma iç Pazar için üretimle dış pazara üretim arasında bir fark gözetmemekte ve az Gelişmiş Ülkeleri Dünya piyasa fiyat dalgalanmalarına karşı koruyamamaktadır.

D) Anlaşmada gıda güvenliği kavramı bulunmamaktadır. Halen Dünyada 790 milyon insanı yeterli beslenememekte ve her yıl beslenme yetersizliğinden 12 milyon çocuk ölmektedir.

E) Kalkınmakta olan ülkeler bazı ürünlerde hiç korunmamaktadırlar. Bu da çiftçilerin Dünya konjonktüründen olumsuz etkilenmelerine yol açmaktadır.

F) Düşük fiyatla sübvansiyonlu ürün ithalatı küçük çiftçileri yok etmektedir. Anlaşmanın imzalanmasından bu yana az Gelişmiş Ülkelerin tarımsal ürünler ithalatı

ihracatlarından daha fazla artmıştır. Anlaşma gereğince İthalata karşı önlem alma olanağı sadece 21 gelişmiş ülke için mevcuttur.

G) Anlaşmada alınan kararların uygulaması tam yapılmamaktadır. Bu anlaşma net gıda ithalatçılarının anlaşmadan zarar görmemelerini sağlayacak şekilde düzenlenmiştir. Ancak Gelişmiş Ülkeler bu kurallara uymamaktadırlar.

Tartışmalar 1999 yılından bu yana şiddetlenmiştir.

2001 yılında Dünya Ticaret Sisteminin yol açtığı sorunları tartışmak amacı ile Katar'ın Doha şehrinde bir toplantı yapılarak bu toplantıda tarım konusunda alınacak önlemler konusunda 2003 yılı mart ayı sonuna kadar bir sonuca varılması kararlaştırılmıştı. Doha'da AB yeni WTO ticaret görüşmeleri yapıldığında olanaklarını Az Gelişmiş Ülkelere açma sözü vermişse de Avrupa Komisyonunun bu yolda aldığı karar uygulanma olanağı bulunmayan bir jest olarak kalmıştır. Sorunların çözümü 2003'ün Eylül ayı içinde Cancun'da yapılacak toplantıya ertelenmiş bu toplantı ise bir sonuca varılmadan dağılmıştır.

Cancun Toplantısı ile ilgili olarak International institute for sustainable development in ISS COMMENTARY dergisinde sektörle ilgili değerlendirmeleri Tarımda son durumu şöyle değerlendirmektedir;

Dünya Ticaret Görüşmelerinden DOHA kalkınma toplantısı CUNCUN'da ciddi bir gerçekçilik kontrolünden geçti. WTO'nun 148 üyesi içinden güçlü bir müzakere gücü haline gelen G22'ler Brezilyanın yönetiminde Çinin de desteği ile WTO'nun beşinci bakanlar toplantısında artık bu oyunu Gelişmiş Ülkelerin düzenledikleri koşullarda yürütmeyeceklerini belirterek toplantının dağılmasına sebep oldular.

Bu durum eskiden düzenlenen ve kimsenin bir şey anlamadığı bir dizi zoraki GATT ve WTO toplantılarında, görüşme ve tartışmalarda bugüne kadar bir kazanım elde edemeyen kalkınmakta olan ülkeler için önemli bir adım oluşturmaktadır.

Müzakerelerin kesilmesi, batının tarımsal destekleri nedeniyle ucuz olarak pazara sürülen tarımsal ürünlerle rekabet edemeyen ve en fakir WTO ülkeleri için farklı bir uygulama getirilmesi konusunun da bir sonuca bağlanamamasına yol açtığı için fakir ülke çiftçiler için durumu güçleştirmiştir.

Müzakerelerin canlandırılması ve daha dengeli bir şekilde yürütülmesi önemli bir sorun haline geldi.

Afrika ülkelerini olumsuz etkileyen Pamuk üzerindeki destekler konusunda çalışan batılıların pamuk inisiyatifinin desteğin kaldırılması yerine başka bir ürün ekilmesi tavsiyesinde bulunması olumsuz yaklaşımın bir örneğini oluşturdu.

Ortaya çıkan sonuç batının tarım destekleri devam ettiği sürece bu tür toplantılardan bir sonuç alınamayacağı. Bu toplantılar devam etmedikçe de WTO'nun yatırımlar, rekabet, ticaretin kolaylaştırılması, kamu alımlarının şeffaflığı gibi diğer alanlardaki toplantılarında, bir ilerleme sağlanamayacağı anlaşılıyor.

DOHA ara hedefleri daima gecikti. ABD gelecek yılki seçimlere kadar çok taviz vermesi gerekmeyen ülkelerle müzakereler yaparak zaman kazanmayı tercih ediyor.

İkili ve bölgesel müzakereler WTO bakanlarının yarattığı boşluğu doldurmakta kullanılabilir. Fakir ülkeler kendilerini küçük guruplar halinde zayıf bir şekilde izole edilmiş toplantılarda bulabilirler. ve WTO da vereceklerinden daha fazla taviz vermeye sürüklenebilirler.

Önümüzdeki dönemde çok taraflı ticaret sistemi bir sınavdan geçecek. CANCUN da kolektif gücünü gösteren az Gelişmiş Ülkeler batının çıkarlarını da gözeterek olumlu bir yaklaşım bünyesinde geçerli bir tartışma ortamında DOHA'nın ileri gitmesini sağlamak durumundadırlar Çünkü bütün yetersizliklerine rağmen çok taraflı toplantılar sosyal gelişme ve fakirliğin giderilmesinde elde mevcut tek seçenektir.

Dünyadaki tarım sektörünün durumu Türkiye'yi yakından ilgilendirmektedir.

Tarımsal katma değer Türkiye ulusal gelirinin % 15'i dolaylarındadır. Bu sektör toplam emeğin % 45'ini istihdam etmektedir. Uluslararası karşılaştırma yapıldığında milli gelirdeki tarım sektörü payının Kore ve Meksika'da % 5.2 Polonya'da % 3.9 olduğu görülüyor Türkiye'de oran bu rakamların çok üstünde bulunmaktadır.

İşçi başına verimlilik Meksika Türkiye ve Polonya'da 1800 Dolar civarında buna karşılık Kore'de 12.000 Dolar'a ulaşmakta. Hektar başına tahıl verimi ise Kore'de 6450 \$ iken diğer üç ülkede 2000-3000 \$ arasında değişiyor.

Türkiye'de tarım sektörü destekleri 2001'e kadar girdilere çıktılarına ve taban fiyatlarına dayalı olarak uygulanmış ve böylece çiftçi gelir dalgalanmalarının etkisinden korunmaya çalışılmıştır.

Türkiye'de tarımsal destek politikaları 1932'lere kadar gider. 1947 yılına kadar fiyat desteği sadece tahıllara veriliyordu. 1947'de tütün 1960'da şeker pancarı desteği başlatıldı. 1963-80 planlı dönemde ürün tipleri arttı.

1980'den sonra liberalizasyon politikaları uygulaması başlatılarak ürün sayıları azaltılmaya başlandı. öncelik geleneksel ürünlerden endüstriyel ürünlere kaydı.

1990'dan sonra destekler yeniden arttırılmaya başlandı. 1998 yılında 24 kadar ürün destekten yararlanıyordu.

Ürün fiyat desteklerine ek olarak girdi destekleri sağlanmakta idi. Destekler; gübre fiyatında indirim, aşılama, tarım ilaçları, tohum üretimi, sulama ve yem konularını kapsamakta idi. Ayrıca ithalat gümrükleri yolu ile şeker, tütün ve hayvan ürünleri korunmakta. İhracat destekleri bulunmakta.

Tarıma kamu hizmetleri yolu ile de destek sağlanmakta bunlar araştırma, eğitim, kontrol, yayım, bitki ve hayvan hastalıkları ile mücadele, devletin sulama alt yapısını sağlaması, toprak iyileştirme yol yapması ve elektrik sağlaması yolları ile oluyor.

Doğrudan arz ve üretimi kontrol önlemleri de uygulanmakta. Bunlar tütünde, fındıkta, çayda ekili alan kontrolü şeklinde oluyor. şeker pancarında anlaşmalar yolu ile dolaylı kontrol şeker fabrikalarınca yapılıyor.

Finansal destekler ise zirai kredi faiz oranlarının düşük olması ve çiftçinin gelir vergisi vermemesi şeklinde görülüyor.

Tüm bu desteklerin toplamı uluslararası karşılaştırmalar yapıldığında pek fazla değil.

AB'de 1999'da kırsal nüfus % 22 toplam iş gücü 172.9 milyon tarımda çalışan nüfus oranı % 4.6 ekilen alan toplam yüzölçümün % 25.6'sıdır. ABD'de ise 140.5 milyonluk toplam faal nüfusun % 2.6'bı tarımda çalışmaktadır.

Tarıma verilen destekler aşağıdaki tablodan izlenebilir.

TABLO : Tarım Sektörü Destekleri

ÜLKE	Bir hektar ekilen alana destek \$	Bir tam zaman çalışan işçi başına destek \$	Toplam destek Milli gelir % si olarak
KORE	9644	24000	5.44
MEKSİKA	59	1000	1.41
POLONYA	178	1000	2.39
TÜRKİYE*	292	2000	8.29
ABD	129	21000	1.05
AB	831	17000	1.49

*Doğrudan devlet desteği bunun % 20'si olup milli gelirin % 1.6'sıdır.

Bu koşullarda devletin bütçe açıklarının azaltılması amacıyla IMF ve WB tarafından tarımda doğrudan gelir desteği uygulaması başlatılmıştır. Bir ülke bu kuruluşlara muhtaç olduğu takdirde önerdikleri politikaları uygulamak zorunda kalmaktadır. Bu politika Türkiye tarımı için de önerilmiştir.

Önerilen sistemin ne gibi sonuçlar vereceğini araştıran ve Türk ekonomistleri tarafından gerçekleştirilen bir çalışmanın sonuçları aşağıda özetlenmiştir.

Model çalışması ile elde edilen bu sonuçların teknik yönlerini bir yana bırakıp geleceğimizi nasıl şekillendireceğini anlamaya çalışacağız.

Türkiye bu politikaları enflasyonla mücadele ederken uygulamak zorundadır

. Hedef dolaylı desteklerin kaldırılıp 2 yıl içinde doğrudan gelir desteği sistemine geçmektir. Böyle bir sistem değişikliği hem genel ekonomi hem de kamu sektörü dengelerini etkileyecektir.

Son 10 yıldır Türkiye ekonomisi kendi kalkınmasını sürdürememektedir. 1990'ı takip eden politikalar sonucu kamu gelirleri % 30 azalmıştır. Yatırım ve tasarruf arasındaki açık 4 kat artmıştır. Bunların bir sonucu olarak kamu sektörünün

borçlanma ihtiyacı artmıştır. Faiz ödemeleri ihtiyacı GSMH'nın % 20'sine yükselmiştir. Türkiye ürettiği her 5 liradan birisini faiz olarak ödemektedir.

Son hesaplamalar toplam tarım desteğinin 11.3 Milyar Dolar olduğunu göstermektedir. Bunun % 70'i fiyat artışları nedeniyle tüketicilerce %30 u ise devletçe karşılanmaktadır. Bütçeden yapılan transferler 3.5 Milyar Dolar civarındadır.

Bu durumda büyük bir dış ticaret açığı olan ve ağır bir borç yükü altında bulunan ülkemizde doğrudan gelir ödemesi politikaları uygulamanın ne sonuç vereceği sorusunun cevabı önemlidir. Böyle bir sorunun cevabı zaman boyutunu da içeren dinamik bir model çözümü ile verilebilir.

Tarım sektörüne yapılan her müdahale zincirleme etkilerle diğer sektörleri de etkilemektedir. Bu açıdan çok sektörlü ve çok faktörlü bir model kullanma zorunluluğu vardır.

Bu konuda yapılan çalışmanın çözümleri şu sonuçları ortaya koymuştur

GSMH'nın % 1.5'i kadar doğrudan gelir ödemesi bütçeden yapılırsa doğan açık borçlanma ile karşılanmak zorundadır bu da faizleri yükseltici etki yapmaktadır. Bu durumda hem tüketici refahı hem de üretim düşmekte, ekonominin borç yükü artmaktadır. Kamu borcunun milli hasılaya oranı ve faiz artmaktadır.

Devlet tüm fiyat desteklerini kaldırdığında uzun vadede tüketici refahında hafif bir artış olmakla birlikte zirai üretim % 5.3 milli gelir % 1.2 düşmektedir. Tüketicinin kazancının üreticinin kaybı olduğu bir açmaz söz konusudur. Bu durumda başlangıçta dış açık artıp zamanla kapanmaktadır.

Desteklerin yarıya indirilmesi halinde çiftçi olumsuz etkilenmekte ancak bütçe dengesi olumlu etkilenmektedir. Az bir tüketici kazancı elde edilmekteyse de

zirai üretim ve GSMH düşmektedir. Meydana gelecek sosyal sorunlar ve istikrarsızlık dolayısı ile kamu borçlarında artma olacağından geçerli bir çözüm değildir.

Tüm bu değerlendirmelerden çıkan sonuç Dünya tarım sistemi sorunu çözümlenmeden Türkiye'nin önerilen sistemle bir çözüm elde edemeyeceğidir.

EK V WILCOXON SIRALAMA TESTİ

İki dönem arasında yapısal bir değişikliğin meydana gelip gelmediğini saptamaya yönelik Chow testi regresyon denklemlerine uygulanabildiğinden (1990-1994.12) ve (1995.1-2000.12) aylık dönemlerini kapsayan iki devre arasında ihracat değişme hadleri arasında bir farklılığın bulunup bulunmadığını saptamak için Wilcoxon Sıralama Testi kullanılmıştır. Parametrik olmayan bu testin alternatifi olan ve her iki dönem eğimleri arasındaki farklılığı ölçen t testinden ise özellikle kaçınılmıştır, çünkü söz konusu testin özelliği normal dağılıma dayanması buna karşın zaman serilerinde bu varsayımın gerçekleşmemesidir.

Wilcoxon Testi için ihracattaki değişme hadleri hesaplanarak n_A birinci dönem hadleri, n_B ikinci dönem hadleri birleştirilerek küçükten büyüğe sıralanmışlardır. Birinci dönemin sıralanmaları toplamı $W_A = 19813$, ikinci dönemin sıralanmaları toplamı $W_B=13598$ 'dir. Yönteme göre küçük ile işlem yapılmaktadır. Test istatistiği

$$z = \frac{W_B - [n_B(n_A + n_B + 1)/2]}{[n_A \cdot n_B(n_A + n_B + 1)/12]^{1/2}} \text{ dir.}$$

$$W_A = 19813 \quad W_B = 13598 \quad n_A = 155 \quad n_B = 103$$

$$z = \frac{13598 - [103(10 + 155 + 1)/2]}{[103 \cdot 155(103 + 155 + 1)/12]^{1/2}} = \frac{13598 - 13338.5}{587.007} = \frac{259.5}{587.007}$$

$$z = 0.4421$$

H_0 = birinci dönemin ihracat ihracat değişme hadleri ikinci döneme nazaran daha düşük değildir.

H_1 = birinci dönemin ihracat değişme hadleri ikinci döneme nazaran daha düşüktür.

$z < z\alpha$ durumunda H_0 reddedilmekte, $z \geq z\alpha$ durumunda ise reddedilmemektedir.

Problemde $z=0.44 < z_{0.05} = 1.64$ olduğundan 1995.01-2000.12 döneminde ihracattaki aylık değişme hadlerinin birinci döneme nazaran daha yüksek olduğu kabul edilecektir.

Kaynak:

- 1) Lawrence Lapin, Statistics for Modern Business Decisions, Harcourt Brace, N.Y., 1974, s.413-414.
- 2) Neyran Orhonbilge, Örneklem Yöntemleri ve Hipotez Testleri, Avcıol Basım, İstanbul, 2000, s.284-286.

EK VI. SEKTÖREL FAKTÖR BİLEŞİMİ HESAP SONUÇLARI

SEKTÖR FAKTÖR BİLEŞİMLERİ%

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
SEKTÖRLER	0,12922	0,060921	0,018809	0,11473	0,14211	0,023552	0,064988	0,046888	0,040815	0,090507	0,076853
İTHAL GİRDİ	0,53143	0,4345	0,17912	0,81473	0,98874	0,19899	0,34308	0,28787	0,19169	0,52035	0,31868
YERLİ GİRDİLER	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
GS.KATMA DEĞER	-0,050121	-0,00321	0,023853	-0,0039	0,002544	0,039404	0,048845	0,037944	0,086369	0,044	0,061355
İTH.ÜRET.VERGİ.NE	0,077687	0,03227	0,025125	0,052878	0,059084	0,042576	0,051887	0,0391	0,08747	0,060511	0,062736
İTH.ÜRET.VERGİ.	0,12781	0,035483	0,001272	0,056776	0,05654	0,003172	0,003043	0,001155	0,0011	0,016511	0,001382
SUBVANSİYONLAR	0,04793	0,043446	0,03703	0,040961	0,11166	0,010218	0,017952	0,033741	0,040648	0,069449	0,61127
AMORTİSMANLAR	0,14443	0,1339	0,046988	0,12244	0,20094	0,28195	0,10608	0,38847	0,044593	0,27969	0,087768
ÜCRETLER	0,85776	0,82587	0,89213	0,84049	0,68485	0,66843	0,82712	0,53984	0,82839	0,60686	0,23961
DİĞER FAKTÖR GEL											

12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
0,041777	0,22923	0,092013	0,071383	0,12537	0,08713	0,14723	0,25787	0,12274	0,17265	0,13282	0,094137	0,112	0,20412
0,27287	1,2589	0,76327	0,89137	1,201	1,1062	0,98936	1,0638	1,0364	1,0106	0,88773	0,46594	1,1278	0,79937
1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
0,03269	0,025141	0,10276	0,029759	0,058077	0,0241	0,006782	0,005027	0,033809	0,075246	0,017444	0,39997	0,26568	0,23311
0,034547	0,055653	0,10753	0,039576	0,093025	0,050458	0,070996	0,05888	0,057092	0,14072	0,048002	0,40727	0,27755	0,2841
0,001856	0,030512	0,004763	0,009817	0,034948	0,026358	0,064215	0,053852	0,023283	0,065471	0,030558	0,007297	0,011876	0,050991
0,058949	0,06429	0,038947	0,04784	0,062168	0,035347	0,045272	0,049717	0,038202	0,055866	0,059615	0,054321	0,10025	0,04273
0,15937	0,15445	0,10392	0,10784	0,15417	0,10954	0,11815	0,12769	0,12022	0,20219	0,1518	0,083242	0,142	0,14708
0,74899	0,75612	0,75437	0,81456	0,72559	0,83102	0,8298	0,81756	0,80977	0,6667	0,77114	0,46247	0,49207	0,57708

26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39
0,26302	0,35328	0,17499	0,15853	0,47287	0,30142	0,4599	0,21533	0,13852	0,25043	0,14695	0,24577	0,3721	0,40014
1,1913	0,77903	1,311	1,2091	0,97246	1,1599	1,0907	1,2026	1,0313	0,85181	0,7125	0,85777	0,17577	0,75874
1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
0,052788	0,04737	0,04401	0,037568	0,039565	0,035175	0,038881	0,029995	0,031858	0,050613	0,033534	0,04445	0,46621	0,11263
0,068871	0,05379	0,055563	0,045637	0,045743	0,04909	0,046751	0,034438	0,035533	0,055007	0,036422	0,048099	0,46765	0,11705
0,016083	0,00642	0,011553	0,008069	0,006178	0,013914	0,007871	0,004443	0,003675	0,004394	0,002888	0,00365	0,001438	0,00442
0,13659	0,095243	0,12625	0,089031	0,048639	0,052395	0,053111	0,026619	0,04342	0,079666	0,053921	0,066166	0,036692	0,11152
0,21755	0,1687	0,19154	0,18029	0,11788	0,15342	0,17298	0,15173	0,14956	0,17123	0,11327	0,23307	0,037096	0,15476
0,59307	0,68869	0,6382	0,69311	0,79391	0,75901	0,73502	0,79166	0,77516	0,69849	0,79928	0,65632	0,46	0,62109

40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53
0,41237	0,2826	0,29591	0,34504	0,2345	0,58957	0,21233	0,14066	0,12354	0,074808	0,30588	0,31177	0,28101	0,3148
0,74472	0,72936	0,54364	0,71031	0,85202	0,72384	0,61767	0,64735	0,7091	0,46849	0,94914	0,81941	0,89635	0,9271
1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
0,081169	0,087286	0,028781	0,0559	0,045996	0,066785	0,051739	0,042881	0,046981	0,032099	0,054975	0,044257	0,039462	0,039009
0,085461	0,090579	0,032034	0,060799	0,04995	0,070619	0,054545	0,046479	0,051034	0,034716	0,062189	0,050311	0,044435	0,044069
0,004292	0,003293	0,003253	0,004899	0,003955	0,003834	0,002806	0,003598	0,004053	0,002617	0,007214	0,006054	0,004974	0,00506
0,12448	0,053569	0,04858	0,070901	0,094036	0,097462	0,14254	0,12378	0,13341	0,086997	0,1123	0,067803	0,067121	0,089388
0,14619	0,13585	0,17566	0,14825	0,1977	0,14713	0,20275	0,17082	0,15018	0,083731	0,18824	0,14739	0,15943	0,15474
0,64816	0,7233	0,74698	0,72495	0,66227	0,68862	0,60297	0,66252	0,66943	0,79717	0,64448	0,74055	0,73399	0,73686

54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67
0,23567	0,23811	0,17324	0,26566	0,19635	0,2947	0,25928	0,22064	0,25753	0,09411	0,17996	0,056841	0,43489	0,1788
0,86198	0,77413	0,8487	0,7737	0,41113	0,8582	0,55368	0,60372	0,89305	0,39064	0,75004	0,10426	0,81077	1,0578
1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
0,038561	0,039003	0,035696	0,032973	0,098945	0,037986	0,0244	0,06561	0,036959	0,027034	0,06795	0,024979	0,040481	0,031701
0,042955	0,042798	0,038945	0,036805	0,10101	0,041998	0,026216	0,068095	0,040624	0,02873	0,074341	0,025239	0,044632	0,035776
0,004394	0,003795	0,003248	0,003832	0,002062	0,004011	0,001817	0,002485	0,003664	0,001696	0,006392	0,000261	0,004151	0,004075
0,081695	0,065146	0,052214	0,075598	0,01959	0,07755	0,043139	0,052939	0,079303	0,083688	0,050576	0,04061	0,063981	0,048531
0,15466	0,14339	0,14786	0,13681	0,04522	0,15861	0,14211	0,14883	0,15673	0,18509	0,45477	0,22346	0,19788	0,14782
0,72508	0,75246	0,76423	0,75462	0,83624	0,72585	0,79035	0,73262	0,72701	0,70419	0,42671	0,71095	0,69766	0,77195

58	59	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81
0,34721	0,14468	0,56527	0,043109	0,16913	0,040576	0,024333	0,033957	0,096168	0,083808	0,20731	0,10955	0,13922	0,21438
0,61418	0,30952	0,20445	0,20751	0,84828	0,4052	0,36309	0,42288	0,71268	0,83078	0,99295	0,42683	0,65868	0,75796
1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
0,027111	0,036602	0,053183	0,013232	0,038173	0,14207	0,01454	0,022471	0,038952	0,041188	-0,15577	0,069241	0,079071	0,09136
0,030179	0,046034	0,054532	0,014566	0,042008	0,14415	0,021964	0,024115	0,047631	0,053676	0,13981	0,098475	0,10039	0,11758
0,003068	0,009432	0,001349	0,001335	0,003835	0,002079	0,007424	0,001644	0,008679	0,012488	0,29557	0,029234	0,021315	0,026222
0,03467	0,030319	0,15016	0,023492	0,062751	0,027736	0,025409	0,02786	0,051891	0,02878	0,39108	0,028178	0,246	0,042527
0,15255	0,15356	0,14137	0,21906	0,13242	0,10598	0,095537	0,12071	0,32493	0,20392	1,2027	0,099141	0,29343	0,17476
0,78567	0,77952	0,65529	0,74421	0,76666	0,72421	0,86451	0,82896	0,58423	0,72611	-0,43798	0,80344	0,3815	0,69136

82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95
0,085008	0,06706	0,045834	0,07217	0,042715	0,090902	0,25904	0,01243	0,15167	0,1005	0,087896	0,060461	0,049367	0,095312
1,1985	0,31301	0,43802	0,67263	0,46451	0,5123	0,69142	0,12268	0,6021	0,6368	0,50209	0,41026	0,47954	0,53752
1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
0,043788	0,014628	0,020549	0,022677	0,012782	0,052769	0,03988	0,013883	0,043172	0,04742	0,025901	0,017672	0,019336	0,032683
0,052393	0,015882	0,022386	0,025095	0,027366	0,055931	0,04398	0,014427	0,045702	0,051661	0,027862	0,018751	0,020652	0,034878
0,008605	0,001254	0,001837	0,002418	0,014583	0,003162	0,0041	0,000544	0,00253	0,004241	0,001961	0,00108	0,001316	0,002195
0,044594	0,15001	0,072044	0,079832	0,034309	0,017339	0,03238	0,005072	0,066936	0,089166	0,048875	0,07704	0,030087	0,028745
0,20636	0,3242	0,23244	0,22461	0,16373	0,092736	0,20502	0,13376	0,17898	0,34722	0,23461	0,27583	0,096692	0,27864
0,70526	0,51116	0,67497	0,67289	0,78918	0,83716	0,72272	0,84729	0,71091	0,5162	0,69062	0,62946	0,85388	0,65993

	96	97
	4,45E-14	0,0299
	1,61E-13	0,27962
	1	1
	1,48E-14	0,073661
	1,46E-14	0,074476
	-2,30E-16	0,000815
	0,032831	0,080091
	0,96717	0,035997
	1,76E-13	0,81025

EK VII. ULUSLARARASI KURULUŞLARIN BULGULARI

1-Dünya Ekonomik Forumu Hesapları

FA
Site
Contact

Search

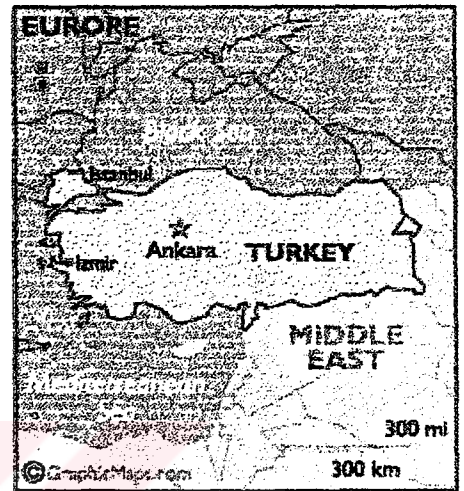
HOME INITIATIVES EVENTS MEDIA CENTRE ABOUT US KNOWLEDGE NAVIGATOR MEMBERS

THEMES REGIONS COMPETITIVENESS PROFILES INDUSTRIES CONTRIBUTORS EVENTS

Turkey

KEY COMPETITIVENESS RANKINGS 2002

Global Competitiveness Report	
Growth Competitiveness Rank	69 / 80
Microeconomic Competitiveness Index Rank	54 / 80
Global Information Technology Report	
Networked Readiness Index Rank	50 / 82

Source: <http://www.worl>

GLOBAL COMPETITIVENESS REPORT 2002-2003 GLOBAL INFORMATION TECHNOLOGY REP

Growth Competitiveness Rank : 69		Networked Readiness Index Rank : 50
Technology Index Rank	54	Environment Component Index
ICT Subindex	49	Market Environment Subindex
Innovation Subindex	66	Political / Regulatory Subindex
Technology Transfer Subindex	43	Infrastructure Subindex
(out of 56 non-core economies)		
Public Institutions Index Rank	63	Readiness Component Index
Corruption Subindex	75	Individual Readiness Subindex
Contracts and Law Subindex	48	Business Readiness Subindex
Macroeconomic Environment Rank	78	Government Readiness Subindex
Macroeconomic Stability Subindex	74	
Country Credit Rating	63	Usage Component Index
		Individual Usage Subindex
Microeconomic Competitiveness Rank : 54		Business Usage Subindex
Company Operations and Strategy	56	Government Usage Subindex
Quality of National Business Environment	55	

RELEVANT LINKS AND DOCUMENTS CONTACTS

- [Global Competitiveness Programme](#)
- [Global Competitiveness Report](#)
- [Global Information Technology Report](#)

Partner Institute :

Turkish Economic and Social Studies Foundati
Can Paker, Chairman

For media-related inquiries : public.affairs

For all other inquiries : gcp@weforum.org

Table 1: Overall competitiveness rankings

Country	Growth Competitiveness ranking 2003	Growth Competitiveness ranking 2003 among GCR 2002 countries	Growth Competitiveness ranking 2002*
Finland	1	1	1
United States	2	2	2
Sweden	3	3	3
Denmark	4	4	4
Taiwan	5	5	6
Singapore	6	6	7
Switzerland	7	7	5
Iceland	8	8	12
Norway	9	9	8
Australia	10	10	10
Japan	11	11	16
Netherlands	12	12	13
Germany	13	13	14
New Zealand	14	14	15
United Kingdom	15	15	11
Canada	16	16	9
Austria	17	17	18
Korea	18	18	25
Malta	19	—	—
Israel	20	19	17
Luxembourg	21	—	—
Estonia	22	20	27
Spain	23	21	20
Hong Kong SAR	24	22	22
Portugal	25	23	19
France	26	24	28
Belgium	27	25	21
Chile	28	26	24
Malaysia	29	27	30
Ireland	30	28	23
Slovenia	31	29	26
Thailand	32	30	37
Hungary	33	31	29
Jordan	34	32	44
Greece	35	33	31
Botswana	36	34	35
Latvia	37	35	43
Tunisia	38	36	32
Czech Republic	39	37	36
Lithuania	40	38	39
Italy	41	39	33
South Africa	42	40	34
Slovak Republic	43	41	46
China	44	42	38
Poland	45	43	50
Mauritius	46	44	41
Mexico	47	45	53
El Salvador	48	46	60
Trinidad and Tobago	49	47	42
Uruguay	50	48	40
Costa Rica	51	49	49
Namibia	52	50	47
Croatia	53	51	48
Brazil	54	52	45
Gambia	55	—	—
India	56	53	54
Peru	57	54	55
Egypt	58	—	—
Panama	59	55	51
Vietnam	60	56	62
Morocco	61	57	52
Dominican Republic	62	58	56
Colombia	63	59	61
Bulgaria	64	60	58
Turkey	65	61	65

Country	Business Competitiveness ranking 2003	Business Competitiveness ranking 2003 among GCR 2002 countries	Business Competitiveness ranking 2002*
Finland	1	1	2
United States	2	2	1
Sweden	3	3	6
Denmark	4	4	8
Germany	5	5	4
United Kingdom	6	6	3
Switzerland	7	7	5
Singapore	8	9	9
Netherlands	9	9	7
France	10	10	15
Australia	11	11	14
Canada	12	12	10
Japan	13	13	11
Iceland	14	14	17
Belgium	15	15	13
Taiwan	16	16	16
Austria	17	17	12
New Zealand	18	18	22
Hong Kong SAR	19	19	19
Israel	20	20	18
Ireland	21	21	20
Norway	22	22	21
Korea	23	23	23
Italy	24	24	24
Spain	25	25	25
Malaysia	26	26	26
South Africa	27	27	29
Estonia	28	28	30
Latvia	29	29	45
Slovenia	30	30	27
Thailand	31	31	35
Chile	32	32	31
Tunisia	33	33	32
Brazil	34	34	33
Czech Republic	35	35	34
Portugal	36	36	36
India	37	37	37
Hungary	38	38	28
Greece	39	39	43
Lithuania	40	40	40
Jordan	41	41	53
Malta	42	—	—
Slovak Republic	43	42	42
Mauritius	44	43	49
Costa Rica	45	44	39
China	46	45	38
Poland	47	46	46
Mexico	48	47	55
Morocco	49	48	48
Vietnam	50	49	60
Colombia	51	50	56
Turkey	52	51	54
Trinidad and Tobago	53	52	44
Botswana	54	53	57
Namibia	55	54	51
Jamaica	56	55	59
Sri Lanka	57	56	47
Egypt	58	—	—
Panama	59	57	50
Indonesia	60	58	54
Dominican Republic	61	59	41
Croatia	62	60	52
El Salvador	63	61	63
Philippines	64	62	61
Russian Federation	65	63	58

*Applying 2003 formula

Table 1: Overall competitiveness rankings (cont'd.)

Country	Growth Competitiveness ranking 2003	Growth Competitiveness ranking 2003 among GCR 2002 countries	Growth Competitiveness ranking 2002*
Philippines	66	62	63
Jamaica	67	63	57
Sri Lanka	68	64	59
Tanzania	69	—	—
Russian Federation	70	65	66
Ghana	71	—	—
Indonesia	72	66	69
Pakistan	73	—	—
Algeria	74	—	—
Romania	75	67	67
Malawi	76	—	—
Serbia	77	—	—
Argentina	78	68	64
Senegal	79	—	—
Uganda	80	—	—
Macedonia, FYR	81	—	—
Venezuela	82	69	68
Kenya	83	—	—
Ukraine	84	70	74
Bolivia	85	71	71
Ecuador	86	72	73
Nigeria	87	73	72
Zambia	88	—	—
Guatemala	89	74	75
Nicaragua	90	75	70
Cameroon	91	—	—
Ethiopia	92	—	—
Mozambique	93	—	—
Honduras	94	76	78
Paraguay	95	77	76
Madagascar	96	—	—
Zimbabwe	97	78	79
Bangladesh	98	79	77
Mali	99	—	—
Angola	100	—	—
Chad	101	—	—
Haiti	102	80	80

Country	Business Competitiveness ranking 2003	Business Competitiveness ranking 2003 among GCR 2002 countries	Business Competitiveness ranking 2002*
Kenya	66	—	—
Tanzania	67	—	—
Argentina	68	64	65
Uruguay	69	65	62
Malawi	70	—	—
Ukraine	71	66	69
Pakistan	72	—	—
Romania	73	67	67
Bulgaria	74	68	68
Zimbabwe	75	69	70
Serbia	76	—	—
Nigeria	77	70	71
Peru	78	71	66
Zambia	79	—	—
Venezuela	80	72	72
Guatemala	81	73	73
Senegal	82	—	—
Algeria	83	—	—
Ecuador	84	74	77
Madagascar	85	—	—
Bangladesh	86	75	74
Mozambique	87	—	—
Nicaragua	88	76	75
Honduras	89	77	78
Ethiopia	90	—	—
Paraguay	91	78	76
Bolivia	92	79	79
Chad	93	—	—
Haiti	94	80	80
Angola	95	—	—

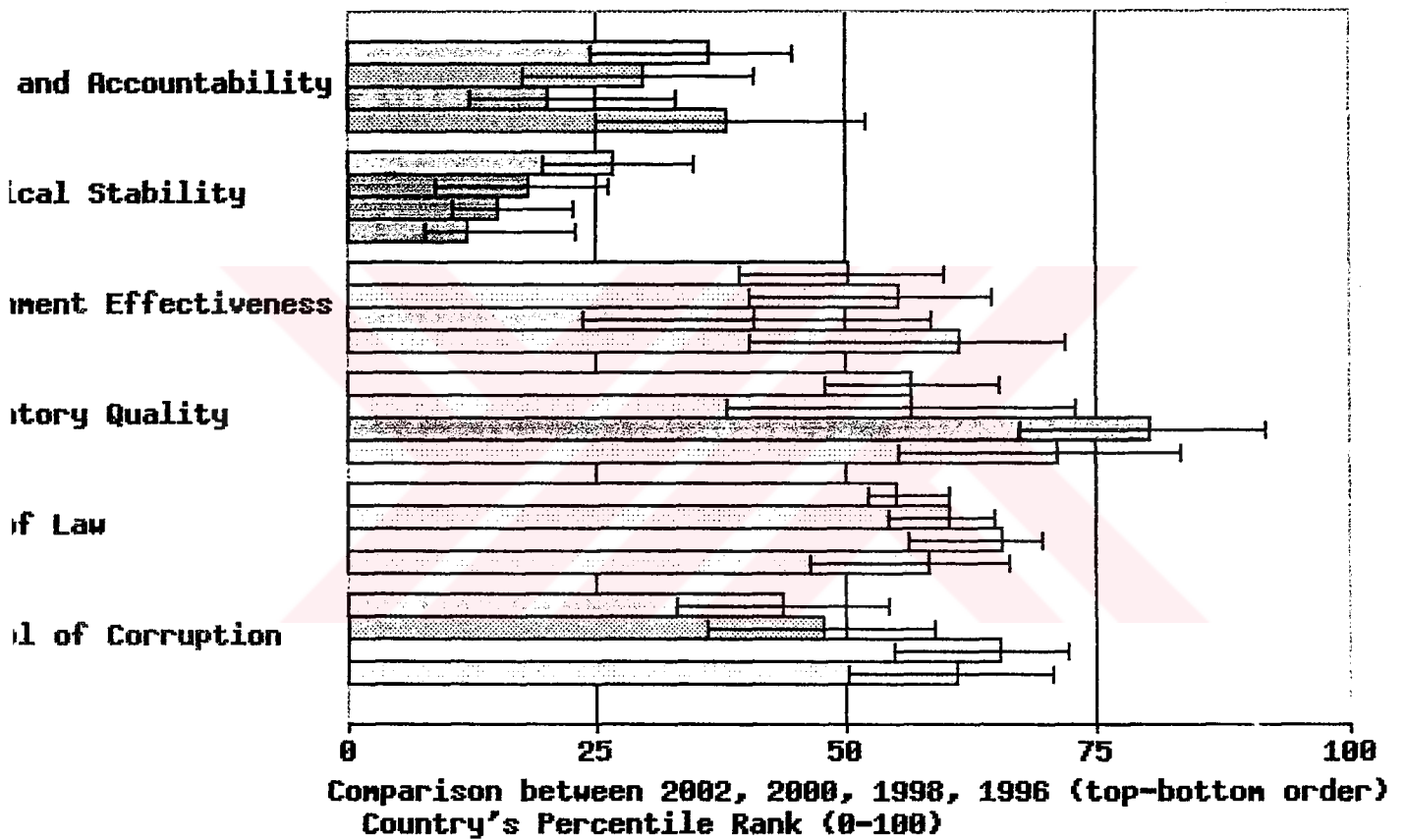
*Applying 2003 formula

2- WB Bulguları

TURKEY (2002)

D. Kaufmann, R. Kraay and M. Mastruzzi, 2003: Governance Matters III: Governance Indicators for 1996-2002 (www.worldbank.org/ubi/governance/pubs/gomatters3.html)

Governance Indicator	Year	Percentile Rank (0-100)	Estimate (-2.5 to + 2.5)	Standard Deviation	Number of surveys/polls	Sources
Voice and Accountability	2002	36.4	-0.47	0.17	10	List
	1996	38.2	-0.39	0.21	5	List
Political Stability	2002	27.0	-0.61	0.20	9	List
	1996	12.2	-1.03	0.27	6	List
Government Effectiveness	2002	50.5	-0.20	0.15	10	List
	1996	61.5	-0.06	0.20	7	List
Regulatory Quality	2002	56.7	+0.08	0.17	9	List
	1996	71.3	+0.39	0.21	7	List
Rule of Law	2002	55.2	0.00	0.13	14	List
	1996	58.4	+0.02	0.15	9	List
Control of Corruption	2002	43.8	-0.38	0.15	11	List
	1996	61.3	+0.08	0.17	7	List

Source: D. Kaufmann, A. Kraay, and M. Mastruzzi 2003: Governance Matters III: Governance Indicators for 1996-2002.

Note: The governance indicators presented here reflect the statistical compilation of responses on the quality of governance given by a large number of enterprise, citizen and expert survey respondents in industrial and developing countries, as reported by a number of survey institutes, think tanks, non-governmental organizations, and international organizations. The aggregate indicators in no way reflect the official position of the World Bank, its Executive Directors, or the countries they represent. As discussed in detail in the accompanying papers, countries' relative positions on these indicators are subject to margins of error that are clearly indicated. Consequently, precise country rankings should not be inferred from this data.

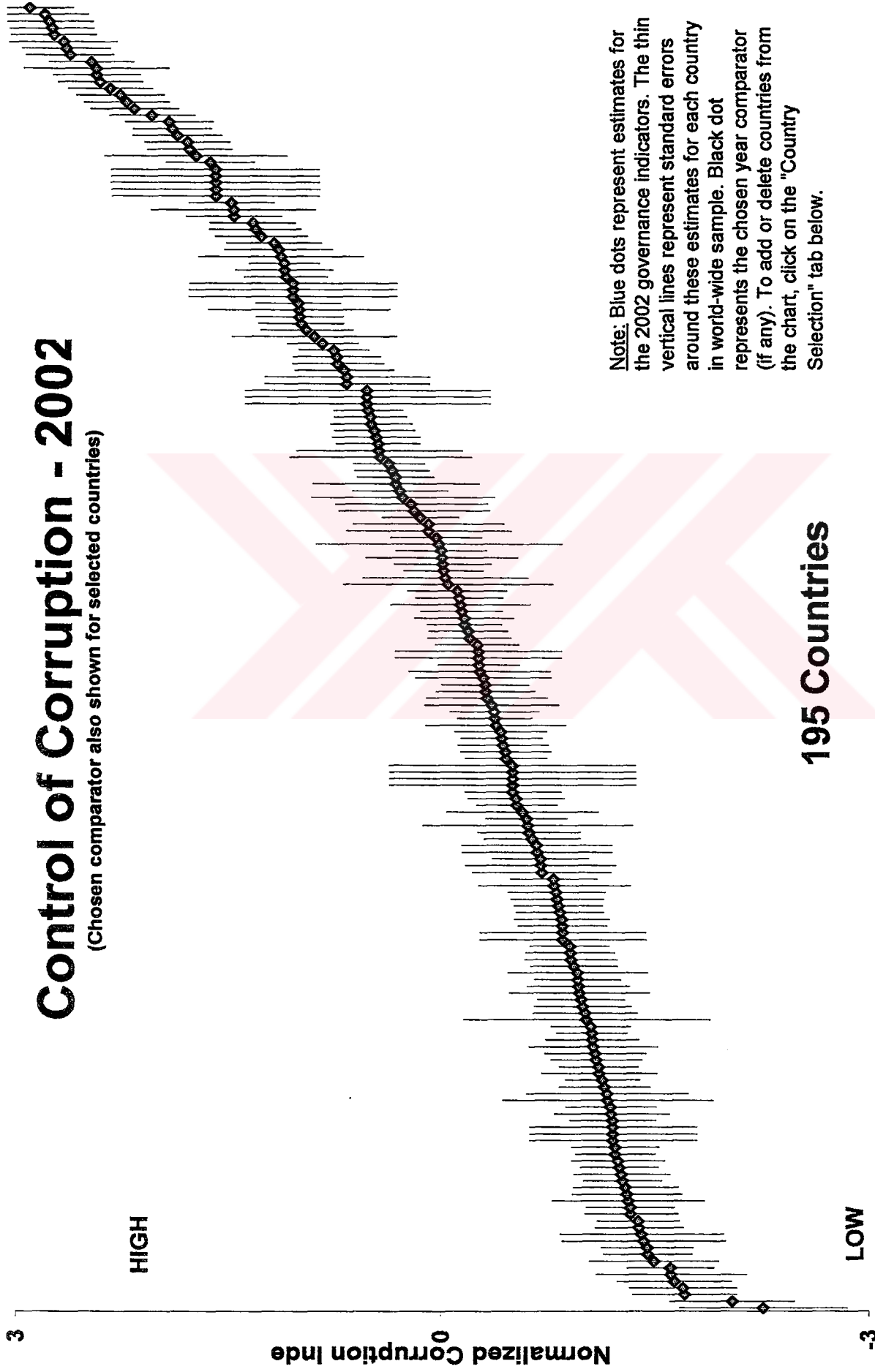
The above chart depicts the percentile rank on each governance indicator. Percentile rank indicates the percentage of countries worldwide that rate below the selected country (subject to margin of error). Selected comparator (if any) is depicted by the lower bar for each governance indicator. In the Bar Chart, the statistically likely range of the governance indicator is shown as a thin black line. For instance, a bar of length 75% with the thin black lines extending from 60% to 85% has the following interpretation: an estimated 75% of the countries rate worse and an estimated 25% of the countries rate better than the country of choice. However, at the 90% confidence level, only 60% of the countries rate worse, while only 15% of the countries rate better. Higher values imply better governance ratings. Each chart color pattern follows a simple quartile distribution (for illustrative purposes): the best quartile (over 75th percentile) is in green (with top 10th colored in darker green), the second best (over 50th) is in yellow, the third (over 25th) is in orange, and the fourth is in red (with bottom 10th in darker red). Note that this simple color coding does not account for the size of the confidence intervals; it is based solely on the point estimates for mapping into quartiles.

[Back to top](#) .....

Control of Corruption - 2002

(Chosen comparator also shown for selected countries)

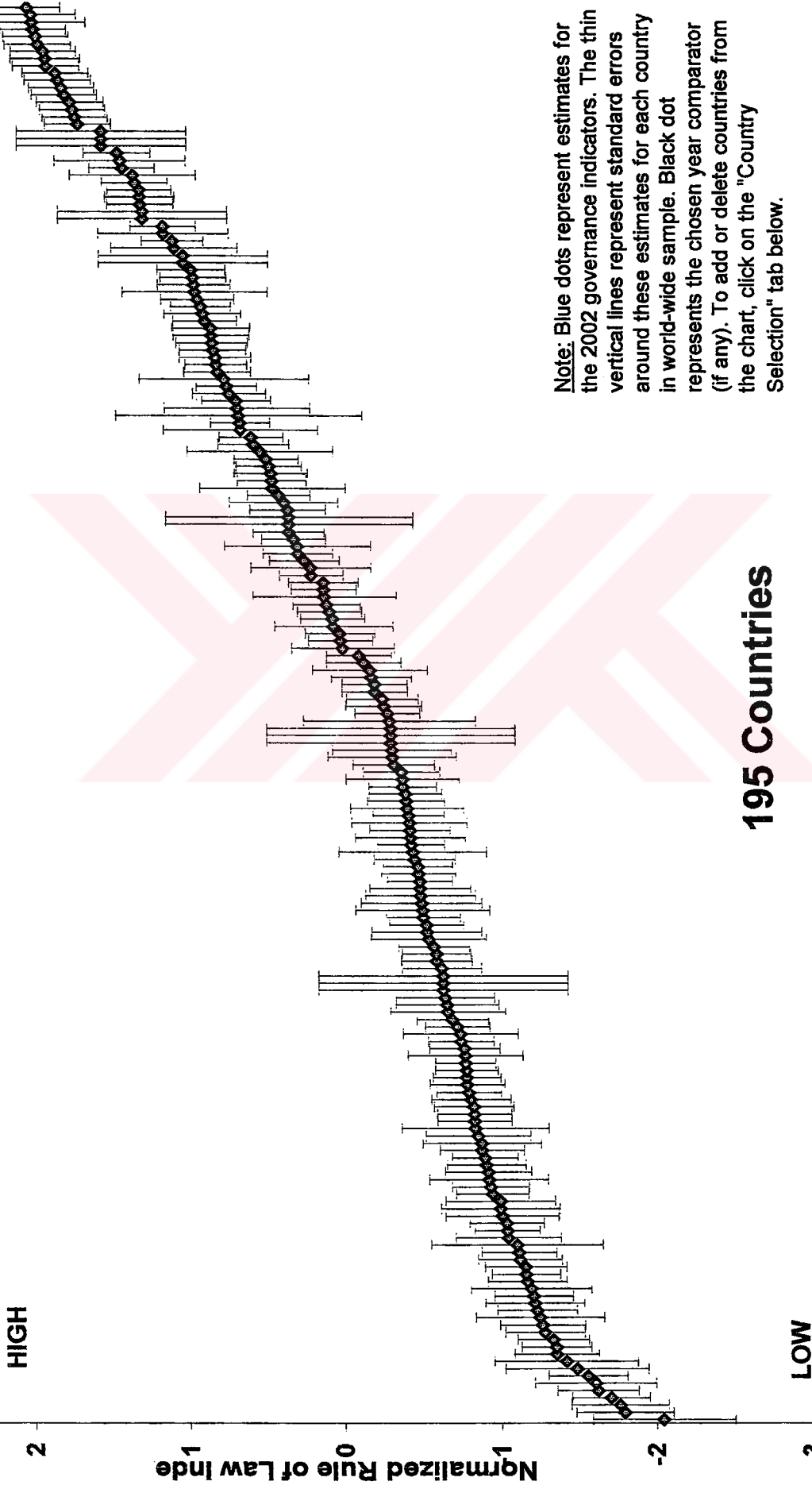
Note: Blue dots represent estimates for the 2002 governance indicators. The thin vertical lines represent standard errors around these estimates for each country in world-wide sample. Black dot represents the chosen year comparator (if any). To add or delete countries from the chart, click on the "Country Selection" tab below.

Source: "Governance Matters III: Governance Indicators for 1996-2002" by Daniel Kaufmann, Aart Kraay and Massimo Mastruzzi, 2003.

Disclaimer: The governance indicators presented here reflect the statistical compilation of responses given by a large number of enterprise, citizen and expert survey respondents in industrial and developing countries, as reported by a number of survey institutes, think tanks, non-governmental organizations, and international organizations. The aggregate indicators in no way reflect the official position of the World Bank, its Executive Directors, or the countries they represent. As discussed in detail in the accompanying papers, countries' relative positions on these indicators are subject to margins of error that are clearly indicated. Consequently, precise country rankings should not be inferred from this data.

Rule of Law - 2002

(Chosen comparator also shown for selected countries)

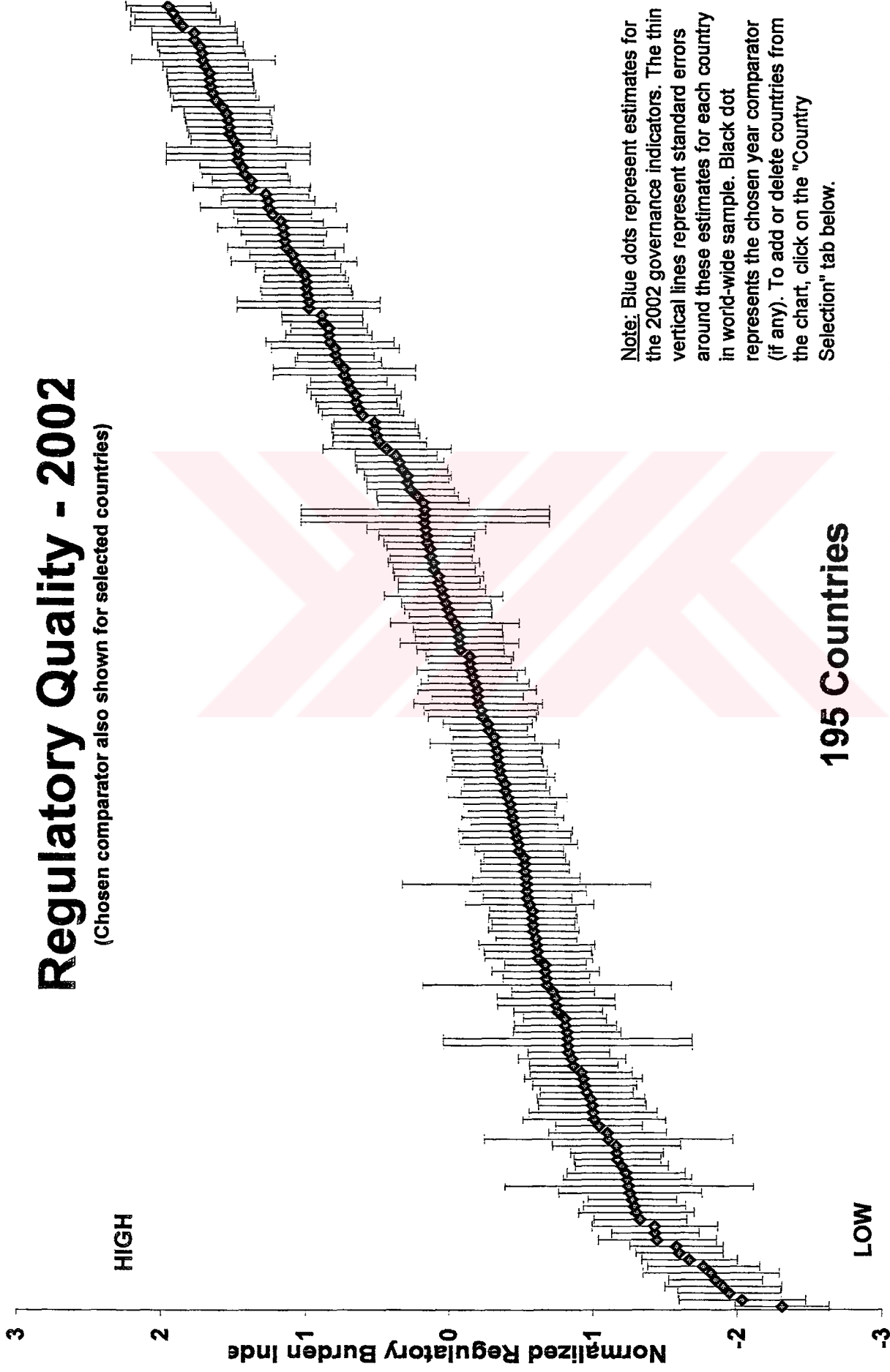
Note: Blue dots represent estimates for the 2002 governance indicators. The thin vertical lines represent standard errors around these estimates for each country in world-wide sample. Black dot represents the chosen year comparator (if any). To add or delete countries from the chart, click on the "Country Selection" tab below.

Source: "Governance Matters III: Governance Indicators for 1996-2002" by Daniel Kaufmann, Aart Kraay and Massimo Mastruzzi, 2003.

Disclaimer: The governance indicators presented here reflect the statistical compilation of responses on the quality of governance given by a large number of enterprise, citizen and expert survey respondents in industrial and developing countries, as reported by a number of survey institutes, think tanks, non-governmental organizations, and international organizations. The aggregate indicators in no way reflect the official position of the World Bank, its Executive Directors, or the countries they represent. As discussed in detail in the accompanying papers, countries' relative positions on these indicators are subject to margins of error that are clearly indicated. Consequently, precise country rankings should not be inferred from this data.

Regulatory Quality - 2002

(Chosen comparator also shown for selected countries)

Note: Blue dots represent estimates for the 2002 governance indicators. The thin vertical lines represent standard errors around these estimates for each country in world-wide sample. Black dot represents the chosen year comparator (if any). To add or delete countries from the chart, click on the "Country Selection" tab below.

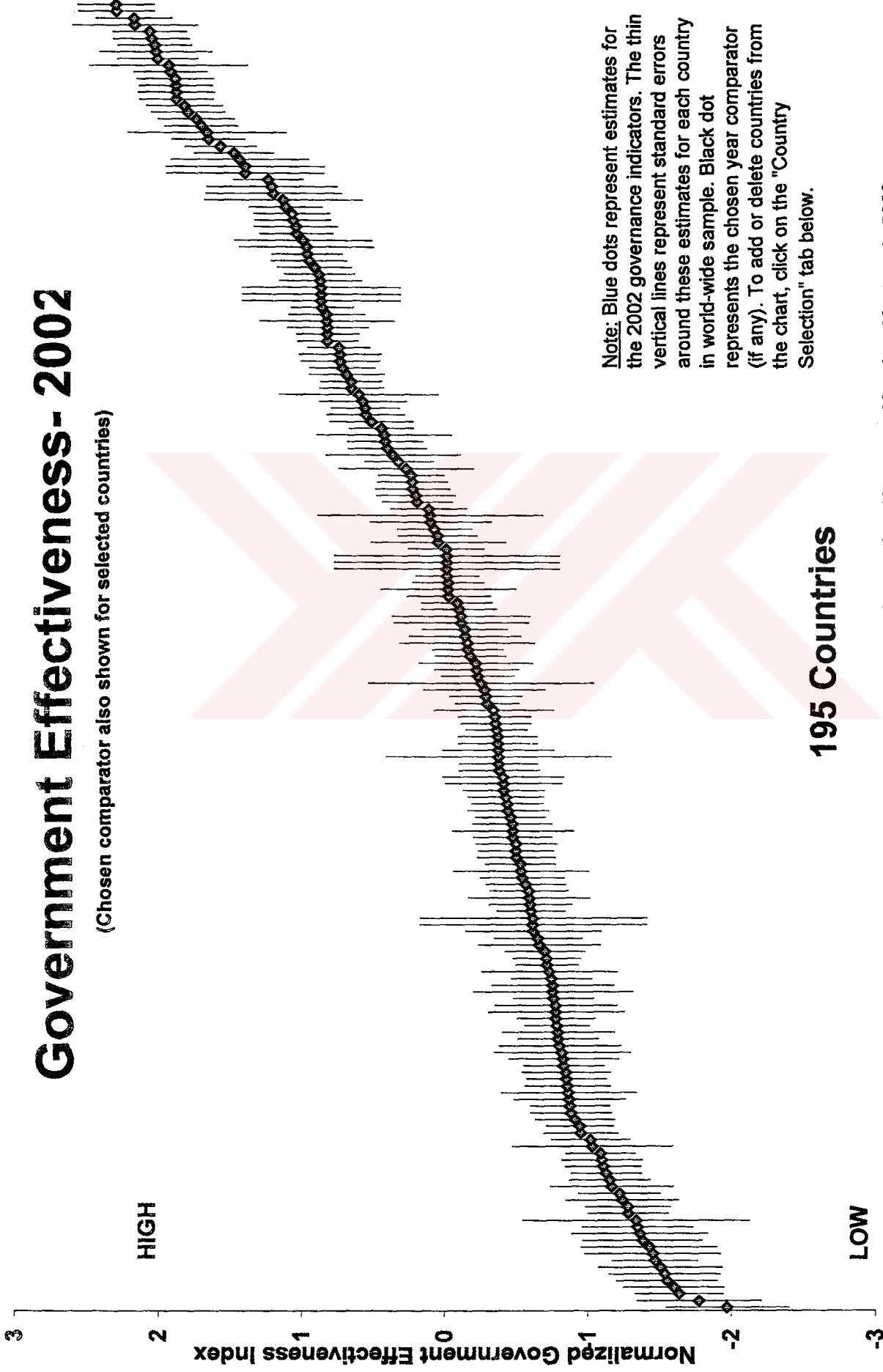
195 Countries

Source: "Governance Matters III: Governance Indicators for 1996-2002" by Daniel Kaufmann, Aart Kraay and Massimo Mastruzzi, 2003.

Disclaimer: The governance indicators presented here reflect the statistical compilation of responses on the quality of governance given by a large number of enterprise, citizen and expert survey respondents in industrial and developing countries, as reported by a number of survey institutes, think tanks, non-governmental organizations, and international organizations. The aggregate indicators in no way reflect the official position of the World Bank, its Executive Directors, or the countries they represent. As discussed in detail in the accompanying papers, countries' relative positions on these indicators are subject to margins of error that are clearly indicated. Consequently, precise country rankings should not be inferred from this data.

Government Effectiveness- 2002

(Chosen comparator also shown for selected countries)

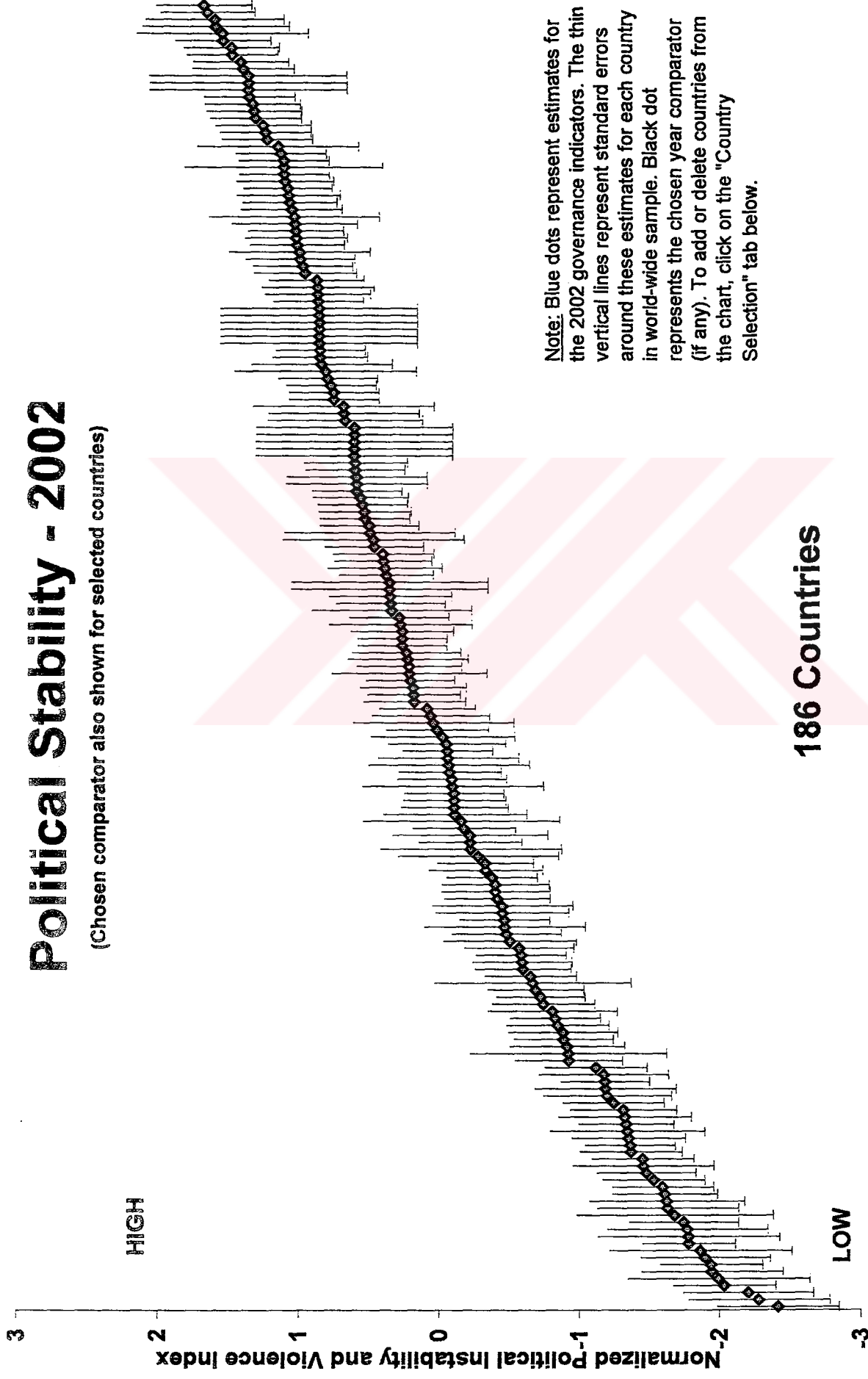
Note: Blue dots represent estimates for the 2002 governance indicators. The thin vertical lines represent standard errors around these estimates for each country in world-wide sample. Black dot represents the chosen year comparator (if any). To add or delete countries from the chart, click on the "Country Selection" tab below.

195 Countries

Source: "Governance Matters III: Governance Indicators for 1996-2002" by Daniel Kaufmann, Aart Kraay and Massimo Mastruzzi, 2003.
Disclaimer: The governance indicators presented here reflect the statistical compilation of responses on the quality of governance given by a large number of enterprise, citizen and expert survey respondents in industrial and developing countries, as reported by a number of survey institutes, think tanks, non-governmental organizations, and international organizations. The aggregate indicators in no way reflect the official position of the World Bank, its Executive Directors, or the countries they represent. As discussed in detail in the accompanying papers, countries' relative positions on these indicators are subject to margins of error that are clearly indicated. Consequently, precise country rankings should not be inferred from this data.

Political Stability - 2002

(Chosen comparator also shown for selected countries)

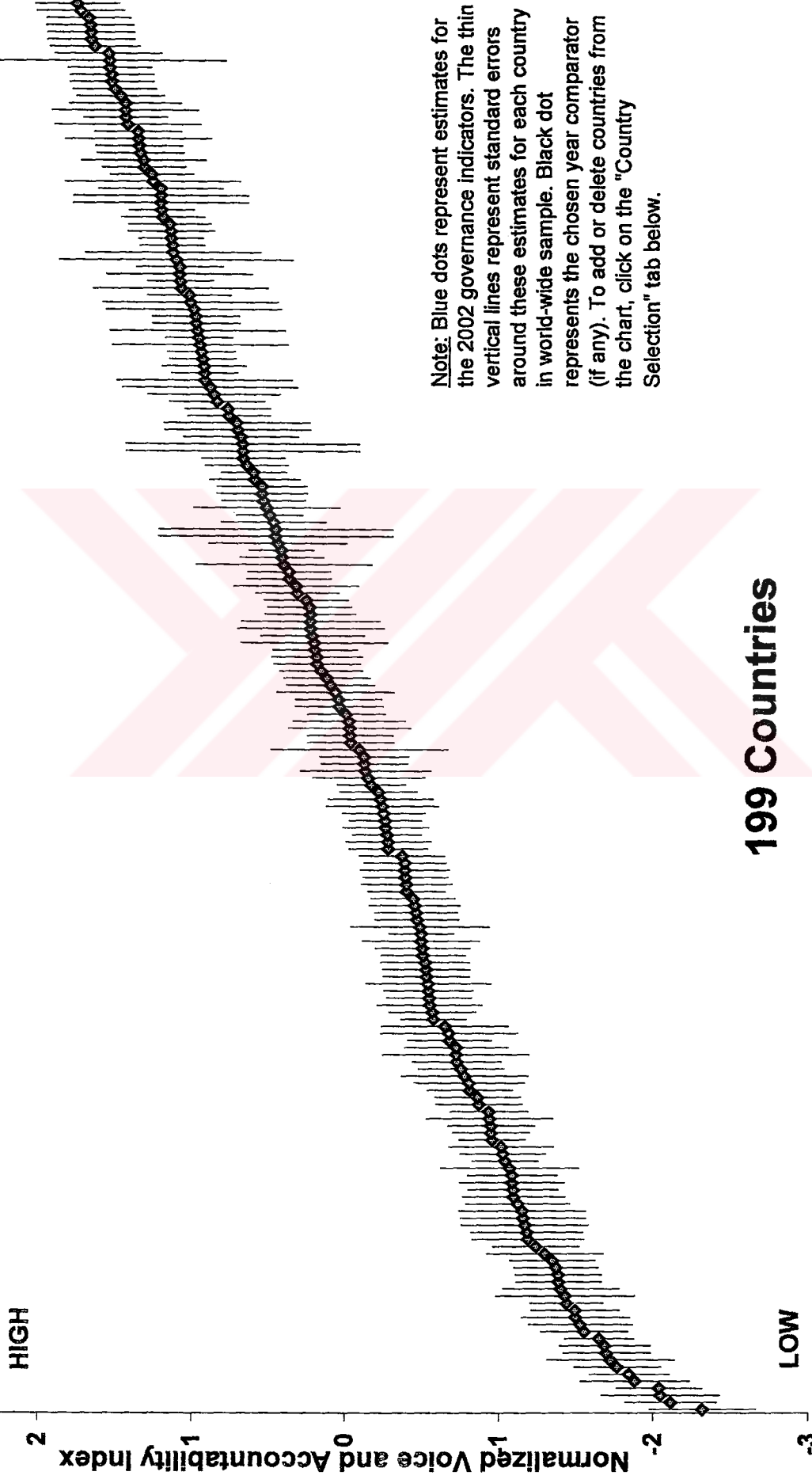
Note: Blue dots represent estimates for the 2002 governance indicators. The thin vertical lines represent standard errors around these estimates for each country in world-wide sample. Black dot represents the chosen year comparator (if any). To add or delete countries from the chart, click on the "Country Selection" tab below.

186 Countries

Source: "Governance Matters III: Governance Indicators for 1996-2002 " by Daniel Kaufmann, Aart Kraay and Massimo Mastruzzi, 2003.
Disclaimer: The governance indicators presented here reflect the statistical compilation of responses on the quality of governance given by a large number of enterprise, citizen and expert survey respondents in industrial and developing countries, as reported by a number of survey institutes, think tanks, non-governmental organizations, and international organizations. The aggregate indicators in no way reflect the official position of the World Bank, its Executive Directors, or the countries they represent. As discussed in detail in the accompanying papers, countries' relative positions on these indicators are subject to margins of error that are clearly indicated. Consequently, precise country rankings should not be inferred from this data.

Voice and Accountability - 2002

(Chosen comparator also shown for selected countries)

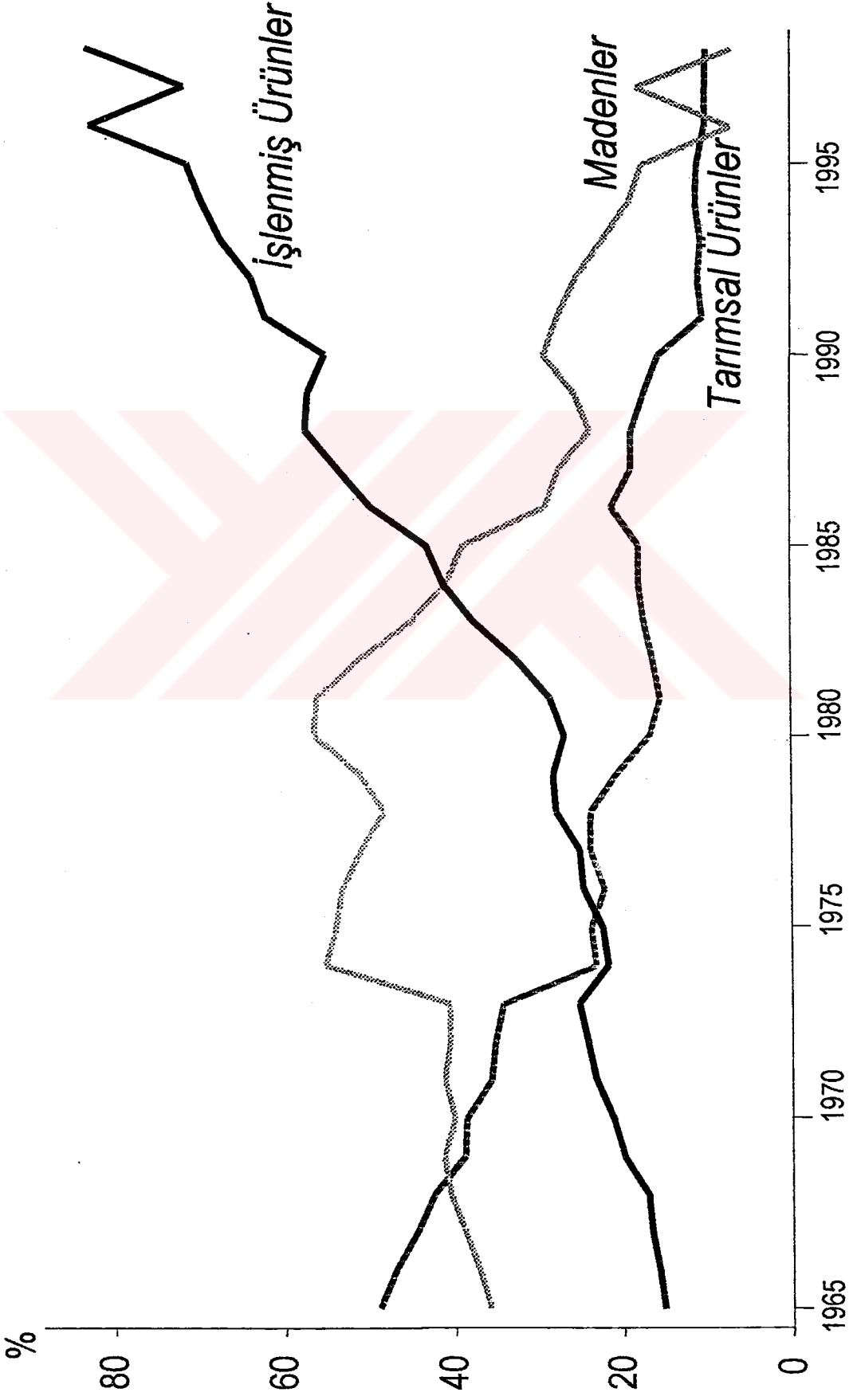
Note: Blue dots represent estimates for the 2002 governance indicators. The thin vertical lines represent standard errors around these estimates for each country in world-wide sample. Black dot represents the chosen year comparator (if any). To add or delete countries from the chart, click on the "Country Selection" tab below.

199 Countries

Source: "Governance Matters III: Governance Indicators for 1996-2002" by Daniel Kaufmann, Aart Kraay and Massimo Mastruzzi, 2003.
Disclaimer: The governance indicators presented here reflect the statistical compilation of responses on the quality of governance given by a large number of enterprise, citizen and expert survey respondents in industrial and developing countries, as reported by a number of survey institutes, think tanks, non-governmental organizations, and international organizations. The aggregate indicators in no way reflect the official position of the World Bank, its Executive Directors, or the countries they represent. As discussed in detail in the accompanying papers, countries' relative positions on these indicators are subject to margins of error that are clearly indicated. Consequently, precise country rankings should not be inferred from this data.

Kaynak: David Dollar "Globalization, Investment Climate and Growth" World Bank, November.2003.s.3.

Division on Investment, Technology and Enterprise Development

World Investment Report 2003
FDI Policies for Development: National and International Perspectives
(New York and Geneva: United Nations), United Nations publication, Sales No. E.03.ILD.8

Country fact sheet:
Turkey

EMBARGO
The content of this fact sheet, released in conjunction with WIR03, must not be quoted, or summarized in the press, radio, or on television before 17:00 hrs GMT on 4 September 2003.

Foreign direct investment (FDI) overview, selected years
(Millions of dollars and percentages)

	1985-1995						as a percentage of gross fixed capital formation				
	(Annual average)	1998	1999	2000	2001	2002	(Annual average)	1999	2000	2001	2002
Turkey											
Inward	529	940	783	982	3,266	1,037	1.7	1.9	2.2	12.4	..
Outward	24	367	645	870	497	175	0.1	1.6	2.0	1.9	..
<i>Memorandum</i>											
Greece											
Inward	869	85	571	1,089	1,589	50	5.9	2.1	4.2	6.0	0.2
Outward	7	262	539	2,102	607	655	0.1	2.0	8.2	2.3	2.1
Israel											
Inward	331	1,839	3,068	4,988	3,520	1,648	2.6	13.8	21.9	16.9	9.0
Outward	313	1,134	932	3,440	805	1,232	2.3	4.2	15.1	3.9	6.7
West Asia											
Inward	1,340	6,893	754	1,523	5,211	2,341	0.7	0.6	1.1	4.0	0.2
Outward	429	-1,193	1,943	3,508	4,718	2,131	0.8	1.6	2.8	4.2	-4.8
Developing countries											
Inward	50,052	191,284	229,295	246,057	209,431	162,145	4.4	14.3	14.6	12.7	10.5
Outward	21,517	49,837	72,786	99,052	47,382	43,095	2.0	3.7	6.2	2.9	4.6
World											
Inward	180,901	686,028	1,079,083	1,392,957	823,825	651,188	3.9	16.5	20.8	12.8	12.2
Outward	203,414	683,211	1,096,554	1,200,783	711,445	647,363	4.6	16.9	18.3	11.3	13.6
DI stocks							as a percentage of gross domestic product				
	1980	1990	1995	2000	2001	2002	1980	1990	2000	2001	2002
Turkey											
Inward	8 845	11 194	14 977	19 209	17 521	18 558	12.9	7.4	9.6	11.9	10.2
Outward	..	1 157	1 425	3 668	3 775	3 950	..	0.8	1.8	2.6	2.2
<i>Memorandum</i>											
Greece											
Inward	4 524	5 667	10 957	12 499	12 006	12 056	9.3	6.7	11.2	10.2	9.0
Outward	2 923	2 948	3 004	5 861	6 371	7 026	6.0	3.5	5.2	5.4	5.3
Israel											
Inward	3 214	4 476	5 677	24 055	25 111	24 762	14.8	8.5	21.8	22.5	24.1
Outward	141	1 188	4 041	9 361	9 607	10 783	0.6	2.3	8.5	8.6	10.5
West Asia											
Inward	7 568	41 196	51 662	69 979	70 035	72 376	1.6	8.2	9.9	10.4	10.1
Outward	1 447	7 609	7 112	13 318	17 646	19 777	0.7	2.2	2.0	2.8	2.9
Developing countries											
Inward	307 469	551 481	920 400	2 029 412	2 173 769	2 339 632	12.6	14.8	31.1	33.4	36.0
Outward	64 606	133 088	310 864	817 450	806 524	849 464	3.8	3.9	12.9	12.8	13.5
World											
Inward	699 415	1 954 203	3 001 995	6 146 656	6 606 698	7 122 350	6.7	9.3	19.6	21.2	22.3
Outward	563 997	1 762 963	2 901 059	5 991 756	6 318 861	6 866 362	5.8	8.6	19.3	30.4	21.6

Source: UNCTAD, World Investment Report 2003; www.unctad.org/fdistatistics
or details, see "definitions and sources" in annex B and annex tables B. 1-6 in WIR03.

3- OECD Bulguları

Cross-border merger and acquisition overview, 1995-2002

(Millions of dollars)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Turkey								
Sales	188	370	144	71	68	182	1 019	427
Purchases	19	356	43	4	88	48	-	38
Memorandum								
Greece								
Sales	50	493	99	21	191	245	1 854	65
Purchases	-	2	2 018	1 439	287	3 937	1 267	139
Israel								
Sales	303	541	1 097	1 754	2 854	2 346	4 452	466
Purchases	106	484	254	791	605	2 361	781	544
West Asia								
Sales	222	403	368	82	335	970	1 323	458
Purchases	1 697	1 589	3 797	399	1 538	1 750	454	3 074
Developing countries								
Sales	16 493	35 727	66 999	82 668	74 030	70 610	85 813	44 532
Purchases	13 372	29 646	35 210	21 717	63 406	48 496	55 719	27 585
World								
Sales	186 593	227 023	304 848	531 648	766 044	1 143 816	593 960	369 789
Purchases	186 393	227 023	304 848	531 648	766 044	1 143 816	593 960	369 789

Source: UNCTAD, *World Investment Report 2003*; www.unctad.org/fdistatistics

For details, see "definitions and sources" in annex B and annex tables B. 7-8 in *WIR03*.

Bilateral investment treaties (BITs) concluded during 1995-2002

Partner	Year
Algeria	1998
Belarus	1995
Bosnia and Herzegovina	1998
Chile	1998
Croatia	1996
Cuba	1997
Egypt	1996
Estonia	1997
Ethiopia	2000
Greece	2000
India	1998
Indonesia	1997
Iran, Islamic Republic of	1996
Israel	1996
Italy	1995
Latvia	1997
Macedonia, TFYR	1995
Malaysia	1998
Mongolia	1998
Morocco	1997
Nigeria	1996
Pakistan	1995
Philippines	1999
Portugal	2001
Qatar	2001
Russian Federation	1997
Slovakia	2000
South Africa	2000
Spain	1995
Sudan	1999
Sweden	1997
Tajikistan	1996
Ukraine	1996
Yemen	2000
Yugoslavia (former)	2001

Source: UNCTAD, BIT/DTT database; www.unctad.org/fdistatistics

Double taxation treaties (DTTs) concluded during 1995-2002

Partner	Year
China	1995
Croatia	1997
Czech Republic	1999
India	1995
Israel	1996
Kazakhstan	1995
Latvia	1999
Lithuania	1998
Macedonia, TFYR	1995
Mongolia	1995
Romania	1997
Slovenia	2001
Thailand	2002
United States	1997
Uzbekistan	1996

Source: UNCTAD, BIT/DTT database; www.unctad.org/fdistatistics

Country rankings and values of the UNCTAD Inward FDI Performance Index and Inward FDI Potential Index, 1988-1990, 1993-1995 and 1999-2001

Inward FDI Performance Index				Inward FDI Potential Index					
Rank ^a	Economy	Value			Rank ^a	Economy	Score 0-1		
		1988-1990	1993-1995	1999-2001			1988-1990	1993-1995	1999-2001
107	Kyrgyzstan	..	3.937	0.321	81	Algeria	0.154	0.161	0.166
108	Russian Federation	..	0.368	0.314	82	Bolivia	0.106	0.167	0.163
109	Italy	0.566	0.340	0.297	83	Kazakhstan	..	0.165	0.161
110	Egypt	2.788	1.807	0.286	84	India	0.120	0.163	0.160
111	Sri Lanka	0.512	1.190	0.271	85	Ukraine	..	0.201	0.159
112	Turkey	0.505	0.435	0.268	86	Turkey	0.135	0.187	0.159
113	Greece	1.267	0.949	0.258	87	Gambia	0.135	0.160	0.158
114	Guinea	0.622	0.035	0.223	88	Yemen	0.060	0.178	0.156
115	Botswana	1.931	-1.682	0.222	89	Nigeria	0.128	0.160	0.151
116	Pakistan	0.495	0.880	0.200	90	Syrian Arab Republic	0.117	0.188	0.151
117	Sierra Leone	0.975	-0.454	0.193	91	Romania	..	0.170	0.149

Ranked by the index for 1999-2001

Note: The inward FDI Performance Index is the ratio of a country's share in global FDI flows to its share in global GDP.

The inward FDI Potential Index is an unweighted average of the scores of eight normalized economic and social variables.

Data not available.

This fact sheet and additional information on the World Investment Report 2003 can be found at the following URL:
<http://www.unctad.org/wir>

source for all this information is: *World Investment Report 2003. FDI Policies for Development: National and International Perspectives* (Sales No. E.03.H.D.8).

It will be available on the UNCTAD website free of charge for four weeks after the embargo date. Print copies of *WIR03* may be obtained at the price of US\$ 49 for customers in developed countries and US\$ 19 for students and customers in developing countries, from United Nations Publication/Sales Section, Palais des Nations, CH-1211 Geneva 10, fax: +41 22 917 0027, e-mail: lit@un.org Internet: <http://www.un.org/publications> or from United Nations Publications, Two UN Plaza, Room DC2-853, Dept. Press, New York, N.Y. 10017, U.S.A., telephone: 1 212 963 1 800 253 9646, fax: 1 212 963 3489, e-mail: publications@una.org

For more information, please contact Masataka Fujita, Officer-in-Charge, Investment Trends Section, Investment Issues Analysis Branch, Division on Investment, Technology and Enterprise Development, UNCTAD, tel: +41 22 907 6217, fax: +41 22 907 0194, or e-mail: masataka.fujita@unctad.org or Erica Meltzer, Press Officer, tel: +41 22 907 5365 / 5828, fax: +41 22 907 0043, or press@unctad.org

ÖZGEÇMİŞ

ERMUKAN ŞENGEZER

1940 yılında İstanbul da doğdu,

1957 yılında HAYDARPAŞA ERKEK LİSESİ ni

1957-62 döneminde İ.Ü.İKTİSAT FAKÜLTESİ İŞLETME-İSTATİSTİK bölümünü bitirdi.

1970-71 döneminde Hollanda'da Tinbergen in kurmuş olduğu INSTITUTE OF SOCIAL STUDİES den EKONOMİK PLANLAMA diploması aldı.

1980-81 yıllarında FOSTER WHEELER NEW JERSEY de Yöneticiler için proje yönetimi programına katıldı.

1965-1980 döneminde Türkiye Sınai Kalkınma Bankasında sırasıyla Proje değerlendirme uzmanı,

Bölge müdürü, (Bölge müdürlüğü sırasında 27 proje az gelişmiş bölgeler için geliştirilmiş ve uygulanmıştır),Sektör araştırmaları proje müdürü olarak çalıştı .Bu dönemde Dünya Bankası Fonları ile finanse edilen makine ve kimya ile gıda sektörleri de dahil 30 kadar sektör araştırmasını yönetti.

1982-92 döneminde Türkiye Vakıflar Bankasında iştirakler ve organizasyondan sorumlu Genel Müdür Yardımcılığı Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonunda Araştırmadan Sorumlu Genel Sekreter Yardımcılığı ve 92 Türkiye Kalkınma Bankasında genel Müdür Danışmanlığı görevlerinde bulundu.

1992-2000 döneminde BİAR ARAŞTIRMA AŞ.de Genel müdür olarak iki yıl süre ile Merkez Bankasının Türkiye Turizm Gelirleri araştırmaları ve anketini yürüttü.Aynı dönemde kobilere yönelik konferans ve seminer çalışmaları düzenledi,UNİDO kaynakları ile KOSGEB in talep ettiği Türkiye için KOBİ KALKINMA STRATEJİSİ çalışmasını tamamladı. 1994-1996Döneminde Ankara

Sanayi Odası, Vakıfbank, Samsun İşadamları Derneği, Tikveşli gıda.için Özel Araştırmalar yaptı.Türkiye Hayvan ürünleri strateji çalışmasına katıldı.MARKET WEB internet Servis sağlayıcı şirketini kurarak 4yıl süre ile bilgi teknolojileri alanında çalıştı.

2000 Yılında İstanbul'a yerleşti halen kobilerde yeniden yapılanma ve RTC konularında özel danışmanlık yapmakta .Bir kamu üniversitesinde Part Time olarak Genel İşletme, Yatırım projeleri, Türkiye Ekonomisi, Tarım ekonomisi ve Turizm ekonomisi dersleri vermektedir.

